การบริหารวัด

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

โดย

พระมหาเสริมชัย ขยมงฺคโล ป.ธ. ๖

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

คณะผู้บริหารสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

เจ้าประคุณ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อุปเสณมหาเถระ ป.ธ.๙)

เจ้าอาวาสวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

เจ้าประคุณ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (วรปุญฺญมหาเถระ ป.ธ.๙)

เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ รองประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

คณะที่ปรึกษาสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

พระเดชพระคุณ	พระธรรมวโรดม	กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๖	วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
พระเดชพระคุณ	พระธรรมกิตติวงศ์	กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะภาค ๑๖	วัดราชโอรสาราม
พระเดชพระคุณ	พระเทพสุธี	เจ้าคณะภาค ๗ รองเจ้าอาวาส	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
พระเดชพระคุณ	พระราชวรเวที	เจ้าคณะจังหวัดราชบุรี	วัดช่องลม อ.เมือง จ.ราชบุรี
พระเดชพระคุณ	พระภาวนาโกศลเถร	รองเจ้าอาวาส	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
พระเดชพระคุณ	พระเมธีรัตโนดม	รองเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี	วัดถนนใหญ่ อ.เมือง จ.ลพบุรี

ผู้อำนวยการสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

พระมหาเสริมชัย	ชยมงฺคโล	เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

การบริหารวัด

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ. ๖, รป.ม. (ม.ธ.)

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

จัดพิมพ์โดย

มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

การบริหารวัด

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล ป.ธ.๖ รป.ม. (ม.ธ.)

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ISBN 974-89384-2-5

พิมพ์ครั้งที่ ๑	มกราคม ๒๕๓๙	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	เมษายน ๒๕๓๙	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	กันยายน ๒๕๓๙	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๔	พฤศจิกายน ๒๕๓๙	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๕	กันยายน ๒๕๔๐	จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๖	กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑	จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย:

มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ศาลาการเปรียญวัดสระเกศ เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทรศัพท์ ๒๒๔-๗๔๗๕, ๖๒๑-๑๒๓๕-๖

จัดทำรูปเล่ม/เรียงพิมพ์:

พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ,

บริษัท วีชั่นอาร์ตคอร์ปอเรชั่น จำกัด

โทรศัพท์ ๔๒๔-๗๗๒๒

แบบปก:

รศ.ดร.ภิญโญ สุวรรณคีรี (ศิลปินแห่งชาติ)

พิมพ์ที่:

โรงพิมพ์ บริษัท เอช ที พี เพรส จำกัด

โทรศัพท์ ๒๕๑-๔๗๒๕, ๒๕๑-๔๕๘๙ โทรสาร ๒๕๔-๔๒๓๓

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

หนังสือ "**การบริหารวัด**" ได้จัดพิมพ์ขึ้น ๒ ครั้งในปีนี้ คือ**ครั้งที่ ๑** เมื่อเดือนมกราคม จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม และ**ครั้งที่ ๒** เมื่อเดือนมีนาคม อีกจำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม ได้ถวายแก่พระมหาเถระ พระเถระ และพระสังฆาธิการ ผู้ทำหน้าที่บริหาร ปกครองและจัดการวัด และทั้งผู้ทำหน้าที่พระธรรมทูตอีกจำนวนหนึ่ง จึงหมดลงในระยะเวลาอันสั้น แต่ยังได้รับการขอความอนุเคราะห์จากเจ้าคณะจังหวัด ผู้จัดการอบรมพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสอีก

สถาบันและ**มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** จึงได้จัดพิมพ์ขึ้นอีกเป็นครั้งที่ ๓ จำนวน ๓,๐๐๐ เล่ม **เพื่อช่วยถวายความรู้** เรื่อง **การบริหารวัด แก่พระสังฆาธิการ เพิ่มเติมจากการอบรมสัมมนาที่ทางจังหวัด**และ**สถาบันราชภัฏ ได้จัดการอบรมให้อยู่แล้ว**

จากประสบการณ์ที่ข้าพเจ้าได้ผ่านพบมาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นคฤหัสถ์ ได้ทำงานเป็นนักวิจัยและประเมินผลโดยอาชีพ ในสำนักงานของรัฐบาลต่างประเทศ และเป็นผู้บรรยายพิเศษชั้นปริญญาตรี มากว่า ๒๐ ปี และเป็นผู้บรรยายชั้นปริญญาโท มาประมาณ ๓-๔ ปี ก่อนสละชีวิตคฤหัสถ์เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ เมื่ออายุได้ ๕๗ ปีเต็ม (บวชเมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๒๙) นั้น ได้พบว่า **พระภิกษุสงฆ์ไทยเรายังได้รับการศึกษาอบรมทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม** กับทั้ง**หลักการบริหาร การปกครอง** และ **การจัดการวัด ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย** และ **กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม** และ **ตามหลักการบริหารสากล ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ สำหรับการบริหาร การปกครอง** และ **การจัดการวัด ไม่เพียงพอ**

พระเดชพระคุณ **เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ หลวงพ่อวัดสระเกศ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก** ผู้เป็นองค์**ประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** และผู้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ของข้าพเจ้า จึงได้เมตตาแนะนำแนวทางการเขียนเรื่องการบริหาร การปกครอง และการจัดการวัด นี้ขึ้น โดย**ให้อาศัยพระธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ซึ่งเป็น "**ธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์**" และ **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทย กฎ ระเบียบ**

ข้อบังคับมหาเถรสมาคม เป็นหลัก และให้นำหลักการบริหาร การปกครอง และ การจัดการ ตามหลักสากล ซึ่งข้าพเจ้าเองได้สำเร็จการศึกษาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คือวิชาการบริหารราชการแผ่นดิน จากการศึกษาชั้นปริญญาโท กับพื้นความรู้ในทางการบริหารธุรกิจจากชั้นปริญญาตรี และประสบการณ์จากการทำงานตั้งแต่ครั้งยังเป็นคฤหัสถ์ มาประกอบ ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม อันจะช่วยบุคคลากรในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ พระสังฆาธิการ ที่กำลังทำหน้าที่หรือช่วยทำหน้าที่ในการบริหาร การปกครอง และจัดการวัด ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ กล่าวคือ

(๑) ให้ได้รับรู้ เรียนรู้ และรอบรู้ ในหลักปริยัติพระสัทธรรม โดยการชี้แนะและกระตุ้นเตือนให้ศึกษาค้นคว้าความรู้เรื่องพระธรรมวินัย ที่ยังมิได้เรียนรู้ หรือเรียนรู้มาบ้างแล้ว แต่ยังไม่แจ่มแจ้ง และ/หรือให้ทบทวนความรู้ที่ได้เคยเรียนมาแล้ว แต่ยังไม่แจ่มแจ้งหรือหลงลืมไปแล้ว ให้รู้จำ (สัญชานนะ) รู้แจ้ง (วิชานนะ) และรู้แทงตลอด (ปฏิเวธะ) ยิ่งขึ้น แล้วให้จัดการพัฒนาบุคคลากร คือการให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๒) ให้ได้รับรู้ เรียนรู้ และรอบรู้ ทั้งให้ รู้จำ รู้แจ้ง และ รู้แทงตลอด จากการปฏิบัติพระสัทธรรม "เพื่อสร้างพระในใจตน (เอง)" และ "เพื่อสร้างพระในใจคน (อื่น)" ให้เป็นผู้มีสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ โดยการอบรมกาย วาจา ใจ ทั้งของตนเอง และทั้งของพระภิกษุสามเณรในปกครองของตน กวดขันให้มีศีลาจารวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เป็นที่ตั้งศรัทธาปสาทะ และเป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนทั้งหลายได้

(๓) ให้มีความรู้ความสามารถในการบริหาร การปกครอง และการจัดการวัด และในการให้การแนะนำสั่งสอนพระสัทธรรมแก่ผู้อื่น และทั้งให้รู้เท่าทันเหตุการณ์แวดล้อมในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่มุ่งแต่ความเจริญทางวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาทางจิตใจ ทำให้สังคมขาดศีลธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนไปตามอำนาจของกิเลส ตัณหา อุปาทาน นำตนไปสู่ความทุกข์เดือดร้อนกันทั่วไปอยู่ในขณะนี้ เพื่อให้สามารถป้องกันทั้งตนเองและพระภิกษุสามเณรในปกครอง และทั้งให้สามารถแนะนำสั่งสอนประชาชน ให้รู้จักป้องกันแก้ไขปัญหาชีวิตอันเกิดจากสภาวะแวดล้อมเป็นพิษในยุคโลกาภิวัตน์นี้ ให้ดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ตามฐานะของตนๆ ไม่ไปในทางเสื่อมที่เป็นโทษ และเป็นความทุกข์เดือดร้อน ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

(๔) ให้ตระหนักถึงภัยของพระศาสนา จากทั้งภายนอกและทั้งภายใน คือจากบุคคลของเราเอง เฉพาะส่วนที่ปฏิบัติพระศาสนายังไม่สมบูรณ์และยังไม่มั่นคงในพระธรรมวินัยดีพอ เพราะการอบรมกาย วาจา และใจ ทั้งของตนเองและของผู้อื่น ยังไม่จริงจัง ยังไม่เข้มแข็ง มั่นคง และต่อเนื่องดีพอ มีแต่นักพูด นักเขียน นักวิจารณ์ มากกว่านักปฏิบัติพระสัทธรรม มารจึงได้ช่องเข้าทำลายได้ง่าย เมื่อได้ตระหนักภัยของพระศาสนาจากทั้งภายนอก และทั้งภายในดีแล้ว ก็เร่งพัฒนาศาสนบุคคล "เพื่อสร้างพระในใจตน (เอง)" และ "เพื่อสร้างพระในใจคน (อื่น)" ที่อยู่ในปกครองของเราเอง และแก่สาธุชนที่กำลังต้องการได้รับการอบรม เผยแพร่พระสัทธรรม เพื่อเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิตของชนหมู่ใหญ่ ให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง

ถ้าวัดทั้ง ๓๐,๐๐๐ วัด ทั่วประเทศ ได้พัฒนาศาสนบุคคลให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิดังกล่าวนี้ ให้ดีขึ้นตามลำดับ ทั้งคุณภาพและปริมาณ ได้เป็นกำลังสำคัญในการสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป ก็เชื่อแน่ได้ว่า การปฏิบัติพระศาสนาของเราได้รับการพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขอย่างถูกวิธีและตรงประเด็นของปัญหาขั้นพื้นฐาน ให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และ ภาวนาธรรม ตามพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นธรรมนูญการปกครองของพระภิกษุสงฆ์ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสประทานไว้ดีแล้ว อันจะช่วยให้สามารถรักษาความเจริญและมั่นคงของชาติ พระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมได้แน่นอน

ข้าพเจ้าจึงหวังว่าหนังสือนี้ จะช่วยจุดประกายการพัฒนาศาสนบุคคล ให้สามารถนำศาสนธรรมออกเผยแพร่แก่สาธุชนหมู่ใหญ่ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นตามลำดับ ขอผู้สนใจในการศึกษาสัมมาปฏิบัติจงเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้ายิ่งๆ ขึ้นไป เทอญ.

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล

(พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล)

ผู้อำนวยการบริหาร สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๓ กันยายน ๒๕๓๙

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๑

หนังสือ "**การบริหารวัด**" นี้เกิดขึ้นด้วยบัญชาของ**เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์** กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก หลวงพ่อวัดสระเกศ ผู้เป็นพระกรรมวาจาจารย์ของข้าพเจ้า และองค์ประธาน**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อต้นพรรษาที่ผ่านมานี้ ให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่อง "**การบริหารวัด**" นี้ขึ้น พร้อมทั้งได้เมตตาแนะนำแนวทางในการเขียนเรื่องนี้ด้วย เพื่อเป็นแนวทางการปกครองการบริหารตนและหมู่คณะในวัด แก่พระสังฆาธิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่เจ้าอาวาส ผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท และ/หรือผู้ให้นิสัยแก่สัทธิวิหาริก และอันเตวาสิกของตน ที่ยังไม่มีแนวทางการปกครองการบริหารวัด ให้พอมีแนวทางปฏิบัติที่ดีขึ้นบ้าง เพื่อช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก ที่ได้เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ ครบ ๕๐ ปีในพุทธศักราช ๒๕๓๙ นี้

ประกอบกับข้าพเจ้าเองได้มีความหวังลึก ๆ โดยส่วนตัวตั้งแต่ต้นปี ๒๕๓๘ ว่า พระเดชพระคุณ **พระธรรมปัญญาบดี** กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ แม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ผู้เป็นพระอนุสาวนาจารย์ของข้าพเจ้า และองค์รองประธานสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย คงจะได้รับพระมหากรุณาโปรดสถาปนาเป็นที่สมเด็จพระราชาคณะ ในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๘ เป็นแน่แท้

จึงมีแรงบันดาลใจและภูมิใจ ที่ได้มีโอกาสรับสนองงานที่เจ้าประคุณหลวงพ่อ**สมเด็จพระพุฒาจารย์** ผู้เป็นอาจารย์ที่มีพระคุณและที่เคารพนับถือของข้าพเจ้าอย่างสูงยิ่ง ให้พยายามทำให้สำเร็จ ประการหนึ่ง และมีแรงบันดาลใจดีใจที่จะได้สนองพระคุณพระเดชพระคุณหลวงพ่อ**พระธรรมปัญญาบดี** ผู้เป็นอาจารย์ที่มีพระคุณและที่เคารพนับถืออย่างยิ่งของข้าพเจ้า ที่มีหวังจะได้รับพระมหากรุณาสถาปนาเป็นที่สมเด็จพระราชาคณะ อีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงมุ่งมั่นพยายามเขียนเรื่องนี้ขึ้นมาจนสำเร็จลงได้ในวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ เมื่อเวลา ๒๓.๓๐ น. ด้วยความรู้สึกว่าเป็นงานที่ยากเหมือนเข็นครกขึ้นภูเขา เพราะเกรงจะไม่ได้ดีตามที่เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์มุ่งหวังไว้ และต้องรีบส่งโรงพิมพ์โดยที่ยังมิได้นำต้นฉบับถวายเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ ท่านตรวจดูและพิจารณาแนะนำให้ปรับปรุงแก้ไขก่อน เพราะประสงค์จะให้ทันวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม อันเป็นวันที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อพระธรรมปัญญาบดีจะได้รับพระมหากรุณาสถาปนาเป็นสมเด็จพระราชาคณะชั้นสุพรรณบัฏ เป็นที่ "**สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์**" ตามที่ได้เคยหวังไว้ แต่ถ้าไม่ทันวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๘ ก็ขอให้ได้เสร็จทันเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก และ/หรือ วันรับและฉลองสุพรรณบัฏ ของเจ้าประคุณสมเด็จฯ ในต้นปี ๒๕๓๙ ซึ่งศิษยานุศิษย์ในพระเดชพระคุณหลวงพ่อและพระเถรานุเถระ จะพากันไปแสดงมุทิตาจิตกับเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จฯ วัดปากน้ำ ในวันมหามงคลนี้ ที่ได้นำความปีติยินดีภูมิใจแก่ข้าพเจ้าอย่างยิ่งว่า เรานี้ก็เป็นศิษย์ ๓ สมเด็จ คือว่า

> "**เรานี้ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุโดยมีพระอุปัชฌาย์** (เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ หลวงพ่อวัดสามพระยา) **และอาจารย์ เป็นที่สมเด็จพระราชาคณะทั้ง ๓ องค์ ทั้ง ๓ องค์ล้วนเป็นเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นกรรมการมหาเถรสมาคม** และเป็นเจ้าคณะหนใหญ่ ในสมัยเดียวกัน
>
> **รวมเป็นว่า ข้าพเจ้าได้บวชเป็นพระภิกษุ โดยมีกำลังพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ อยู่เหนือชีวิตของข้าพเจ้า ๑๒ เท่า**
>
> นับว่า**ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา**และ**ได้บวชเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เมื่อภายแก่** (คือเมื่ออายุ ๕๗ ปี ปัจจุบันนี้อายุ ๖๗ ปี และได้มีพรรษาพ้น ๑๐) **แล้ว**"

หนังสือ "**การบริหารวัด**" นี้ยังไม่สมบูรณ์ ยังจะต้องได้รับการพิจารณาแนะนำการปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ดีขึ้นจากครูอาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความรู้และประสบการณ์ทางด้านการปกครองและการบริหารวัดมานาน ซึ่งข้าพเจ้าขอน้อมรับข้อแนะนำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นจากผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน เพื่อให้หนังสือนี้เกิดประโยชน์แก่พระสังฆาธิการผู้ปกครองบริหารวัดให้มากที่สุด เพื่อช่วยกันปฏิบัติและรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป

การจัดทำหนังสือนี้สำเร็จลงได้ นอกจากด้วยบุญบารมีและเมตตาของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้าที่ได้กล่าวแล้ว ยังมีอาจารย์**พระมหาบุญธรรม ปณฺฑาวชิโร ป.ธ.๗ วัดปากน้ำ**

ภาษีเจริญ ได้ช่วยพิสูจน์อักษร **พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต ป.ธ.๗ พระมหาศักดา สุมโน ป.ธ.๖ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ช่วยพิสูจน์อักษรและตรวจเอกสารอ้างอิง **พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ ป.ธ.๕ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดฯ สามเณรสุพัฒน์ ธ.น.เฮือง (เปรียญ)** และ**นายภัคกร เมืองนิล** ผู้ช่วยพิมพ์และพิสูจน์อักษรเบื้องต้น **พระภาสกร ปภากโร ประโยค ๑-๒ ผู้ช่วยผู้อำนวยการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** วัดสระเกศ และ **คุณสมโพธิ์ ฌานวังศะ บริษัทวีชั่นอาร์ตคอร์ปอเรชั่น** ช่วยพิสูจน์อักษรสุดท้าย และจัดพิมพ์

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณ/ขอขอบคุณ และอนุโมทนา กับทุกท่านที่ได้กล่าวนามมาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ธนาคารสหธนาคาร จำกัด (มหาชน)** และ**ญาติโยมสาธุชน ผู้อุปถัมภ์การพิมพ์ในครั้งนี้** และขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงได้โปรดดลบันดาลให้ทุกท่านจงมีอายุมั่นขวัญยืน ปราศจากความทุกข์โศกโรคภัยทั้งปวง จงเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดกาลนาน เทอญ

(พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล)

ผู้อำนวยการบริหาร สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๒๗ ธันวาคม ๒๕๓๘

สารบัญ

เรื่อง หน้า

โอวาทเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ..... (๑)

ปฐมนิเทศพิธีเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ..... (๙)

บทนำ: ความหมายของ "การบริหาร" และ ธรรมนูญการปกครอง ของพระภิกษุสงฆ์

ตอนที่ ๑ ความหมายของการบริหาร โดยทั่วไป ๑

ตอนที่ ๒ ความหมายของการบริหาร ในทางพระพุทธศาสนา ๓

ตอนที่ ๓ ธรรมนูญการปกครอง ของพระภิกษุสงฆ์ ๗

บทที่ ๑ การบริหารตน

ตอนที่ ๑ กายบริหาร ๑๕

ตอนที่ ๒ การบริหารความประพฤติปฏิบัติตนทางไตรทวาร ๒๓

บทที่ ๒ การบริหารหมู่คณะ

ตอนที่ ๑ ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะในสมัยพุทธกาล ๑๐๓

ตอนที่ ๒ พระสังฆาธิการ: ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะตามกฎหมายในปัจจุบัน ๑๑๙

ตอนที่ ๓ การบริหารหมู่คณะของภิกษุเจ้าอาวาส ๑๓๕

ตอนที่ ๔ ตัวอย่างนโยบายหลักการบริหารหมู่คณะ
ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๑๔๑

ตอนที่ ๕ ปัญหาการบริหารหมู่คณะ และข้อเสนอแนะวิธีการป้องกันและแก้ไข ๑๕๔

บทที่ ๓ การบริหารกิจกรรมของวัด ๑๙๓

ตอนที่ ๑ กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปริยัติสัทธรรม ๑๙๖

ตอนที่ ๒ กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติสัทธรรม ๑๙๙

ตอนที่ ๓ กิจกรรมอื่นๆ ๒๒๑

บทที่ ๔ การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือวัด ๒๓๑
ตอนที่ ๑ ปัญหาเรื่องการเงินและการบัญชีของวัด ๒๓๓
ตอนที่ ๒ การจัดสถานที่วัด ๒๓๗
ตอนที่ ๓ การมีปูชนียวัตถุดี ๒๔๑
บทสรุป ๒๕๙

สารบัญย่อย

เรื่อง หน้า
โอวาทเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ..... (๑)
ปฐมนิเทศพิธีเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ..... (๙)
บทนำ: ความหมายของ "การบริหาร" และ ธรรมนูญการปกครอง ของพระภิกษุสงฆ์
ตอนที่ ๑ ความหมายของการบริหาร โดยทั่วไป ๑
ตอนที่ ๒ ความหมายของการบริหาร ในทางพระพุทธศาสนา ๓
ตอนที่ ๓ ธรรมนูญการปกครอง ของพระภิกษุสงฆ์ ๗
๑) การบริหารตน ๗
ก. กายบริหาร ๘
ข. การบริหารกาย วาจา และการบริหารจิต ๘
๒) การบริหารหมู่คณะ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ๑๐
๓) การบริหารกิจกรรมของวัด ๑๑
๔) การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือของวัด ๑๓
บทที่ ๑ การบริหารตน
ตอนที่ ๑ กายบริหาร ๑๕
ตอนที่ ๒ การบริหารความประพฤติปฏิบัติตนทางไตรทวาร ๒๓
ข้อ ๑ ศีลสิกขา ๒๘
ก. ปาริสุทธิศีล ๔ ..... ๒๙
(๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล ๒๙
(๒) อินทรียสังวรศีล ๓๐
(๓) อาชีวปาริสุทธิศีล ๓๓
(๔) ปัจจัยสันนิสสิตศีล ๓๘
ข. การต้องอาบัติ และการออกจากอาบัติ ๔๑
(๑) ความหมายของคำว่า "อาบัติ" ๔๑
(๒) อาการที่ต้องอาบัติ ๔๒
(๓) สมุฏฐานแห่งอาบัติ ๔๒
(๔) ลักษณะอาบัติที่ต้อง ๔๒
(๕) อาบัติสังฆาทิเสส ๔๓
(๖) วิธีระงับอาบัติสังฆาทิเสส (ครุกาบัติ) ๔๓
(๗) ปัญหาการจัดปริวาสกรรม ที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยพุทธบัญญัติ ๔๔
ข้อ ๒ จิตตสิกขา ๕๐
ก. สมถกัมมัฏฐาน/ภาวนา ๕๐
ข. องค์แห่งฌาน ธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์ ๕๑
ค. คุณของสัมมาสมาธิ เป็นไปเพื่อการเจริญวิชชาและปัญญา ๕๓
ง. ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสมถภาวนา/กัมมัฏฐาน ๕๕
(๑) ที่มีมาในพระบาลี มี ๙ แบ่งเป็น ๒ หมวด ๕๕
(๒) สมถภูมิ ๔๐ มี ๗ หมวด ๕๖
ข้อ ๓ ปัญญาสิกขา ๕๙
ก. ที่มาของปัญญา ๕๙
ข. ลักษณะ กิจ ผล และอาสันนการณ์คือเหตุใกล้แห่งปัญญา ๖๑
ค. หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง
และ ปฏิปทาเพื่อความหลุดพ้น ๖๓
(๑) เจริญวิปัสสนา โดยมีสมถะเป็นเบื้องต้น ๖๕
(๒) เจริญสมถะ โดยมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น ๖๖

(๓) เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน ๖๖
(๔) ธัมมุทธัจจวิคคหิตมนัส ๖๗
ง. ธรรมอันเป็นภูมิเป็นอารมณ์ ของวิปัสสนา ๖๗
หมวดที่ ๑ ขันธ์ ๕ ..... ๖๗
หมวดที่ ๒ อายตนะ ๑๒ ..... ๖๗
หมวดที่ ๓ ธาตุ ๑๘ ..... ๖๘
หมวดที่ ๔ อินทรีย์ ๒๒ ..... ๖๘
หมวดที่ ๕ อริยสัจ ๔ ..... ๖๙
หมวดที่ ๖ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒ ..... ๗๑
จ. ธรรมอันเป็นรากเหง้าและเป็นตัววิปัสสนา ๗๒
(๑) ธรรมอันเป็นรากเหง้า ของวิปัสสนา ๗๒
๑) สีลวิสุทธิ ๗๒
๒) จิตตวิสุทธิ ๗๒
(๒) ธรรมอันเป็นตัววิปัสสนา ๗๒
๓) ทิฏฐิวิสุทธิ ๗๒
๔) กังขาวิตรณวิสุทธิ ๗๒
๕) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ๗๒
๖) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ๗๒
๗) ญาณทัสสนวิสุทธิ ๗๒
(๓) ลักษณะของวิปัสสนา ๗๓
๑) ลักษณะอนุวิปัสสนา ๗๔
๒) ลักษณะโลกุตตรวิปัสสนา ๘๓
๑. สัจจลักษณะแห่งอริยสัจ ๔ ..... ๘๓
๒. อัตตลักษณะของวิสังขารธรรม ๘๔
ข้อ ๔ ธรรมเครื่องยังวิชชาให้เกิดและเจริญขึ้น
เพื่อดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ ๘๙
ก. วิชชาภาคิยธรรม: สมถวิปัสสนา ๘๙
จรณะ ๑๕ ..... ๙๐
ค. วิชชา: ธรรมเครื่องดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ ๙๑
(๑) วิชชา ๓ ..... ๙๑
(๒) วิชชา ๘ ..... ๙๑
(๓) อวิชชา ๘ ..... ๙๑
ข้อ ๕ โพธิปักขิยธรรม: ธรรมเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้
(เครื่องเกื้อหนุนอริยมรรค) ๙๒
ข้อ ๖ การบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ๙๓
ก. พระโพธิสัตว์ ๙๔
ข. พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์สาวก ๙๖
ค. วิธีเจริญภาวนาตรวจดูบารมี ตามแนววิชชาธรรมกาย ๙๗
ข้อ ๗ คุณธรรมของพระอริยเจ้า ๙๙
ก. คุณธรรมของพระโสดาบันบุคคล ๙๙
ข. คุณธรรมของพระสกทาคามีบุคคล ๑๐๐
ค. คุณธรรมของพระอนาคามีบุคคล ๑๐๐
ง. คุณธรรมของพระอรหันต์ ๑๐๑

บทที่ ๒ การบริหารหมู่คณะ

ตอนที่ ๑ ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะในสมัยพุทธกาล ๑๐๓
ข้อ ๑ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่เจ้าอาวาส ๑๐๓
ข้อ ๒ องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท: คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ ๑๐๕
ข้อ ๓ ธรรม ๕ ประการ: คุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาส ๑๑๓
ก. ธรรมของเจ้าอาวาส ๑๑๔
ข. ปิยธรรมของเจ้าอาวาส ๑๑๔
ค. อุปการธรรมของเจ้าอาวาส ๑๑๕
ง. ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสเลวและดี ๑๑๖
จ. ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสตกต่ำ และไม่ตกต่ำ ๑๑๗
ตอนที่ ๒ พระสังฆาธิการ: ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะตามกฎหมายในปัจจุบัน ๑๑๙
ข้อ ๑ พระสังฆาธิการ ๑๒๐

ก. การแต่งตั้งและคุณสมบัติ ๑๒๐
ข. การพ้นจากตำแหน่ง ๑๒๑
ค. จริยา ๑๒๑
ง. การรักษาจริยา ๑๒๒
จ. การละเมิดจริยา ๑๒๓
ข้อ ๒ ภิกษุเจ้าอาวาส ๑๒๔
ก. คุณสมบัติโดยเฉพาะของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่ง
เจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ๑๒๔
ข. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ ๑๒๔
ค. คุณสมบัติโดยเฉพาะพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหลวง ๑๒๕
ง. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวง ๑๒๖
จ. หน้าที่รับผิดชอบ ๑๒๖
ฉ. อำนาจและฐานะ ๑๒๗
ข้อ ๓ พระอุปัชฌาย์ ๑๒๗
ก. ประเภท คุณสมบัติ และการแต่งตั้ง ๑๒๘
ข. หน้าที่รับผิดชอบ ๑๒๙
ค. เขตพระอุปัชฌาย์ ๑๓๒
ง. การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ๑๓๓
ตอนที่ ๓ การบริหารหมู่คณะของภิกษุเจ้าอาวาส ๑๓๕
ข้อ ๑ วัตถุประสงค์และนโยบายของการบริหารหมู่คณะ ๑๓๕
ก. วัตถุประสงค์หลัก ๑๓๕
ข. นโยบายหลัก: ไตรสิกขา และ พระสัทธรรม ๓ ..... ๑๓๕
ข้อ ๒ โทษของการละเลยไม่อบรมกาย และไตรสิกขา
อันเป็นนโยบายหลัก ๑๓๗
ก. โทษของอุปัชฌาย์ผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา ๑๓๗
ข. โทษของอาจารย์ผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา ๑๓๘
ค. โทษของพระเถระผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา ๑๓๙
ง. โทษของภิกษุทั้งหลายผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา ๑๓๙
ตอนที่ ๔ ตัวอย่างนโยบายหลักการบริหารหมู่คณะ
ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๑๔๑
ข้อ ๑ ประวัติย่อวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๑๔๑
ข้อ ๒ ตัวอย่างนโยบายหลักการบริหารหมู่คณะของ
วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๑๔๘
ตอนที่ ๕ ปัญหาการบริหารหมู่คณะ และข้อเสนอแนะวิธีการป้องกันและแก้ไข ๑๕๕
ข้อ ๑ ปัญหาพระภิกษุสามเณรประพฤติย่อหย่อน
ในไตรสิกขาและสัทธรรม ๓ ..... ๑๕๕
ก. ตัวพระภิกษุนั้นเอง ไม่ใฝ่ใจ ไม่ขวนขวายศึกษาอบรมตน ๑๕๕
ข. ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิ ๑๕๗
ค. นโยบายการให้การศึกษาอบรมพระภิกษุสามเณร
ที่มุ่งเน้นแต่เฉพาะภาคปริยัติธรรม ๑๕๘
ง. เจ้าอาวาสไม่ใช้มาตรการที่มีประสิทธิภาพดีพอ สอดส่อง
ดูแล กวดขัน ความประพฤติพระภิกษุสามเณร ๑๖๒
จ. ชนหมู่มากขาดวิจารณญาณในการพิจารณา
บุคคลที่ควรหรือไม่ควรบูชา ๑๖๓
ข้อ ๒ ปัญหาการบริหารด้านอื่นๆ และข้อเสนอแนะ ๑๖๔
ก. ปัญหาการบริหารงานบุคคล ๑๖๕
(๑) ภิกษุเจ้าอาวาส ๑๖๕
(๒) ภิกษุและสามเณรลูกวัด ๑๗๔
ข. การกระจายอำนาจโดยการแบ่งงานและการมอบหมายหน้าที่การงาน .. ๑๗๘
ค. การติดตามผล ตรวจงาน การประเมินผลงาน
และ การรายงานผลงาน ๑๗๘
ง. การติดต่อ และการประชาสัมพันธ์ ๑๗๙
จ. ปัญหาความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบ ความสามัคคีในหมู่คณะ
และการรู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ๑๘๐
ฉ. วิธีป้องกันแก้ไขปัญหาความวิวาทบาดหมาง
และการแตกสามัคคีภายในวัด ๑๘๑

(๑) การระงับอธิกรณ์ ตามธรรมนูญการปกครองสงฆ์ ๑๘๒
๑. วิธีป้องกันและระงับวิวาทาธิกรณ์ ๑๘๔
๒. วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์ ๑๘๔
๓. วิธีระงับอาปัตตาธิกรณ์ ๑๘๕
๔. กิจจาธิกรณ์ และวิธีระงับเนื่องด้วยนิคคหะ ๑๘๕
ก. กิจจาธิกรณ์ มี ๔ ..... ๑๘๕
ข. การปกครองย่อมเป็นไปได้เพราะองค์ ๒ ..... ๑๘๕
ค. นิคคหกรรมสำหรับทำแก่ภิกษุ มี ๖ ..... ๑๘๕
ง. คว่ำบาตรและหงายบาตร ๑๘๗
จ. สังฆเภท และ สังฆสามัคคี ๑๘๘
(๒) ข้อเสนอแนะวิธีป้องกันแก้ไขความขัดแย้ง วิวาทบาดหมาง และแตกสามัคคีภายในวัด โดยวิธีการบริหารปกครองในองค์กรชาวโลก ๑๘๙

บทที่ ๓ การบริหารกิจกรรมของวัด ๑๙๓
ตอนที่ ๑ กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปริยัติสัทธรรม ๑๙๖
ตอนที่ ๒ กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติสัทธรรม ๑๙๙
ข้อ ๑ ข้อเสนอแนะวิธีปฏิบัติไตรสิกขา ๑๙๙
ก. การจัดกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ๒๐๐
ข. ข้อเสนอแนะวิธีส่งเสริมการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ๒๐๑
ข้อ ๒ ข้อเสนอแนะธรรมปฏิบัติที่ดี ๒๐๓
ก. ขั้นสมถกัมมัฏฐาน ๒๐๔
ข. ขั้นอนุวิปัสสนา ๒๑๓
ค. ขั้นโลกุตตรวิปัสสนา ๒๑๔
ง. ขั้นวิชชาธรรมกายชั้นสูง ๒๑๕
ข้อ ๓ ตัวอย่างหลักสูตรการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนา ๒๑๖
ก. กำหนดเวลาการอบรม ๒๑๖
ข. หลักสูตรการอบรมภาคธรรมบรรยาย ๒๑๗
ค. วิธีการอบรมและหลักสูตรการอบรมภาคปฏิบัติ สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๒๑๗
ง. การจัดบุคคลากรและสร้างพระวิทยากร/วิปัสสนาจารย์ ๒๑๘
ตอนที่ ๓ กิจกรรมอื่นๆ ๒๒๑
ข้อ ๑ กิจกรรมการปลูกสร้าง ๒๒๑
ข้อ ๒ กิจกรรมทางด้านการเผยแพร่ธรรม ๒๒๒
ข้อ ๓ งานศึกษาสงเคราะห์ ๒๒๒
ข้อ ๔ งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมพิเศษ ๒๒๗
ก. งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ๒๒๗
ข. กิจกรรมพิเศษ ๒๒๘

บทที่ ๔ การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือวัด ๒๓๑
ตอนที่ ๑ ปัญหาเรื่องการเงินและการบัญชีของวัด ๒๓๓
ตอนที่ ๒ การจัดสถานที่วัดดี ๒๓๗
ตอนที่ ๓ การมีปูชนียวัตถุดี ๒๔๑
ข้อ ๑ เจดีย์ ๒๔๑
ข้อ ๒ ตัวอย่างพระธาตุเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ๒๔๓
ก. พระธาตุเจดีย์ ๒๔๓
ข. อุทเทสิกเจดีย์ ๒๔๔
(๑) พระพุทธปฏิมา ๒๔๔
(๒) ไม้กลุ่มโพธิ ๒๔๖
(๓) รูปเหมือนบุรพาจารย์ ๒๔๙
ข้อ ๓ เหตุผลสำคัญที่ข้าพเจ้านิยมสร้างพระพุทธปฏิมา จำลองธรรมกาย ๒๕๐
ข้อ ๔ เหตุผลสำคัญที่ข้าพเจ้านิยมสร้างพระพุทธปฏิมา ด้วยหินรัตนชาติที่บริสุทธิ์ แทบทั้งหมด ๒๕๓

บทสรุป ๒๕๙

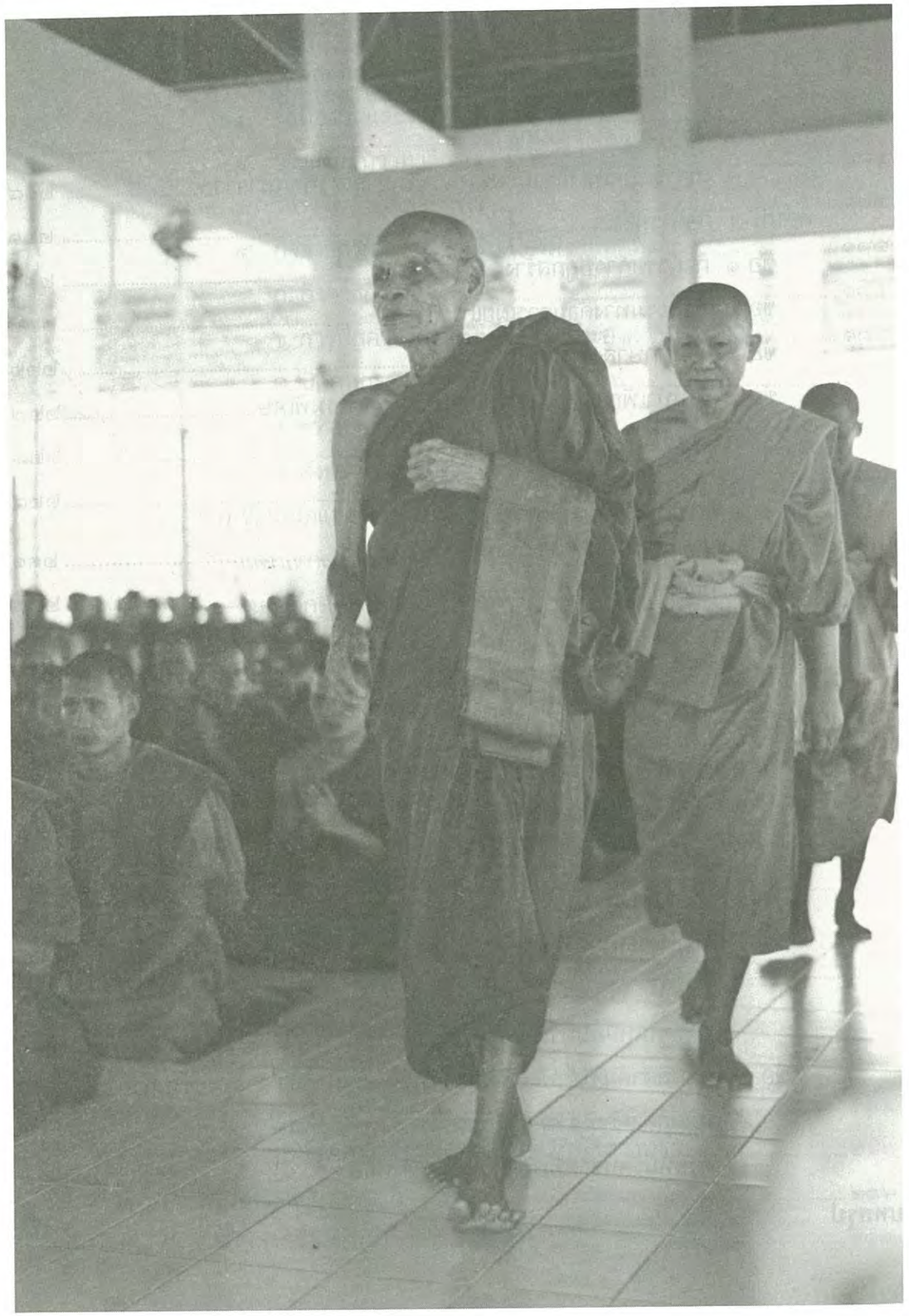

โอวาทเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

โดย

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนกลาง

รุ่นที่ ๓๑ ปี ๒๕๓๙

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๙

เวลา ๐๙.๑๕ - ๑๐.๐๐ น.

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

ท่านพระสังฆาธิการระดับภาคคือ เจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ท่านเจ้าคณะใหญ่ทุกหน พร้อมทั้งท่านพระสังฆาธิการ ที่ต้องเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ ในการที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ทุกรูป

ผมฟังรายงานของท่านเจ้าคณะภาค ๑๔ แล้ว ซึ่งรายงานในนามของเจ้าคณะภาคและรองเจ้าคณะภาค ก็รู้สึกดีใจว่าพระสังฆาธิการของเราในยุคปัจจุบันนี้ เป็นผู้ที่สนใจในการบริหารคณะสงฆ์ ไม่ใช่เฉพาะในการบริหารคณะสงฆ์เท่านั้น ถ้าพูดในภาพรวมตามที่ผมสังเกตเห็น ท่านมีความสนใจในการพระศาสนา ในการคณะสงฆ์ และในการวัดวาอาราม ทะมัดทะแมงดียิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก นี่คือภาพรวม ไม่ได้หมายความว่าดีกว่าในยุคอดีตทุกรูป ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะมีเหตุปัจจัยหลายประการ ผมจะไม่พูดถึงเพราะมันเป็นเรื่องยาว

ถ้าเราจะตั้งปัญหาว่า ทำไมในปัจจุบันนี้ เราจึงต้องฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระภิกษุหรือพระเถระ ที่ควรได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ แต่เดิมๆ มานั้น การได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นี้ สังเกตดูตามที่ผมจำได้ ตั้งแต่ครั้งเป็นเด็กอยู่วัด ท่านไม่มีการฝึกซ้อมอบรม หรือแม้แต่สอบความรู้ เขาใช้วิธีอะไร ?

ท่านดูเอาว่าองค์ไหนพอจะเป็นหลักได้บ้าง และเจ้าคณะผู้มีอำนาจแต่งตั้ง หรือท่านผู้บังคับบัญชาโดยใกล้ชิดก็เสนอขึ้นมา แต่โดยมากเจ้าคณะผู้บังคับบัญชาที่มีหน้าที่แต่งตั้ง ท่านดูเห็นว่าใครเป็นหลัก เรื่องหลักนี้มันเป็นเรื่องยาว แล้วก็เอามาแค่ไหนก็พูดยากเหมือนกัน แต่ว่าเรื่องหลักนี้

เราจะต้องจำไว้อันหนึ่งว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เพราะว่าแต่ก่อนนี้สังเกตดูต้องรู้ว่า ใครจะถือเอาหลักความรู้ประการหนึ่ง แบบที่เขาพูดในอดีตให้ฟัง นี่เป็นหลักอันหนึ่ง ประการที่สอง ก็ที่ท่านดูความประพฤติปฏิบัติของผู้ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ นั้นเป็นหลักได้ไหม ประการที่สาม ถ้าจะให้ประกอบภาระกิจในหน้าที่พระอุปัชฌาย์นี้ สามารถที่จะทำได้เลย คือเขาใช้หลักอันนี้ ความจริงหลักอันนี้ไม่เลว เป็นหลักที่ถูกต้องแล้ว แต่ด้วยความรอบคอบ หรือสูงต่ำของท่านเหล่านี้แหละต้องเป็นไปตามยุคด้วย

ในยุคนี้ จะใช้อย่างในยุคอดีตก็ไม่ได้เหมือนกัน ในยุคอดีตนั้น เจ้าคณะบางท่านก็จะดูว่าถ้าจะตั้งใครเป็นอุปัชฌาย์ จะเรียกมาคุย แล้วถามว่า "คุณยังอยากจะสึกไหม ?" "ไม่แน่ครับ" ถ้าไม่แน่อยู่ไปก่อน

"ตั้งใจจะไม่สึกหรอกครับ จะขอตายในดงขมิ้นนี่แหละ" พวกนี้แหละครับจะได้รับการพิจารณาก่อน ทำไมท่านจึงถามว่าคุณคิดจะสึกไหม เพราะท่านเชื่อว่า **ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปัชฌาย์แล้ว ถ้าใครสึก ซวยไปทั้งชาติแหละ** แต่ก่อนถือว่าอย่างนั้น **ถึงเดี๋ยวนี้ก็ต้องวิเคราะห์อุปัชฌาย์หนุ่มๆ ต้องนึกไว้ด้วย** เขาถือว่าซวยไปทั้งชาติ คือมันเสียไปจนกระทั่งข้างนอกวัด นี่ในยุคอดีตในสมัยที่ผมเป็นเด็ก คนเขามาพูดให้หลวงพ่อผมฟัง ไปโน่นมา ไปเมือง เห็นพระอุปัชฌาย์นั่งตกเบ็ดอยู่ แต่เขาก็ไม่ค่อยรู้สึกอะไรหรอก ท่านก็ถามว่าพระอุปัชฌาย์นั่งตกเบ็ด ตกตอนเป็นพระเหรอ คือสึกไปแล้วไปมีครอบครัว เข้าใจว่าเมียคงจะใช้นั่นแหละ ไม่รู้จักทำมาหากิน ดีแต่กินเอ้าไปตกปลาดูซะมั่ง

เท่าที่ผมได้ยินมาว่า ครั้งก่อนอุปัชฌาย์มีน้อยเหลือเกิน ในอำเภอที่บ้านผมอยู่ ผมนึกได้ว่ามีอุปัชฌาย์ทั้งอำเภอ ๒ รูปแน่ะ แต่ว่าถ้ามีอีกก็ไม่เกิน ๓ รูป มี ๒ รูป ผมรู้จัก จึงได้เล่าถวาย **แต่ในปัจจุบันนี้ ผู้ที่สมควรได้รับพิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์นี้นับว่ามีมากขึ้น แต่ว่าเรายึดหลักของเราให้ถูกต้อง** ถ้าผมจะพูดในปัจจุบันนี้ ก็พูดได้ว่า **การเรียนการสอนวิชาความรู้ของเรานั้นเพื่อเข้าสู่การปฏิบัติ ทุกท่านจึงต้องจำให้ดี ไม่ใช่เฉพาะอุปัชฌาย์เท่านั้น ทุกรูปทุกชั้น การเรียนการสอนวิชาความรู้ก็เพื่อเข้าสู่การปฏิบัติ** กองธรรมในไทยนี่ ทุกท่านอย่านึกว่าอันนี้แจ๋วจริง ไม่แจ๋วอะไรหรอก เก่ามาหลายพันปีแล้ว แต่ไม่เคยเห็นค่อยพูดกัน ความจริงท่านพูดกันอยู่เป็นนิตย์ แต่เราไม่ได้จำ ทุกท่านจะต้องจำไว้แล้วเอาไปสอนด้วย สัทธิวิหาริก อันเตวาสิกของท่าน

ที่ผมว่ามันมีอายุนานเต็มที ทุกท่านก็คงจะนึกได้ว่า **ในพระพุทธศาสนาของเรานั้น สัทธรรมมี ๓** บางท่านก็จะเลือนๆ ไปบ้าง ก็ขอพูดเสียหน่อยคือ **๑. ปริยัติสัทธรรม** ขอพูดบาลีเสียก่อน **๒. ปฏิบัติสัทธรรม ๓. ปฏิเวธสัทธรรม** อยู่ในหลักสูตรนักธรรมชั้นโท เรียกสั้นๆว่า **ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ**

ปริยัติ นี่ ภาคความรู้นะครับ การเรียนการสอนปริยัติ มีชื่ออีกอันหนึ่งเรียกว่า **คันถธุระ** นี่ภาคความรู้ครับ **ปฏิบัติสัทธรรม** เรียกสั้นๆ ว่า การปฏิบัติ นั่นแหละ คือตัวพระธรรม เมื่อผมพูดอย่างนี้ ท่านทั้งหลายก็จะเห็นว่า อ้อเก่าแก่เต็มที การเรียนการสอนวิชาความรู้นี่ เพื่อเข้าสู่การปฏิบัติ

ทุกท่านที่มาเรียน หรือมารับการสอนในขณะนี้ ก็ขอให้ถือหลักว่าเพื่อเข้าสู่การปฏิบัติในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ อันนี้จะต้องกำหนดให้แม่น และไม่ใช่เฉพาะหน้าที่นี้นะครับ ทุกหน้าที่คือหน้าที่ของพระเราในการปกครองนี่ก็มีเยอะ บัญญัติไว้หลายหลัก แต่ละหลักก็หลายกิ่ง ผมจะไม่พูดถึงเรื่องการบริหาร นี่เล่าให้ฟัง ทีนี้ว่าถึงหลักในเรื่องความรู้ว่ามีความสำคัญอย่างไร ในเรื่องชาดกนี่ท่านสอนไว้ดีเหลือเกิน มีคำบาลีเป็นหลักที่ว่าเป็นเรื่องชาดก คือ[๑]

โน เจ อสฺส สกา พุทฺธิ วินโย วา สุสิกฺขิโต
วเน อนฺธมหีโสว จเรยฺย พหุโก ชโน
ยสฺมา จ ปนิเธกจฺเจ อาเจรมฺหิ สุสิกฺขิตา
ตสฺมา วินีตวินยา ธีรา จรนฺติ สุสมาหิตา.

เอาเป็นภาษาไทยก็ได้ คือท่านบอกไว้อย่างนี้ว่า **ถ้าบุคคลเราไม่มีความรู้ก็ดี** ไม่ใช่ก็ดีนะ **ไม่ได้ศึกษาวินัยเป็นอย่างดีก็ดี ผู้นั้นก็จะเที่ยวไปหากินเหมือนกระบือบอดที่เที่ยวหากินในป่าใหญ่** นี่เป็นการเปรียบเทียบ

ก็เป็นอันว่า หลักนี้ถือความรู้สำคัญ จากความรู้ก็ไปสู่วินัย วินัยนี่อย่าเข้าใจว่าเฉพาะพระของพระ คำว่า **"วินัย"** นี่ **หมายถึงระเบียบทุกอย่าง** เรื่องระเบียบการทุกอย่าง ก็เป็นเรื่องยาว รัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ดีมากครับ เรื่องระเบียบนี่ ที่ผมเล่าให้ฟังว่า วินัยในที่นี้หมายถึงระเบียบ ก็แปลว่าในบรรทัดฐานอันนี้ท่านใช้หลัก ๒ ประการ คือ **๑. ความรู้ ๒. ระเบียบ** ทีนี้ว่าของเรามันก็เข้าหลักเดียวกันนี่แหละ คือ**จะต้องมีความรู้ในหน้าที่พระอุปัชฌาย์** ประการหนึ่ง **เราต้องมีความรู้ในระเบียบที่จะต้องปฏิบัติในหน้าที่พระอุปัชฌาย์** จะต้องรู้ครับ

เพราะฉะนั้น ที่อยากจะแนะในปีนี้ก็คือว่า ผมก็ไม่ได้ถามว่า ความจริงพระอุปัชฌาย์นี่ ควรจะมีกฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ เล่มเล็กๆ ครับอย่าเอาเล่มใหญ่ เล่มใหญ่ๆ นี่ หลวงพ่อ หลวงอา หลวงน้า หลวงพี่หรือหลวงน้อง ไม่ค่อยอ่านหรอกครับ นอกจากเกิดความจำเป็นก็หยิบมันขึ้นมา เล่มมันใหญ่โตนัก คือว่างๆ ก็พลิกดูเสียที เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจ **การมาฝึกซ้อมอบรมนี้ ความจริง เป็นเรื่องที่ท่านประสงค์จะสร้างพระสังฆาธิการของเรา ให้เป็นผู้ที่**

[๑] พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๗. ขุททกนิกาย ชาดก. ข้อ ๑๐๔๗. หน้า ๒๒๔.

ทรงคุณสมบัติ ไม่อยากให้ใครมาตำหนิติเตียนได้ พระอุปัชฌาย์ของเรานั้น หรือในสังฆมณฑลนั้น เขาเอาไปพูด หรือที่เขาเรียกกันว่าสุกเอาเผากิน คือไม่ได้ทำหน้าที่จริงๆ หรอก อย่าให้เป็นอย่างนั้น ที่เขาให้ความรู้ต่างๆ ที่ได้รับไปในครั้งนี้ไม่พอหรอกครับ มันจะต้องไปเพิ่มเติมแสวงหาเอาที่รับไปในครั้งนี้ ถ้าพูดกันอีกอันหนึ่งก็เรียกว่า "**รับรู้**" ไป เมื่อรับรู้แล้วจะต้องไป "**เรียนรู้**" อีกครับ **เรียนรู้ในสิ่งที่เรารับรู้ ไปพิจารณาหาเหตุหาผล สิ่งที่เป็นประโยชน์ สิ่งที่เป็นโทษอะไรต่างๆ แล้วก็เพิ่มเติม** จนกระทั่งถึงระดับอีกอันหนึ่ง ซึ่งเขาเรียกว่า "**รอบรู้**" **รับรู้ เรียนรู้** และ **รอบรู้** เป็นคุณสมบัติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้า ตรัสว่า **พุทธสาวก** หรือ **พุทธ-ชิโนรส** หรือว่า**ลูกของพระพุทธองค์นั้น จะต้องเป็นพหูสูต** และท่านจะต้องจำไว้ คือ**ต้องเป็นพหูสูต คือได้ยินได้ฟังมาก** เป็นประการแรก **แล้วต้องมีความคิด**

เพราะฉะนั้น ทางปัญญานั้นก็คือจากการได้ยินได้ฟังเป็นของตนว่า **ปัญญานั้นเกิดจากสุตะ** คือ**การได้ยินได้ฟัง ปัญญาเกิดจากความคิดนึก** ปัญญาเกิดขึ้น อย่างหนึ่ง คือการคิดนึกเรื่อยไปก็อาจจะพบทาง และ**ปัญญาอีกชนิดหนึ่งนั้น เกิดจากภาวนา** ปัญญาที่เกิดจากภาวนานี่ เวลานี้ชักจะสับสนเสียแล้ว ความรู้ใหม่ๆ ที่เคยพบมานั้น ภาวนาตัวนี้ ถึงจะอธิบายไปในทางว่าการฝึกฝนอบรม แต่ความจริงนั้น ตามหลักท่านไม่ใช่ ท่านมีความรู้ชนิดหนึ่งครับ ที่เกิดจากตัวภาวนา

ถ้าท่านที่มาอยู่ที่นี่ เคยปฏิบัติในทางปฏิบัติ จะรู้ทีเดียวครับ ตัว "**สมาธิ**" นี่แหละครับ ถ้าแก่กล้าเหมือนจะเกิด "**ญาณ**" ชนิดหนึ่ง ญาณนี่คือ หมายความว่ารู้บางอย่างก็แจ่มใสเหลือเกิน นี่แหละครับ**ภาวนามยปัญญา** นี่ตัวจริงของมัน การฝึกฝนอบรมนั้นมันอยู่ใน**จินตามยปัญญา** แต่นี่อธิบายอ่อนลงมา เข้าใจว่า จะไปนึกถึงตัวภาวนาปัญญาจริงๆ นั้น เพราะฉะนั้น ทุกท่านก็จะต้องสนใจไว้พอสมควร

ความเป็นพหูสูต คือการได้ยินได้ฟังมาก หมายถึง การอ่าน การคิดนึก ตรึกตรอง รวมอันนี้เข้าไปด้วยครับ นี่อยู่ในพวกจินตะ

พระภิกษุ และพระสังฆาธิการ ทุกวันนี้ รู้สึกว่ามีความเข้าใจในเรื่องนี้ดีขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านที่ได้เป็นพระอุปัชฌาย์ไปแล้ว ผมไม่ได้หมายความว่าดีร้อยเปอร์เซนต์ จำไว้ด้วย แล้วไม่เคยเชื่อด้วย เดี๋ยวก็ถลากไถล เช่น อุปัชฌาย์องค์นั้นน่ะ ลูกอุ้มไตร พ่อสะพายบาตร ใช้ได้มั้ย เอาเถอะบวชตะพึด ลูกอุ้มไตร พ่อสะพายบาตร ไปล่ะบวชเลย ไอ้นี้ก็ง่ายเต็มที ผมเคยสั่งกับพระไปว่าถ้าพบถอดแน่ ไอ้แบบนี้น่ะ สั่งคนไปบอก เอาเถอะที่แล้วก็แล้วกัน แต่ก็ดีขึ้นครับ แต่ไป ก็ไม่บวช "ไม่ได้โว้ย เขาจะถอดกูว่ะ" ไอ้ชาวบ้านก็เชื่อ คือท่านเองก็ไม่เอาแล้ว ที่เล่าให้ฟังนี่ไม่ใช่เรื่องสมมติขึ้น เรื่องจริง สิ่งเหล่านี้เราจะต้องช่วยกัน ทุกท่านจะต้องสนใจในการฝึกซ้อมอบรม

ความจริงนั้น ถ้าพูดถึงตามกฎมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ท่านกำหนดเพียงชั้นเจ้าคณะภาค จะต้องฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้แล้วรายงานมายังเจ้าคณะใหญ่สำหรับประเภทสามัญ เพื่อแต่งตั้งต่อไป ในทำนองนี้ ก็ทำกันแต่ละภาค การทำแต่ละภาคนี้ก็ดีไม่ใช่ไม่ดี แต่ความสม่ำเสมอกันหรือใกล้เคียงกันนี่ยาก เพราะอะไร หลายเหตุครับ เอาเถอะ ไหนๆ เราก็จะเป็นพ่อคนแม่คนแล้ว ยอมลำบากสักสี่ห้าวัน เมื่อก่อนห้าวัน ไม่ใช่หกวันอย่างเดี๋ยวนี้ ไอ้หกวันนี่เพิ่งเพิ่ม ก็ลองทดลองดู การทดลองในครั้งแรกๆ ท่านทั้งหลายจะต้องนึกว่าสะดวกสบายไม่มีหรอกครับ เดี๋ยวนี้ค่อยยังชั่ว นี่ผมเล่าให้ฟัง เดี๋ยวนี้ค่อยชั่วครับ เมื่อก่อนนี้ทั้งผู้อบรมและผู้รับการอบรมล่ะก็แย่ไปตามๆ กันนั่นแหละ แต่เดี๋ยวนี้ค่อยยังชั่วขึ้น ค่อยดีขึ้น

ท่านทั้งหลาย ที่ได้รับการฝึกซ้อมอบรม ก็ขอให้นำความรู้ที่ได้รับกลับไปใช้ ให้เป็นไปตามหลักที่ผมกล่าวว่า **การเรียนการสอนวิชาความรู้ก็เพื่อเข้าสู่การปฏิบัติ คือเอาไปปฏิบัติ มันจะขัดใจใครบ้างขัดใจญาติโยมบ้าง ก็ต้องชี้แจงให้เขาทราบ** ผมอยากจะพูดเรื่องปัจจุบันสดๆ แต่ก็ไม่อยากจะพูดให้ปรากฏในที่นี้ คือมันเป็นเรื่องเสียหายมาก ถ้าเล่าก็เล่าถวายได้เลย ผมได้รับรายงานแล้วจะไม่กล่าว นี่ก็เข้าใจว่าเกิดเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และอุปัชฌาย์เองก็ไม่นึกว่าจะมีเรื่องนี้เกิดขึ้น เราสันนิษฐานว่าอย่างนั้น **การฝึกซ้อมอบรมนั้น ความรู้จะต้องเป็นหลัก รู้ผิดไม่ได้** รู้ผิดไม่เป็นหลักที่เรียกว่า **มิจฉาญายะ** เป็นหลักไม่ได้ **ความรู้ที่เป็นหลักจะต้องเป็น สัมมาญายะ ความรู้ชอบ** รู้ผิดไม่ได้ แต่ความรู้ผิดเวลานี้ ระยะนี้ ค่อยดีขึ้นบ้าง ความรู้เก่าๆ ผมเคยเป็นเด็กอยู่วัดผมรู้เห็นอะไรมาเยอะ แต่จะไม่พูดในที่นี้

ความรู้ต้องเป็นหลักประการแรก คือ **ต้องถูกต้อง**และ**เป็นไปโดยชอบ** เพราะจากความรู้นี่แหละ ก็ไปอย่างที่ว่า **การปฏิบัติตนต้องเป็นหลัก** การปฏิบัติตนนี้ ถ้าพูดถึงตามแบบแล้ว คือ **ตามอย่างพระพุทธเจ้า** ที่ท่านเรียกว่า **เจริญรอยตามพระพุทธบาทยุคล** คือตามรอยเท้าของพ่อ ก็มี ๒ ที่เรียกว่า **อัตตสมบัติ** และประการที่ ๒ ที่ว่า **ปรหิตปฏิบัติ**

"**อัตตสมบัติ**" นั้น คือ**การประพฤติตนให้ถูกต้องดีงาม** กว้างเหลือเกิน กว้างจริงๆ ท่านให้หลักมาอย่างนี้ ผมก็ให้หลักไปอย่างนี้ พูดยาวมันก็ไม่มีเวลา อีกอย่างหนึ่ง คือ "**ปรหิตปฏิบัติ**" คือ **การปฏิบัติที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้อื่น** เดี๋ยวนี้เห็นจะหมดสมัยแล้ว ในปัจจุบันนี้ ท่านเชื่อไหม เมื่อผมเป็นเด็กที่วัด มีผู้ที่จะบวชมาเช่าไตรกับอุปัชฌาย์ เพื่อจะให้ลูกบวช แกก็ให้เช่าไป ดี แต่ว่าในลักษณะนี้ พวกปรหิตปฏิบัติไม่มีหรอกครับ **ความจริงคนที่จะบวชนี่ ถ้าสมมติว่าเขาไม่มีบาตรมีไตร เป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ที่จะต้องหาให้** นี่ไม่ใช่ ให้เหมือนกัน แต่แกต้องเช่าฉันไปนะ นี่เป็นเรื่องจริงครับ นี่ก็หลายสิบปีแล้ว ๖๐-๗๐ ปีแล้ว เอามาเล่าให้ฟัง ปรหิตปฏิบัตินี้ ตัวสำคัญ

มาก คือ ความประพฤติปฏิบัติเฉพาะตัว

อีกอันหนึ่ง การปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ต้องเป็นหลัก ไอ้นี่ลำบากเหมือนกัน เจ้าคณะบางองค์นี่ ลูกคณะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แต่ขาดอย่างหนึ่ง นี่เป็นเรื่องจริงครับ คือไปมาหาสู่กับเจ้าคณะผู้บังคับบัญชาน้อยไปหรือเรียกว่าไม่มี เจ้าคณะผู้บังคับบัญชากลับมองข้ามไป นี่ไม่ใช่เป็นความผิดของลูกคณะหรอกครับ ผมถือว่าเป็นความผิดของเจ้าคณะ คือต้องดูการปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ ว่าท่านผู้นั้นปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ ถูกต้องเรียบร้อยหรือไม่ ถ้าถูกต้องเรียบร้อยก็เป็นหลักได้แล้ว คนที่เป็นหลักอย่างนี้แหละครับ เราจะต้องหาไว้ในพุทธจักรของเรา หรือเรียกว่าในสังฆมณฑลของเรา ท่านที่มานั่งในที่นี้ อาจเป็นเจ้าคณะก็มี ผมขอฝากไว้ด้วย คือเราลงไปมองคนในฐานะที่เป็นเจ้าคณะ ไม่ใช่ว่าให้เขาเสนอตัวมาเอง ไอ้เสนอตัวมาเองนี่ก็คิดว่าห้าสิบห้าสิบเหมือนกัน ไอ้ที่มาดีก็มี ไอ้ที่มาเพราะเรื่องอื่นก็มี ถ้าเรามองลงไปต้องได้คนที่เป็นหลัก

เพราะฉะนั้น หลักเหล่านี้ จะเป็นหลักกว้างๆ **ความรู้ก็เป็นหลัก การประพฤติปฏิบัติตนในหน้าที่ก็เป็นหลัก การปฏิบัติภาระกิจในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย** เช่น **เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะระดับต่างๆ จึงต้องเป็นหลัก อย่างนี้แล้ว สังฆมณฑลของเรา** หรือเรียกว่า **พุทธจักรของเรานี้ จะเฟื่องฟูครับ**

ในยุคปัจจุบันนี้ **เราจะต้องปรับตัวแบบอยู่คามวาสีกัน เมื่อก่อนเราอยู่ป่า พวกอรัญญวาสี** ไม่มีใครไปตะโกนร้องด่าอะไรท่านนี่ แต่นี่มันอยู่ในเขตบ้าน มีอะไรมันก็เล่นงานแย่ ท่านทั้งหลายก็คงจะได้ยินได้ฟัง ในสังฆมณฑล แม้เป็นเรื่องเล็กก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ **เราต้องระมัดระวัง ช่วยกันรักษา ช่วยกันทะนุถนอม ไม่ให้สิ่งที่มัวหมองเกิดขึ้นแก่พุทธจักรของเรา ทั้งในการพระศาสนา ทั้งในการคณะสงฆ์** และ**การวัดวาอาราม ที่ผมให้หลักไว้นี้แหละ** คือ **ตัวพุทธจักร**

ท่านทั้งหลาย เมื่อได้รับการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ เรื่องความรู้ที่ผมว่าตัวรู้นี่แหละเป็นตัวสำคัญมาก ที่ว่าให้ฟังแล้ว จะเป็นเรื่องรับรู้ เรียนรู้ หรือรอบรู้ ก็ใช้ได้ทั้งนั้น ที่เราจะต้องเพียรพยายามสร้างตัวของตัว เมื่อเราสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติดังนี้แล้ว ก็ขอให้ได้ถ่ายทอดไปยังสัทธิวิหาริก อันเตวาสิก หรือพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในปกครองของเรา มีอยู่อันหนึ่งครับ **พระเรานี่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบอ่านหนังสือ** พระผู้ใหญ่แต่ก่อนท่านแก่แล้ว ผมขอเล่านิดหนึ่ง ผมไปเจอมากับตา เห็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดอนงคาราม เวลานั้นผมมีหน้าที่อะไรเกี่ยวข้อง เพราะว่าผมไปเป็นผู้ช่วยท่านเจ้าคณะสังฆมนตรี ก็ไปเรียนปฏิบัติ ท่านอยู่บนเตียงอ่านหนังสือ ผมก็บอกว่า "เอ๊ะนั่นแถลงการณ์นี่ พระเดชพระคุณยังอ่านแถลงการณ์อยู่หรือ" "อ่านจ๊ะๆ จะได้รู้อะไรทันเขา" เห็นมั้ย ๘๐ กว่าแล้ว นี่ผมเจอมาเอง ท่านไม่มีประโยคประธานอะไรหรอก แต่ขึ้นมาโดยลำดับ ได้รับการยกย่อง และเป็นผู้ที่รู้ทันกับเหตุการณ์เหลือเกิน

พระเรา ควรจะแสวงหาความรู้ คือเราอยู่ในแดนบ้าน **เรารู้อะไรมากๆ บางทีชาวบ้านก็เกรงใจบ้าง หลายๆ อย่าง เพราะฉะนั้น ขอให้สนใจ** ทีนี้ปัญหามันก็มีอยู่ว่าให้ลงทุนซื้อหนังสืออ่าน นี่เห็นจะไม่เล่นด้วยหรอก ให้ลงทุนซื้อหนังสือไปอ่านเป็นส่วนตัว อันนี้มันน่าจะมี วัดนี่ควรจะมีตู้สมุดของวัด ก่อนที่จะมีห้องสมุด เราตั้งฐานเสียก่อน อย่างนี้มีหนังสือกลางเอาไว้อ่าน นี่เป็นเรื่องยาวเรื่องใหญ่ อย่างที่ผมเล่าให้ฟัง วิธีที่จะแก้ก็มีอยู่ทางเดียว เพราะว่าบางท่านคงไม่มีหนังสือไว้อ่าน หาหนังสืออ่านไม่รู้จะหาหนังสืออะไร ก็หาไป ขอเขาได้เมื่อไร ถ้าหาก็ไปซื้อหนังสือเท่านั้นแหละ ไอ้จะใช้ส่วนตัวก็ชักหน้าไม่ถึงหลังอยู่แล้ว จะเอาไปซื้อหนังสือก็หมดเรื่อง นี่เล่าถวาย เพราะฉะนั้น การแสวงหาความรู้ให้พยายาม ควรจะดูแลให้เกิดความชำนาญไว้เป็นสมบัติของตัวด้วย เอาไว้ช่วยสั่งสอนแก่ผู้อื่นด้วย ชาวบ้านเรายังมีความรู้อยู่ในวงจำกัดมากครับ ต้องอาศัยพระพระเองเวลานี้ส่วนมาก ก็มีความรู้อยู่ในวงจำกัดเหมือนกัน ถ้าบอกอบรมนี่ ไม่มีตำราไม่มีหนังสือหรอก เขาก็ได้แต่หลักไปนิดเดียว แล้วก็ไปขยายความอะไร ก็ลำบากแล้ว พวกขยายความนี่ต้องมีความรอบรู้มากครับ

ท่านทั้งหลาย จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์โดยส่วนมาก ผมเข้าใจว่าส่วนมากเกือบ ๙๙ เปอร์เซ็นต์ ในปีที่แล้วดูจะมีตกองค์เดียว หรือสององค์ไม่ทราบ คือท่านสอบไม่ได้ คือท่านนึกว่า เฮ้ยยังไงเขาก็ให้น่ะ เจอกรรมการตรงต่อหน้าที่ ท่านก็พยายามให้แก้ตัว ให้อะไรก็ไม่ได้สักอย่าง **ขอพยายามให้รับความรู้ได้ความรู้ไปตั้งไว้ แล้วไปปลูกฝังไว้ในใจ แตกกิ่งก้านต่อไป** คือให้ข้อความคิด แม้จะเป็นความรู้ที่ได้เพียงเล็กน้อย ไม่เสียหายหรอกครับ ความรู้ไม่หนักอะไรหรอก ไม่เหมือนแบกของ

ผมขออนุโมทนาที่ท่านทั้งหลายได้อุทิศตนเพื่อเข้ามารับใช้พระพุทธศาสนาหรือสังฆมณฑลในฐานะที่สมัครตัวเข้ามาเป็นพระอุปัชฌาย์ ซึ่งถือว่าเป็นหลักสำคัญในการปกครอง ทั้งในการก่อนบวชและการที่เขายังบวชอยู่ และขอให้ช่วยกัน ผมขอถือโอกาสนี้ เปิดการประชุมอบรมทดสอบความรู้ ประจำปี ๒๕๓๙ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และขออวยพรให้ท่านพระสังฆาธิการทั้งหลายเจริญด้วยพลานามัย ไร้โรคาพาธ ปราศจากอุปัทวันตราย และอุปสรรคข้อขัดข้องทั้งหลาย ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์ ทั่วกันทุกท่าน เทอญฯ

ปฐมนิเทศพิธีเปิดการประชุมฝึกซ้อมอบรมและสอบความรู้พระอุปัชฌาย์

โดย

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก

รุ่นที่ ๓๑ ปี ๒๕๓๙

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๙

เวลา ๑๐.๑๕ - ๑๑.๐๕ น.

ณ ศาลาอบรมสงฆ์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

ท่านพระสังฆาธิการ ผู้เข้ารับการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ ทุกท่าน ชั่วโมงนี้เป็นชั่วโมงปฐมนิเทศ ท่านทั้งหลาย เป็นพระสังฆาธิการ ส่วนใหญ่ก็ทราบกันดีว่าปฐมนิเทศนั้น มุ่งหมายอย่างไร จึงขอให้ท่านทั้งหลายได้กำหนดเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ตามข้อที่ควรจะได้ชี้แจงให้ท่านทราบในเบื้องต้น

ก่อนที่จะชี้แจงตามหัวข้อเรื่อง ผมขอกล่าวถึงโอวาท ที่หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ได้ประทานไว้เมื่อครู่นี้ ในทางให้ข้อสังเกตไม่ใช่เป็นการย่อหรือขยายความ โอวาทที่ท่านได้ประทานเมื่อครู่นี้ นั้น เป็นเรื่องที่กล่าวได้ว่ามีคุณค่าประมาณไม่ได้ มิใช่เพียงแต่ว่าท่านทั้งหลายจะจดจำไว้ เพื่อที่จะตอบปัญหาในการสอบความรู้ อย่างที่ท่านเจ้าคุณพระเทพสุธี ได้กล่าวไปแล้วอย่างเดียว คุณค่าที่หาประมาณมิได้นั้น อยู่ในรายละเอียดต่างๆ ที่กล่าวได้ว่า ครอบคลุมเรื่องทั้งหมด ของการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ ประกอบทั้งได้ประทานให้ท่านพระสังฆาธิการทั้งหลายได้รับทราบถึงความเป็นมาบางอย่าง ที่มีการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ร่วมกัน

ความมีคุณค่าของโอวาท จะมีคุณค่ามากแต่ไหน เพียงไร ก็ขึ้นอยู่กับพระอุปัชฌาย์ คือพระสังฆาธิการที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ทุกองค์นั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งที่ว่า **"ให้ช่วยกันรักษาพุทธมณฑล อย่าให้**

มัวหมอง" เพียงเท่านี้ เราก็จะเห็นได้ว่ามีความสำคัญมาก ต่อเราทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันในสังฆมณฑล ไม่ว่าในขณะปัจจุบันนี้ก็ดี หรืออดีตที่ล่วงมาแล้วก็ดี ปัญหาต่างๆ ที่ทำให้เกิดความมัวหมองแก่สังฆมณฑล หรือที่หลวงพ่อฯ ได้ใช้คำรวมว่า "พุทธจักร" เป็นเรื่องที่กระเทือนไปหมด ในปัจจุบันนี้ ยิ่งมีความกระทบกระเทือนมากขึ้น

เพราะว่า พระสงฆ์เรา ได้ออกไปอยู่ที่ต่างๆ ในโลกนี้มาก ขอยกตัวอย่างที่เป็นปัจจุบัน และผมได้รับทราบมาเมื่อวานนี้ตอนเย็น ยังไม่ได้ดูข่าวที่แน่นอนจากที่เกิดเหตุ แต่ว่าได้ทราบมาอย่างนั้น ว่าพระที่วัดพุทธประทีป ที่ประเทศอังกฤษ กรุงลอนดอนนั้นถูกคนทั้งหลายในกรุงลอนดอนมาล้อมวัดและห้ามไม่ให้ออกจากวัด ในฐานะที่พระได้ทำให้ชาวอังกฤษคนหนึ่งตายลง เฉพาะพระออกนอกวัดไม่ได้ และยังได้บอกให้ผมทราบอีก จะเท็จจริงอย่างไร ผมพูดไปตามข่าวก่อน ว่าเวลานี้ ถ้าหากว่ามีพระเดินทางเข้าไปในอังกฤษ ก็จะถูกคนในอังกฤษบางคน ได้แสดงอาการรุกราน ว่าพระนี้ใช้ไม่ได้ ทำให้คนเขาตาย

ที่ผมยกมากล่าวนี้ ไม่ใช่มุ่งหมายที่จะพูดถึงเรื่องนั้น ว่าเป็นเรื่องเสียหายหรือไม่เสียหาย แต่พูดถึงผลกระทบในปัจจุบัน รวดเร็วและรุนแรง ถ้าข่าวนั้นเป็นจริง ก็กระทบกระเทือน ต่อการทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย ในต่างประเทศไปด้วย

ดังนั้น **การรักษาป้องกันไม่ให้พุทธจักรของเรามัวหมอง จึงเป็นเรื่องที่สำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะผู้ที่จะต้องมีส่วนรับผิดชอบใกล้ชิด ก็คือ พระสังฆาธิการที่เป็นพระอุปัชฌาย์ ดังนั้น ที่หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ได้กล่าวถึงความข้อนี้ไว้ ทำให้เราทั้งหลาย ได้เกิดความรู้สึกร่วมกันว่า เราจะต้องปฏิบัติหน้าที่นี้ ในฐานะที่เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ในฐานะที่เป็นพระสังฆาธิการด้วย**

ที่ผมขอกล่าวไปถึงนี้ ก็เพื่อที่จะให้เห็นว่า โอวาทของหลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา มีคุณค่าหาประมาณมิได้ เพราะมันเป็นการพิทักษ์รักษาพุทธจักร ไม่ให้มัวหมองนั่นเอง เป็นจุดสำคัญ

ส่วนเรื่องต่อไปที่จะชี้แจงนั้น ประการแรก เข้าใจว่า พระสังฆาธิการ ที่เข้ามารับการอบรมหรือสอบความรู้พระอุปัชฌาย์ คงทราบกันดีแล้วว่า ที่มาฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้นี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องที่คิดกันเอาเอง ว่าควรมีการมาฝึกซ้อมอบรม แต่ว่าได้มีกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๗ และระเบียบว่าด้วยเรื่องการปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ กำหนดไว้ ในกฎมหาเถรสมาคมก็ดี ในระเบียบก็ดี เป็นการบ่งบอกชัดเจนว่า **ท่านที่จะได้รับการแต่งตั้งนั้น ต้องมีการฝึกซ้อม อบรมหรือสอบความ**

รู้ มิฉะนั้นแล้ว ก็จะแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ไม่ได้ หรืออาจจะมี แต่ในปัจจุบันนี้ไม่มีแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง ไม่สมบูรณ์

จึงขอให้ทุกองค์ ทำความเข้าใจกับตนเองอีกครั้งหนึ่ง ไม่ว่าในระดับไหน ว่าที่ต้องมาฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้นี้ เป็นการปฏิบัติตามกฎมหาเถรสมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคม ไม่ใช่ทำตามใจชอบ เมื่อเป็นเช่นนั้น **การฝึกซ้อมอบรมเรื่องต่างๆ ก็จะต้องให้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคม** ไม่ใช่ว่านึกจะฝึกซ้อมเรื่องอะไร ก็ฝึกซ้อม จะอบรมเรื่องอะไรก็อบรม เรื่องที่จะนำมาฝึกซ้อมอบรมนั้นต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในกฎมหาเถรสมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคม แต่ว่าผู้เข้ารับการอบรมนั้น ได้รับโอกาสพิเศษออกไป คือ **นอกจากเรื่องที่ท่านกำหนดไว้ในกฎและในระเบียบนั้นแล้ว ยังได้พยายามที่จะหาเรื่องมาเสริม ให้เกิดความรอบรู้อย่างที่หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ท่านได้กล่าวแล้วว่า ต้องมีความรอบรู้ด้วย**

เมื่อเข้ารับการอบรม จึงมีโอกาสที่จะกำหนดว่าพระอุปัชฌาย์นั้น จะต้องปฏิบัติอย่างไร และมีเรื่องที่ได้รับความรู้พิเศษออกไป เรื่องใดบ้าง ซึ่งก็จะเกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ และพระสังฆาธิการ ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม เมื่อกล่าวถึงตารางการอบรม ตามที่ท่านกำหนดไว้แล้ว และดูตามกฎมหาเถรสมาคม และระเบียบมหาเถรสมาคมแล้ว ทุกองค์ก็จะทราบได้ว่า **พระอุปัชฌาย์ในบ้านเมืองของเรานี้ เป็นโดยพระวินัยนั้น อย่างหนึ่ง เป็นโดยกฎมหาเถรสมาคม อันเนื่องมาแต่พระราชบัญญัตินั้น อย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกับพระอุปัชฌาย์ในประเทศอื่นเมืองอื่น** ซึ่งทุกองค์ก็ทราบกันดีว่า พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทของเรานั้นมีอยู่หลายประเทศ แต่ว่าประเทศที่มีพระราชบัญญัติ มีกฎมีระเบียบ อันเนื่องด้วยกฎหมายนั้น มีเฉพาะแต่บ้านเมืองของเราเท่านั้น

ดังนั้น **ในบ้านเมืองของเรา จึงมีลักษณะพิเศษ เป็นพระอุปัชฌาย์ตามพระวินัยนั้น อย่างหนึ่ง เป็นพระอุปัชฌาย์ตามกฎและระเบียบมหาเถรสมาคมนั้น อีกอย่างหนึ่ง ต้องสองอย่างรวมกัน จะถือว่ามีพรรษาพ้นสิบแล้ว ตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์ก็ไม่ได้** ถ้าอยู่ภายในประเทศ มีปัญหามาก **ถ้าเป็นพระสังฆาธิการก็มีโทษ จะเห็นได้ว่าพระอุปัชฌาย์ในบ้านเมืองของเรานั้น มีความรัดกุมและจะเป็นไปเพื่อความผ่องใสแห่งพุทธจักร** ดังที่ได้ปรารภมาในเบื้องต้น

บางองค์นั้นก็พูดว่า ที่จะเป็นพระนั้น เป็นโดยพระวินัย จึงไม่ต้องอาศัยกฎก็ได้ ก็เป็นการถูกอยู่ แต่ว่าไม่ได้ดูถึงความรอบคอบโดยรอบด้าน มองแต่เพียงด้านเดียว ไม่ได้มองไปว่า ที่มีกฎระเบียบเรื่องนี้ขึ้นนั้น เป็นการส่งเสริมและสนับสนุนพระวินัยอย่างไร เพียงแต่แสดงความเห็นเอาแต่

ได้ข้างตนเองเป็นหลัก อาศัยพระวินัยเข้ามาเป็นฉากบังและก็จะฉวยโอกาสนั้น โดยอาศัยพระวินัย ผู้ที่ฉวยโอกาสในลักษณะนี้ ในปัจจุบันมีมากขึ้น

ผมจึงขอฝากไว้ในการปฐมนิเทศนี้ กับท่านพระสังฆาธิการ ที่เข้ารับการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้นี้ด้วยว่า ปัจจุบัน ผู้ที่ยึดเอาพระวินัยมาเป็นฉากบังให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองนั้นมีมากขึ้น และเราทั้งหลายที่เป็นพระสังฆาธิการนี่แหละจะต้องช่วยกัน อย่างที่หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ท่านได้กล่าวไว้ และแม้พระสังฆาธิการเอง ก็มักจะเออออวย เห็นชอบไปตามความคิด ความเห็นของท่านเหล่านั้น ด้วยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนบ้าง หรือด้วยเหตุอย่างอื่นบ้าง ก็คล้อยตามไป

ในฐานะที่เป็นพระสังฆาธิการ และเป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย ควรจะยืนในหลักไว้ให้ดี เช่น มีผู้พูดว่าพระอุปัชฌาย์นั้น ไม่ค่อยจะได้ปฏิบัติตามพระวินัย ไม่ค่อยจะดูแลสอดส่อง ควรจะทำอย่างนั้นควรจะทำอย่างนี้ เมื่อมีเสียงพูดขึ้นในลักษณะนี้ สวนใหญ่มักจะคล้อยตามไปว่าถูกแล้วๆ ตีรวมไปถึงเจ้าคณะทุกระดับว่าไม่เอาใจใส่ แท้ที่จริงนั้น ในกฎมหาเถรสมาคมก็ดี ระเบียบมหาเถรสมาคมก็ดี ว่าด้วยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์นี้ กำหนดไว้ละเอียดถี่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพระอุปัชฌาย์ ละเอียดถี่ถ้วนมาก ถ้าใครปฏิบัติตามที่มาฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้อยู่ที่นี่แล้ว จะไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นทั้งสิ้น

ดังนั้น การที่พูดกัน เป็นการพูดในลักษณะที่ไม่รู้ เพราะความไม่รู้ เมื่อไม่รู้ว่าเขามีกฎว่าอย่างไร เขามีระเบียบว่าอย่างไร คณะสงฆ์ปฏิบัติกันอย่างไร ก็พูดไปตามอารมณ์ของตัวเอง ก็ฉกฉวยโอกาสนั้น ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ว่าฉันนี้เด่น ฉันนี้ดีกว่าคณะสงฆ์ มีความเฉลียวฉลาดมากกว่าคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ไม่ได้เรื่อง เป็นการฉกฉวยโอกาสให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง วิธีนี้ขอให้รู้กันให้ทัน และอย่าคล้อยไปตาม จนกระทั่งเสียหลักในฐานะเป็นพระสังฆาธิการ และพระอุปัชฌาย์ เพราะอย่างน้อย ทุกองค์ที่เข้ามารับการอบรมนี้ ต้องเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสอย่างน้อย ส่วนใหญ่เป็นเจ้าคณะด้วย เป็นเจ้าอาวาสด้วย เป็นเจ้าคณะตำบล เป็นเจ้าอาวาส มีฐานะทั้งสองอย่าง จึงพยายามที่จะยึดหลักเข้าไว้ จำให้แม่น อย่าคล้อยตามแรงที่เขาพูดกันไปว่าอย่างนั้น อย่างนี้ ทั้งนี้ ก็ด้วยจุดมุ่งหมายอย่างเดียวว่า ช่วยกันรักษาพุทธจักรไว้ให้ผ่องใส อย่าทำให้มัวหมองแต่เพียงคล้อยตามเขาไปเท่านั้นแหละ และเราได้คะแนนเสียง

ส่วนเรื่องที่จะเข้ารับการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้นั้น หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา ได้เน้นหลายครั้ง ให้ท่านทั้งหลายทราบว่า การเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ในขณะที่ได้รับความรู้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับการปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระวินัยนั้น ขอให้กำหนดให้ดี เพื่อออกไปสู่การปฏิบัติ คือบวชคนให้เป็นพระให้ได้ ไม่ใช่มุ่งแต่ว่าจะสอบพระอุปัชฌาย์ให้ได้ สอบให้ได้อุปัชฌาย์นั้นเป็นเรื่องที่ดี และทุกองค์ก็ต้องการที่สอบให้ได้ แต่ว่าอย่ามุ่งแต่เพียงจุดนั้นจุดเดียว มุ่งไปถึงว่าจะทำอย่างไร จึงจะออกไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ คือถูกต้องตามพระวินัย

ซึ่งในปัจจุบันนี้ หลวงพ่อฯ ก็ได้เน้นให้ทราบแล้วว่า ความรู้ความเข้าใจของคน มีมากออกไป ถ้าพลาดท่าเสียที เขาก็จะท้วงได้ว่าไม่ถูก ตั้งฉายาอย่างนี้ไม่ถูก บอกอนุศาสน์อย่างนี้ไม่ถูก ก็จะเสียแก่ภาพรวมของอุปัชฌาย์ เขาจะพูดได้ว่า พระอุปัชฌาย์เดี๋ยวนี้ บอกอนุศาสน์ก็ไม่ถูก พระอุปัชฌาย์เดี๋ยวนี้ตั้งฉายาก็ผิดๆ ถูกๆ น่าจะหมดแล้ว ไม่น่าจะมีอย่างสมัยโบราณ ผมเองได้เคยทำทัฬหีกรรมให้กับพระรูปหนึ่ง ด้วยท่านเองเกิดความรู้สึกขึ้นมาว่า ผมเวลาบวชนั้น ไม่มั่นใจว่าจะเป็นพระ ด้วยการสวดบ้าง ด้วยการปฏิบัติหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์บ้าง ที่เกิดความรู้สึกอย่างนี้ ก็เพราะว่ามาเล่าเรียนศึกษาขึ้นมาในภายหลัง เป็นเปรียญขึ้นมา ไปขอว่าให้ผมช่วยเป็นอุปัชฌาย์ทำทัฬหีกรรมให้ด้วย ก็ถามเหตุถามผลแล้ว ก็นึกว่า ให้ท่านมั่นใจในตัวของท่านเองดีกว่า ก็ยอมทำให้ ทำทัฬหีกรรมแล้ว ก็อธิบายให้ท่านทราบว่า เคยมีที่ท่านทำทัฬหีกรรมแล้ว นับพรรษาตั้งแต่ต้นมา เคยมี แต่ท่านไม่เอา ท่านบอกไม่เอา ถือว่าเป็นพระตอนนี้ บวชคราวนี้เป็นพระแล้ว คราวก่อนไม่แน่เสียแล้ว บวชมาหลายพรรษาแล้วนะ ท่านต้องยอมทำทัฬหีกรรม แต่อย่างนี้เห็นจะมีน้อย เกิดในจำนวนที่มีน้อยนั้น ผมถูกทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ด้วย

ที่นำมาเล่าประกอบนี้ ก็เพื่อให้ท่านได้ทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ได้กำหนดให้แม่นยำในทุกๆ อย่างที่เกี่ยวกับพระวินัย เพราะว่า ความเป็นพระสำเร็จได้ด้วยพระวินัย ไม่ใช่สำเร็จได้ด้วยความพอใจของเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องกรรมวาจา ได้รับการฝึกซ้อม อบรมไปอย่างไรแล้ว อย่าปล่อยปละละเลย นี่ขอกล่าวเลยไปนอกจากปฐมนิเทศ ว่า ที่สอบได้แล้วทุกองค์ อย่าประมาท ต้องคอยดูไว้เสมอ เพราะว่า บางทีนั้น พระอุปัชฌาย์ให้คู่สวดทำหน้าที่เสีย ที่ไม่ได้บังคับไว้ว่าพระอุปัชฌาย์ต้องทำก็มี นี่ผมก็ประสบมาด้วยตัวเอง ผมไปเป็นพระอุปัชฌาย์ในที่หนึ่ง ซึ่งผมไปรับเป็นอุปัชฌาย์นั้น เดี๋ยวนี้มีน้อย ไม่จำเป็นจริงๆ ก็จะไม่ไป ก็เกิดไปเป็นอุปัชฌาย์ในที่นั้นเข้า คู่สวดก็เป็นพระอุปัชฌาย์ พอเสร็จแล้ว ผมก็บอกว่า "ขอช่วยบอกอนุศาสน์ด้วย"

ท่านบอก "ผมจำไม่ได้"

ผมก็ "อ้าว ! เวลาบวชทำไงล่ะ"

"ผมบวช แต่ว่าคู่สวดเขาบอก คู่สวดช่วยบอกผมเลยจำไม่ได้ กระท่อนกระแท่น" แล้วบอก

ต่อหน้าอย่างนี้ เดี๋ยวบอกผิดๆ ถูกๆ ก็จะไม่ดี ผมเห็นเองพบเอง จึงเอามาพูดที่นี่ว่า **เป็นพระอุปัชฌาย์แล้วอย่าลืมตัวนะ อย่าลืมตัวว่าฉันใหญ่แล้ว เป็นอุปัชฌาย์ นั่งกลาง หน้าที่ของพระอุปัชฌาย์จะต้องทำอย่างไร ต้องกำหนดไว้ให้ดี แม้จะมีคนช่วยบอก เป็นคู่สวดช่วยบอก** แต่ว่า**ผู้ที่ทำหน้าที่พระอุปัชฌาย์นั้น ต้องบอกได้**

นี่ยังไม่สำคัญเท่าไร **ไม่สำคัญเท่ากับกรรมวาจา เป็นพระอุปัชฌาย์น่ะ อย่านึกว่าไม่ต้องทำหน้าที่** รับกรรมวาจาแล้ว สบายแล้ว ต่อแต่นี้ไป ไม่ต้องท่องแล้ว สวด "สุณาตุ เม" นั้น เป็นหน้าที่คู่สวด ไม่ได้ ! ผมขอยืนยันว่าไม่ได้

ทำไมจึงไม่ได้ ? เพราะ**การรับผิดชอบในการเป็นพระนั้น อยู่ที่พระอุปัชฌาย์** ท่านไปดูให้ดี **ถ้าคู่สวดสวดผิด ความผิดก็ตกอยู่ที่พระอุปัชฌาย์ด้วย** ดังนั้น**เมื่อเป็นพระอุปัชฌาย์แล้วก็อย่าลืม กรรมวาจานี้ต้องแม่นยิ่งกว่าคู่สวด คู่สวดสวดผิด บอกได้ทันที** แล้วไม่ใช่ว่าพอคู่สวดสวดไป พระอุปัชฌาย์ก็ฉันน้ำชากาแฟไปตามเรื่องตามราว ไม่ได้เอาใจใส่ดูโน่นดูนี่ **หูต้องฟังคู่สวดว่า คู่สวดสวดไปถึงไหน อย่างไร ถูกไหม**

โดยเฉพาะ **ต้องถูกตามที่ได้ฝึกซ้อมอบรมไป** อย่างที่หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จวัดสามพระยาท่านได้พูดไปเมื่อตะกี้นี้ว่า "**ต้องถูกต้อง ไม่ใช่ตามใจชอบ**" และถ้าไม่ถูกต้องนี่ ไม่ใช่ว่า**เป็นโทษแต่เรานะ องค์นั้นก็พลอยไม่เป็นพระไปด้วย** ถ้าบวชไปนานๆ จะทำไง ? **นานๆ ไป องค์นั้นเกิดไปเป็นอุปัชฌาย์เข้าอีก ก็เป็นอุปัชฌาย์ที่ผิดอยู่นั่นแหละ เพราะไม่เป็นพระนี่ นานไปเท่าไร พุทธจักรก็มัวหมองมากเท่านั้น นั่นบาปกรรมหนัก** ขอให้ทราบไว้ด้วยว่า **เป็นพระอุปัชฌาย์น่ะ ไม่ใช่โก้เพราะนั่งกลางนะ แต่ว่าสำคัญอยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ อย่าทำความมัวหมองให้เกิดขึ้นในพุทธจักร เวลาฝึกซ้อมอบรม ได้รับความรู้ไปอย่างไร ต้องให้มั่นคงไว้อย่างนั้น โดยเฉพาะในเรื่องกรรมวาจา**ที่กล่าวมาแล้ว

ผมยังเคยแนะนำพระอุปัชฌาย์บางองค์ ไม่ใช่ทั่วไป เคยแนะนำว่า **หนังสือคู่มือพระอุปัชฌาย์นั้น ให้ติดตัวไปด้วยทุกแห่ง ไปบวชที่ไหนก็เอาไปด้วย** และผมก็เคยเห็นเมื่อก่อน เวลาไปต่างจังหวัด ไปร่วมในการบวชนาค บวชพระ เห็นพระอุปัชฌาย์ท่านเอาหนังสือออกมา แล้วท่านก็บอกว่า ช่วยทานให้ด้วย เวลาสวดนั่นแหละให้ดูด้วยว่าตกหล่นหรือไม่ตกหล่น เรียบร้อยหรือไม่เรียบร้อย แม้ท่านจะแม่นยำแล้ว ท่านยังเอาหนังสือมาเลย เพราะฉะนั้น หนังสือที่ได้รับถวายไปทุกองค์นั้นให้ถือว่าเป็นอาจารย์ประจำตัวตลอดไป ไปบวชนาคที่ไหนให้เอาติดไปด้วย และก็ให้พระที่นั่งใกล้ๆ ช่วยทาน **โดยเฉพาะเวลาสวดกรรมวาจา อย่าให้ผิดพลาดได้ อาจจะนึกว่าเป็นเรื่องเล็ก แต่นึกให้ยาว**

แล้ว เป็นเรื่องใหญ่ หน้าที่กว้างขวางออกไปเท่าไร ความผิดพลาดก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น เพราะท่านไม่ได้เป็นพระ ทำไมไม่เป็นพระ ? ก็เพราะว่ามีความวิบัติ วิบัติที่ไหน? วิบัติที่กรรมวาจานี่เอง ท่านไปดูเรื่องวิบัติ หลวงพ่อเจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดสามพระยา เคยมีบัญชาแก่ผมว่า ให้ไปพิมพ์เรื่องวิบัติมาแจกพระ เมื่อคราวแรกๆ ท่านบอกไปพิมพ์มาด้วย ไปเขียนมาก่อน เอามาดู แล้วก็พิมพ์แจกพระ แต่ก็ได้แจกคราวนั้นคราวเดียว ต่อมาก็ไม่ได้แจก **พูดเรื่องความวิบัติ ว่าวิบัติอย่างไรบ้าง คือไม่เป็นพระ มีอะไรบ้างที่ทำให้ไม่เป็นพระ**

จึงเห็นได้ว่า **การมารับการฝึกซ้อมอบรม หรือสอบความรู้นั้น นอกจากจะต้องดำเนินการตามกฎและระเบียบมหาเถรสมาคมแล้ว ยังจะเป็นการสร้างความผ่องใสให้เกิดขึ้นแก่พุทธจักรของเราร่วมกันอย่างมาก** เมื่อผลจะออกมาเช่นนี้ **จึงขอให้ท่านที่เป็นพระสังฆาธิการ และเข้ารับการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้นั้น ได้มีความภูมิใจตั้งแต่ต้นนี้ว่า จะได้ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างพุทธมณฑลให้ผ่องใส ในขณะเดียวกัน ระวังที่จะไม่ให้ตนเองเผลอทำให้พุทธจักรนี้เกิดความเศร้าหมอง**

ที่กล่าวในช่วงหลังนี้ เป็นการพูดโยงออกไปในระยะยาว แต่ก็เนื่องด้วยการฝึกซ้อมอบรมหรือสอบความรู้ **ในการเข้ารับฝึกซ้อมอบรมหรือสอบสอบความรู้นั้น ทุกองค์จึงต้องตั้งหลักให้กับตนเองว่าจะต้องพยายามเป็นที่สุด ที่จะเป็นพระอุปัชฌาย์ที่ถูกต้องตามพระวินัยและกฎระเบียบมหาเถรสมาคม ไม่ใช่สักแต่ว่าเป็นพระอุปัชฌาย์** ส่วนข้อที่จะพึงปฏิบัติหรือควรปฏิบัติ ประกอบในพิธีการบรรพชาอุปสมบทนั้น เป็นอีกส่วนหนึ่ง ที่ไม่ใช่เป็นพระวินัยโดยตรงก็มี ที่เป็นตัวพระวินัยโดยตรงก็มี ซึ่งท่านทั้งหลายจะได้รับความรู้

ผมขอแสดงความคิดเห็นไว้ก่อนว่า เรื่องประกอบในขณะอุปสมบทในขณะทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์นั้นมีความจำเป็นมากขึ้นสำหรับยุคปัจจุบัน เพราะพระอุปัชฌาย์นั้นอยู่ในที่ต่างๆ กัน บางท่านก็อยู่ในสังคมเมือง บางท่านก็อยู่ในสังคมชนบท เมื่อมีความแตกต่างของสังคมอย่างนี้ ความระมัดระวังก็ย่อมแตกต่างกัน มากบ้างน้อยบ้าง แต่เมื่อกล่าวรวมแล้ว ก็ต้องนึกถึงว่าเราเป็น "**คามวาสี**" อย่างที่หลวงพ่อฯ ท่านได้พูดไปเมื่อตะกี้นี้ **เราเป็นฝ่ายคามวาสีโดยตรง อยู่กับชาวบ้าน อยู่ในบ้าน วัดตั้งอยู่ในบ้าน อะไรที่ไม่เป็นการเหมาะสม ก็พยายามที่จะปรับปรุงให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่าปล่อยไปตามเรื่อง** หรือว่า**ตามใจชาวบ้านจนเสียหลัก หรือขัดใจชาวบ้านจนกระทั่งเขาไม่เข้าวัด** อย่าตามใจเขาจนเราเสียหลัก และอย่าขัดใจเขาจนเขาไม่เข้าวัด บางทีก็ขัดเขาจนเกินไปเหมือนกัน เขาก็เบื่อหน่ายพระ ไม่เข้าวัด คล้อยตามเขาไปเสียทุกอย่าง จนกระทั่งตนเองไม่มีหลัก

ยกตัวอย่าง โดยมากก็เป็นส่วนต่างจังหวัด เอาเหล้ามากินกันก่อนที่จะบวช มีการเลี้ยงกัน

เลี้ยงเหล้ากันในวัดนั้นแหละ ใกล้ๆ กุฏิอุปัชฌาย์ บางทีใต้ถุนกุฏิอุปัชฌาย์นั่นแหละ อุปัชฌาย์อยู่ข้างบน ข้างล่างเลี้ยงเหล้า เลี้ยงโต๊ะกัน เลี้ยงเหล้ากันก่อนบวช อย่างนี้เรียกว่า ตามเขาไปจนเสียหลัก ทุกองค์ก็ทราบดีว่า เดี๋ยวนี้นั้น แม้แต่ต่างจังหวัดชนบท แต่การสัญจรไปมาของคนนั้น ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว คนหูยาวตายาว เห็นอะไรต่อมิอะไรมาก ถ้ามีสื่อมวลชนไปเห็นเข้าแล้วเอามาลงข่าวนิดเดียวเท่านั้นแหละ ถ้าเขาเอ่ยชื่อว่าพระอุปัชฌาย์เป็นอย่างนั้น เสียกันหมด พวกเราทั้งหมดเนี่ย ๒๓๒ รูปเนี่ยเสียหมด ไม่มีใครเหลือ นี่เฉพาะปีนี้นะ แต่ถ้านับปีก่อนๆ ด้วย ทั้งประเทศไม่ใช่เท่านี้ อย่างนี้เรียกว่าคล้อยตามเขาไปจนเสียหลัก

เรื่องอื่นๆ ที่เราควรจะปฏิบัติ เป็นเรื่องประกอบเนื่องในการอุปสมบทนั้นมีอีกมาก และผมเข้าใจว่า เจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดชนะสงครามก็ดี เจ้าประคุณสมเด็จฯ วัดปากน้ำก็ดี ก็คงจะถวายความรู้ เพราะได้เคยปรารภกันว่าเป็นอย่างไร ท่านคงจะได้ถวายความรู้ให้ได้รับทราบว่า เราควรจะอยู่ร่วมกันในพุทธจักรอย่างไร เพื่อความผ่องใสแห่งพุทธจักรเป็นหลักนั่นเอง

ชั่วโมงการปฐมนิเทศนั้นเป็นการสมควรแก่เวลา และพอที่จะกล่าวได้ว่า จบหัวข้อเรื่องปฐมนิเทศตามตารางที่กำหนดไว้ จึงขอยุติการปฐมนิเทศไว้แต่เพียงเท่านี้.

การบริหารวัด

บทนำ

ความหมายของ "การบริหาร" (Administration)

ตอนที่ ๑

ความหมายของการบริหาร โดยทั่วไป

การบริหาร หมายถึง **การปกครอง** (Government) **การดูแลรักษาหมู่คณะ** และ**การดำเนินงานหรือการจัดการ** (Management) **กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย** (Policy) และ**วัตถุประสงค์** (Purposes/Objectives) **ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ** (Efficiency)

การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑. **การปกครองบังคับบัญชา** (Supervision and Control) **การพิจารณาวินิจฉัย** (Consideration) **การตัดสินใจ** (Decision) และ **การสั่งงาน** (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือ หน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒. **การกำหนดวัตถุประสงค์** (Objectives) **การวางแนวนโยบาย** (Policy) **การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน** (Priority) **ของโครงงาน การวางแผนและการบริหารโครงงาน** (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ **การแบ่งงาน** (Division of Works) และ **การมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน** (Delegation of Authority) **การจัดการ** (Management) ตามแผนงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดไว้ ให้ได้ผล คือ "ประสิทธิผล" (Effectiveness) ดี อย่างมี "ประสิทธิภาพ" (Efficiency) สูง

และรวมทั้ง **การตรวจงาน** (Inspection) **การติดตามผล** (Follow-up) และ **การประเมินผลงาน** (Evaluation) **การรายงาน** (Reporting) **การติดต่อสื่อสาร** (Communication) และ **การประชาสัมพันธ์** (Public Relations)

๓. **การจัดการทางด้านบุคลากร** (Personnel Management) **การเงินหรือการคลัง** (Financial Management) และ **ทรัพย์สิน** (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผลของการบริหารงาน (Administrative Measurement) ก็คือ **"ประสิทธิภาพ"** (Efficiency) **ซึ่งหมายความถึง** *อัตราส่วน* **แห่งค่าลงทุน** (Investment Value) *ต่อ* **ประสิทธิผล** (Effectiveness) **ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง**

เมื่อเทียบกับ อัตราส่วน แห่งค่าลงทุน *ต่อ* ประสิทธิผล ของการบริหารงาน *อย่างเดียวกัน* **ของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน** แต่ *ต่างระยะเวลากัน* หรือ

เมื่อเทียบกับ อัตราส่วน แห่งค่าลงทุน *ต่อ* ประสิทธิผล ของการบริหารงาน *อย่างเดียวกัน* **ของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรือของอีกหน่วยงานหนึ่ง**

กล่าวอีกนัยหนึ่ง **การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพสูง** คือ **การบริหารงานที่ได้ผลผลิต** หรือ **ผลงานที่ทำได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด** ซึ่งก็หมายความว่า **นักบริหารที่ดีก็จะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงที่สุด อย่างประหยัดที่สุด** และ **ให้ได้ผลงานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง**

ตอนที่ ๒
ความหมายของการบริหารในทางพระพุทธศาสนา

หมายถึง **การดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า "กายบริหาร"**, ไปจนถึง**การปกครอง ดู แล รักษา หมู่คณะภายในวัด** อันได้แก่หมู่พระภิกษุ ชื่อว่า "พระสงฆ์" และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ฆราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งการจัดการกิจการของวัด เรียกว่า **"การบริหารวัด"**, และ **"การปกครอง คณะสงฆ์"**[๑] ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ

ความจริง "สังฆมณฑล" นับตั้งแต่ส่วนย่อยคือวัด ถึงส่วนรวมคือ คณะสงฆ์ไทยหมดทั่วทั้งประเทศ ย่อมประกอบด้วย

๑. **ศาสนบุคคล** ได้แก่ พระภิกษุสามเณร ผู้อยู่ในวัดหรือชุมชนเดียวกัน แต่เฉพาะพระภิกษุ ๒-๓ รูป ชื่อว่า **"คณะภิกษุ"**, พระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ชื่อว่า **"หมู่ภิกษุ"**, เมื่ออยู่ร่วมกันหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน ชื่อว่า **"สงฆ์"**, หมู่ภิกษุสงฆ์หลายหมู่รวมกันทั้งตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค และ/หรือ ทั่วทั้งประเทศ ชื่อว่า **"คณะสงฆ์"**. เพราะเหตุนั้น พระราชบัญญัติที่ออกมาบังคับใช้ในเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ทั่วทั้งประเทศ จึงชื่อว่า **"พระราชบัญญัติคณะสงฆ์"** ด้วยประการฉะนี้.

๒. **ศาสนธรรม** ก็คือพระสัทธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัยอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ซึ่งนับเป็นธรรมนูญการปกครองของพระภิกษุ คณะภิกษุ หมู่พระภิกษุคือสงฆ์ และคณะสงฆ์ จะพึงต้องปฏิบัติตาม เพื่อยังประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน (ผู้อื่น) ให้สำเร็จด้วยดี กล่าวคือ

ก. **การบริหารตน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้งเฉพาะตน**

---

[๑] "การปกครอง คณะสงฆ์" ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕, มาตรา ๒๐, ๒๐ ทวิ และ ๒๑.

ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ และ**ดำรงตนอยู่ในฐานะของพระผู้ประเสริฐ และสมณะผู้สงบ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น**

ข. **การบริหารหมู่คณะ** ทั้งภายในสังฆมณฑลย่อย คือวัด และกว้างใหญ่ขึ้นไปเป็นลำดับ ตามพระธรรมพระวินัย และตามกฎหมาย กฎ ระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม และ

ค. **การเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่ประชาชนโดยทั่วไป** ตามภูมิธรรมภูมิปัญญาของแต่ละท่านจะพึงทำได้ เพื่อประโยชน์สุขของสาธุชนหมู่ใหญ่ ผู้สนใจในการศึกษาสัมมาปฏิบัติ

๓. **ศาสนสถานและศาสนวัตถุหรือศาสนสมบัติ** ได้แก่ วัด และทรัพย์สินต่างๆ ทั้งสังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ อันเป็นของวัดหรือเป็นของหมู่พระภิกษุสามเณรโดยส่วนรวม

๔. **ศาสนพิธี** ได้แก่ กุศลพิธี บุญพิธี ทานพิธี ต่างๆ เป็นต้น อันเป็นส่วนช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา ดุจเดียวกันกับเปลือกและกระพี้ รักษาแก่นไม้ฉะนั้น

คำว่า "**การบริหารวัด**" จึงมีความหมายกว้าง **ทั้งการดูแลรักษาตน การปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์ทั้งวัด** รวมทั้ง**สามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด** ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมต่างๆ พิธีกรรมต่างๆ และ การจัดการทางด้านการเงินและทรัพย์สินอื่นๆ ของวัดอันเป็นของส่วนรวมของพระภิกษุทั้งวัด

ณ ที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเรื่อง "**การบริหารวัด**" ซึ่งประกอบด้วย**ทั้งการปกครอง ดูแล รักษาหมู่คณะ ทั้งบรรพชิต** และ**คฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด และทั้งการจัดการกิจการของวัด** ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรม พิธีกรรม การเงิน และทรัพย์สินของวัด ซึ่งมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย[๑] โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในกิจการทั่วไป[๒] เป็นสำคัญ

เพราะฉะนั้น "**ผู้บริหารวัด**" ก็คือ "**เจ้าอาวาส**" ประจำแต่ละวัดนั่นเอง เป็นผู้มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบตามกฎหมาย ดังต่อไปนี้

[๑] วัดมีฐานะเป็น "นิติบุคคล" ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๑.

[๒] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๑.

๑) เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังต่อไปนี้[๑]

๑.๑ บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

๑.๒ ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

๑.๓ เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต และคฤหัสถ์

๑.๔ ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

๒) เจ้าอาวาสมีอำนาจดังต่อไปนี้[๒]

๒.๑ ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด

๒.๒ สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด

๒.๓ สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

[๑] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๗.

[๒] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, เรื่องเดียวกัน, มาตรา ๓๘.

ตอนที่ ๓

ธรรมนูญการปกครอง ของพระภิกษุสามเณร

พระภิกษุสงฆ์ มีฐานะพิเศษจากคฤหัสถ์ คือมี**พระธรรมวินัย**เป็น**ธรรมนูญการปกครอง การบริหาร โดยเฉพาะอีกต่างหากจากตัวบทกฎหมายของบ้านเมือง** กล่าวคือ พระภิกษุรวมทั้งสามเณรทุกรูป ต้องอยู่ภายใต้พระธรรมวินัยพุทธบัญญัติ ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยมี**วัตถุประสงค์สำคัญ** เพื่อ

สลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง ตามที่ได้เปล่งวาจาขอบรรพชาอุปสมบท ต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ (พระกรรมวาจาจารย์ และพระอนุสาวนาจารย์) และหมู่พระภิกษุคือสงฆ์ ในปริมณฑลพิธี ว่า

"สพฺพทุกฺขนิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตฺถาย"

"เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง"

ธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ใน**พระธรรมวินัย**นี้ คือในพระพุทธศาสนานี้ แยกกล่าวโดยย่อได้ ๔ ประการ คือ

๑) การบริหารตน

นับตั้งแต่การดูแล รักษากายของตน ชื่อว่า **"กายบริหาร" ถึงการรักษาความประพฤติปฏิบัติของตนทางไตรทวาร** คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ **ตามพระธรรมพระวินัย เพื่อให้งดงามพร้อมด้วยสีลาจารวัตร ให้สงบ เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ และให้บริสุทธิ์ จากอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์** และ**เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง** นี้เรียกว่า **"การบริหารกาย วาจา และการบริหารจิต"**

การบริหารตนนี้ ของพระมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจากของคฤหัสถ์ กล่าวคือ

ก. "กายบริหาร"

คือ **การดูแลรักษากายตน มีการทำความสะอาดร่างกาย** และ**การแต่งตัว** เป็นต้น

ของพระภิกษุ พึงต้องปฏิบัติตามพระวินัยพุทธบัญญัติที่มีมาแต่สมัยพุทธกาลจนถึงทุกวันนี้ เพื่อความสะอาด เรียบร้อย และเพื่อความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ พึงเป็นไปเพื่อระงับกามฉันทะ คือความกำหนัดยินดีในรูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพะ) เช่น ไม่พึงไว้ผมยาว, ไม่พึงนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์, ถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่พึงชำระด้วยน้ำ, ภิกษุต้องชำระฟัน (สมัยก่อนต้องใช้ไม้ชำระฟัน-สมัยนี้ต้องแปรงฟัน)

ของคฤหัสถ์ ปฏิบัติได้ตามอำเภอใจของตน ตามขนบธรรมเนียมประเพณี และย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยของสังคมชาวโลก ที่ยอมรับหรือนิยมกัน เช่น ผู้ชายก็แต่งให้หล่อ ให้โก้ ผู้หญิงก็แต่งให้สวยเก๋ หรือดึงดูดเพศตรงข้าม ตามสมัยนิยม และมีแนวโน้มที่เป็นไปเพื่อกระตุ้นหรือส่งเสริมกามฉันทนิวรณ์ คือให้เกิดความหลงรัก หลงกำหนัดยินดี ติดใจ ในรูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพะ)

ข. "การบริหารกาย วาจา และการบริหารจิต"

คือ **การดูแลรักษากิริยามารยาททางกาย และทางวาจา** และ**การอบรมรักษาจิตใจ**

ของพระภิกษุ ซึ่งเป็นผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร พึงต้องปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัยพุทธบัญญัติ (ทั้งที่มีมาในพระปาฏิโมกข์ และนอกพระปาฏิโมกข์) รวมทั้ง**พึงต้องปฏิบัติตามขนบ** คือ แบบอย่างอันภิกษุควรประพฤติปฏิบัติในกาลนั้นๆ ในที่นั้นๆ ในกิจนั้นๆ แก่บุคคลนั้นๆ เรียกว่า "วัตร" **ให้มีความสังวรระวังในศีล อินทรีย์** และ**สติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ)** และ**ความดำริชอบ (สัมมาสังกัปโป) ให้เป็นผู้มีวาจาชอบ (สัมมาวาจา) มีการงานชอบ (สัมมากัมมันโต)** และ**ให้เป็นผู้มีอาชีพชอบ (สัมมาอาชีโว)** อันเป็นไป**เพื่อความเพียรชอบ (สัมมาวายาโม) สติระลึกชอบ (สัมมาสติ)** และ**เพื่อความตั้งใจมั่นชอบ (สัมมาสมาธิ)** ชื่อว่า "**มัชฌิมาปฏิปทา**" คือ **อริยมรรคมีองค์ ๘ โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง** อันเป็นวัตถุประสงค์สูงสุดของพระพุทธศาสนา และ

ทั้งต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ตามกฎและระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคมอีกโสดหนึ่ง

ของคฤหัสถ์ โดยทั่วไปก็ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง และพึงปฏิบัติตนอยู่ในวัฒนธรรม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ดีของสังคม ไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน และเกียรติคุณความดีของผู้อื่น เพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ประเทศชาติ และในโลก **แต่ไม่มีวัตถุประสงค์หลักที่สำคัญ เพื่อการกำจัดกิเลสเหตุแห่งทุกข์ และเพื่อถึงมรรคผล นิพพาน โดยทางมัชฌิมาปฏิปทา คืออริยมรรคมีองค์ ๘ เหมือนพระภิกษุ ซึ่งนับเป็นผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร**

คฤหัสถ์โดยมากจึงมีแนวโน้มที่จะดำเนินชีวิตไปด้วยอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ และสั่งสมกิเลสเป็นอาสวะ หรืออนุสัย สะสม หมักดอง ตกตะกอนนอนเนื่องในจิตสันดานมากยิ่งขึ้น จึงชื่อว่า "ปุถุชน" ผู้หนาด้วยกิเลส

กล่าวโดยสรุป **พระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้บริหารตนเพื่อ "ละ"** คือเพื่อละกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์ **เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง** คือเพื่อความบรรลุมรรคผลนิพพาน ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง และที่เป็นบรมสุข

ส่วนฆราวาส หรือ **คฤหัสถ์ ผู้ยังมิได้เรียนรู้พระสัจจธรรม ย่อมบริหารตนเพื่อ "เพิ่มพูนและสั่งสมอามิส" เพื่อบำรุงบำเรอความสุขของตนอย่างที่ชาวโลกนับถือกันว่าเป็นความสุข จึงตกอยู่ในอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน** และ**สั่งสมกิเลสหมักดองอยู่ในจิตสันดาน** ชื่อ **อาสวะ** หรือ **อนุสัย อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ เพราะติดอยู่ในวัฏฏสงสาร** คือ **กิเลสวัฏ** (ความมีกิเลส) **กรรมวัฏ** (ทำกรรมชั่ว) **วิปากวัฏ** (ได้รับผลจากกรรมชั่วนั้น)

ทั้งนี้พระภิกษุก็อย่าเพิ่งกระหยิ่มใจด้วยฐานะของนักบวชซึ่งเป็นประณีตเพศของตน และคฤหัสถ์ก็อย่าเพิ่งเสียใจด้วยหีนเพศของตน

ที่ข้าพเจ้ากล่าวนี้ กล่าวโดยฐานะของพระภิกษุตามพระธรรมพระวินัยนี้ คือ **พระภิกษุที่มีปกติเห็นภัยในวัฏฏสงสาร และปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ควรแก่นามว่า "พระ"** คือ **ผู้ประเสริฐ** และว่า **"สมณะ"** คือ **ผู้สงบแล้ว** หรือ**กำลังตั้งใจปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตั้งใจปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยนี้ เท่านั้น**

แต่ถ้า**พระภิกษุรูปใดทุศีล ประพฤติปฏิบัติล่วงละเมิดพระธรรมพระวินัยเป็นอาจิณ ปฏิบัติไม่เอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัย ก็มีฐานะไม่แตกต่างจากปุถุชนโดยทั่วไป และยังแถมจะได้รับทุกข์เพิ่มดังต่อไปนี้**

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่า การที่เขาจะต้องตายหรือได้รับทุกข์เจียนตาย เนื่องจากเหตุที่เขาถูกบุรุษมีกำลังแข็งแรง เอาขอเหล็ก อันร้อนเป็นเปลวไฟ ลุกโพลง มีแสงโชติช่วง กระชากปากให้เปิด แล้วโยนก้อนเหล็กแดง อันร้อนแรงลุกโพลง มีแสงโชติช่วง เข้าไปในปาก หาได้เป็นเหตุให้เขาต้องเกิดใน อบาย ทุคคติ วินิบาต นรก ภายหลังแต่ความตาย เพราะการทำลายแห่งกายไม่,

ส่วนการที่เขา เป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่ลามก ไม่สะอาด มีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้วก็กินแหนงตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ก็ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเน่าใน เปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมมเหมือนบ่อที่เทขยะมูลฝอย, แล้วยัง (มีความคิดที่จะ) บริโภคก้อนข้าว ที่พวกกษัตริย์มหาศาล หรือพราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล ถวายด้วยศรัทธานั้น ย่อมเป็นไปเพื่อความทุกข์ ไม่เกื้อกูลแก่เขา ตลอดกาลนาน ภายหลังแต่ความตาย เพราะการทำลายแห่งกาย เขาย่อมเข้าถึง อบาย ทุคคติ วินิบาต นรก"[๑]

ส่วนว่าฆราวาสหรือคฤหัสถ์ใด ที่ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ถึงความบรรลุธรรมตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ ก็ยกภูมิจิตขึ้นสู่ความเป็น "พระอริยบุคคล" ได้ เป็นผู้ควรแก่สมญานามว่า "พระ" คือ ผู้ประเสริฐ เหมือนพระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หรือ ผู้ตั้งใจปฏิบัติชอบเช่นกัน

๒) การบริหารหมู่คณะ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด

ได้แก่ การปกครองดูแลหมู่คณะ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด ให้ปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัย ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว และตามกฎหมายของบ้านเมือง ตลอดทั้งกฎข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

การบริหารหมู่คณะนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา ให้สงบเรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัย กฎ ระเบียบข้อบังคับ การพิจารณาวินิจฉัย และทำการตัดสินใจ (Consideration and Decision Making)

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๓, อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต, ข้อ ๖๙, หน้า ๑๓๓-๑๓๔. (ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่โคนไม้แห่งหนึ่งในประเทศโกศล. คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔ หน้า ๑๘-๑๙).

การสั่งงาน (Command) และการจัดการทางด้านบุคคลากร (Personnel Management) ขององค์กรสาธารณะหรือเอกชน ทั้งหลาย (Public/Private Organizations) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ที่คล้ายกันคือ เพื่อความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบ เรียบร้อยและสันติสุข

๓) การบริหารกิจกรรมของวัด

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การศึกษา อบรม และเผยแพร่ธรรม อันเป็นกิจกรรมหลักของวัด และกิจกรรมอื่นๆ เช่น นวกรรม (การก่อสร้าง) และการสาธารณูปการ ที่จำเป็น การอำนวยความสะดวกในการบำเพ็ญกุศล การสังคมสงเคราะห์ ฯลฯ

การบริหารกิจกรรมของวัด ก็ย่อมจะประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) การวางแผนและการบริหารโครงงาน (Project Planning and Administration) การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงาน รวมทั้งการตรวจงาน (Inspection) การติดตามผลงาน (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Work Evaluation) การติดต่อสื่อสาร (Communication) และการประชาสัมพันธ์ (Pubic Relation) เพื่อให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์และนโยบายที่ได้มีหรือที่กำหนดไว้ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency) สูง คือให้ได้ประสิทธิผล (Effectiveness) มาก ในค่าลงทุนลงแรง (Investment) ที่ต่ำ กล่าวคือให้ได้ผลมากโดยประหยัด ในทำนองเดียวกันกับการบริหารกิจกรรมองค์กรสาธารณะหรือเอกชนทั้งหลาย (Public/Private Organizations) นั่นเอง

แต่มีความแตกต่างกันกับการบริหารกิจกรรมขององค์กรสาธารณะหรือเอกชน อย่างชัดเจนในข้อ "ประสิทธิผล" (Effectiveness) ตามวัตถุประสงค์ (Objectives) ที่มีหรือที่กำหนดไว้ กล่าวคือ

การบริหารกิจกรรมวัด มุ่งดำเนินกิจกรรมหลักที่สำคัญที่สุดของบรรพชิต คือการปฏิบัติไตรสิกขา เพื่ออบรมกาย วาจา และใจ ของตนเอง และของหมู่คณะ คือพระภิกษุสามเณร ภายในวัด ให้บริสุทธิ์ ให้ห่างไกลจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ให้ถึงความสันติสุข คือมรรค ผล นิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงที่สุดของพระพุทธศาสนา ตามระดับภูมิธรรมของแต่ละท่าน จะปฏิบัติได้ และดำเนินกิจกรรมรองลงมา คือช่วยแนะนำอบรมสั่งสอนสาธุชน ผู้สนใจในการศึกษาสัมมาปฏิบัติ ให้ดำเนินไปในแนวทางแห่งความเจริญและสันติสุข ไม่ไปในแนวทางแห่งความเสื่อมที่จะเป็นโทษหรือความทุกข์เดือดร้อน โดยมิได้มุ่งผลประโยชน์หรือลาภสักการะอันไม่เป็นธรรม และมิได้มุ่งประโยชน์

สุขส่วนตนที่เกินจำเป็นเกินฐานะของบรรพชิต และการสงเคราะห์ประชาชนหรือสังคมตามกำลัง

โดยมีพระธรรมวินัย เป็นธรรมนูญการปกครองการบริหารตนและหมู่คณะ เป็นเครื่องกลั่นกรองกาย วาจา ใจที่ละเอียดประณีต ให้บริสุทธิ์และให้สงบ เพิ่มพิเศษจากกฎหมายของบ้านเมือง และกฎระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม

ส่วนการบริหารกิจกรรมขององค์กรสาธารณะ ได้แก่ของรัฐบาล และรัฐวิสาหกิจ เป็นต้นนั้น มุ่งดำเนินกิจกรรม เพื่อบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แก่ประชาชนโดยส่วนรวม เพื่อความสงบเรียบร้อย เพื่อความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน เพื่อความยุติธรรมของสังคม และเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน อันเป็นหน้าที่รับผิดชอบของผู้ปกครองและคณะบริหารทุกหน่วยและทุกระดับ ตามกฎหมายของบ้านเมือง และกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และวินัย ที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติของแต่ละหน่วย และ

ส่วนการบริหารกิจกรรมขององค์กรเอกชน ได้แก่ องค์กรธุรกิจเอกชนน้อยใหญ่ทั้งหลาย มุ่งดำเนินกิจกรรมเพื่อผลกำไร เป็นเป้าหมายแห่งประสิทธิผล ที่เจ้าของกิจกรรมหรือผู้บริหารแต่ละองค์การ ต่างพยายามทำให้ได้มากที่สุด โดยไม่มีขีดจำกัด เพื่อเป็นรายได้ส่วนตัว-ครอบครัวและหมู่คณะของตนเป็นสำคัญ โดยแบ่งส่วนหนึ่งเพื่อชำระเป็นค่าภาษีแก่รัฐบาลตามกฎหมาย และอีกส่วนหนึ่งเพื่อสังคมตามกำลังศรัทธา ภายในกรอบขอบเขตแห่งกฎหมายของบ้านเมือง และภายในกฎ ระเบียบข้อบังคับ และวินัยที่กำหนดขึ้นใช้สำหรับแต่ละองค์กร

ทั้ง ๒ กรณีหลังนี้ คือ การบริหารกิจกรรมขององค์กรสาธารณะและเอกชน ต่างมิได้มีข้อปฏิบัติอันเป็นเครื่องกลั่นกรองกาย วาจา และใจ เป็นข้อกำหนดให้ต้องปฏิบัติตามเป็นพิเศษ ดังเช่นพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ผู้บริหารวัด เพราะมิได้มุ่งถึงการอบรมตนและหมู่คณะ ให้บริสุทธิ์จากกิเลสเหตุแห่งทุกข์ และให้ถึงความสันติสุข คือมรรคผลนิพพาน เหมือนพระภิกษุสงฆ์ ดังเช่นพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ผู้บริหารวัด

การบริหารกิจกรรมของผู้บริหารวัด จึงมีโอกาสที่จะดำเนินไปด้วยความสำรวมระวังในศีล อินทรีย์ และสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ เพราะมีพระธรรมพระวินัยเป็นเครื่องกลั่นกรองกาย วาจา ใจ ที่ละเอียดประณีตดีกว่าการบริหารกิจกรรมองค์การสาธารณะและเอกชนของคฤหัสถ์มากมายนัก

แต่ บรรพชิตก็ดี คฤหัสถ์ก็ดี ย่อมทำดีหรือทำชั่วได้เอง และย่อมได้รับผลดี หรือได้รับผลชั่วเอง ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

"สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย."[๑]

ความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์ เป็นเรื่องเฉพาะตัว ผู้อื่นจะให้ผู้อื่นบริสุทธิ์ (หรือไม่บริสุทธิ์) มิได้.

"ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ
กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ."[๒]

"บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น
ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว."

และตรัสว่า

"อุฏฺฐานวโต สตีมโต สุจิกมฺมสฺส นิสมฺมการิโน
สญฺญตสฺส จ ธมฺมชีวิโน อปฺปมตฺตสฺส ยโสภิวฑฺฒติ."[๓]

"เกียรติยศย่อมเจริญแก่ผู้ขยัน มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม ไม่ประมาท."

๔) การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือของวัด

คือ การดูแลรักษาและจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของวัด ได้แก่ การเงินอันเป็นสื่อกลางเพื่อการแลกเปลี่ยนปัจจัย ๔ และภัณฑะ ไม่ว่าจะเป็นครุภัณฑ์ (ของหนัก) ที่เป็นสังหาริมทรัพย์ หรืออสังหาริมทรัพย์ ก็ตาม หรือลหุภัณฑ์ (ของเบา) ได้แก่ บิณฑบาต เภสัช และบริขาร ก็ตาม ที่เขาถวายเป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ จัดเป็นของ "สงฆ์" ทั้งหมด ซึ่งจะต้องดำเนินการตามพระวินัย[๔] และทั้งตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง[๕]

ข้าพเจ้าจะได้กล่าวการบริหารวัดในรายละเอียดเป็นข้อๆ ไปดังต่อไปนี้

---

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย ธรรมบท, ข้อ ๒๒, หน้า ๓๗.

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๕, สังยุตตนิกาย, สคาถวรรค, ข้อ ๙๐๓, หน้า ๓๓๓.

[๓] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย ธรรมบท, ข้อ ๑๒, หน้า ๑๘.

[๔] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๙, หน้า ๗๙-๘๔.

[๕] พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, อ้างแล้ว.

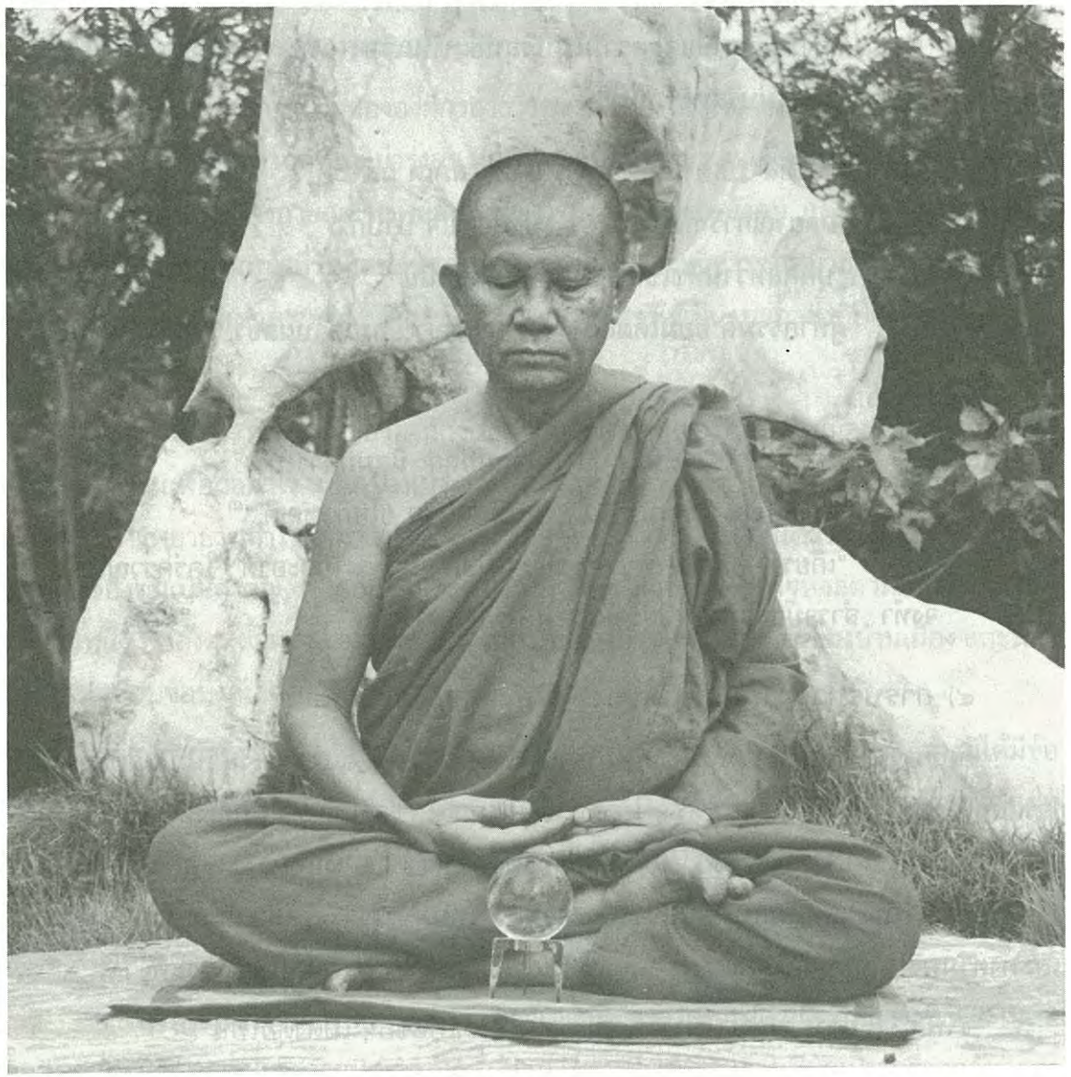

บทที่ ๑
การบริหารตน

การบริหารตนมี ๒ ประการที่สำคัญ คือ **กายบริหาร ๑ การบริหารการปฏิบัติตนทางไตรทวาร คือ กายวาจา และ จิต ๑** ดังจะกล่าววิธีการบริหารตามพระธรรมวินัยต่อไป

ตอนที่ ๑
กายบริหาร

คือ **ดูแลรักษาสรีระคือร่างกายให้สะอาด** และ**ให้เรียบร้อย** เมื่อพิจารณากายบริหารตามพระวินัยแล้ว พอจะเห็นพระพุทธประสงค์ในเรื่องกายบริหาร ดังนี้คือ

ก. **เพื่อรักษาสุขภาพกาย**

ข. **เพื่อรักษาสุขภาพจิตของตนเอง มิให้หลงรักสวยรักงามในสรีระและในการนุ่งห่มแต่งกายของตน ให้งดงาม อย่างคฤหัสถ์** อันจะก่อให้เกิดและเพิ่มพูนกามฉันทนิวรณ์ ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์แก่ตน

ค. **เพื่อรักษาสุขภาพจิตของผู้อื่น มิให้เอาเป็นตัวอย่าง** และ**เพื่อรักษาสุขภาพจิตของประชาชนผู้ยังมิได้เรียนรู้พระธรรมวินัยดีพอ มิให้หลงนิยมเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม**

ง. **เพื่อเสริมสร้างและรักษาความเลื่อมใสศรัทธาโดยธรรม ในพระรัตนตรัย** ของสาธุชนทั้งหลาย

ตามพระวินัยพุทธบัญญัติ **กายบริหารมี ๑๔ ประการ**[๑] คือ

๑.๑ **อย่าพึงไว้ผมยาว** จะไว้ได้เพียง ๒ เดือนหรือ ๒ นิ้ว.

---

[๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, อ้างแล้ว, หน้า ๒-๔.

ข้อห้ามการแต่งผมมีดังนี้

๑) ไม่ให้หวีผมด้วยหวีหรือด้วยแปรง

๒) ไม่ให้เสยผมด้วยนิ้วมือโดยอาการว่าหวี

๓) ไม่ให้แต่งผมด้วยน้ำมันเจือขี้ผึ้ง หรือด้วยน้ำมันเจือน้ำ

๔) ไม่ให้ตัดผมด้วยกรรไกร เว้นไว้แต่อาพาธ

๕) ไม่ให้ถอนผมหงอก

๑.๒ **อย่าพึงไว้หนวดไว้เครา พึงโกนเสีย** เช่นเดียวกับผม

ข้อห้ามการแต่งหนวดมีดังนี้

๑) ไม่ให้แต่งหนวด

๒) ไม่ให้ตัดหนวดด้วยกรรไกร

๑.๓ **อย่าพึงไว้เล็บยาว** พึงตัดเสียด้วยมีดเล็กพอเสมอเนื้อ และอย่าพึงขัดเล็บให้เกลี้ยงเกลา.

๑.๔ **อย่าพึงไว้ขนจมูกยาว** (ออกนอกรูจมูก) พึงถอนเสียด้วยแหนบ (ถอนขนจมูกทำให้เสียสายตา พึงตัดด้วยกรรไกร จะดีกว่า)

๑.๕ **อย่าพึงให้นำเสียซึ่งขนในที่แคบ** คือในร่มผ้าและที่รักแร้ เว้นไว้แต่อาพาธ.

๑.๖ **อย่าพึงผัดหน้า ไล้หน้า ทาหน้า ย้อมหน้า เจิมหน้า ย้อมตัว** เว้นไว้แต่อาพาธ.

๑.๗ **อย่าพึงแต่งเครื่องประดับต่างๆ** เป็นต้นว่า ตุ้มหู สายสร้อย สร้อยคอ สร้อยเอว เข็มขัด บานพับ (สำหรับรัดแขน) กำไลมือ และแหวน (แม้สวมประคำก็ไม่ควร -*ผู้เขียน*)

๑.๘ **อย่าพึงส่องดูเงาหน้า ในกระจกหรือในวัตถุอื่น** อาพาธเป็นแผลที่หน้า ส่องทำกิจได้.

๑.๙ **อย่าพึงเปลือยกายในที่ไม่บังควร และในเวลาไม่บังควร** (เปลือยเป็นวัตร ต้องถุลลัจจัย เปลือยทำกิจแก่กันและกันและในเวลาฉัน ต้องทุกกฏ ในเรือนไฟและในน้ำ ทรงอนุญาต)

ข้อห้ามภิกษุผู้อาบน้ำ มีดังนี้

๑) ไม่ให้สีกายในที่ไม่บังควร เช่น ต้นไม้ เสา ฝาเรือนและแผ่นกระดาน

๒) ไม่ให้สีกายด้วยของไม่บังควร เช่น ทำไม้ทำเป็นรูปมือ หรือจักเป็นฟันมังกร และเกลียวเชือกที่คม

๓) ไม่ให้เอาหลังต่อหลังสีกัน

๑.๑๐ **อย่าพึงนุ่งห่มอย่างคฤหัสถ์**

ข้อห้ามการนุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์มีดังนี้

๑) ห้ามเครื่องนุ่งห่มของคฤหัสถ์ เช่นกางเกง เสื้อ ผ้าโพก หมวก ผ้านุ่งห่มสีต่างๆ ชนิดต่างๆ

๒) ห้ามอาการนุ่งห่มต่างๆ ที่มิใช่ของภิกษุ

๑.๑๑ **ถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อมีน้ำอยู่ จะไม่ชำระไม่ได้** เว้นไว้แต่หาน้ำไม่ได้ หรือน้ำมี แต่ไม่มีภาชนะจะตัก เช่นนี้ เช็ดเสียด้วยไม้ หรือด้วยของอื่นเพียงเท่านั้นก็ได้

๑.๑๒ **อย่าพึงให้ทำสัตถกรรม** (ผ่าตัดทวารหนักด้วยศัสตรา) **ในที่แคบ** (ทวารหนัก) หรือ **ในที่ใกล้ที่แคบเพียง ๒ นิ้ว อย่าพึงให้ทำวัตถิกรรม** (ผูกรัดที่ทวารหนัก) ให้ทำ ต้องถุลลัจจัย

๑.๑๓ **เป็นธรรมเนียมของภิกษุต้องใช้ไม้ชำระฟัน** (ปัจจุบันใช้แปรงสีฟัน ก็อนุโลม-*ผู้เขียน*)

ประโยชน์แห่งการเคี้ยวไม้ชำระฟันมี ๕ คือ

๑) ฟันดูไม่สกปรก

๒) ปากไม่เหม็น

๓) เส้นประสาทรับรสหมดจดดี

๔) เสมหะไม่หุ้มอาหาร

๕) ฉันอาหารมีรส

๑.๑๔ **น้ำที่ดื่มให้กรองก่อน**

กล่าวถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**ได้ตรัสถึงบุคคล ๔ จำพวก** และ**ตรัสถึงโทษของการถือประมาณ** คือ **ถือเป็นเกณฑ์ที่จะมีความเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม** คือ**ยังไม่ได้พิจารณาเห็นคุณภายในและไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอกของเขา แล้วหลงศรัทธาเลื่อมใส** ดังนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวก เป็นไฉน คือ

ผู้ถือประมาณในรูป เลื่อมใสในรูป ๑

ผู้ถือประมาณในเสียง เลื่อมใสในเสียง ๑

ผู้ถือประมาณในความเศร้าหมอง เลื่อมใสในความเศร้าหมอง ๑

ผู้ถือประมาณในธรรม เลื่อมใสในธรรม ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลกนี้ ฯ

ก็ชนเหล่าใด ถือประมาณในรูป และชนเหล่าใด คล้อยไปตามเสียง ชนเหล่านั้น เป็นผู้ตกอยู่ในอำนาจของฉันทราคะ ย่อมไม่รู้จักชนนั้น คือ ย่อมไม่รู้คุณภายในของเขา และไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอกของเขา บุคคลนั้นแล เป็นคนเขลาถูกห้อมล้อมไว้โดยรอบ อันเสียงย่อมพัด (พา) ไป

อนึ่ง บุคคลไม่รู้คุณภายใน และไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอก ของเขา แม้บุคคลนั้นเห็นผลในภายนอก ก็ยังถูกเสียงพัดไป ส่วนบุคคลรู้ทั่วถึงคุณภายในของเขา และเห็นแจ้งข้อปฏิบัติภายนอกของเขา บุคคลนั้นเป็นผู้เห็นธรรม อันปราศจากเครื่องกั้น ย่อมไม่ถูกเสียงพัดไป ฯ"[๑]

เพราะเหตุนี้ **บรรพชิตไม่พึงเจตนาสร้างความเลื่อมใสศรัทธา หรือชักนำประชาชนผู้มิทันได้เรียนรู้ในพระธรรมวินัยดีพอ ให้หลงเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดโทษ คือให้ตกอยู่ในฉันทราคะ และโมหะ ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือเกิดโทษแก่ตนเอง ๑ เกิดโทษแก่ผู้หลงเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม ๑** ตามพระพุทธดำรัสที่นำมาแสดงไว้แล้ว

ตัวอย่างของการเจตนาสร้างความเลื่อมใส ศรัทธา หรือชักนำผู้มิทันได้เรียนรู้พระธรรมวินัยดีพอ ให้หลงเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม เป็นต้นว่า

เจตนาใช้เป็นประจำ แต่ผ้าไตรจีวรที่สวยงาม มีสีที่ต้องห้าม, ใช้แต่เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกที่โอ่อ่า โก้หรู เกินจำเป็น เกินฐานะของบรรพชิต, ใช้เครื่องสำอาง เครื่องประดับ มีการสวมประคำให้ดูขลัง, การจัดฉากที่นั่งที่แสดงธรรมให้สวยงามโอ่อ่า เกินสมณสารูป, เพื่อให้ญาติโยมผู้มักกำหนัดนักในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพลิดเพลินในรูปที่น่ารัก ผู้ยังไม่มีวิจารณญาณดีพอ หลงนิยมเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่เป็นธรรม

การแกล้ง ดัดเสียง พูดจาด้วยน้ำเสียงที่ออดอ้อน ด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวานเกินสมณสารูป เพื่อให้ญาติโยม สาวแก่แม่ม่าย ผู้มักกำหนัดนักในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เพลิดเพลินในเสียงที่น่ารัก ผู้ยังไม่มีวิจารณญาณดีพอ หลงนิยมเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่เป็นธรรม

แกล้ง คือ **เจตนาอวดอุตริมนุษยธรรมแม้มีในตน แก่อนุปสัมบัน** หรือ**อวดอุตตริมนุษยธรรมที่ไม่มีในตน แก่ผู้อื่นใด เพื่อให้เขาเกิดความนิยม เลื่อมใสศรัทธา โดยไม่เป็นธรรม (ถ้าเป็นการชี้แจงแสดงเหตุผลของการปฏิบัติพระสัทธรรมตามที่เป็นจริงระหว่างครูกับศิษย์แล้ว ไม่ผิด)**

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๑, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, ข้อ ๖๕ หน้า ๘๙-๙๐.

เจตนาแสดงธรรม หรือ **ประกอบพิธีกรรมที่ไร้สาระ ไม่ตรงตามพระธรรมวินัย แต่ถูกจริตอัธยาศัยชาวโลก ให้ผู้ฟังผู้ยังมิได้เรียนรู้และยังไม่มีวิจารณญาณดีพอ หลงนิยมเลื่อมใสศรัทธาโดยไม่เป็นธรรม คือให้หลงเลื่อมใสศรัทธาในวาทะของตนที่สอดคล้องกับแนวความคิดของชาวโลกที่เต็มไปด้วยความมืดคืออวิชชา ครอบคลุมจิตใจ** เช่น **พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีเสริมสิริมงคล** หรือ **การแสดงธรรมที่ไม่ตรงตามธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้ว ดังเช่นแสดงธรรมว่า**

"นรก สวรรค์ ไม่มีจริง เป็นเพียงนิทานปรัมปรา หรือเป็นเพียงธรรมปฏิรูปที่แต่งแทรกขึ้นในภายหลัง โดยลอกแบบจากลัทธิศาสนาพราหมณ์ แต่แฝงคติธรรมในพระพุทธศาสนาเข้าไว้"

"เรื่องชาติก่อน ชาติหน้า นรกสวรรค์ มีจริงหรือไม่... ตามคำสอนพระพุทธศาสนา **เมื่อว่าตามหลักฐานในคัมภีร์** และแปลความตามตัวอักษร ก็ตอบได้ว่า **สิ่งเหล่านี้มี (แต่) การพิสูจน์เรื่องนี้ไม่มีที่สิ้นสุด"**

แล้ว**แนะนำวิธีพิสูจน์ที่ไม่ตรงตามหลักปฏิบัติพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ดีแล้ว** คือไตรสิกขา อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘

เป็นทั้งการ "ชักใบให้เรือเสีย" คือนำให้ชนผู้ฟังผู้ยังมิได้เรียนรู้ ให้หลงเข้าใจผิด ในปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม **เป็นทั้งการปฏิเสธพระญาณตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและของพระอริยสาวก และทั้ง** โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการแสดงธรรมปฏิบัติว่า นรกสวรรค์ไม่มีจริง ดังเช่นตัวอย่างแรก **เป็นการกล่าวตู่พระพุทธพจน์**ที่ได้ตรัสไว้ดีแล้ว มีปรากฏในที่มากแห่งว่า ชาติก่อน ชาติหน้า นรกสวรรค์มีจริง[๑] ตามกรรมหรือตามเหตุปัจจัย และ

แท้ที่จริง **ผู้ที่พิสูจน์ตามธรรมปฏิบัติของพระพุทธเจ้าได้ ว่ามีจริงอย่างไร ก็มีอยู่ แต่พาลชนผู้มิได้พิสูจน์** หรือ **ปฏิบัติธรรมยังไม่ได้มาตรฐานที่จะถึงขั้นให้ได้บรรลุธรรมที่ถูกต้อง สมบูรณ์ และตรงประเด็น ที่จะพิสูจน์ได้ว่ามีจริงอย่างไร ก็ปฏิเสธหรือภาคเสธ คือ แบ่งรับแบ่งสู้ แทนที่จะพูดตรงๆ ตามที่เป็นจริงว่า "ตามพระพุทธพจน์ว่ามีจริง แต่ตนเองไม่ได้พิสูจน์ หรือยังปฏิบัติไม่ถึงขั้นที่จะรู้-เห็นได้เอง" ก็เลยพูดกลบเกลื่อนปมด้อยของตนไปเสียเลยว่า "เป็นเรื่องเหลวไหล เพราะพิสูจน์ไม่ได้"**

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต, ข้อ ๒๐๖, หน้า ๔๗-๔๘. (ว่าด้วยสัตว์จำนวนมากกับสัตว์จำนวนน้อย).
และ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๑, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, ข้อ ๖๔, หน้า ๘๙. (ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้เกิดในนรก ๔).

บรรพชิตไม่พึงแต่เรียนรู้ภาคปริยัติ แล้วย่อหย่อนในการปฏิบัติไตรสิกขา ให้เห็นแจ้งในธรรมที่ควรเห็นแจ้งตามที่เป็นจริง ให้ถึงหรือบรรลุในธรรมที่ควรถึงหรือบรรลุ แต่ถ้าการปฏิบัติย่อหย่อนแล้วยังพูดๆ วิจารณ์ สอนๆ ไปตามมติคือความคิดความรู้ของตน ก็จะเป็นเหมือนคนตาบอดชูคบเพลิงส่องทางให้คนอื่น ดังเช่นที่พระอานนทมหาเถระเจ้าได้แสดงธรรมว่าด้วย "ความเป็นผู้ทรงธรรม" มีความตอนหนึ่งว่า

"พหุสฺสุโต อปฺปสุตํ โย สุเตนาติมญฺญติ
อนฺโธ ปทีปธาโรว ตเถว ปฏิภาติ มํ."[๑]

"ผู้ใดเล่าเรียนมามาก ดูหมิ่นผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนมาน้อย ด้วยการสดับ. แต่เขาไม่ได้ปฏิบัติตามที่เล่าเรียนมา ย่อมปรากฏแก่เราเหมือนคนตาบอดถือดวงไฟไป ฉะนั้น."

คนประเภทนี้แหละไม่พึงให้เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่พระเดชพระคุณ **เจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์** (อุปเสณมหาเถระ) **หลวงพ่อวัดสระเกศ** ท่านได้ให้โอวาทแก่พระเถรานุเถระ เนื่องในโอกาสปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระภิกษุผู้เข้ารับการอบรม ณ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ใน **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ว่า

"ท่านทั้งหลายเป็นเจ้าของ (**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**) ด้วยกัน **ท่านทั้งหลายเป็นเจ้าของด้วยกัน จึงขอให้ช่วยกันรักษาด้วยวิธีนี้ และช่วยกันทำความเข้าใจแก่พี่น้องชาวพุทธว่า เราต้องปฏิบัติเท่านั้นจึงจะเห็นจริง ถ้าเราไม่ได้ปฏิบัติ เราก็ได้แต่พูด ไม่เห็นจริง และเมื่อไม่เห็นจริงก็ย่อมจะวินิจฉัยไปต่างๆ นานา ตามเรื่องของคนที่ยังไม่ได้เห็นจริง อย่างที่ท่านเล่าเป็นนิทานโบราณ คนตาบอดคลำช้าง** คนตาบอดคลำช้าง นั้นเป็นนิทาน แต่ถ้าเป็นเรื่องจริงไม่เป็นนิทาน ก็เป็นเรื่องที่น่าสงสาร แล้วคลำช้าง มองไม่เห็นว่าเป็นอย่างไร

"เรื่องพระศาสนานี่ก็อยู่ในลักษณะดังที่กล่าวนี่แหละ **ถ้าหากว่าเราไม่ได้สามารถปฏิบัติให้เข้าถึงความสงบ ให้พอให้เห็นองค์พระในใจเรา เราก็จะเป็นคน**

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๖, ขุททกนิกาย เถรคาถา, ข้อ ๓๙๗, หน้า ๔๐๖. (ดูความหมายคำว่า "พหุสฺสุโต" ใน พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๕๓: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๗, หน้า ๓๒๓-๓๒๔).

เหมือนกับคนตาบอดแล้วคลำช้าง คลำอยู่นั่นแหละ พระพุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ พระพุทธศาสนาเป็นอย่างนั้น พระพุทธศาสนา ไม่รู้ว่าขาวดำอย่างไร แต่ก็บอกไว้ว่าพระพุทธศาสนาขาว บอกไว้ว่าพระพุทธศาสนาเหลือง ก็บอกไว้นั่นแหละ แต่ก็เป็นรูปเป็นเรื่องของคนตาบอดบอก ไม่ใช่คนตาดีบอก บอกว่าพระพุทธศาสนาขาว ก็คนตาบอดบอก บอกว่าพระพุทธศาสนาเหลือง ก็คนตาบอดบอก เมื่อเป็นอย่างนี้ ต่อไปภายหน้าพระพุทธศาสนาของเราจะเป็นอย่างไร จึงขอให้ช่วยกันรักษา อย่าให้เป็นคนตาบอดรักษา อย่าให้เหมือนคนตาบอดรักษาพระศาสนา

"เรามาปฏิบัติกันนี่แหละ และเราก็เห็น เราก็บอกได้ว่า เมื่อปฏิบัติแล้วเห็นองค์พระอย่างนี้ ใจสงบแล้วเป็นอย่างนี้ ถ้าอยากจะรู้ว่าสงบแล้วเป็นอย่างไรก็มาทำกัน แต่ถ้าพูดกันเฉยๆ นั้นไม่มีที่สิ้นสุด พูดกันไม่จบ เท่าไรๆ ก็ไม่จบอยู่นั่นแหละ

"เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายที่มาปฏิบัติแล้วนี่แหละ ช่วยกันรักษาด้วยวิธีนี้นะ ช่วยกันไปบอกกันไปว่า อยากไปรู้จริงต้องไปปฏิบัติ."[๑]

บรรพชิตพึงศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติพระสัทธรรม บริหารตน ให้เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชน โดยธรรม ตามรอยบาทพระพุทธองค์ ตามสมควรแก่ธรรมที่ปฏิบัติได้ ดังปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ดังต่อไปนี้

"ความเลื่อมใสของบุคคล ๔ จำพวก

จริงอยู่ จำพวกสัตว์ในโลกสันนิวาสซึ่งมีประมาณ ๔ จำพวก ที่เห็นพระตถาคตอยู่ ไม่เกิดความเลื่อมใส มีจำนวนน้อยนัก.

๑. รูปัปปมาณิกา

ด้วยว่าจำพวกสัตว์ที่เป็นรูปัปปมาณิกา (ถือรูปเป็นประมาณ) **เห็นพระสรีระของตถาคต อันประดับแล้วด้วยพระลักษณะและอนุพยัญชนะ มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ** ย่อมเลื่อมใส.

๒. โฆสัปปมาณิกา

จำพวกโฆสัปปมาณิกา (ถือเสียงเป็นประมาณ) **ฟังเสียงประกาศพระคุณ**

[๑] มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, นิตยสารธรรมกาย เล่มที่ ๓๓-๓๔ กรกฎาคม-ธันวาคม: โรงพิมพ์ประชาชน, พ.ศ.๒๕๓๗, หน้า ๓๓-๓๕.

ของพระศาสดา ซึ่งอาศัยเป็นไปแล้วตั้งหลายร้อยชาติ และเสียงประกาศพระธรรมเทศนา อันประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเลื่อมใส

๓. ลูขัปปมาณิกา

แม้จำพวกลูขัปปมาณิกา (ถือการปฏิบัติเศร้าหมองเป็นประมาณ) **อาศัยความที่พระองค์เป็นผู้เศร้าหมองด้วยปัจจัยทั้งหลายมีจีวรเป็นต้น** ย่อมเลื่อมใส.

๔. ธัมมัปปมาณิกา

แม้จำพวกธัมมัปปณิกา (ถือธรรมเป็นประมาณ) ก็ย่อมเลื่อมใสว่า **"ศีลของพระทศพลเห็นปานนี้, สมาธิเห็นปานนี้, ปัญญาเห็นปานนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าหาผู้เสมอมิได้ ไม่มีผู้เสมอเท่า หาผู้เสมอเหมือนมิได้ ไม่มีผู้ทัดเทียม ด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น."** เมื่อชนเหล่านั้นพรรณนาคุณของพระตถาคตอยู่ ปากไม่เพียงพอ."[๑]

[๑] (พระพุทธโฆษาจารย์), พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๐, หน้า ๑๖๑.

ตอนที่ ๒
การบริหารความประพฤติปฏิบัติตนทางไตรทวาร

ได้แก่ **การคุ้มครองรักษาความประพฤติปฏิบัติของตน ทางไตรทวาร** คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ **ตามพระธรรมวินัย ให้งดงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตร ให้สงบ ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ และให้พ้นจากอำนาจของกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้**

วิธีการบริหาร กาย วาจา และจิตใจ ให้ได้ผลตามที่กล่าวข้างต้น ก็**ด้วยไตรสิกขา** คือ **ศีลสิกขา จิตตสิกขา** และ **ปัญญาสิกขา ให้เจริญขึ้นถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา** อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นกิจของพระของสมณะ ที่จะพึงรีบกระทำก่อนการได้มาหรือการบรรลุมรรคผลนิพพาน นั่นเอง

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทาน**ธรรมนูญการปกครองการบริหารตน** ไว้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย **กิจของสมณะที่สมณะต้องทำ มี ๓ อย่างเหล่านี้** ๓ อย่าง อะไรบ้างเล่า ๓ อย่างคือ

๑) **การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง**

๒) **การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง**

๓) **การสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง**

ภิกษุทั้งหลาย กิจของสมณะ ที่สมณะต้องทำ มี ๓ อย่างเหล่านี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า **'ความพอใจของเราจักต้องเข้มงวดพอ ในการสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง ในการสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, ในการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง'**

ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล."[๑]

"ภิกษุทั้งหลาย กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มี ๓ อย่างเหล่านี้. ๓ อย่างอะไรบ้าง ๓ อย่างคือ คฤหบดีชาวนารีบๆ ไถ คราด พื้น ที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้วก็รีบๆ ปลูกพืช, ครั้นแล้วก็รีบๆ ไขน้ำเข้าบ้าง ไขน้ำออกบ้าง. ภิกษุทั้งหลาย กิจของคฤหบดีชาวนาที่เขาจะต้องรีบทำมี ๓ อย่างเหล่านี้แล; แต่ว่า **คฤหบดีชาวนานั้นไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพที่จะบันดาลว่า 'ข้าวของเราจงงอกในวันนี้, ตั้งท้องพรุ่งนี้, สุกมะรืนนี้' ดังนี้ได้เลย,** ที่ถูก ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุทั้งหลาย ฉันใดก็ฉันนั้น กิจของภิกษุที่เธอจะต้องรีบทำมี ๓ อย่างเหล่านี้. ๓ อย่างอะไรบ้าง ๓ อย่างคือ การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง. ภิกษุทั้งหลาย กิจของภิกษุที่เธอจะต้องรีบทำมี ๓ อย่างเหล่านี้แล; แต่ว่า **ภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออานุภาพที่จะบันดาลว่า 'จิตของเราจงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีอุปาทาน ในวันนี้ หรือพรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้' ดังนี้ได้เลย,** ที่ถูก ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม ซึ่งเมื่อภิกษุนั้นปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่มีอุปาทาน ได้เอง."[๒]

เรื่องการสมาทานการปฏิบัติไตรสิกขานี้ ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นพฤติกรรมการให้การศึกษาอบรมธรรมแก่พระภิกษุสามเณรว่า **มีแนวโน้มที่ย่อหย่อนมานานแล้ว เพราะมุ่งแต่ที่จะให้การศึกษาอบรมภาคปริยัติธรรม ยิ่งกว่าภาคปฏิบัติพระสัทธรรม** กล่าวโดยเฉลี่ย **การบริหารตน คือ อบรมกายวาจา อบรมจิต** และ**อบรมปัญญา โดยการสมาทานการปฏิบัติศีลสิกขา จิตตสิกขา** และ**ปัญญาสิกขา ให้เจริญเป็นอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ จริงๆ นั้น มีน้อยมาก แทบจะไม่มั่นใจที่จะกล่าวว่า มีถึง ๒๕% ของพระภิกษุสามเณรทั้งหมด มีแต่นักปริยัติ นักวิจารณ์ นักพูด แล้วก็ยกย่องกันเสียจนเลิศเลอ จนลืมกันไปว่าพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ดีแล้ว**

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๕๒๑, หน้า ๒๙๔.
(คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทานไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๒๑๒-๒๑๓).

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๕๓๒ หน้า ๓๐๙-๓๑๐.
(คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๒๑๔).

นั้น คือ **ปฏิเวธธรรมอันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุ ได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง จากการปฏิบัติธรรม** คือ จากการสมาทานการปฏิบัติไตรสิกขา จนถึงอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ยิ่งๆ ขึ้นไป จนถึงตรัสรู้พระอริยสัจ ๔ และพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยแท้

การเรียนการสอนธรรมโดยอาศัยพระไตรปิฎกนั้น เป็นการเรียนการสอนภาคปริยัติ คือ **เรียนเพื่อรู้ตามพระปฏิเวธสัทธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ได้ทรงบรรลุจากการปฏิบัติธรรมของพระองค์ ความรู้ที่ได้นี้เป็นเพียงปัญญาจากการเรียนรู้ภาคปริยัติ ชื่อว่า สุตมยปัญญาเท่านั้น** ยังต้องศึกษาอบรมตน ตามหลักปริยัติที่ได้เรียนรู้มานั้น เพื่อเจริญปัญญาให้เกิดเป็นภาวนามยปัญญา จึงจะเห็นแจ้งรู้แจ้งด้วยตนได้ แต่ถ้าไม่ปฏิบัติเช่นนี้ แล้วก็พากัน คิดๆๆ พูดๆๆ วิจารณ์ๆๆ **ใครคิด ใครพูด ใครวิจารณ์เก่ง จะผิดหรือจะถูก ผู้ฟังประเภทโฆสัปปมาณิกา** คือถือ**น้ำเสียง ลีลาการพูด วาทะ ที่ถูกใจ** หรือถือความเป็นผู้มีชื่อเสียง เป็นประมาณ ก็จะชอบใจ ถูกใจ และยกย่องสรรเสริญกันเสียจนลืมไปว่า เรื่องที่พูดที่วิจารณ์กันนั้น เป็นเพียงความรู้ความเข้าใจโดย "อนุมานสิทธิ" คือ การคาดคะเนตามหลักเหตุผลของตน จากสุตมยปัญญา และจินตามยปัญญาของตน ที่ยังไม่ถึงขั้น "**ปัจจักขสิทธิญาณ**" คือความหยั่งรู้ กล่าวคือ การได้เห็นแจ้ง รู้แจ้งด้วยตน จาก**ภาวนามยปัญญา** โดยการปฏิบัติถึงอธิศีล อธิจิต ให้สามารถทำใจให้สงบ ผ่องใสจากกิเลสนิวรณ์ แล้วจึงปฏิบัติถึงอธิปัญญา ให้สามารถเจริญปัญญาจากการที่ได้เห็นแจ้ง-รู้แจ้ง ในสภาวธรรมตามที่เป็นจริงด้วยตนเอง พอสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ

ถ้าหากจะมีผู้รู้ใด กล่าวอ้างถึงการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติว่า สอดคล้องกับหลักปริยัติธรรมอย่างไรๆ ก็จะพากันโวยวายปฏิเสธ ไม่ยอมรับ และ**แถมยังมีการประณาม เหยียบย่ำจากพาลชนผู้เรียนปริยัติดุจงูพิษ (อลคฑูปมาปริยตฺติ) จนเป็นที่น่าวิตกว่า ถ้าปล่อยให้พฤติกรรมการให้การศึกษาอบรมธรรมแก่สาธุชนพุทธบริษัทเป็นไปตามแนวโน้มนี้ คือเน้นแต่เพียงการเรียนการสอนภาคปริยัติ ที่เหินห่างออกไปจากภาคปฏิบัติ ให้ถึงปฏิเวธ ที่พึงเน้นให้หนัก** เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เป็นการเรียนปริยัติเพื่อสมาทานปฏิบัติไตรสิกขา เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ตามกำลังภูมิธรรม ภูมิปัญญา และบารมีของแต่ละท่าน ชื่อว่า "**นิสฺสรณตฺถปริยตฺติ**" **กลับไม่เน้น กลับไม่ทำ คือทั้งไม่สมาทานปฏิบัติในไตรสิกขาให้จริงจังด้วยตนเอง และทั้งไม่สรรเสริญผู้ปฏิบัติในไตรสิกขา ไม่ชักจูงผู้ไม่รักไตรสิกขา ฯลฯ อยู่อย่างนี้ เพี้ยนกันอยู่อย่างนี้ พระพุทธศาสนาของเราจะเป็นอย่างไรต่อไปในอนาคต ?**

อันตรายอีกอย่างหนึ่งคือ การเรียนการสอนภาคปริยัติ มีแนวโน้มที่จะเป็นไปในเชิงปรัชญา (Philosophical Approach) ดังเช่นนักคิด นักพูด นักวิจารณ์ นักวิชาเกิน ยุคใหม่ ยิ่งกว่าที่จะเป็นไปในเชิงปฏิบัติ เพื่อให้ถึงปฏิเวธ ผู้ทำการสอนธรรม เกือบ ๑๐๐% เป็นแต่เพียงผู้ผ่านการเรียนภาคปริยัติ โดยมีประสบการณ์ภาคปฏิบัติไตรสิกขาน้อยมาก มีแต่นักพูด นักเขียน นักวิจารณ์ เสียโดยมาก นักปฏิบัติมีน้อย ทั้งๆ ที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาปฏิบัติ เพื่อปฏิเวธ (Pratices for Penetration/Fruition) เป็นวิทยาศาสตร์ทางธรรมชาติแท้ๆ (Natural Science) ที่บัณฑิตพึงศึกษาและปฏิบัติให้บรรลุ ให้เห็นแจ้งรู้แจ้งด้วยตน โดยทางมัชฌิมาปฏิปทา เริ่มตั้งแต่ปฏิบัติไตรสิกขาให้เจริญถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นศาสนาปรัชญาดังที่คนยุคใหม่นิยมนำมาพูดกัน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเล็งเห็นเหตุนี้ในอนาคต จึงได้ตรัสว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา, เธอทั้งหลายเมื่อเป็นเช่นนั้นอยู่ ทั้งที่ เป็นภิกษุชั้นเถระแล้ว จักเป็นผู้ชอบทำการสะสมบริขาร ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา มีจิตต่ำด้วยอำนาจแห่งนิวรณ์ ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวกธรรม ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งในสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง. ผู้บวชในภายหลัง ได้เห็นเถระเหล่านั้นทำเป็นแบบแผนเช่นนั้นไว้ ก็ถือเอาไปเป็นแบบอย่าง จึงทำให้เป็นผู้ชอบทำการสะสมบริขารบ้าง ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา มีจิตต่ำด้วยอำนาจแห่งนิวรณ์ ไม่เหลียวแลในกิจแห่งวิเวกธรรม ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งในสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้ง, ตามๆ กันสืบไป.
>
> ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้เอง **วินัยมีมลทิน เพราะธรรมมีมลทิน ธรรมมีมลทิน เพราะวินัยมีมลทิน.** นี้เป็นอนาคตภัยที่ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป. **พวกเธอทั้งหลายพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามเพื่อกำจัดภัยนั้นเสีย."**[๑]

เรื่องทำนองนี้ ท่านพระกัสสปโคตร ผู้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ ณ ปังกธานิคม ในโกศลชนบท ได้เคยฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ซึ่งได้เสด็จมา ณ ปังกธานิคมนี้แล้วเกิดขัดใจว่า "สมณะนี้ขัดเกลายิ่งนัก" ครั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จกลับไปทางพระนครราชคฤห์ แล้วประทับอยู่บนเขา

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๗๙, หน้า ๑๒๓-๑๒๔. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๑๘๐.

คิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ท่านกัสสปโคตรสำนึกความผิดของตนได้ จึงได้ไปกราบทูลสารภาพผิด แสดงโทษโดยความเป็นโทษของตน ในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงตรัสว่า

> "กัสสปะ **ภิกษุ แม้เป็นเถระแล้ว แต่ไม่เป็นผู้ใคร่ต่อไตรสิกขาด้วยตนเอง, ไม่สรรเสริญผู้ปฏิบัติในไตรสิกขา, ไม่ชักจูงผู้ไม่รักไตรสิกขา, ไม่กล่าวยกย่องผู้รักการปฏิบัติในไตรสิกขา ตามเวลาที่ควรแก่การยกย่อง ตามที่เป็นจริง,** กัสสปะ **เราตถาคต ไม่สรรเสริญภิกษุเถระชนิดนี้.**
>
> ข้อนั้นเพราะอะไร ? **เพราะเหตุว่า ภิกษุทั้งหลายจะไปหลงคบภิกษุเถระชนิดนั้นเข้า ด้วยคิดว่า 'พระศาสดาสรรเสริญภิกษุชนิดนี้'** ดังนี้. **ภิกษุเหล่าใดไปคบหาภิกษุเถระชนิดนั้นเข้า ก็จะถือเอาภิกษุเถระชนิดนั้น เป็นตัวอย่างสืบไป. การถือเอาภิกษุเถระชนิดนั้น เป็นตัวอย่าง ย่อมเป็นทางให้เกิดสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์ และเป็นทุกข์ แก่ภิกษุเหล่านั้นเองสิ้นกาลนาน.**
>
> กัสสปะ **เพราะเหตุนั้นเราจึงไม่สรรเสริญภิกษุเถระชนิดนี้.**
>
> กัสสปะ **ภิกษุ แม้เป็นเถระแล้ว แต่เป็นผู้ใคร่ต่อไตรสิกขาด้วยตนเอง, สรรเสริญผู้ปฏิบัติในไตรสิกขา, ชักจูงผู้ไม่รักไตรสิกขา, กล่าวยกย่องผู้รักการปฏิบัติในไตรสิกขา ตามเวลาที่ควรแก่การยกย่อง ตามที่เป็นจริง.** กัสสปะ **เราตถาคต สรรเสริญภิกษุเถระชนิดนี้.**
>
> ข้อนั้นเพราะอะไร ? **เพราะเหตุว่า ภิกษุเหล่าอื่น รู้ว่า 'พระศาสดาสรรเสริญภิกษุชนิดนี้' ก็คบหาแต่ภิกษุชนิดนั้น. ภิกษุเหล่าใดคบหาภิกษุเถระชนิดนั้นเข้า ก็จะถือเอาภิกษุเถระชนิดนั้น เป็นตัวอย่างสืบไป. การถือเอาภิกษุเถระชนิดนั้น เป็นตัวอย่าง ย่อมเป็นทางให้เกิดสิ่งอันเป็นประโยชน์ และเป็นความสุข แก่ภิกษุเหล่านั้นเองสิ้นกาลนาน.**
>
> กัสสปะ **เพราะเหตุนั้น เราจึงสรรเสริญภิกษุเถระชนิดนี้แล."**[๑]

ข้าพเจ้าผู้เขียนนี้ได้เห็นความย่อหย่อนในการสมาทานปฏิบัติไตรสิกขาเช่นนี้ มาตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นฆราวาส จึงได้ตั้งใจปฏิบัติพระศาสนา และวางแผนชีวิตของตน ๑๐ ปี ก่อนที่จะมาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ๓ ปีก่อนเกษียณอายุราชการ ณ สำนักข่าวสารอเมริกัน

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๕๓๑, หน้า ๓๐๖-๓๐๘. คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๑๘๐-๑๘๑ และ หน้า ๔๒๙-๔๓๐.

กรุงเทพฯ เพื่อเป็นทนายแก้ต่างให้พระพุทธศาสนาด้วยรูปหนึ่ง **แม้ข้าพเจ้าจะไม่มีอำนาจอะไร ก็จะเอาความตั้งใจจริงถวายชีวิตแด่พระพุทธศาสนา พระอุปัชฌาย์และอาจารย์ เป็นไม้ซีกงัดไม้ซุงที่มีแนวโน้มเพี้ยนไปมากแล้ว เต็มกำลังสติปัญญา จนกว่าชีวิตจะหาไม่** เผื่อจะช่วยคัดท้ายเรือเอี้ยมจุ้นบรรทุกเกลือ เรือบรรทุกข้าวเปลือก ถ่านหินดินทราย ที่กำลังล่องตามเรือยนต์ยุคใหม่ที่กำลังลากจูงลงสู่ทะเล ให้เข้าสู่ฝั่งได้บ้าง

หนังสือ **"การบริหารวัด" จึงเกิดขึ้น โดยเหตุดังกล่าวนี้ ด้วยเมตตาธรรมของพระเดชพระคุณ เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ พระกรรมวาจาจารย์ของข้าพเจ้า ที่ท่านได้ช่วยชี้แนะแนวทางการเขียนเรื่องนี้ให้**

ด้วยหวังว่าพระสังฆาธิการ พระเถรานุเถระทั้งหลาย จักได้ช่วยกันกำจัดภัยนี้ ตามพระพุทธดำรัสที่นำมาแสดงไว้ข้างต้น

ดังข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึง **ธรรมนูญการปกครองการบริหารตน** คือกาย วาจา และใจ ด้วยไตรสิกขา **อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้แล้ว** ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ศีลสิกขา

ศีลสิกขา คือการอบรมกายและวาจา ให้มีความสำรวมระวังในความประพฤติปฏิบัติตน ทางกายก็ดี ทางวาจาก็ดี ให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ คือไม่ให้เป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ให้ถึงความหมดจดแห่งศีล ชื่อว่า "**ศีลวิสุทธิ**" อันเป็นไปเพื่อถึงความหมดจดแห่งจิต ชื่อว่า "**จิตตวิสุทธิ**" อันจะเป็นไปเพื่อปัญญารู้แจ้ง เห็นแจ้ง ในสภาวธรรมคือสังขารและวิสังขารคือพระนิพพาน และพระอริยสัจ ๔ ตามที่เป็นจริง

ศีลเป็นคุณเครื่องทำความบริสุทธิ์แห่งกายและวาจา อันเป็นเหตุให้ถึงความบริสุทธิ์หมดจดแห่งจิตและปัญญานั้น ชื่อว่า "**จตุปาริสุทธิศีล**" คือศีลเป็นเหตุบริสุทธิ์ ๔ ประการ ได้แก่ **ปาฏิโมกขสังวรศีล ๑ อินทริยสังวรศีล ๑ อาชีวปาริสุทธิศีล ๑** และ **ปัจจยสันนิสิตศีล ๑**

จตุปาริสุทธิศีล ชื่อว่า "**อนาคาริยวินัย**" ซึ่งมีอานิสงส์ให้ได้บรรลุทั้งโลกิยสุข และให้ได้ถึงทั้งโลกุตตรสุข พระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี ดังต่อไปนี้

"**อนาคาริยวินัย อีกนัยหนึ่ง**

อีกอย่างหนึ่ง **จตุปาริสุทธิศีล** ชื่อว่า **อนาคาริยวินัย. อนาคาริยวินัยนั้น**

อันภิกษุผู้ศึกษาอยู่ โดยประการที่ตั้งอยู่ในจตุปาริสุทธิศีลนั้นแล้ว บรรลุพระอรหัต ได้ชื่อว่าศึกษาดีแล้ว พึงทราบว่า เป็นมงคล เพราะเป็นเหตุบรรลุสุขอันเป็นโลกิยะและโลกุตตระ

ปาฏิโมกขสังวรศีล

ในจตุปาริสุทธิศีลนั้น ปาฏิโมกขสังวรศีล ย่อมบริสุทธิ์ เมื่อภิกษุไม่ต้องอาบัติอะไรๆ, ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น ย่อมชื่อว่าอันภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัตินั้น ศึกษาดีแล้ว. **ปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น ย่อมนำมาแม้ซึ่งโลกุตตรสุข ดุจศีลของพระปธานิยเถระ.**

ดังได้สดับมา งูมีพิษร้ายกัดพระเถระ ผู้กำลังสดับอริยวังสปฏิปทาอยู่ในเรือนเป็นที่ทำความเพียรใกล้ต้นกรรณิการ์ ในขัณฑเปลวิหาร. **พระเถระแม้ทราบแล้ว ก็ยังมีจิตผ่องใส นั่งฟังแต่ธรรมอย่างเดียว. กำลังพิษได้กล้าแข็งแล้ว. ท่านพิจารณาศีลตั้งต้นแต่มณฑลที่อุปสมบทมา ทำปีติให้เกิดขึ้นว่า "เรามีศีลบริสุทธิ์" พิษกลับหายเข้าไปสู่ปฐพีพร้อมด้วยจิตตุปบาท. พระเถระได้เอกัคคตาจิต เจริญวิปัสสนาแล้วบรรลุพระอรหัตในที่นั้นนั่นเอง.**

เรื่องพระปธานิยเถระมาในอรรถกถาสัพพาสวสูตรเป็นต้น."[๑]

ก. ปาริสุทธิศีล ๔ มีดังนี้

(๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล

คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม กระทำตามข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต **เมื่อพระภิกษุมีศีลสังวรขึ้นเพียงไร ย่อมเป็นฐานรองรับการอบรมสติปัฏฐาน ๔ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นเพียงนั้น** ดังมีตัวอย่างเรื่องพระภิกษุรูปหนึ่งในสมัยพุทธกาลว่า

> "ครั้งนั้น พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ... ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า 'ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมโดยย่อแก่ข้าพระองค์ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะพึงเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว เถิด'

---

[๑] (พระสิริมังคลาจารย์). มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. พ.ศ.๒๕๓๕ หน้า ๖๐-๖๑.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

'ดูกรภิกษุ เพราะฉะนั้นแหละ เธอจงชำระเบื้องต้นในกุศลธรรมให้บริสุทธิ์เสียก่อน ก็อะไรเป็นเบื้องต้นของกุศลธรรม เธอจงสำรวมในปาฏิโมกขสังวร จงถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

ดูกรภิกษุ เมื่อใดแล เธอจักสำรวมในปาฏิโมกขสังวร จักถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ดูกรภิกษุ เธอจงพิจารณาเห็นกายในกายอยู่... พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่.... พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่... พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียเมื่อใด เธอจักอาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อย่างนี้ เมื่อนั้น เธอพึงหวังความเจริญในกุศลธรรมได้ทีเดียว ตลอดคืนหรือวันที่จักมาถึง ไม่มีความเสื่อม'

ครั้งนั้นแล ภิกษุนั้นชื่นชมอนุโมทนาพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ภิกษุนั้นเป็นผู้ผู้เดียว หลีกออกจากหมู่ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็กระทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็แล ภิกษุนั้นเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ"[๑]

(๒) อินทรีย์สังวรศีล

คือ **ความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อเห็นรูป ได้ยินเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ได้สัมผัสสิ่งสัมผัสทางกาย และรู้ธรรมารมณ์ทางใจ ก็ไม่ยินดียินร้าย** คือไม่หลงตื่นเต้น กำหนัด ยินดีติดอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก และไม่หลงเคียดแค้น ชิงชัง ในอารมณ์ที่ไม่น่ารัก กล่าวคือ**เห็นสักแต่ว่า**

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๙. สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค. ข้อ ๘๒๗-๘๓๐. หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

เห็น ได้ยินสักแต่ว่าได้ยิน สัมผัสสักแต่ว่าสัมผัส เท่านั้น ไม่ให้เกิดความปรุงแต่งทางใจ ให้เกิดความยินดียินร้าย เป็นช่องให้อกุศลเจตสิกธรรม คือ กิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ดลจิตดลใจให้ปฏิบัติตามอำนาจของมัน เป็นโทษ เป็นความทุกข์เดือดร้อน (วิปปฏิสาร) ได้ ดังพระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี[๑] ว่า

"อินทรียสังวรศีล

ส่วนว่า อินทรียสังวรศีลย่อมบริสุทธิ์ เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นอาทีนพ (ผลฝ่ายชั่ว) ในอสังวร และอานิสงส์ (ผลฝ่ายดี) ในสังวร โดยปกติ. จริงอยู่ ภิกษุนั้นเห็นอานิสงส์ (ในสังวร) โดยเป็นความเกษม และอาทีนพ (ในอสังวร) โดยเป็นภัย ย่อมบำเพ็ญศึกษาด้วยดีซึ่งอินทรียสังวรศีลนั้น.

ก็อาทีนพและอานิสงส์ (ในสังวราสังวร) พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในปฐมสังเคยยสูตร สฬายตนวรรค อย่างนี้ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย **ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง.** ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เป็นไฉน ? ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ คือ

ผัสสายตนะคือจักษุ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง.

ผัสสายตนะคือโสตะ... ผัสสายตนะคือฆานะ... ผัสสายตนะคือชิวหา... ผัสสายตนะคือกาย...

ผัสสายตนะคือใจ อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย **ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้แล อันภิกษุไม่ฝึก ไม่คุ้มครอง ไม่รักษา ไม่สำรวมแล้ว ย่อมนำมาซึ่งทุกข์อันยิ่ง.**

ภิกษุทั้งหลาย **ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง.** ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้เป็นไฉน ? ภิกษุทั้งหลาย ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้คือ

[๑](พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๖๔-๖๕.

ผัสสายตนะคือจักษุ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง.

ผัสสายตนะคือโสตะ... ผัสสายตนะคือฆานะ... ผัสสายตนะคือชิวหา... ผัสสายตนะคือกาย...

ผัสสายตนะคือใจ อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง.

ภิกษุทั้งหลาย **ผัสสายตนะ ๖ เหล่านี้แล อันภิกษุฝึกดี คุ้มครองดี รักษาดี สำรวมดีแล้ว ย่อมนำมาซึ่งสุขอันยิ่ง."**[๑]

และในคัมภีร์มังคลัตถทีปนีนี้ **ยังได้แสดงโทษหรือผลฝ่ายไม่ดี (อาทีนพ) ในการไม่สำรวมอินทรีย์ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้แล้วอีกด้วย**[๒] ว่า

"ก็อาทีนพ (ในการไม่สำรวมอินทรีย์) พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในอาทิตตปริยายสูตร สฬายตนวรรค นั้นนั่นแล อย่างนี้ว่า

'ภิกษุทั้งหลาย จักขุนทรีย์ อันภิกษุทะลวงแล้วด้วยหลาวเหล็กร้อน ลุกโชน รุ่งโรจน์ โชติช่วงแล้ว ยังประเสริฐ ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะ ในรูปอันจะพึงรู้สึกด้วยจักษุ ไม่ประเสริฐเลย,

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณกำหนัดด้วยความยินดีนิมิตก็ดี กำหนัดด้วยความยินดีอนุพยัญชนะก็ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้, ฉวยว่า ภิกษุพึงทำกาละเสียในสมัยนั้นไซร้ ข้อที่เธอพึงถึงคติ ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง มีฐานะอยู่** ภิกษุทั้งหลายเราเห็นอาทีนพนี้แล จึงกล่าวอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย โสตินทรีย์ อันภิกษุยอนแล้วด้วยขอเหล็ก คม ลุกโชน รุ่งโรจน์ โชติช่วง ยังประเสริฐ... ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทีนพนี้แล จึงกล่าวอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ฆานินทรีย์ อันภิกษุคว้านแล้วด้วยมีดตัดเล็บ คม ลุกโชน รุ่งโรจน์ โชติช่วง ยังประเสริฐ... ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทีนพนี้แล จึงกล่าวอย่างนี้.

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๘, สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค, ข้อ ๑๒๘-๑๒๙, หน้า ๘๖.
[๒] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๖๖-๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย ชิวหินทรีย์ อันภิกษุตัดแล้วด้วยมีดโกน คม ลุกโชน รุ่งโรจน์ โชติช่วง ยังประเสริฐ... ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทีนพนี้แล จึงกล่าวอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย กายินทรีย์ อันภิกษุแทงแล้วด้วยหอก คม ลุกโชน รุ่งโรจน์ โชติช่วง ยังประเสริฐ ส่วนการถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะ ในโผฏฐัพพะอันจะพึงรู้สึกด้วยกาย ไม่ประเสริฐเลย

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณกำหนัดด้วยความยินดีนิมิตก็ดี กำหนัดด้วยความยินดีอนุพยัญชนะก็ดี เมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้, ฉวยว่า ภิกษุพึงทำกาละเสียในสมัยนั้นไซร้ ข้อที่เธอพึงถึงคติ ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อย่างใดอย่างหนึ่ง มีฐานะอยู่** ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นอาทีนพนี้แล จึงกล่าวอย่างนี้."[๑]

(๓) อาชีวปาริสุทธิศีล

คือ การเลี้ยงชีวิตด้วย**สัมมาอาชีวะ** ละเว้นการประกอบ **"มิจฉาอาชีวะ"** ดังที่พระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายไว้ว่า

"ก็อาชีวปาริสุทธิศีล ย่อมบริสุทธิ์ เมื่อภิกษุมีอาชีวะ (พยายามเครื่องอาศัยเป็นอยู่) โดยชอบ.

ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ว่า "ภิกษุทั้งหลาย **ก็สัมมาอาชีวะเป็นไฉน** ภิกษุทั้งหลาย **อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละมิจฉาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรากล่าวว่า สัมมาอาชีวะ."**

ในอรรถกถามหาสติปัฏฐานสูตรนั้น ท่านกล่าวว่า "บทว่า **มิจฺฉาอาชีวํ** ได้แก่ **ทุจริตทางกาย**และ**วาจาที่ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ปัจจัย มีขาทนียะและโภชนียะเป็นต้น.** บทว่า **สมฺมาอาชีเวน คือด้วยอาชีพที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว."**[๒]

ท่านพระสิริมังคลาจารย์ได้อธิบายถึงปัจจัยที่เกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ หรือโดยบริสุทธิ์ดังนี้

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๘, สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค, ข้อ ๓๐๓, หน้า ๒๒๑-๒๒๒.
[๒] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๗๘.

ก. ปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นโดยไม่บริสุทธิ์ ท่านอธิบายว่า

"สิ่งใดย่อมเกิดขึ้นเพราะอาศัยอเนสนกรรมมีเวชกรรมที่ทรงห้ามเป็นต้น สิ่งนั้นทั้งหมดเป็นอกัปปิยะทั้งนั้น. ด้วยเหตุนั้น ในอรรถกถาปฐมปวารณา-สิกขาบท ท่านจึงกล่าวว่า "อกัปปิยโภชนะที่บังเกิดจากกุลทูสนกรรม มีเวชกรรม การอวดอุตตริมนุสสธรรม และอกัปปิยวัตถุมีรูปิยะอันภิกษุยินดีแล้วเป็นต้น ชื่อว่า อกัปปิยโภชนะเกิดขึ้นเพราะอเนสนา อันพระพุทธเจ้าทรงติเตียน."

ส่วนกรรมของภิกษุผู้เป็นทูตของพวกคฤหัสถ์ พึงทราบโดยพิสดาร ในอรรถกถากุลทูสกสิกขาบท ก็ความสังเขปในมังคลัตถทีปนีนี้ ดังนี้

ภิกษุรับก็ดี บอกก็ดี ซึ่งสาส์นของคน ๙ จำพวกนี้ คือ **สหธรรมิก ๕**[๑] **ปัณฑุปลาส ๑**[๒] **ไวยาวัจกรของตน ๑ มารดาบิดา ๒ ควรอยู่. ส่วนของคนเหล่าอื่น เป็นสาส์นที่เป็นกัปปิยะเท่านั้น จึงควร....**

ก็ภิกษุใด รับสาส์นอื่นจากสาส์นที่เป็นกัปปิยะของคนเหล่าอื่น เดินไป ภิกษุนั้นเป็นทุกกฏทุกๆ ก้าว ภิกษุนั้นแม้บริโภคโภชนะที่อาศัยกรรมนั้นได้มา ก็เป็นทุกกฏทุกๆ คำกลืน. แท้จริง ปัจจัยที่เกิดขึ้นเพราะกุลทูสกกรรม ย่อมไม่ควรแก่สหธรรมิกทั้ง ๕ ย่อมเป็นเช่นกับปัจจัยที่เกิดขึ้นเพราะอวดอุตริมนุสสธรรมอันไม่จริง และแลกเปลี่ยนด้วยรูปิยะแล.

ก็ภิกษุใด บริโภคปัจจัยที่เกิดขึ้นเพราะอเนสนกรรมมีทูตกรรมและเวชกรรมเป็นต้น อาชีวะของภิกษุนั้น ชื่อว่าไม่บริสุทธิ์. เพราะฉะนั้น อันภิกษุเมื่อจะเสพปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นบริสุทธิ์อย่างเดียว พึงงดเว้นปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นไม่บริสุทธิ์ ดุจอสรพิษเสีย."[๓]

ข. ปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นโดยบริสุทธิ์ ท่านอธิบายว่า

"แลปัจจัยทั้ง ๒ นั้น ท่านกล่าวไว้ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ว่า

[๑] สหธรรมิก ๕ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี.

[๒] ปัณฑุปลาส คือ คนจะขอบวช หรือ คนเตรียมบวช (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ โดยพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต).

[๓] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๘๑-๘๓.

"ปัจจัยทั้งหลายที่เกิดขึ้นจากสงฆ์หรือคณะ ของภิกษุผู้ไม่กำหนดถือธุดงค์ และเกิดขึ้นจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสด้วยคุณของภิกษุนั้นมีการแสดงธรรมเป็นต้น ชื่อว่า **ปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์**

ส่วนปัจจัยที่เกิดจากสมณวัตร มีเที่ยวไปบิณฑบาตเป็นต้น ชื่อว่า **ปัจจัยมีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์ยิ่งทีเดียว**

ปัจจัยที่เกิดขึ้นจากสมณวัตร มีเที่ยวบิณฑบาตเป็นต้น ของภิกษุผู้ถือธุดงค์ และเกิดขึ้นจากสำนักของพวกคฤหัสถ์ผู้เลื่อมใสในธุดงคคุณของภิกษุนั้น โดยอนุโลมข้อกำหนดธุดงค์ ชื่อว่า **ปัจจัยมีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์.**"

นัยอันมาในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค นั้นว่า

"ความที่คุณมีการแสดงธรรมเป็นต้น เป็นคุณอาศัยความบริสุทธิ์เป็นสมุฏฐาน พระพุทธโฆษาจารย์แสดงด้วยกล่าวถึงปัจจัยที่มีความเกิดขึ้นอันบริสุทธิ์ เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า 'ธมฺมเทสนาทีหิ จสฺส คุเณหิ' ดังนี้.

ความเป็นพหุสูต การบำเพ็ญวัตรและความถึงพร้อมด้วยอิริยาบถเป็นต้น ท่านถือเอาด้วยอาทิศัพท์."[๑]

ท่านพระสิริมังคลาจารย์ ได้อธิบายสรุป **"อาชีวปาริสุทธิศีล"** นี้ว่า

"ก็**อาชีวปาริสุทธิศีล** พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า **"ปริเยฏฺฐิสุทฺธิ" เพราะบริสุทธิ์ได้ด้วยการแสวงหา ของภิกษุผู้ละอเนสนาแล้ว ยังปัจจัยทั้งหลายให้เกิดขึ้นโดยธรรมสม่ำเสมอ.**

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อเนสนํ** คือ **การแสวงหาอันไม่ควร ได้แก่การแสวงหาปัจจัยที่ไม่เหมาะ ด้วยสามารถอเนสนกรรมมีเวชกรรมตามที่กล่าวแล้วเป็นต้น** และ**ด้วยสามารถวจีทุจริตมีล่อลวงเป็นต้น.** บทว่า ปหาย แปลว่า เว้นแล้ว อธิบายว่า ไม่ทำ. **เพราะฉะนั้น ธรรมดาภิกษุเมื่อจะทำอาชีวะให้หมดจด แม้อดอาหาร ก็ไม่พึงทำแม้จิตในการแสวงหาอันไม่ควรให้เกิดขึ้น จะป่วยกล่าวไปไยถึงความดิ้นรนทางกายและวาจาเล่า** ภิกษุพึงเป็นดุจพระมหาติสสเถระ ผู้อยู่ในจิรคุมพวิหาร.

[๑] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๘๓.

เรื่องมหาติสสเถระ

ดังได้สดับมา ในคราวทุพภิกขภัย พระมหาติสสเถระนั้น เดินทางไป มีกายลำบากอ่อนแรง เพราะขาดอาหาร และเพราะลำบากในหนทาง จึง (แวะ) นอนที่โคนต้นมะม่วงซึ่งเผล็ดผลต้นหนึ่ง. ผลมะม่วงเป็นอันมากหล่นอยู่ในที่นั้นๆ. ครั้งนั้น อุบาสกผู้เฒ่าคนหนึ่งพบพระเถระ รู้ว่าเมื่อยล้า จึงให้พระเถระดื่มอัมพปานะ (น้ำมะม่วง) แล้ว ยกขึ้นสู่หลังของตน นำไปสู่ที่อยู่ (ของท่าน).

พระเถระสอนตนว่า

"อุบาสกนี้ มิใช่บิดา มิใช่มารดา, มิใช่ญาติ, มิใช่พวกพ้องของท่าน, เขาทำกิจเช่นนั้น เพราะเหตุแห่งท่านมีศีล"

ดังนี้แล้ว เจริญวิปัสสนาอยู่บนหลังของอุบาสกนั้นนั่นเอง บรรลุพระอรหัตแล้ว.

เรื่องพระมหาติสสเถระผู้ฉันมะม่วง มาในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค."[๑]

"อเนสนา" ได้แก่ **กิริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร** **เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร)** ได้แสดงสรุปไว้พอเป็นเค้า ดังนี้

"**อเนสนา** ได้แก่ **กิริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร** แสดงโดยเค้ามี ๒ คือ

(๑) **การแสวงหาเป็นโลกวัชชะ** มีโทษทางโลก เช่น ทำโจรกรรม หลอกลวงให้เขาเชื่อถือ ตัวอย่างในบาลี เช่น ภิกษุอวดอุตริมนุสสธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม และชักสื่อในระหว่างชายกับหญิงเพราะเหตุแห่งการเลี้ยงชีพ.

(๒) **การแสวงหาเป็นปัณณัตติวัชชะ** มีโทษทางพระบัญญัติ แสดงไว้ในบาลีด้วยทำวิญญัติ คือออกปากขอของต่อคนไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ.

การแสวงหาที่ท่านห้ามอีกบางประการ จัดเข้าในประเภทหลัง รวบรวมแสดงดังต่อไปนี้

(๑) **ทำวิญญัติคือออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอหรือในเวลาที่ไม่ควรขอ** (คฤหัสถ์ผู้มิใช่ญาติมิใช่ปวารณา ในเวลาปกติ เป็นคนไม่ควรขอ ในเวลา**มีจีวรหาย**

[๑] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๘๔-๘๕.

หรือถูกชิง ขอเขาได้เฉพาะพอนุ่งห่ม ในเวลา**อาพาธ** ขอโภชนะและเภสัชเขาได้ ขอในเวลาไม่ควรนั้น คือขอต่อคฤหัสถ์เช่นนั้นในเวลาปกติที่ไม่ได้ทรงอนุญาต).

(๒) **แสวงหาลาภด้วยลาภ** คือหาในเชิงให้ของน้อย หมายเอาตอบแทนมาก

(๓) **ใช้จ่ายรูปิยะ** ได้แก่การลงทุนหาผลประโยชน์ เช่น ทำการค้าขายเป็นตัวอย่าง

(๔) **หากินในทางเวชกรรมหรือการหมอ**

(๕) **การทำปริตร** ได้แก่การทำน้ำมนต์สายสิญจน์เสกเป่าต่างๆ (ท่านอนุญาตแต่สวดปริตร) ข้อนี้ควรทำไม่ควรทำเพียงไร พึงรู้ด้วยนัยดังจะกล่าวในเวชกรรม ๓ ข้อข้างหน้า

ในอรรถกถาอนุญาตให้ทำยาเฉพาะแก่คนเหล่านี้

(๑) สหธรรมิก

(๒) มารดาบิดา

(๓) คนอุปัฏฐากมารดาบิดา

(๔) ไวยาวัจกรของตน

(๕) คนปัณฑุปลาส

(๖) ญาติของตน

(๗) คนจรเข้ามาในวัด เจ็บไข้

เวชกรรมที่ต้องห้าม ควรจะผ่อนลงมา ดังต่อไปนี้

๑. **เวชกรรมที่ห้ามไว้**ในวินีตวัตถุแห่งตติยปาราชิกสิกขาบท **โดยปรับเป็นอาบัติทุกกฏนั้น** คือ**ทำในทางนอกรีตนอกรอย** เช่นกล่าวไว้ในท้องเรื่อง อีกอย่างหนึ่ง ผู้ทำไม่สันทัด รู้เล็กๆ น้อยๆ ก็รับรักษาเขา วางยาผิดๆ ถูกๆ

๒. **เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นปาปสมาจาร** ในวิภังค์แห่งสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑๓ นั้น คือ **การที่ทอดตนลงให้สกุลเขาใช้ในการรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล ดุจเดียวกับยอมให้เขาใช้ไปข้างไหน นี้ผิดจากการที่เขาเชิญให้รักษา.**

๓. **เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นอเนสนา** ในอรรถกถาทั้งหลายนั้น คือ **การรักษาโรคเรียกเอาขวัญข้าวค่ายาค่ารักษา เป็นการหาผลหาประโยชน์.**

ภิกษุรับของที่เขาถวายเพื่อเกื้อกูลแก่พระศาสนามาแล้ว ไม่บริโภค ให้เสียแก่คฤหัสถ์เพื่อสงเคราะห์เขา ทำให้ทายกผู้บริจาคเสียศรัทธา เรียกว่าทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า ท่านแสดงอนามัฏฐบิณฑบาตเป็นตัวอย่าง โภชนะที่ได้มายังไม่ได้หยิบไว้ฉัน เรียก "อนามัฏฐบิณฑบาต" ท่านห้ามไม่ให้แก่คฤหัสถ์อื่น นอกจากมารดาบิดา ส่วนมารดาบิดานั้น เป็นภาระของภิกษุจะต้องเลี้ยง ท่านอนุญาตเพื่อให้ได้ สมณจีวรก็เหมือนกัน ให้แก่มารดาบิดาได้."[๑]

(๔) ปัจจัยสันนิสสิตศีล

ท่านพระสิริมงคลาจารย์ ได้อธิบายว่า

"ส่วนปัจจัยสันนิสสิตศีล พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า "ปจฺจเวกฺขณสุทฺธิ" เพราะบริสุทธิ์ได้ด้วยการพิจารณา. เพราะฉะนั้น ภิกษุเมื่อเห็นอาทีนพในการบริโภคปัจจัยที่ยังมิได้พิจารณา พึงพิจารณาปัจจัยทั้งหลาย.

ดังได้สดับมา ภิกษุทั้งหลายในกาลก่อน โดยมากไม่พิจารณาแล้วบริโภคปัจจัย ๔ จึงไม่พ้นจากนรกและกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน. พระศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า

"ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า ภิกษุไม่พิจารณา (ก่อน) แล้วบริโภคปัจจัย ๔ ไม่ควร เพราะฉะนั้น ตั้งแต่นี้ไป ท่านทั้งหลายพึงพิจารณา (ก่อน) แล้วจึงบริโภค" ดังนี้ เมื่อจะทรงแสดงปัจจเวกขณวิธี ทรงวางแบบไว้ โดยนัยเป็นต้นว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยปัญญาแล้ว จึงเสพจีวร" ตรัส (ต่อไป) ว่า "ชื่อว่าการบริโภคปัจจัยที่ยังมิได้พิจารณา ย่อมเป็นเช่นกับบริโภคยาพิษอันแรงกล้า แม้คนโบราณทั้งหลาย ไม่พิจารณา ไม่รู้โทษแล้วบริโภคยาพิษ เสวยทุกข์อย่างใหญ่" ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมา

เรื่องนักเลงสกาโกง บริโภคยาพิษ

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ได้เป็นนักเลงสกา มีโภคสมบัติมาก ในกรุงพาราณสี. ครั้งนั้น นักเลงสกาโกงอีกคนหนึ่ง กำลังเล่น (สกา) กับพระโพธิสัตว์ ฯ เมื่อตนมีชัย ก็ไม่ทำลายวงเล่น แต่ในเวลาจะปราชัย ก็ใส่ลูกสกาไว้ในปาก

[๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒: อ้างแล้ว, พ.ศ.๒๕๒๙ หน้า ๖๗-๖๙.

แสร้งพูดว่า "ลูกสกาหาย" ทำลายวงเล่นแล้วหลีกไป. พระโพธิสัตว์รู้เรื่องนั้นแล้ว ถือเอาลูกสกาไปเรือนแล้ว ย้อมด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า ตากให้แห้งแล้วแห้งอีก ถือเอาลูกสกาเหล่านั้นไปสำนักของนักเลงสกาโกงนั้นแล้วเล่น (สกา) กัน. นักเลงสกาโกงนั้น กำลังเล่น ในเวลาที่ตนจะปราชัยก็ใส่สกาลูกหนึ่งในปาก สลบไปด้วยกำลังยาพิษ กลอกนัยน์ตา คอพับ ล้มลง. พระโพธิสัตว์ปรารถนาจะให้ชีวิตแก่เขา จึงให้ยาสำหรับสำรอกที่ดองแล้วด้วยโอสถ ให้สำรอกออกมา ทำเขาให้หายโรคแล้วได้ให้โอวาทว่า "ท่านอย่าได้ทำอย่างนี้อีก"

เรื่องบริโภคด้วยมิได้พิจารณา มาในอรรถกถาลิตตชาดก ทสมวรรค เอกนิบาต."[๑]

อดีตนิทานนี้ เป็นอุทาหรณ์อย่างดี ในเรื่องบริโภคด้วยมิได้พิจารณา สำหรับเป็นเครื่องป้องกันอกุศโลบายของ "นารีพิฆาต" คือ การที่หญิง ใช้อกุศโลบาย มายา สาไถย เข้าตีสนิทชิดเชื้อให้พระภิกษุสามเณร มีความกำหนัดยินดี แล้วประพฤติผิดศีล ล่วงละเมิดพรหมจรรย์ (ถ้าหากจะมีเกิดขึ้นแก่พระภิกษุหรือสามเณรใด) **ได้ทางหนึ่ง** ข้าพเจ้าจึงนำมาลงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ท่านพระสิริมังคลาจารย์ ได้กล่าวถึงโทษของการบริโภคปัจจัยที่ไม่ได้พิจารณาว่า

"ในอรรถกถาทั้งหลาย มีอรรถกถารูปิยสิกขาบทเป็นต้น ท่านกล่าวว่า "**การบริโภคปัจจัยที่มิได้พิจารณา ของภิกษุผู้มีศีล** ชื่อว่า **บริโภคหนี้**."

ฎีการูปิยสิกขาบทนั้น ว่า "**เหมือนอย่างว่า ลูกหนี้ ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปประเทศที่ปรารถนา ตามความชอบใจของตนได้ ฉันใด ภิกษุผู้ประกอบด้วยการบริโภคหนี้ ย่อมไม่ได้ เพื่อออกไปจากโลก ฉันนั้น.**"

เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เห็นอาทีนพตามที่กล่าวแล้ว ควรพิจารณาปัจจัยทั้งหลายโดยแท้. แต่เมื่อจะพิจารณา พึงพิจารณาใน ๓ กาล. ในกาลทั้ง ๓ นั้น

ในกาลได้ พึงพิจารณาแม้คราวเดียว ด้วยธาตุปัจจเวกขณะ เป็นต้นว่า "จีวรนี้สักว่าเป็นธาตุ เป็นไปตามปัจจัย" ดังนี้ก็ได้ **ด้วยปฏิกูลปัจจเวกขณะ** เป็นต้นว่า "ก็จีวรเหล่านี้ทั้งหมด เป็นของไม่น่าเกลียด" ดังนี้ก็ได้. แท้จริง การบริโภคปัจจัยที่พิจารณาอย่างนั้นแล้วเก็บไว้ ต่อจากกาลได้ หามีโทษไม่เลย ดุจการ

[๑] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๘๕-๘๖.

ใช้สอยบาตรจีวรที่อธิษฐานแล้วเก็บไว้. การพิจารณาในกาลได้นั้น เป็นการแสดงความหมดจดในเบื้องต้นแห่งสติเครื่องพิจารณาเป็นเบื้องหน้า หาใช่ห้ามการพิจารณาในกาลบริโภคเป็นเบื้องหน้าไม่. เพราะฉะนั้น **ในกาลบริโภคควรพิจารณาอีก.**

ก็**ในกาลบริโภค**นั้น พึงพิจารณาพร้อมด้วยกาลบริโภค ด้วย**ตังขณิก-ปัจจเวกขณะ** ว่า "เราพิจารณาโดยแยบคายแล้วเสพจีวร" ดังนี้ เป็นต้น.

ก็ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า "**จีวร ภิกษุพึงพิจารณาทุกขณะที่บริโภค บิณฑบาต พึงพิจารณาทุกคำกลืน เสนาสนะ พึงพิจารณาทุกขณะที่บริโภค**" ดังนี้.

ในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ท่านกล่าวว่า "**จีวร ภิกษุพึงพิจารณา ในขณะที่เปลื้องจากกายแล้วบริโภค, เสนาสนะ พึงพิจารณาทุกขณะที่บริโภค คือทุกขณะที่เข้าไป.**"

ส่วนในอนุฎีกาวิมติวิโนทนี แห่งรูปิยสิกขาบท ท่านกล่าวว่า "บทว่า ปริโภเค คือ**ในขณะที่เปลื้องออกจากกายแล้วบริโภค.** บทว่า ปริโภเค คือ**ในขณะที่เข้าไปภายในแต่ชายคา และในขณะนั่งและนอน.**"

ถ้าภิกษุไม่อาจจะพิจารณาในกาลบริโภคได้ไซร้ ในกาลภายหลังแต่กาลบริโภค พึงพิจารณาแม้คราวเดียวด้วยอดีตปัจจเวกขณะว่า "วันนี้เราไม่ได้พิจารณาแล้วบริโภคจีวรใด" ดังนี้ เป็นต้น.

ก็ในฎีกาปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ท่านกล่าวว่า "ภิกษุเมื่อ**ไม่อาจพิจารณาได้อย่างนั้น พึงพิจารณาวันหนึ่ง ๔ ครั้ง ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง** หรือ**ครั้งเดียวก็ได้** ด้วยสามารถกาลวิเสสตามที่กล่าวแล้ว."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตถา ความว่า **เพื่อพิจารณาในกาลบริโภค. แต่ก่อนฉันข้าวก็ดี ภายหลังฉันข้าวก็ดี สามยามแห่งราตรีก็ดี อื่นจากกาลบริโภค** ชื่อว่า**กาลวิเสส**ตามที่กล่าวแล้ว. ก็**อดีตปัจจเวกขณะนี้ ย่อมควรในปัจจัยที่เหลือ (คือ จีวร, บิณฑบาต, เสนาสนะ). ส่วนเภสัช ในกาลได้ ภิกษุพิจารณาก็ตาม ไม่พิจารณาก็ตาม ในกาลบริโภค ต้องพิจารณาแท้.**

ด้วยเหตุนั้น ในอรรถกถาทั้งหลาย ท่านจึงกล่าวว่า "**ความเป็นผู้มีสติเป็นปัจจัย ทั้งในกาลรับ ทั้งในกาลบริโภคเภสัช จึงควร. แม้เมื่อมีความเป็นผู้มีสติ**

เป็นปัจจัยอย่างนั้น ภิกษุทำสติในกาลรับ ไม่ทำสติในกาลบริโภคนั้นแล เป็นอาบัติ แต่ภิกษุไม่ทำสติในกาลรับ ทำในกาลบริโภค ไม่เป็นอาบัติ..."

ก็ในการขาดและไม่ขาดแห่งปาฏิโมกขสังวรศีลนั้น มีสันนิษฐานดังนี้ว่า

"**ตังขณิกปัจจเวกขณะในเภสัช ย่อมรักษาศีลไว้ได้ทั้ง ๒ ประการ จากการขาด ส่วนอดีตปัจจเวกขณะในเภสัช ย่อมรักษาไว้ได้เฉพาะปัจจัยสันนิสิตศีลอย่างเดียว.** ปัจจเวกขณะทั้ง ๒ ประการในปัจจัยนอกนั้นก็เหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ถ้าภิกษุทำตังขณิกปัจจเวกขณะในจตุปัจจัยแล้วไซร้ แม้จะไม่ทำอดีตปัจจเวกขณะ ก็ควร. ถ้าไม่ทำตังขณิกปัจจเวกขณะ ก็ควรทำอดีตปัจจ-เวกขณะโดยแท้ เพื่อทำศีลนอกนี้ (ปัจจัยสันนิสิตศีล) ให้บริสุทธิ์

ก็ปาฏิโมกขสังวรศีล ซึ่งขาดเพราะเหตุไม่ทำตังขณิกปัจจเวกขณะในเภสัช ย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยการแสดง. ถ้าภิกษุไม่ทำปัจจเวกขณะแม้อะไรๆ ในจตุปัจจัยเสียเลย ให้อรุณขึ้นมา ศีลย่อมขาดโดยนัยที่กล่าวแล้ว และภิกษุนั้น ชื่อว่าตั้งอยู่ในฐานะบริโภคหนี้."[๑]

ข. การต้องอาบัติ และการออกจากอาบัติ

(๑) ความหมายของคำว่า "อาบัติ"

"**อาบัติ**" คือ โทษที่เกิดเพราะการต้องหรือเพราะล่วงละเมิดสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงห้าม **โดยชื่อมี ๗ อย่าง** คือ **ปาราชิก ๑ สังฆาทิเสส ๑ ถุลลัจจัย ๑ ปาจิตตีย์ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาษิต ๑**

โดยประเภทจัดเป็น ๒ คือ

ครุกาบัติ อาบัติหนัก จัดเป็นอาบัติชั่วหยาบ "ทุฏฐุลลาบัติ" หรือ อาบัติที่เป็นโทษล่า ได้แก่

ปาราชิก ๑ เป็นอาบัติหนักขั้น "**อเตกิจฉา**" คือ**เยียวยาแก้ไขไม่ได้** (จัดเป็น "**อันติมวัตถุ**" คือวัตถุมีในที่สุด ซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้อง มีโทษถึงที่สุดคือขาดจากภาวะของตน)

สังฆาทิเสส ๑ เป็นอาบัติหนักขั้น "**สเตกิจฉา**" **พอเยียวยาแก้ไขให้กลับเป็นปกตัตตภิกษุ**

---

[๑] (พระสิริมังคลาจารย์), มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒: อ้างแล้ว, หน้า ๘๘-๙๒.

ได้ด้วย "วุฏฐานคามินี" คือจะพ้นได้ด้วยการอยู่กรรม

ลหุกาบัติ อาบัติเบา จัดเป็น "**อทุฏฐุลลาบัติ**" คือ **อาบัติไม่ชั่วหยาบ** ได้แก่ อาบัติอีก ๕ อย่างที่เหลือ ตั้งแต่ถุลลัจจัยลงมา ซึ่ง**จะพ้นได้ด้วย "เทสนาคามินี"** คือด้วยการแสดง กล่าวคือเปิดเผยความผิดของตนต่อหน้าพระภิกษุ คณะพระภิกษุ หรือหมู่พระภิกษุคือสงฆ์ ก็พ้นได้

(๒) อาการที่ต้องอาบัติ ๖ อย่าง คือ

ต้องด้วยไม่ละอาย ๑

ต้องด้วยไม่รู้ว่าสิ่งนี้จะเป็นอาบัติ ๑

ต้องด้วยสงสัยแล้วขืนทำ ๑

ต้องด้วยสำคัญว่าควร ในของที่ไม่ควร ๑

ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควร ในของที่ควร ๑

ต้องด้วยลืมสติ ๑

(๓) สมุฏฐานแห่งอาบัติ

คือ ที่เกิด ที่ตั้ง เหตุ กล่าวคือทางที่เกิดอาบัติ

โดยตรงมี ๔ คือ ลำพังกาย ๑ ลำพังวาจา ๑ กายกับจิต ๑ วาจากับจิต ๑

โดยควบกันมีอีก ๒ คือ กายกับวาจา ๑ กายกับวาจากับทั้งจิต ๑

(๔) ลักษณะอาบัติที่ต้อง ได้แก่

สจิตตกะ คือ อาบัติที่เกิดขึ้น โดยสมุฏฐาน**มีเจตนา** คือ**จงใจประพฤติล่วงละเมิดจึงเป็นอาบัติ** เช่น **อาบัติปาราชิกทั้ง ๔** และ**สังฆาทิเสส ๑๐** (คือเว้น ๓ สิกขาบท ได้แก่ สิกขาบทที่ ๕-๖-๗)

อจิตตกะ คือ อาบัติที่เกิดขึ้นโดยสมุฏฐานที่มีหรือ**ที่แม้ไม่มีเจตนา** คือถึง**แม้จะจงใจหรือไม่จงใจกระทำ ก็ต้องอาบัติ** เช่น ดื่มน้ำเมา เป็นต้น

สาณัตติกะ คือ **อาบัติที่ต้องโดยทำล่วงละเมิดเอง** หรือ **สั่งให้ผู้อื่นทำก็เป็นอาบัติ** เช่น ทุติยปาราชิก (ลักทรัพย์ของผู้อื่น) และตติยปาราชิก (ฆ่ามนุษย์)

อนาณัตติกะ คือ **อาบัติที่ต้อง เฉพาะที่ทำเอง** เช่น ปฐมปาราชิก (เสพเมถุน) และจตุตถปาราชิก (อวดอุตตริมนุสธรรมที่ไม่มีในตน), สังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑ (ที่สั่งให้ผู้อื่นทำ ไม่เป็นอาบัติ แต่ถ้าสั่งให้ผู้อื่นทำให้ตน ไม่พ้นอาบัติ)

(๕) อาบัติสังฆาทิเสส

อาบัติสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ ๑-๒-๓-๔ และสิกขาบทที่ ๘-๙-๑๐-๑๑-๑๒-๑๓ เป็นสจิตตกะ หมายความว่าเป็นอาบัติที่เกิดขึ้นโดยสมุฏฐาน มีเจตนา คือต้องด้วยเจตนา ถ้าไม่มีเจตนาที่จะล่วงละเมิดก็ไม่ต้องอาบัติ

ดังมีตัวอย่าง**พระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ พระปฐมบัญญัติ** แสดงว่า **การต้องอาบัติสังฆาทิเสสนั้นเป็นสจิตตกะ** คือ **ต้องด้วยเจตนา** เช่น

พระบัญญัติ ว่า

> **"ปล่อยสุกกะเป็นไปด้วยความจงใจ เป็นสังฆาทิเสส"**[๑]

พระอนุบัญญัติ ว่า

> **"ปล่อยสุกกะเป็นไปด้วยความจงใจ เว้นไว้แต่ฝัน เป็นสังฆาทิเสสฯ"**[๒]

พระบัญญัติ ว่า

> **"อนึ่ง ภิกษุใดกำหนัดแล้ว มีจิตแปรปรวน ถึงความเคล้าคลึงด้วยกาย กับมาตุคาม คือจับมือก็ตาม จับช้องผมก็ตาม ลูบคลำอวัยวะอันใดอันหนึ่งก็ตาม เป็นสังฆาทิเสสฯ"**[๓]

พระปฐมบัญญัติ ว่า

> **"อนึ่ง ภิกษุใด กำหนัดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว พูดเคาะมาตุคาม ด้วยวาจาชั่วหยาบ เหมือนชายหนุ่มพูดเคาะหญิงสาว ด้วยวาจาพาดพิงเมถุน เป็นสังฆาทิเสส"**[๔]

(๖) วิธีระงับอาบัติสังฆาทิเสส (ครุกาบัติ)

ภิกษุผู้ต้องครุกาบัติ ตามธรรมเนียมต้องประพฤติวัตร เรียกว่า "มานัต" แปลว่า "นับราตรี" ๖ ราตรีแล้ว สงฆ์พึงสวดระงับอาบัติ "อัพภาน" แปลว่า "เรียกเข้า (หมู่)" แต่ถ้าปกปิดอาบัติที่ต้องไว้นั้นล่วงวันเท่าใด ต้องประพฤติวัตรเรียกว่า อยู่ปริวาส แปลว่า อยู่ใช้ ครบวันเท่านั้นก่อนจึงควรจะประพฤติมานัตต่อไปได้ ก็ถ้าอยู่ในระหว่างอยู่ปริวาส ตลอดถึงสงฆ์ยังไม่ได้อัพภาน

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑ มหาวิภังค์ ปฐมภาค, ข้อ ๓๐๑, หน้า ๕๒๒.

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑ มหาวิภังค์ ปฐมภาค, ข้อ ๓๐๒, หน้า ๕๒๒-๕๒๓.

[๓] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑ มหาวิภังค์ ปฐมภาค, ข้อ ๓๗๕, หน้า ๕๙๘.

[๔] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑, มหาวิภังค์ ปฐมภาค, ข้อ ๓๙๗, หน้า ๖๒๓.

เพียง ไร ต้องครุกาบัติเช่นนั้นก็ดี อย่างอื่นก็ดี ซ้ำเข้าอีกด้วย ต้องอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตใหม่อีก เรียกว่า "ปฏิกัสสนา" แปลว่า "กิริยาชักเข้าหาอาบัติเดิม" ปริวาส, มานัต, ปฏิกัสสนา, และอัพภาน รวมเรียกว่า "วุฏฐานวิธี" แปลว่า "ระเบียบเป็นเครื่องออกจากอาบัติ" สงฆ์จตุวรรคและวีสติวรรคทำกรรมเหล่านี้ แต่ท่านห้ามมิให้เอาภิกษุผู้กำลังประพฤติวุฏฐานวิธี เข้าเป็นรูปครบจำนวน คือเป็นที่ ๔ แห่งสงฆ์จตุวรรค เป็นที่ ๒๐ แห่งสงฆ์วีสติวรรค[๑]

(๗) ปัญหาการจัดปริวาสกรรม ที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยพุทธบัญญัติ

ข้าพเจ้าได้เห็นพฤติกรรมการจัดปริวาสกรรม เพื่อระงับครุกาบัติที่ออกด้วยวุฏฐานวิธีสำหรับ**พระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ที่ไม่ถูกต้องตามพระวินัยพุทธบัญญัติ** คือเป็นที่รู้กันโดยทั่วไปว่า "การอยู่กรรม" หรือ "อยู่ปริวาสกรรม" นั้น **ตามพระวินัยพุทธบัญญัติ เป็นกิจเฉพาะพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเท่านั้น ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อออกจากครุกาบัตินี้ด้วยวุฏฐานวิธี** คือการอยู่กรรม หรือ อยู่ปริวาสกรรมนี้ และ **การต้องอาบัติสังฆาทิเสสทั้งหมด (ยกเว้นสิกขาบทที่ ๕-๖-๗) เป็นสจิตตกะ คือต้องด้วยเจตนา กล่าวคือจงใจ** ดังตัวอย่างพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติและพระปฐม-บัญญัติ ที่แสดงไว้แล้วข้างต้น

สำหรับ ๙ สิกขาบทแรกต้องอาบัติเมื่อแรกทำ ๔ สิกขาบทหลังให้ต้องอาบัติเมื่อสวดสมนุภาสครบ ๓ จบ ผู้ต้องครุกาบัติดังกล่าวจึงเป็นผู้ต้องอยู่ปริวาสกรรม พระปกตัตตภิกษุ ผู้มีศีล หาต้องอยู่กรรมไม่ ดังปรากฏในบทสรุปว่า

> "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมคือสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว **๙ สิกขาบทให้ต้องอาบัติเมื่อแรกทำ ๔ สิกขาบทให้ต้องอาบัติเมื่อสวดสมนุภาสครบ ๓ จบ ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งแล้ว รู้อยู่ แต่ปกปิดไว้สิ้นวันเท่าใด ภิกษุนั้นต้องอยู่ปริวาสด้วยความไม่ปรารถนา สิ้นวันเท่านั้น ภิกษุอยู่ปริวาสแล้ว ต้องประพฤติวัตรเพื่อมานัต สำหรับภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ๖ ราตรี ภิกษุประพฤติมานัตแล้ว ภิกษุสงฆ์ ๒๐ รูป อยู่ในสีมาใด พึงเรียกภิกษุนั้น ถ้าภิกษุสงฆ์ ๒๐ รูปเข้าหมู่ในสีมานั้นหย่อนแม้รูปหนึ่ง พึงเรียกภิกษุนั้นเข้าหมู่ ภิกษุนั้นก็ไม่เป็นอันสงฆ์เรียกเข้าหมู่แล้ว และภิกษุเหล่านั้นควรถูกตำหนิ นี้เป็นสามีจิในกรรมนั้น"**[๒]

หลักพระธรรมพระวินัยมีอย่างนี้ แต่ปรากฏพฤติกรรมเป็นเจตนากรรมที่ไม่ถูกต้อง ของทั้ง

---

[๑] คู่มือการศึกษา นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก ของ กรมการศาสนา พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๑๕๖.

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑, มหาวิภังค์ ปฐมภาค, ข้อ ๖๓๐, หน้า ๘๗๙.

ผู้จัดปริวาสกรรมบ้าง ของผู้ไปอยู่ปริวาสกรรมเองบ้าง ของผู้ชักนำเพื่อนสหธรรมิกให้ไปอยู่กรรมบ้าง และผู้ชักนำให้สาธุชนมาร่วมทำบุญและมาร่วมปฏิบัติธรรมบ้าง ซึ่งมีค่อนข้างจะมากรายที่ปฏิบัติไม่ถูกต้อง จนกลายเป็นเรื่องปกติไป เสมือนหนึ่งว่าเป็นเรื่องที่ถูกต้องไปแล้วหลายประการ

ความที่ไม่ถูกต้องนั้น มีดังเช่น

มีการชักชวนพระภิกษุผู้บวชใหม่กันมากว่า ก่อนลาสิกขาควรต้องไปอยู่ปริวาสกรรมเพื่อให้เป็นผู้บริสุทธิ์ (โดยไม่คำนึงถึงว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่) บ้าง บางรายก็อ้างว่าเผื่อว่าตนเองจะเผลอต้องอาบัติสังฆาทิเสสโดยไม่รู้ตัวบ้าง ทั้งๆ ที่การต้องอาบัตินี้ทุกสิกขาบท (ยกเว้นสิกขาบทที่ ๕-๖-๗) เป็นสจิตตกะ คือต้องโดยเจตนาหรือจงใจกระทำ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

ผู้จัดปริวาสกรรม มักมีเจตนาที่จะให้มีผู้มาร่วมกิจกรรมนี้มากๆ โดยขาดหลักการตามพระธรรมวินัย คือเพียงแต่ต้องการให้มีประชาชนมาร่วมทำบุญด้วยมากๆ โดยอ้างว่าประชาชนมีโอกาสได้ปฏิบัติธรรมน้อย จึงควรมีเมตตาอนุเคราะห์ให้เขาได้มีโอกาสมาร่วมปฏิบัติธรรมด้วยมากๆ จึงพากันโฆษณาเพื่อให้ทั้งพระภิกษุมาอยู่ปริวาสกรรม ณ อาวาสนั้นมากๆ และทั้งให้ประชาชนมาร่วมปฏิบัติธรรมและมาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วยมากๆ

มีทั้งการติดตั้งป้ายบอกการจัดปริวาสกรรม และมีทั้งการโฆษณาให้ญาติโยมมาร่วมบำเพ็ญกุศลด้วยมากๆ อ้างว่าการได้มาอยู่ปริวาสกรรมนั้นเป็นความบริสุทธิ์มากเป็นพิเศษ ๑ การได้มาบำเพ็ญกุศลกับผู้อยู่ปริวาสกรรมนั้นจึงเป็นมหานิสงส์ คือได้บุญมากเป็นพิเศษ ๑ โฆษณาเรื่องบุญกุศลนี้อย่างเลอเลิศ และอย่างโจ่งแจ้ง กว้างขวาง **จึงมีผลให้**

ก. มีพระภิกษุบางรูปทั้งที่ไม่ได้ต้องครุกาบัตินี้ก็พลอยหลงเชื่อไปตามเขา แทนที่จะเป็นความบริสุทธิ์ กลับไปได้การต้องอาบัติปาจิตตีย์เพิ่ม เพราะล่วงสิกขาบทที่ ๑ พูดปด แห่งมุสาวาท-วรรคที่ ๑ และ**แถมยังเป็นสีลัพพตปรามาส คือหลงถือศีลพรตโดยสักว่า ไปตามเขาด้วยความงมงายอีกด้วย** ส่วนบางราย (พระภิกษุเก่า) ก็ไปเข้าปริวาสกรรมกับเขาได้ทุกปี ปีละหลายๆ แห่ง ที่เป็นพระผู้เฒ่าก็ยังเห็นมีไม่น้อย ไม่รู้ว่าต้องอาบัติอะไรกันหนักหนา ถ้าต้องครุกาบัติเป็นอาจิณเช่นนั้น แสดงว่าแทบจะไม่เคยมีความสังวรระวังในศีล อินทรีย์ และสติสัมปชัญญะเลย จนพระภิกษุบางรูปได้ชื่อว่า **"นักล่าปริวาส"** ก็มี

ข. คฤหัสถ์ชายบางคนหลงเชื่อว่า การอยู่ปริวาสกรรมนี้ เป็นการปฏิบัติธรรมอันเป็นการขัดเกลา ให้ถึงความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง จึงพากันมาบวชเตรียมรออยู่ ๑ วันบ้าง ๒ วันบ้าง หรือแม้บวชในวันที่เขาจะมีพิธีเข้าปริวาสกรรมนั้นเองบ้าง ด้วยความตั้งใจที่จะมาอยู่ปริวาสกรรมกับเขา เพื่อ

ทำตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์ ทั้งที่ตนเองยังมิได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสนั้นเลย และ/หรือยังไม่ได้เรียนรู้เลยว่าอาบัติสังฆาทิเสสนั้นคืออย่างไร ตนเองเป็นผู้ต้องครุกาบัตินี้ด้วยหรือไม่ ก็มาตามที่เขาโฆษณาว่า มาเข้าปริวาสกรรมแล้วจะเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างยิ่ง ยิ่งกว่าการบรรพชาอุปสมบทตามปกติเสียอีก เมื่ออยู่กรรมกับเขาแล้ว ก็ลาสิกขาด้วยความกระหยิ่มใจว่าตนเองเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ทั้งๆ ที่กลับพกเอาความหลงผิดเป็น **สีลัพพตปรามาส** คือ **หลงถือศีลพรตด้วยความงมงายติดตัวไป**

ค. แม้ชาย-หญิง อื่นก็หลงมาอยู่ปฏิบัติธรรมร่วมกับเขา โดยเข้าใจว่า นั้นก็เป็นการมาอยู่กรรม ซึ่งจะได้มีความบริสุทธิ์มากกว่าการปฏิบัติธรรมคือการรักษาศีลและเจริญภาวนาโดยธรรมดามากมายนัก จึงเป็นสีลัพพตปรามาสติดตัวเองไปกับเขาอีกด้วย

ง. ญาติโยมผู้มาทำบุญ ก็มาทำบุญด้วยความเข้าใจว่า มาทำบุญกับพระภิกษุ ผู้อยู่กรรมนี้จะได้ผลบุญมากมาย ยิ่งกว่าการทำบุญกับพระภิกษุผู้มีศีลเป็นปกติเสียอีก เพราะผู้อยู่กรรมเป็นผู้มีความขัดเกลาเพื่อความบริสุทธิ์มากที่สุด

ทั้งๆ ที่ผู้ที่จะต้องอยู่ปริวาสนั้น คือพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เท่านั้น และการอยู่ปริวาสกรรมนี้ก็เป็นเพียงวุฏฐานวิธีเพื่อให้พระภิกษุผู้ต้องครุกาบัติออกจากอาบัติได้ เป็นปกตัตตภิกษุ คือเป็นพระภิกษุผู้มีศีลโดยปกติ ตามพระวินัยเท่านั้น หาใช่ว่าผู้อยู่ปริวาสกรรมแล้วจะเป็นผู้บริสุทธิ์ที่เลิศเลอกว่าปกตัตตภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมหรือผู้ทรงศีลทรงธรรมตามพระธรรมวินัยโดยปกติไม่ และแถมยังจะมีมลทินมัวหมอง คือ ความหลงผิด เป็นสีลัพพตปรามาส การถือศีลวัตรด้วยความงมงาย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุผู้ที่มิได้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสจริงๆ แต่ไปขออยู่ปริวาสกรรมกับเขาและปฏิญาณตนต่อสงฆ์ว่า "อหํ ภนฺเต สมฺพหุลา สงฺฆาทิเสสา อาปตฺติโย อาปชฺชึ..." (ท่านผู้เจริญกระผมต้องอาบัติสังฆาทิเสสหลายตัว (หรือตัวเดียว) แล้ว...) ดังนี้ เป็นต้น ย่อมกลับต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะล่วงสิกขาบทที่ ๑ เพราะพูดปด ตามมุสาวาทวรรคที่ ๑ อีกด้วย

จ. การประกาศข่าวโจ่งแจ้งว่าที่อาวาสนี้มีการจัดปริวาสกรรม ให้อนุปสัมบันคือประชาชนทั่วไปทราบเช่นนี้ พระภิกษุผู้ทำการประกาศเองเช่นนั้นก็ดี หรือสั่งให้ผู้อื่นกระทำเช่นนั้นก็ดี ย่อมต้องอาบัติปาจิตตีย์[๑] เพราะล่วงสิกขาบทที่ ๙ บอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นแก่อนุปสัมบัน ตามมุสาวาทวรรคที่ ๑ นี้อีกด้วยเช่นกัน และยังเป็นอาบัติที่จัดเป็นอาจิณได้ เพราะต้องอาบัติตลอดเวลาที่มีการโฆษณาการอยู่ปริวาสกรรมเช่นนั้นให้อนุปสัมบันทราบ แม้จะปลงอาบัติกันทุกๆ วัน จะพ้นจากอาทีนพคือโทษจากอกุศลเจตนาที่ได้กระทำอยู่บ่อยๆ เช่นนั้นได้หรือ ?

[๑] เว้นไว้แต่ได้สมมติ

ฉ. ยิ่งถ้าโฆษณาด้วยเจตนาเพียงเพื่อที่จะให้ผู้คนมาร่วมกิจกรรมและมาทำบุญด้วยมากๆ อีกว่า ผู้ได้มาอยู่กรรมแล้วจะได้ความบริสุทธิ์ยิ่งนัก ยิ่งกว่าการปฏิบัติธรรมตามพระธรรมวินัยโดยปกติเสียอีก เช่นนั้น ก็คงไม่พ้นการล่วงละเมิดสิกขาบทที่ ๑ เพราะพูดปด ตามมุสาวาทวรรคที่ ๑ นี้บ่อยๆ อันเป็นการเพิ่มความหลงเข้าใจผิดแก่ทั้งพระภิกษุ และแม้อนุปสัมบันผู้ยังมิได้เรียนรู้พระธรรมวินัยดีพอไม่น้อยเลย แล้วอย่างนี้ จะพ้นอาทีนพได้ละหรือ ? จะคุ้มกันหรือ กับลาภสักการะที่ได้มา ?

ช. ยังมีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยอีกว่า

มีการโฆษณาชักชวนพระภิกษุผู้มิได้เรียนรู้พระธรรมวินัยดีพอ ให้หลงเชื่อตามๆ กันว่า

> "การอยู่ปริวาสกรรมนี้ เป็นหนึ่งในกิจวัตร ๑๐ อย่าง ที่พระภิกษุพึงปฏิบัติเป็นประจำ (ทุกปี)"

โดยมิได้อธิบายให้แจ้งชัดว่า ข้อนี้เป็นกิจวัตรเฉพาะพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเท่านั้น ทั้งนี้โดยอาศัยข้อความในหัวข้อ กิจวัตร ๑๐ อย่าง ในหนังสือ "มนต์พิธี สำหรับพระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนทั่วไป" โดย พระครูวินัยธรเอี่ยม สิริวณฺโณ วัดอรุณราชวราราม ที่มีใช้กันอย่างดกดื่น กว้างขวาง ว่า

> "กิจวัตร ๑๐ อย่าง
>
> ๑) ลงอุโบสถ ๖) อยู่ปริวาสกรรม
> ๒) บิณฑบาตเลี้ยงชีพ ๗) โกนผมปลงหนวดตัดเล็บ
> ๓) สวดมนต์ไหว้พระ ๘) ศึกษาสิกขาบทและปฏิบัติพระอาจารย์
> ๔) กวาดอาวาสวิหารลานพระเจดีย์ ๙) เทศนาบัติ
> ๕) รักษาผ้าครอง ๑๐) พิจารณาปัจจเวกขณะทั้ง ๔ เป็นต้น
>
> กิจวัตร ๑๐ เหล่านี้เป็นกิจใหญ่ควรที่ภิกษุจะต้องศึกษาให้ทราบความชัดและจำไว้เพื่อปฏิบัติสมควรแก่สมณสารูปแห่งตน"[๑]

ซึ่งตามพระวินัยจริงๆ แล้ว คำว่า "กิจวัตร" หมายถึง กิจที่พึงกระทำ หน้าที่ หรือธรรมเนียมความประพฤติ ข้อปฏิบัติต่างๆ เช่น อุปัชฌายวัตร สัทธิวิหาริกวัตร อาคันตุกวัตร เป็นต้น[๒] ว่าพระภิกษุพึงปฏิบัติอย่างไรเป็นประจำ จึงไม่น่าจะหมายถึง "การอยู่ปริวาสกรรม" ซึ่งเป็นกิจที่ภิกษุ

[๑] พระครูวินัยธรเอี่ยม สิริวณฺโณ, มนต์พิธี: โรงพิมพ์อักษรสมัย (ไม่บอกปีพิมพ์), หน้า ๑๗๗.

[๒] ดูเรื่อง "วัตร" ใน อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร) หน้า ๒๓-๓๖.

ผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสเท่านั้น จะพึงต้องปฏิบัติเพื่อออกจากครุกาบัตินี้ด้วยวุฏฐานวิธีนี้ หาใช่เป็นกิจที่ภิกษุผู้ปกตัตตะจะพึงปฏิบัติด้วยไม่ แม้จะมีคำอธิบายว่า

> "กิจวัตร ๑๐ เหล่านี้ เป็นกิจใหญ่ควรที่ภิกษุจะต้องศึกษาให้ทราบความชัด และจำไว้เพื่อปฏิบัติสมควรแก่สมณสารูปแห่งตน"

ก็ยังไม่เป็นที่ชัดเจนแจ่มแจ้งดีพอแก่พระภิกษุผู้ยังมิได้ศึกษาพระวินัยมาดีแล้ว จึงมีพระภิกษุหลงชักจูงกันผิดๆ หลงเข้าใจผิด และปฏิบัติตามอย่างกันผิดๆ กันมากว่า "การอยู่ปริวาส เป็นกิจที่พระภิกษุ (ทั่วไป) พึงต้องปฏิบัติ" โดยไม่ได้คำนึงถึงว่า ผู้ที่จะต้องอยู่ปริวาสกรรมนี้ คือพระภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส เพื่อออกจากอาบัตินี้ด้วยวุฏฐานวิธี ตามพระวินัยพุทธบัญญัติเท่านั้น หาใช่เป็นกิจวัตรแก่พระภิกษุทั้งหลายทั่วไปผู้ปกตัตตะด้วยไม่ และหาใช่เป็นกิจวัตรของสามเณรและคฤหัสถ์ด้วยไม่ อันจะพลอยให้พระภิกษุผู้มิได้ศึกษาพระวินัยให้ดีนั้น ต้องอาบัติ "ปาจิตตีย์" เพราะพูดปด เมื่อกล่าวปฏิญาณตนต่อสงฆ์เพื่อขออยู่ปริวาสกรรม ว่าตนเองต้องอาบัตินี้ และยังเป็นสีลัพพตปรามาส คือการถือศีลพรต โดยสักว่าทำตามๆ กันไปอย่างงมงาย ไม่เข้าใจความมุ่งหมายที่แท้จริงตามพระวินัยพุทธบัญญัติ อีกด้วย

ซ. ส่วนการเมตตาสงเคราะห์ญาติโยมที่ไม่ค่อยจะมีโอกาสปฏิบัติธรรม ให้ได้มาร่วมปฏิบัติด้วย ในอาวาสเดียวกัน แม้แต่จะให้แยกกันอยู่ (พักผ่อนหลับนอน) คนละส่วน ก็จริง แต่ก็ไม่ได้แยกไกลกันออกไป คงอยู่ใกล้ๆ กันในบริเวณอาวาสเดียวกันนั้นเอง และมีการโฆษณากันอย่างเปิดเผยโจ่งแจ้งว่า มีการจัดพระภิกษุอยู่ปริวาสกรรมในอาวาสนี้ แก่อนุปสัมบัน ได้แก่ สามเณรและคฤหัสถ์ ให้ได้ยิน ได้รู้ ได้เห็น และยังจัดให้ปฏิบัติธรรมร่วมกันกับพระภิกษุ ผู้อยู่ปริวาสกรรมนั้นเองด้วย ก็เท่ากับเป็นการบอกอาบัติชั่วหยาบของเพื่อนพระภิกษุแก่อนุปสัมบันทราบตลอดเวลาเช่นนี้ พระภิกษุผู้จัด ผู้ร่วมจัด ผู้ทำการโฆษณา จะพ้นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะล่วงสิกขาบทที่ ๙ แห่งมุสาวาทวรรคที่ ๑ หรือ ?

การอนุเคราะห์ญาติโยมด้วยธรรมปฏิบัตินี้เป็นการดีเลิศ แต่ถ้าประสงค์อนุเคราะห์ญาติโยมจริง ก็น่าจะจัดการอยู่ปริวาสกรรมเฉพาะพระภิกษุแยกไปต่างหาก ให้ห่างไกลออกไปคนละส่วน จัดให้การมาอยู่ปฏิบัติธรรมของปกตัตตภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ อีกส่วนหนึ่งต่างหาก ย่อมจะเป็นเจตนากรรมที่บริสุทธิ์จริงแท้แก่ทุกฝ่าย จะมิดีกว่าหรือ ?

แม้จะอ้างว่า คำว่า "ปริวาส" ก็หมายถึงการอยู่ปฏิบัติธรรมด้วย ก็ไม่ตรงประเด็น เพราะในคำว่า "ปริวาสํ" ในเรื่องของการปฏิบัติวิปัสสนา เป็นคนละเรื่อง คนละความหมาย กับการอยู่

ปริวาสกรรมของพระภิกษุผู้ต้องครุกาบัติ ที่จะต้องออกจากอาบัติได้ด้วยวุฏฐานวิธี โดยสิ้นเชิง ดังมีปรากฏในอรรถกถาว่า

> "โยปิ รูปารูปํ ปริคฺคเหตฺวา นามรูปํ ววตฺถเปนฺโต ทุกฺเขน กสิเรน กิลมนฺโต ววตฺถเปติ, ววตฺถปิเต จ นามรูเป *วิปสฺสนาปริวาสํ วสนฺโต* จิเรน มคฺคํ อุปฺปาเทตุํ สกฺโกติ, ตสฺสปิ ทุกฺขาปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญา นาม โหติ."[๑]

แปลความว่า

> "ฝ่ายท่านผู้ใดกำหนดเอารูปและอรูปแล้ว เมื่อจะกำหนดนามและรูป ย่อมเป็นผู้เหน็ดเหนื่อย กำหนดเอาโดยยากโดยลำบาก และเมื่อกำหนดนามและรูปได้แล้ว *เมื่อ อบรมบ่มวิปัสสนาอยู่* ย่อมอาจทำมรรคให้เกิดขึ้น ได้โดยเวลาเนิ่นนาน แม้สำหรับผู้นั้น ก็ย่อมชื่อว่า ทุกขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า"

คำว่า "ปริวาสํ" ในกรณีนี้หมายถึง "การอบรมวิปัสสนาอยู่" ซึ่งเป็นคนละเรื่อง คนละความหมายกับการอยู่ปริวาสกรรม เพื่อออกจากครุกาบัติด้วยวุฏฐานวิธี จึงมิใช่เป็นเรื่องที่สมควรจะจัดการอบรมธรรมปฏิบัติให้แก่อนุปสัมบันอันมีสามเณรและคฤหัสถ์ ให้ปฏิบัติธรรมร่วมกับพระภิกษุผู้กำลังประพฤติวุฏฐานวิธี ในอาวาสเดียวกัน อันเป็นการแสดงอาบัติชั่วหยาบของเพื่อนภิกษุแก่อนุปสัมบันทั้งทางตรงและทางอ้อม อยู่ตลอดเวลาของการจัดปริวาสกรรมนั้น

การจัดให้ทั้งพระภิกษุ และอนุปสัมบัน ได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม โดยทั่วไปตามปกติ เป็นการดี เป็นการสมควร น่าอนุโมทนาอย่างยิ่ง แต่ไม่ควรจัดให้มาปฏิบัติร่วมกันกับพระภิกษุผู้อยู่ปริวาสกรรม เพื่อมิให้เป็นอาบัติเพราะล่วงสิกขาบทที่ ๙ แห่งมุสาวาทวรรค ที่ ๑ นี้ โดยไม่จำเป็นจะต้องเสี่ยงกับอาบัติเช่นนี้เป็นอาจิณ (ทุกวัน) ถึงจะเป็นอาบัติที่พ้นได้ด้วยการแสดง (เทสนาคามินี) ก็คงจะไม่ปลอดภัยจากอาทีนพคือโทษหรือผลฝ่ายชั่ว เพราะการแสดงอาบัติกับพระภิกษุหรือสงฆ์นั้นต้องไม่ลืมว่า ผู้แสดงได้ปฏิญาณตนว่า

> "สาธุ สุฏฺฐุ ภนฺเต (อาวุโส) สํวริสฺสามิ.
> ทุติยมฺปิ... ตติยมฺปิ สาธุ สุฏฺฐุ ภนฺเต (อาวุโส) สํวริสฺสามิ.
> น ปุเนวํ กริสฺสามิ, น ปุเนวํ ภาสิสฺสามิ, น ปุเนวํ จินฺตยิสฺสามิ."

แปลความว่า

---

[๑] พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา, ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๖๐๒.

"ดีละ ท่านผู้เจริญ (อาวุโส) กระผมจักสำรวมระวังให้ดี.
แม้ครั้งที่สอง... แม้ครั้งที่ ๓ ดีละ ท่านผู้เจริญ (อาวุโส) กระผมจักสำรวมระวังให้ดี.
กระผมจะไม่ทำอย่างนี้อีก. กระผมไม่กล่าวอย่างนี้อีก. กระผมจะไม่คิดอย่างนี้อีก."

เมื่อแสดงอาบัติแล้ว จะต้องสำรวมระวัง ไม่คิด ไม่พูด ไม่ทำอีก อย่างน้อยก็ชั่วระยะเวลานานพอสมควร การแสดง (ปลง) อาบัตินั้น จึงจะได้ผลเป็นความบริสุทธิ์จริง ไม่ใช่ปลงอาบัติอยู่ทุกวันแต่ก็ต้องอาบัติวัตถุเดียวกันเช่นนั้นอยู่อีกทุกวันๆ ไม่น่าจะได้เป็นความบริสุทธิ์จริง เพราะเป็นสักแต่ว่ากิริยาเปล่งวาจา ปลงหรือแสดงอาบัติ แต่หาได้ปฏิบัติตนเพื่อให้เป็นความบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ ที่แท้จริงๆ ไม่ กลายเป็นการแสดงความไม่จริงใจ และพอกพูนอาทีนพ (โทษ) ให้ติดอยู่ในกมลสันดานหนาแน่นยิ่งขึ้นไปอีก

เพราะฉะนั้น พระภิกษุพึงบริหารตนด้วยการสมาทาน การศึกษาและปฏิบัติศีลสิกขานี้ให้ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสังฆาธิการ ผู้บริหารหมู่คณะสงฆ์และบริหารวัด จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่พุทธบริษัทโดยทั่วไป เพื่อช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป

ข้อ ๒ จิตตสิกขา

จิตตสิกขา คือการอบรมจิตใจให้สงบ ให้หยุด ให้นิ่ง เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง เพื่อกำจัดกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา ให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใส อ่อนโยนควรแก่งาน

ก. สมถกัมมัฏฐาน/ภาวนา

อุบายวิธีอบรมจิตใจให้หยุดให้นิ่ง เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง เพื่อกำจัดกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา ให้จิตใจบริสุทธิ์ผ่องใสจากกิเลสนิวรณ์นี้ ชื่อว่า **"สมถกัมมัฏฐาน"** หรือ **"สมถภาวนา"**

คำว่า "**สมถะ**" แปลว่า **ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับจิตใจ** คือธรรมยังจิตใจให้สงบระงับจากกิเลสนิวรณ์ หรือนิวรณูปกิเลส (นิวรณ์ คืออุปสรรคเครื่องขวางกั้นปัญญา; อุปกิเลสคืออกุศลธรรมที่ทำใจให้เศร้าหมองขุ่นมัว ไม่ผ่องใส)

คำว่า "**กัมมัฏฐาน**" แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงานทางจิตใจ คือ อารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งการงานของใจ หรืออุบายวิธีอบรมจิตใจให้สงบเป็นสมาธิแน่วแน่มั่นคง

คำว่า "**ภาวนา**" แปลว่า **ทำให้เกิดขึ้น ให้เจริญขึ้น** คือการบำเพ็ญ การอบรมจิตใจให้เกิดเป็นความสงบ ให้หยุดให้นิ่ง เป็นสมาธิแน่วแน่มั่นคง

กล่าวโดยสรุป คำว่า "**สมถกัมมัฏฐาน**" และ "**สมถภาวนา**" ก็มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน คือ **อุบายวิธีอบรมจิตใจ ให้สงบ ให้หยุด ให้นิ่ง ให้จิตใจ บริสุทธิ์ ผ่องใส จากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา อ่อนโยน ควรแก่งาน**

ข. องค์แห่งฌาน ธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์

องค์คุณ คือธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์ ชื่อว่า **องค์แห่งฌาน** มี ๕ ประการ ซึ่งเป็นธรรมคู่แข่งหรือคู่ปรับกิเลสนิวรณ์ มีดังต่อไปนี้

องค์แห่งฌาน (คู่ปรับ)	กิเลสนิวรณ์	
วิตก (ความตรึก)	**ถีนมิทธนิวรณ์**	คือความง่วง จิตใจหดหู่ ท้อถอย
วิจาร (ความตรอง)	**วิจิกิจฉานิวรณ์**	คือความลังเลสงสัยในธรรมปฏิบัติ
ปีติ (ความอิ่มใจ)	**พยาบาทนิวรณ์**	คือความหงุดหงิด ขัดเคืองใจ
สุข (ความสบายใจ)	**อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์**	คือความฟุ้งซ่าน หรือกังวลห่วงใย
เอกัคคตา (ใจมีอารมณ์เลิศเป็นหนึ่ง คือความที่ใจหยุดนิ่งสนิทอยู่ในอารมณ์เดียว)	**กามฉันทนิวรณ์**	คือความยินดีพอใจยึดติดในกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

องค์แห่งฌานนี้จะปรากฏเกิดมีขึ้น เจริญขึ้น เมื่อพระโยคาวจรเจริญสมถภาวนา อบรมจิตใจให้หยุดให้นิ่ง เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง ถือเอาปฏิภาคนิมิต (นิมิตติดตา ติดใจ) ได้ ก็จะปรากฏองค์แห่งฌานทั้ง ๕ คือ *วิตก วิจาร* ความตรึกตรองประคองนิมิต *ปีติ สุข* และ *เอกัคคตา* (จิตใจสงบ หยุดนิ่งสนิท เป็นหนึ่งอยู่ในอารมณ์เดียว) **อันเป็นธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์ทั้ง ๕ ให้หมดสิ้นไป** ในเบื้องต้น นี้เป็นสมาธิระดับ **"ปฐมฌาน"**

เมื่อพระโยคาวจรอบรมจิตใจให้หยุดนิ่งสนิท เป็นสมาธิแน่วแน่ ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก **จนละองค์แห่งฌานที่หยาบ คือ วิตก วิจาร เสียได้ คงแต่ ปีติ สุข และ เอกัคคตา** นี้เป็นสมาธิขั้น **"ทุติยฌาน"**

เมื่อเจริญภาวนา อบรมใจให้หยุดนิ่งสนิท ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก **ถึงละปีติ เสียได้ คงแต่ สุข กับ เอกัคคตา** นี้เป็นสมาธิขั้น **"ตติยฌาน"**

เมื่อเจริญภาวนาสมาธิ ให้ใจ หยุดนิ่งสนิท ละเอียดยิ่งขึ้นไปอีก จนละ**อารมณ์สุข/ทุกข์เสียได้ คงแต่เอกัคคตา** เป็นอุเบกขานิ่งอยู่ นี้เป็นสมาธิขั้น **"จตุตถฌาน"**

ดังพระพุทธดำรัสว่าด้วย **กิเลสนิวรณ์** และ **รูปฌาน ๔** ดังต่อไปนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย **ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร** ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตในกาลภายหลังภัตรแล้ว **นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า**

เธอละความเพ่งเล็งในโลกแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้

ละความประทุษร้ายคือพยาบาทแล้ว ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้

ละถีนมิทธะได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะ ***มีความสำคัญหมายอยู่ที่แสงสว่าง*** มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะได้

ละอุทธัจจกุกกุจจะได้แล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะได้

ละวิจิกิจฉาได้แล้ว เป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้..."

ว่าด้วยการละนิวรณ์ ๕

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ที่ละได้แล้วในตน **เหมือนความไม่มีหนี้ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม** ฉันนั้นแล"

ว่าด้วยฌาน ๔

"ภิกษุนั้นละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต อันเป็นเครื่องทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติ และสุข อันเกิดแต่วิเวกอยู่...

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง **ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกและวิจารสงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่...**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง **ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน**ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่าผู้ได้ฌานนี้ **เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข...**

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ยังอีกข้อหนึ่ง **ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขและทุกข์** และ**ดับโสมนัสโทมนัสในก่อนได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่** เธอนั่นแผ่ไปทั่วกายนี้แล ด้วยใจอันบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีเอกเทศ (ส่วนหนึ่ง) ไหนๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่จิตอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนบุรุษนั่งคลุมตัวตลอดศีรษะด้วยผ้าขาว ไม่มีเอกเทศไหนๆ แห่งกายทุกๆ ส่วนของเขาที่ผ้าขาวจะไม่ถูกต้อง ฉะนั้น ฯ"[๑]

ค. คุณของสัมมาสมาธิ เป็นไปเพื่อการเจริญวิชชาและปัญญา

การเจริญสมถภาวนา อบรมจิตใจให้หยุดนิ่ง เป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง จนปรากฏองค์คุณคือองค์แห่งฌาน เป็นฌานจิต ตั้งแต่ **ปฐมฌาน**ขึ้นไป ถึง**ทุติยฌาน ตติยฌาน** และ**จตุตถฌาน** อันเป็นธรรมเครื่องกำจัดกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา **ให้จิตใจผ่องใส ควรแก่งาน** คือ**การเจริญวิชชา** ธรรมเครื่องดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ทั้งปวง และ**การเจริญปัญญาจากการเห็นแจ้ง รู้แจ้งในพระสัจจธรรมตามที่เป็นจริง** นี้ชื่อว่า **"สัมมาสมาธิ" หนึ่งในอริยมรรคมีองค์ ๘**

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงคุณของ "สัมมาสมาธิ" ที่เป็นไปเพื่อเจริญวิชชา ธรรมเครื่องกำจัดอวิชชา และที่เป็นไปเพื่อเจริญโลกุตตรปัญญา จากการที่ได้เห็นแจ้งและรู้แจ้งพระอริยสัจทั้ง ๔ ดังต่อไปนี้

ว่าด้วยวิชชา ๓

"ภิกษุนั้น **เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสติญาณ เธอระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก** คือ ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ ระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, ข้อ ๔๖๙-๔๗๔, หน้า ๔๑๐-๔๑๔.

เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุทเทศ ด้วยประการฉะนี้ เปรียบเหมือนบุรุษออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านอื่น ออกจากบ้านแม้นั้นไป ฉะนั้น เปรียบเหมือนบุรุษออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านอื่น ออกจากบ้านแม้นั้นไปสู่บ้านอื่น ออกจากบ้านแม้นั้นแล้ว กลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้ว่า เราออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านโน้น ในบ้านนั้น เราได้ยืนอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นิ่งอย่างนั้น ออกจากบ้านแม้นั้นไปสู่บ้านโน้น แม้ในบ้านนั้น เราก็ได้ยืนอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นิ่งอย่างนั้น ออกจากบ้านแม้นั้นแล้ว กลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม ดังนี้ ฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล **ย่อมระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก** คือ**ระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง** ฯลฯ **ระลึกชาติที่เคยอยู่อาศัยในกาลก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ** ด้วยประการฉะนี้"

ภิกษุนั้น **เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมน้อมโน้มจิตไปเพื่อรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย (จุตูปปาตญาณ) เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพพจักษุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม** เปรียบเหมือนปราสาทหลังหนึ่งตั้งอยู่สี่แยกท่ามกลางพระนคร บุรุษผู้มีจักษุ ยืนอยู่บนปราสาทนั้น พึงเห็นหมู่มนุษย์ กำลังเข้าสู่เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดินไปบ้าง กำลังเดินมาบ้าง กำลังเที่ยวไปบ้าง ฉันใด **ภิกษุย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพพจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ฯลฯ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม** ฉันนั้นเหมือนกันแล.

ภิกษุนั้น **เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มน้อมจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า**

ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี เปรียบเหมือนห้วงน้ำบนยอดภูเขา มีน้ำใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักษุยืนอยู่ที่ขอบห้วงน้ำนั้น พึงเห็นหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด กระเบื้อง และฝูงปลา หยุดอยู่บ้าง เคลื่อนไปบ้าง เขามีความดำริว่า ห้วงน้ำนี้ มีน้ำใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว มีหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด กระเบื้อง และฝูงปลา หยุดอยู่บ้าง เคลื่อนไปบ้าง ฉันใด **ภิกษุย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้สมุทัย ... รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่แล้ว กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี** ฉันนั้นเหมือนกันแล."[๑]

นอกจากนี้ยังตรัสคุณของสัมมาสมาธินี้ อีกว่า

"นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสฺส ปญฺญา นตฺถิ อฌายโต
ยมฺหิ ฌานญฺจ ปญฺญา จ ส เว นิพฺพานสนฺติเก."[๒]

"ฌานย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่เพ่งอยู่ ฌานและปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นแล อยู่ในที่ใกล้นิพพาน."

ง. ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสมถภาวนา/กัมมัฏฐาน

(๑) ที่มีมาในพระบาลี มี ๙ แบ่งเป็น ๒ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ สติปัฏฐาน ๔ *(ธรรมที่เป็นอารมณ์ เป็นที่ตั้งแห่งสติ)*[๓]

๑.	**กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน**	มีสติพิจารณาเห็นกายในกาย ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก
๒.	**เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน**	มีสติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก
๓.	**จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน**	มีสติพิจารณาเห็นจิตในจิต ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก
๔.	**ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน**	มีสติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์, ข้อ ๔๗๕-๔๗๗, หน้า ๔๑๔-๔๑๕.
[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ข้อ ๓๕, หน้า ๖ ๕
[๓] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค, ข้อ ๒๗๓-๓๐๐, หน้า ๒๖๘-๒๙๐.

หมวดที่ ๒ อภิณหปัจจเวกขณ์ ๕ *(ธรรมที่ควรพิจารณาเนือง ๆ)*[๑]

๑. **ชราธัมมตา** **ให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความแก่ เป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้**

๒. พยาธิธัมมตา ให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความเจ็บ เป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้

๓. มรณธัมมตา ให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความตาย เป็นธรรมดา ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้

๔. **ปิยวินาภาวตา** **ให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เราต้องพลัดจากของรักของชอบใจทั้งนั้น** *(แม้แต่ตัวเองอันเป็นที่รักของตน)*

๕. กัมมัสสกตา ให้พิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตัว จักต้องรับผลของกรรม เราทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว

(๒)สมถภูมิ ๔๐ ตามนัยแห่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์พระอภิธัมมัตถสังคหะ มี ๗ หมวด คือ

หมวดที่ ๑ กสิณ ๑๐ มี

ภูตกสิณ ๔ ได้แก่

๑. **ปฐวีกสิณ** การเพ่งดินเป็นอารมณ์

๒. **อาโปกสิณ** การเพ่งน้ำเป็นอารมณ์

๓. **เตโชกสิณ** การเพ่งไฟเป็นอารมณ์

๔. **วาโยกสิณ** การเพ่งลมเป็นอารมณ์

วัณณกสิณ ๔ ได้แก่

๕. **นีลกสิณ** การเพ่งสีเขียวเป็นอารมณ์

๖. **ปีตกสิณ** การเพ่งสีเหลืองเป็นอารมณ์

๗. **โลหิตกสิณ** การเพ่งสีแดงเป็นอารมณ์

๘. **โอทาตกสิณ** การเพ่งสีขาวเป็นอารมณ์

๙. **อาโลกกสิณ** การเพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์

๑๐. **อากาสกสิณ** การเพ่งอากาศเป็นอารมณ์

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๕๗, หน้า ๗๔-๗๕.

หมวดที่ ๒ อสุภะ ๑๐ ได้แก่

๑. **อุทธุมาตกะ** ซากศพที่เน่าพองขึ้นอืด

๒. **วินีลกะ** ซากศพที่มีสีเขียวคล้ำคละด้วยสีต่างๆ

๓. **วิปุพพกะ** ซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มอยู่ตามที่ที่แตกปริออก

๔. **วิจฉิททกะ** ซากศพที่ขาดจากกันเป็นสองท่อน

๕. **วิกขายิตกะ** ซากศพที่สัตว์กัดกินแล้ว

๖. **วิกขิตตกะ** ซากศพที่กระจุยกระจาย

๗. **หตวิกขิตตกะ** ซากศพที่ถูกสับฟันบั่นเป็นท่อน ๆ

๘. **โลหิตกะ** ซากศพที่มีโลหิตไหลอาบเรี่ยราดอยู่

๙. **ปุฬุวกะ** ซากศพที่มีหนอนคลาคล่ำเต็มไปหมด

๑๐. **อัฏฐิกะ** ซากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน

หมวดที่ ๓ อนุสติ ๑๐ ได้แก่

พุทธานุสติ ๑ ธัมมานุสติ ๑ สังฆานุสติ ๑ สีลานุสติ ๑ จาคานุสติ ๑ เทวตานุสติ ๑ มรณสติ ๑ กายคตาสติ ๑ อานาปานสติ ๑ อุปสมานุสติ ๑

หมวดที่ ๔ พรหมวิหาร ๔ ได้แก่

๑. **เมตตา** ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข

๒. **กรุณา** ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

๓. **มุทิตา** ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข

๔. **อุเบกขา** ความวางใจเป็นกลาง

หมวดที่ ๕ อาหาเร ปฏิกูลสัญญา ๑

หมวดที่ ๖ จตุธาตุววัตถาน ๑

หมวดที่ ๗ อรูปกัมมัฏฐาน ๔ ได้แก่

อรูปที่ ๑ อากาสานัญจายตนฌาน อรูปที่ ๒ วิญญาณัญจายตนฌาน

อรูปที่ ๓ อากิญจัญญายตนฌาน อรูปที่ ๔ เนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

เปรียบเทียบระดับสมาธิจากการเจริญสมถกัมมัฏฐาน ๔๐ มี นิมิต ๓ ภาวนา ๓

นิมิต ๓ ได้ในกัมมัฏฐาน ดังนี้		ภาวนา ๓ ได้ในกัมมัฏฐาน ดังนี้		ให้ได้สมาธิระดับต่างๆ ดังนี้
บริกรรมนิมิต *(นิมิตในบริกรรม หรือนึกให้เห็นด้วยใจ*	**ได้ในกัมมัฏฐานทั่วไป ทั้ง ๔๐**	**บริกรรมภาวนา** *(ภาวนาในบริกรรมหรือท่องในใจ)*	**ได้ในกัมมัฏฐานทั่วไป ทั้ง ๔๐**	**ขณิกสมาธิ** *(สมาธิเล็กน้อย)*
อุคคหนิมิต (นิมิตติดตา หรือเห็นนิมิตด้วยใจ *ติดตาได้ชั่วคราว)*	**ได้ในกัมมัฏฐานทั่วไป ทั้ง ๔๐**	**อุปจารภาวนา** *(ภาวนาในอุปจาระ)*	**ได้ในกัมมัฏฐาน ๑๐** คือ อนุสติ ๘ (เว้นอานาปานสติและกายคตาสติ) อาหาเร ปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑	**อุปจารสมาธิ** *(ใกล้สมาธิแนบแน่น)*
ปฏิภาคนิมิต *(นิมิตเทียบเคียง หรือเห็นนิมิตด้วยใจ ใสสว่างติดตาได้นาน จะนึกย่อให้เล็กลงหรือจะนึกขยายให้ใหญ่ก็ได้)*	**ได้ในกัมมัฏฐาน ๒๒** คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ กายคตาสติ ๑ และ อานาปานสติ	**อัปปนาภาวนา** *(ภาวนาในอัปปนา)*	**ได้ในกัมมัฏฐาน ๓๐*** คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐	**อัปปนาสมาธิ** *(สมาธิแนบแน่น ระดับปฐมฌานขึ้นไป)*

หมายเหตุ

(๑) อสุภะ ๑๐ และกายคตาสติ ๑ ให้ได้สมาธิเพียงรูปาวจร ขั้นปฐมฌาน (๓) อุเบกขาพรหมวิหาร ๑ ให้ได้สมาธิขั้นปัญจมฌาน

(๒) กสิณ ๑๐ อานาปานสติ ๑ และพรหมวิหาร ๑-๓ ให้ได้สมาธิตั้งแต่ปฐมฌาน ถึงจตุตถฌาน (๔) อรูป ๔ ให้ได้สมาธิขั้นอรูปาวจร ๔

ตารางเปรียบเทียบการเจริญสมถกัมมัฏฐาน/ธรรมการ ปฐมปัญญาทางพุทธศาสนา

คือพระนิพพานธาตุอันเป็นอสังขตธรรม และ**อริยสัจ ๔ ด้วย "ญาณ" จากการเจริญสมถวิปัสสนา-ภาวนา** เป็น **"ภาวนามยปัญญา"** ชื่อว่า **"โลกุตตรปัญญา" จึงจะเกื้อหนุนให้พระโยคาวจรนั้นบรรลุมรรค ผล นิพพาน ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง** และ**ที่เป็นบรมสุข ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้**

พระพุทธโฆษาจารย์ ผู้รจนาคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านได้อธิบายเปรียบเทียบปัญญาที่รู้ด้วยสัญญาและวิญญาณ กับปัญญาที่เห็นแจ้งรู้แจ้งด้วยญาณจากการเจริญสมถวิปัสสนาภาวนา ว่า

"ในข้อปฐมปุจฉาที่ถามว่า **"อะไรชื่อว่าปัญญา"** นั้น นักปราชญ์พึงสันนิษฐานว่า **วิปัสสนาญาณที่สัมปยุตประกอบด้วยกุศลจิต (พิจารณาไตรลักษณ์ คือ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา) นั้นแหละ ได้ชื่อว่า ปัญญา**

ในข้อทุติยปุจฉาที่ถามว่า **"ได้ชื่อว่าปัญญาเพราะอรรถอะไร"** วิสัชชนาว่า ได้ชื่อว่าปัญญา เพราะอรรถว่าให้รู้โดยประการ

อธิบายว่า กิริยาที่รู้ชอบ รู้ดี รู้พิเศษ โดยอาการต่างๆ นั้น ได้ชื่อว่า รู้โดยประการ

ถ้าจะว่าโดย**ธรรมชาติอันมีกิริยาให้รู้**นั้นมี ๓ คือ **สัญญา ๑ วิญญาณ ๑ ปัญญา ๑** ทั้ง ๓ ประการนี้ มีกิริยาให้รู้อารมณ์เหมือนกัน

แต่ว่า **สัญญากับวิญญาณ ๒ ประการนั้น ไม่รู้พิเศษเหมือนปัญญา**

"สัญญา" นั้นให้รู้แต่ว่า สิ่งนี้เขียว นี้ขาว นี้แดง นี้ดำ เพียงเท่านั้น **ไม่รู้ถึงลักษณะ ๓ คือ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา**

ฝ่าย "วิญญาณ" นั้นให้รู้จักเขียว และ ขาว แดง ดำ **ให้รู้ตลอดถึงลักษณะ ๓ คือ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ด้วย แต่ว่ามิอาจจะเกื้อหนุนให้ดำเนินขึ้นถึงอริยมรรคอริยผลได้**

ส่วน "ปัญญา" นั้น ให้รู้พิเศษ ให้รู้จักเขียว ขาว แดง ดำ **ให้รู้จักลักษณะ ๓ แล้ว เกื้อหนุนให้ดำเนินขึ้นถึงอริยมรรคอริยผล ให้สิ้นทุกข์สิ้นภัยในวัฏฏสงสารได้**

แท้จริง **ธรรมทั้ง ๓ ประการ คือ สัญญา วิญญาณ และ ปัญญา นี้ เปรียบเหมือนชน ๓ จำพวก คือ ทารกน้อย ๑ บุรุษชาวบ้าน ๑ ช่างเงิน ๑ ชน ๓ จำพวกนี้รู้จักกหาปณะไม่เหมือนกัน**

ทารกน้อยนั้น ได้เห็นกหาปณะ ก็รู้แต่ว่าสิ่งนี้งาม วิจิตร อันนี้ยาว อันนี้สั้น อันนี้เหลี่ยมและกลม รู้แต่เพียงนั้น จะได้รู้ว่าสิ่งนี้โลกสมมุติว่าเป็นแก้ว เป็นเครื่องอุปโภคแห่งมนุษย์ทั้งปวง จะได้รู้ฉะนี้หามิได้

ฝ่ายบุรุษชาวบ้านนั้น รู้ว่างามวิจิตร รู้ว่ายาวสั้นเหลี่ยม กลม และรู้แจ้งว่าสิ่งนี้โลกทั้งหลายสมมุติว่าเป็นแก้ว เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคแห่งมนุษย์ทั้งปวง รู้แต่เท่านี้ จะได้รู้ว่ากหาปณะอย่างนี้เนื้อสูงเนื้อบริสุทธิ์ ไม่แปดปน อย่างนี้เป็นทองแดงทำเทียม อย่างนี้เนื้อเงินกึ่งทองแดงกึ่ง จะได้รู้ฉะนี้หามิได้

ส่วน**ช่างเงิน**นั้น รู้ตลอดไปสิ้นเสร็จทั้งปวง พอแลเห็นก็รู้ว่ากหาปณะนี้ ทำในนิคมและบ้านชื่อโน้นๆ ทำในนคร ชนบทโน้นๆ ทำที่ภูเขา ฝั่งแม่น้ำโน้น อาจารย์ชื่อนั้นๆ กระทำ นายช่างเงินรู้ตลอดไปฉะนี้ ด้วยกิริยาที่ได้เห็นรูปพรรณสัณฐานแห่งกหาปณะ บางคาบนั้นได้ยินแต่เสียงกหาปณะกระทบ ก็รู้ว่ากหาปณะนี้ทำที่นั้นๆ ผู้นั้นๆ ทำ บางคาบได้ดมกลิ่นหรือได้ลิ้มแต่รสก็รู้ ได้หยิบขึ้นชั่งด้วยมือก็รู้ **นายช่างเงินรู้จักกหาปณะพิเศษกว่าทารกน้อยและบุรุษชาวบ้านผู้เขลาฉันใด ปัญญานี้ก็รู้พิเศษกว่าสัญญาและวิญญาณ มีอุปไมยดังนั้น**

นักปราชญ์พึงสันนิษฐานว่า ที่ชื่อว่า **"ปัญญา"** นั้น ด้วยอรรถว่า**รู้ชอบ รู้ดี รู้พิเศษ** โดยอาการต่างๆ ดังนี้"[๑]

ข. ลักษณะ กิจ ผล และอาสันนการณ์คือเหตุใกล้แห่งปัญญา

อนึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ ยังได้อธิบายถึง **ลักษณะ กิจ ผล** และ**อาสันนการณ์คือเหตุใกล้แห่งปัญญา** ว่า

"ในข้อตติยปุจฉาที่ถามว่า **อะไรเป็น ลักษณะ กิจ ผล** และ **อาสันนการณ์คือเหตุใกล้แห่งปัญญา มีวิสัชนา**ว่า

ปัญญา มีลักษณะให้ตรัสรู้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปธรรมและนามธรรมทั้งปวง

อธิบายว่า **อาการไม่เที่ยงไม่แท้ ที่ประกอบด้วยทุกข์ ที่ไม่เป็นแก่นสาร ใช่ตน ใช่ของตน นี่แหละเป็นสภาวะปกติแห่งรูปธรรมและนามธรรม** ขึ้นชื่อว่าเกิดมาเป็นรูปธรรมนามธรรมแล้ว ก็มีแต่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ปราศจากแก่นสารนั้นเป็น

---

[๑] โดยนัย พระพุทธโฆษาจารย์. พระวิสุทธิมรรค: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโล ภิกขุ. พ.ศ. ๒๕๒๑. หน้า ๔๑๒-๔๑๓.

ปกติธรรมดา เมื่อนามและรูปเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา อยู่โดยสภาวะปกติดังนี้ วิปัสสนาปัญญานั้นจะให้รู้วิปริต คือจะให้รู้ว่าเที่ยงเป็นสุขเป็นแก่นสาร เป็นตนเป็นของตน นั้นหามิได้ วิปัสสนาปัญญานั้นให้รู้ชัดให้เห็นแจ่มแจ้งว่ารูปธรรมนามธรรมนี้เป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง ไม่แท้ โดยปกติธรรมดา ประกอบด้วยทุกข์ต่างๆ โดยปกติธรรมดา เป็นอนัตตา ใช่ตัวตน ใช่ของแห่งตนโดยปกติธรรมดา เพราะว่าวิปัสสนา-ปัญญานั้น ให้รู้แจ้งรู้ชัดฉะนี้ จึงกล่าววิสัชชนาว่า กิริยาที่ให้ตรัสรู้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปธรรมนามธรรมนี้แหละ เป็นลักษณะแห่งวิปัสสนาปัญญา

ถ้าจะว่า**โดยกิจ วิปัสสนาปัญญานั้น มีกิจอันขจัดเสียซึ่งมืด คือโมหะอันปกปิดไว้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปธรรมนามธรรมทั้งปวง**

อธิบายว่า สัตว์ทั้งหลายแต่บรรดาที่เห็นผิด เห็นว่าสัตว์เที่ยงโลกเที่ยง เห็นว่ามีความผาสุกสนุกสบาย เห็นว่าเป็นตนเป็นของแห่งตนนั้น เพราะอาศัยโมหะปิดป้องกำบัง เมื่อโมหะบังเกิดกล้า อกุศลมูลมองอยู่ในสันดานแล้วก็จะเห็นวิปริต ที่ผิดจะกลับเห็นว่าชอบ ที่ชั่วจะกลับเห็นว่าดี นามรูปที่ไม่เที่ยงนั้นจะกลับเห็นเที่ยง ที่ประกอบด้วยทุกข์นั้นจะกลับเห็นว่าเป็นสุข ที่ไม่เป็นแก่นสารนั้นจะกลับเห็นว่าเป็นแก่นสาร ที่ใช่ตัวใช่ตนนั้นจะกลับเห็นว่าเป็นตัวตน เพราะเหตุโมหะปกคลุมหุ้มห่อจิตสันดาน โมหะอันทำให้มืดมนอนธการเห็นปานนี้ จะขจัดไปได้นั้น ต้องอาศัยวิธีวิปัสสนาปัญญา วิปัสสนาปัญญาบังเกิดแล้วกาลใด ก็ให้สำเร็จกิจ ขจัดมืดคือโมหะได้ในกาลนั้น

ถ้าจะว่า**โดยผล**นั้น **วิปัสสนาปัญญามีกิริยาให้สำเร็จคือ มิได้หลง**

อธิบายว่า **เมื่อวิปัสสนาปัญญาบังเกิดกล้าเชี่ยวแรงอยู่แล้ว จิตสันดานแห่งพระโยคาวจรก็จะปราศจากความหลง จะหนักแน่นแม่นยำอยู่ในกิริยาที่รู้ชัดรู้แจ้งว่า นามและรูปเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา มิได้กลับหลังคืนมาเลยเป็นอันขาด**

ถ้าจะว่าโดย**อาสันนการณ์คือเหตุที่ใกล้ เป็นอุปัตติเหตุให้วิปัสสนาปัญญาเกิดนั้น** มิใช่อื่นไกล **ได้แก่สมาธิ สมาธินี่แลเป็นเหตุอันใกล้ สมาธิเกิดก่อนแล้ว วิปัสสนาปัญญาจึงเกิดภายหลัง** คำที่ว่าสมาธิเป็นอาสันนการณ์เหตุใกล้ให้เกิดวิปัสสนาปัญญานั้น สมควรแก่พระบาลีว่า **สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ ปสฺสติ พระโยคาวจรจะเห็นแท้ รู้แน่นั้น อาศัยจิตอันตั้งมั่นเป็นสมาธิแล้วกาลใด ก็จะได้**

วิปัสสนาปัญญาอันเห็นแท้รู้แน่ในกาลนั้น"[๑]

สรุปความว่า ปัญญาอันเห็นแจ้งแทงตลอดในสภาวะของสังขารคือธรรมชาติประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) ทั้งปวง และในสภาวะของวิสังขารที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (อสังขตธรรม) คือพระนิพพานธาตุ และในอริยสัจทั้ง ๔ ด้วย "ญาณ" จากการเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็น "ภาวนามยปัญญา" ชื่อว่า "โลกุตตรปัญญา" นั้นเอง ที่เกื้อหนุนให้พระโยคาวจรสามารถบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน ที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง และที่เป็นบรมสุข ตามระดับธรรมที่ปฏิบัติได้

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ คือทั้งได้ทรงเห็นแจ้งและทั้งได้ทรงรู้แจ้ง ดังพระพุทธ-ดำรัสในธัมมจักกัปปวัตนสูตร ว่า

> **"อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ."**[๒]

แปลความว่า

> **"ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว วิชชาได้เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้ว แก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อน ว่า 'นี้เป็นทุกขอริยสัจ"**

จึงได้ประทานหลักสมถวิปัสสนา/ภาวนาเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ไว้แล้วว่าดังนี้

ค. หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง และปฏิปทาเพื่อความหลุดพ้น

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ไว้ดังต่อไปนี้

> "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ที่พอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ยินดีในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ตามประกอบความพอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, เป็นผู้พอใจในหมู่, ยินดีในหมู่, ตามประกอบความพอใจในหมู่ อยู่แล้วหนอ **เธอนั้น**

---

[๑] โดยนัย พระพุทธโฆษาจารย์, พระวิสุทธิมรรค: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพโล ภิกขุ, พ.ศ. ๒๕๒๑, หน้า ๔๑๔-๔๑๕.

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค ธัมมจักกัปปวัตนสูตร, ข้อ ๑๕, หน้า ๑๙-๒๑.

จักมาเป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเงียบนั้น ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่มีได้.

เมื่อไม่เป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเงียบแล้ว **จักถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตได้นั้น ข้อนี้ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้.**

เมื่อไม่ได้ถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตวิปัสสนาจิตแล้ว **จักยังสัมมาทิฏฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้**

เมื่อไม่ทำสัมมาทิฏฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์แล้ว **จักยังสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้.**

เมื่อไม่ทำสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์แล้ว **จักละสัญโญชน์ทั้งหลายนั้น ข้อนี้ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้.**

เมื่อไม่ละสัญโญชน์ทั้งหลายแล้ว **จักทำนิพพานให้แจ้งนั้น ข้อนี้ก็ไม่เป็นฐานะที่มีได้เลย.**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ที่ไม่พอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ไม่ยินดีในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ไม่ตามประกอบความพอใจในความคลุกคลีกันเป็นหมู่ๆ, ไม่เป็นผู้พอใจในหมู่, ไม่ยินดีในหมู่, ไม่ตามประกอบความพอใจในหมู่ อยู่แล้วหนอ **เธอนั้น จักมาเป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเงียบนั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.**

เมื่อเป็นผู้โดดเดี่ยวยินดียิ่งในความสงัดเงียบแล้ว **จักถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตและวิปัสสนาจิตได้นั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.**

เมื่อถือเอานิมิตแห่งสมาธิจิตและวิปัสสนาจิตแล้ว **จักยังสัมมาทิฏฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.**

เมื่อทำสัมมาทิฏฐิแห่งวิปัสสนาให้บริบูรณ์แล้ว **จักยังสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์นั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.**

เมื่อทำสัมมาสมาธิแห่งมรรคและผลให้บริบูรณ์แล้ว **จักละสัญโญชน์ทั้งหลายได้นั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้.**

เมื่อละสัญโญชน์ทั้งหลายได้แล้ว **จักทำนิพพานให้แจ้งได้นั้น ข้อนี้เป็นฐานะที่มีได้เป็นได้แล.**"[๑]

อนึ่ง ท่าน**พระอานนท์ พระพุทธอุปัฏฐาก** ได้แสดงปฏิปทาเพื่อความหลุดพ้นด้วยสมถะและ**วิปัสสนากัมมัฏฐาน** และท่าน**พระสารีบุตร**ได้อธิบายความไว้ ดังต่อไปนี้[๒]

(๑) เจริญวิปัสสนา โดยมีสมถะเป็นเบื้องต้น ธรรมภาษิตว่า

"ดูก่อนอาวุโสทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมเจริญวิปัสสนาอันมีสมถะเป็นเบื้องต้น เมื่อภิกษุนั้นเจริญวิปัสสนาอันมีสมถะเป็นเบื้องต้นอยู่ มรรคย่อมเกิด ภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป ฯ"

ท่านพระสารีบุตรได้อธิบายความไว้ว่า

"ภิกษุเจริญวิปัสสนามีสมถะเป็นเบื้องต้นอย่างไร ?

ความที่จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งเนกขัมมะ เป็นสมาธิ วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ด้วยประการดังนี้ สมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เจริญวิปัสสนามีสมถะเป็นเบื้องต้น...

ความที่จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถความไม่พยาบาท เป็นสมาธิ ความที่จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถแห่งอาโลกสัญญา เป็นสมาธิ ฯลฯ ความที่จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านด้วยสามารถความเป็นผู้พิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก ด้วยสามารถความเป็นผู้พิจารณาเห็นความสละคืนหายใจเข้า เป็นสมาธิ วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณาเห็นธรรมที่เกิดในสมาธินั้น โดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ด้วยประการดังนี้ สมถะจึงมีก่อน วิปัสสนามีภายหลัง เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าว

---

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต, ข้อ ๓๓๙, หน้า ๔๗๒-๔๗๓. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทานไชยา พ.ศ. ๒๕๑๔, หน้า ๒๘๕-๒๘๖).

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๑, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, ข้อ ๑๗๐, หน้า ๒๐๐-๒๐๑ และ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค, ข้อ ๕๓๔-๕๔๓, หน้า ๓๑๓-๓๒๕.

ว่า เจริญวิปัสสนามีสมถะเป็นเบื้องต้น...

คำว่า มรรคย่อมเกิด ความว่า มรรคย่อมเกิดอย่างไร ?

สัมมาทิฏฐิด้วยอรรถว่า**เห็น** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมาสังกัปปะด้วยอรรถว่าดำริ** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมาวาจา**ด้วยอรรถว่า**กำหนด** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมากัมมันตะ**ด้วยอรรถว่า**เป็นสมุฏฐาน** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมาอาชีวะ**ด้วยอรรถว่า**ผ่องแผ้ว** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมาวายามะ** ด้วยอรรถว่าประคองไว้ **เป็นมรรคย่อมเกิด สัมมาสติ**ด้วยอรรถว่า**ตั้งมั่น** เป็นมรรคย่อมเกิด **สัมมาสมาธิ**ด้วยอรรถว่า**ไม่ฟุ้งซ่าน** เป็นมรรคย่อมเกิด มรรคย่อมเกิดอย่างนี้

เมื่อภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ กล่าวคือ นึกถึงอยู่ รู้อยู่ เห็นอยู่ พิจารณาอยู่ อธิษฐานจิตอยู่ น้อมจิตไปด้วยศรัทธา ประคองความเพียรไว้ ตั้งสติไว้มั่น ตั้งจิตไว้อยู่ ทราบชัดด้วยปัญญา รู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งอยู่ กำหนดรู้ซึ่งธรรมที่ควรกำหนดรู้ ละธรรมที่ควรละ เจริญธรรมที่ควรเจริญ ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป"

(๒) เจริญสมถะ โดยมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น ธรรมภาษิตว่า

"ภิกษุเจริญสมถะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น เมื่อภิกษุนั้นเจริญสมถะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้นอยู่ มรรคย่อมเกิดขึ้น ภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป ฯ"

พระสารีบุตรได้อธิบายความไว้ว่า

"ภิกษุนั้นย่อมเจริญสมถะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้นอย่างไร ?

วิปัสสนาด้วยอรรถว่าพิจารณาเห็นโดยความเป็นสภาพไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ โดยความเป็นอนัตตา ความที่จิตมีการปล่อยธรรมทั้งหลายที่เกิดในวิปัสสนานั้นเป็นอารมณ์ เพราะความที่จิตมีอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่าน เป็นสมาธิ ด้วยประการดังนี้ วิปัสสนาจึงมีก่อน สมถะจึงมีภายหลัง เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า เจริญสมถะมีวิปัสสนาเป็นเบื้องต้น ฯ"

(๓) เจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กัน ธรรมภาษิตว่า

"ภิกษุเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป เมื่อภิกษุนั้นเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไป มรรคย่อมเกิด ภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป ฯ"

พระสารีบุตรได้อธิบายความไว้ว่า

"ภิกษุย่อมเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไปอย่างไร ?

ภิกษุย่อมเจริญสมถะและวิปัสสนาคู่กันไปด้วยอาการ ๑๖ คือ ด้วยความเป็นอารมณ์ ๑ ด้วยความเป็นโคจร ๑ ด้วยความละ ๑ ด้วยความสละ ๑ ด้วยความออก ๑ ด้วยความหลีกไป ๑ ด้วยความเป็นธรรมละเอียด ๑ ด้วยความเป็นธรรมประณีต ๑ ด้วยความหลุดพ้น ๑ ด้วยความไม่มีอาสวะ ๑ ด้วยความเป็นเครื่องข้าม ๑ ด้วยความไม่มีนิมิต ๑ ด้วยความไม่มีที่ตั้ง ๑ ด้วยความว่างเปล่า ๑ ด้วยความเป็นธรรมมีกิจเป็นอันเดียวกัน ๑ ด้วยความไม่ล่วงเกินกันและกัน ๑ ด้วยความเป็นคู่กัน ๑..."

(๔) ธัมมุทธัจจวิคคหิตมนัส

การเจริญภาวนาที่จิตใจของผู้ปฏิบัติถูกชักให้เขวด้วยธัมมุทธัจ หรือ วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ ประการ แต่ครั้นถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วแน่สงบสนิทลงได้ ณ ภายใน เด่นชัดเป็นสมาธิ มรรคก็เกิด (วิธีเอาผิดเป็นครู)

"ภิกษุมีใจนึกถึงโอภาสอันเป็นธรรมถูกอุทธัจจะกั้นไว้ สมัยนั้น จิตย่อมตั้งมั่นสงบอยู่ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ มรรคย่อมเกิดแก่ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อภิกษุนั้นเสพ เจริญ ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป"

๓. ธรรมอันเป็นภูมิเป็นอารมณ์ ของวิปัสสนา

หมวดที่ ๑ ขันธ์ ๕ คือ

ฝ่าย**รูปธรรม** คือ **รูปขันธ์**

ฝ่าย**นามธรรม** ได้แก่ **เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์**

หมวดที่ ๒ อายตนะ ๑๒ คือ

อายตนะภายใน ๖ *คือ*		อายตนะภายนอก ๖ *คือ*	
จักขายตนะ	อายตนะคือตา	**รูปายตนะ**	อายตนะคือรูป
โสตายตนะ	อายตนะคือหู	**สัททายตนะ**	อายตนะคือเสียง
ฆานายตนะ	อายตนะคือจมูก	**คันธายตนะ**	อายตนะคือกลิ่น
ชิวหายตนะ	อายตนะคือลิ้น	**รสายตนะ**	อายตนะคือรส
กายายตนะ	อายตนะคือกาย	**โผฏฐัพพายตนะ**	อายตนะคือสิ่งสัมผัสทางกาย
มนายตนะ	อายตนะคือใจ	**ธัมมายตนะ**	อายตนะคืออารมณ์เกิดกับใจ

หมวดที่ ๓ ธาตุ ๑๘ คือ

ธาตุ ๖ คือ		*ธาตุกระทบ ๖* คือ	
จักขุธาตุ	ธาตุคือตา	**รูปธาตุ**	ธาตุคือรูป
โสตธาตุ	ธาตุคือหู	**สัททธาตุ**	ธาตุคือเสียง
ฆานธาตุ	ธาตุคือจมูก	**คันธธาตุ**	ธาตุคือกลิ่น
ชิวหาธาตุ	ธาตุคือลิ้น	**รสธาตุ**	ธาตุคือรส
กายธาตุ	ธาตุคือกาย	**โผฏฐัพพธาตุ**	ธาตุคือสิ่งสัมผัสทางกาย
มโนธาตุ	ธาตุคือใจ	**ธัมมธาตุ**	ธาตุคืออารมณ์เกิดกับใจ

ธาตุรับรู้ ๖ คือ

จักขุวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางตา
โสตวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางหู
ฆานวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางจมูก
ชิวหาวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางลิ้น
กายวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางกาย
มโนวิญญาณธาตุ	ธาตุคือวิญญาณทางใจ

หมวดที่ ๔ ได้แก่ อินทรีย์ ๒๒ คือ

๑. **จักขุนทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางตา
๒. **โสตินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางหู
๓. **ฆานินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางจมูก

๔. **ชิวหินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางลิ้น
๕. **กายินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางกาย
๖. **มนินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางใจ
๗. **อิตถินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความเป็นหญิง
๘. **ปุริสินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความเป็นชาย
๙. **ชีวิตินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความเป็นอยู่
๑๐. **สุขินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความสุข
๑๑. **ทุกขินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความทุกข์
๑๒. **โสมนัสสินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความโสมนัส
๑๓. **โทมนัสสินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความโทมนัส
๑๔. **อุเปกขินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในการวางเฉย
๑๕. **สัทธินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความเชื่อ
๑๖. **วิริยินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความเพียร
๑๗. **สตินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความระลึก
๑๘. **สมาธินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความตั้งจิตมั่น
๑๙. **ปัญญินทริยะ** ความเป็นใหญ่ทางในความรอบรู้
๒๐. **อนัญญตัญญัสสามีตินทริยะ** อินทรีย์ของพระอริยบุคคลผู้ปฏิบัติด้วยคิดว่า เราจักตรัสรู้พระนิพพาน. ได้แก่อินทรีย์ของพระโสดาบัน
๒๑. **อัญญินทริยะ** อินทรีย์อันมิได้ล่วงซึ่งแดน อันพระโสดาปัตติมัคคญาณเห็นแล้วตรัสรู้อริยสัจและนิพพาน ได้แก่อินทรีย์ของพระอริยบุคคลตั้งแต่พระสกทาคามีถึงพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค
๒๒. **อัญญาตาวินทริยะ** อินทรีย์ของพระอริยบุคคลผู้ตรัสรู้แล้ว. ได้แก่อินทรีย์ของพระอรหันต์"[๑]

หมวดที่ ๕ อริยสัจ ๔ คือ

๑. **ทุกข์สัจ** ได้แก่

---

[๑] พระญาณวโรดม (สนธิ์ ป.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร อุปกรณ์กัมมัฏฐาน: มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒, หน้า ๔๔-๔๗.

ชาติ ความเกิด
ชรา ความแก่
มรณะ ความตาย
โสกะ ความแห้งใจ
ปริเทวะ ความคร่ำครวญ
ทุกขะ ความไม่สบายกาย (ทุกข์ทางกาย)
โทมนัสสะ ความไม่สบายใจ (ทุกข์ทางใจ)
อุปายาสะ ความคับแค้นใจ
อัปปิยสัมปโยคะ ความประสบกับสัตว์สังขารอันไม่เป็นที่รัก
ปิยวิปโยคะ ความพลัดพรากจากสัตว์สังขารอันเป็นที่รัก
ยัมปิจฉัง น ลภติ ตัมปิ ทุกขะ ความปรารถนาไม่สมหวังก็เป็นทุกข์
สังขิตเตนะ ปัญจุปาทานักขันธทุกขะ กล่าวโดยย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

๒. **สมุทัยสัจ** ได้แก่

กามตัณหา ความทะยานอยากในกาม
ภวตัณหา ความทะยานอยากในความมี ความเป็น
วิภวตัณหา ความทะยานอยากในความไม่มี ไม่เป็น
อันมี**อวิชชา**เป็น**มูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ทั้งปวง**

๓. **นิโรธสัจ** คือ

สภาวะที่ทุกข์ดับ เพราะเหตุ (สมุทัย) ดับ ซึ่งมีทั้ง**อาการดับแห่งนิโรธ** อันเป็น**สังขตธรรม** และ**ทั้งความบรรลุนิโรธธาตุ** คือ **ความบรรลุพระนิพพานธาตุ โดยปรมัตถ์** อันเป็น**อสังขตธรรม**

๔. **มรรคสัจ** (อริยมรรคมีองค์ ๘) คือ

ข้อปฏิบัติอันเป็นเครื่องดำเนินถึงความดับทุกข์ ท่านจำแนกเป็น ๘ คือ

๑. **สัมมาทิฏฐิ** ความเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ ๔
๒. **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบ ได้แก่ กุศลวิตก ๓ คือ *เนกขัมมวิตก* ดำริออกจากกาม ๑ *อัพยาบาทวิตก* ดำริในอันไม่พยาบาท ๑ *อวิหิงสาวิตก* ดำริในอันไม่เบียดเบียน ๑
๓. **สัมมาวาจา** เจรจาชอบ ได้แก่ เว้นจากวจีทุจริต ๔ คือ เว้นจากพูดปด ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑

๔. **สัมมากัมมันตะ** การงานชอบ ได้แก่ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากประพฤติผิดในกาม ๑
๕. **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ การแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพในทางไม่ผิดศีลธรรม
๖. **สัมมาวายามะ** ทำความเพียรชอบ ได้แก่ ปธาน ๔ คือ เพียรไม่ให้อกุศลเกิด ๑ เพียรละอกุศลที่เกิดแล้ว ๑ เพียรให้กุศลเกิด ๑ เพียรรักษากุศลที่เกิดแล้ว (ให้ตั้งมั่นและให้เจริญ) ๑
๗. **สัมมาสติ** ระลึกชอบ ได้แก่ ระลึกในสติปัฏฐาน ๔ คือ กายานุปัสสนา เวทนา-นุปัสสนา จิตตานุปัสสนา ธัมมานุปัสสนา
๘. **สัมมาสมาธิ** ตั้งจิตชอบ ได้แก่ ตั้งอยู่ในฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน.[๑]

หมวดที่ ๖ ปฏิจจสมุปบาทธรรม ๑๒

๑. **อวิชชา** เป็นปัจจัยให้เกิด สังขาร
๒. **สังขาร** เป็นปัจจัยให้เกิด วิญญาณ
๓. **วิญญาณ** เป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป
๔. **นามรูป** เป็นปัจจัยให้เกิด สฬายตนะ
๕. **สฬายตนะ** เป็นปัจจัยให้เกิด ผัสสะ
๖. **ผัสสะ** เป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา
๗. **เวทนา** เป็นปัจจัยให้เกิด ตัณหา
๘. **ตัณหา** เป็นปัจจัยให้เกิด อุปาทาน
๙. **อุปาทาน** เป็นปัจจัยให้เกิด ภพ
๑๐. **ภพ** เป็นปัจจัยให้เกิด ชาติ
๑๑. **ชาติ** เป็นปัจจัยให้เกิด **ชรา มรณะ** โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส

---

[๑] พระญาณวโรดม (สนธิ์ ป.๕), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖-๗๗.

จ. ธรรมอันเป็นรากเหง้าและเป็นตัววิปัสสนา

(๑) ธรรมอันเป็นรากเหง้า (ให้เกิด-ให้เจริญขึ้น-ให้ตั้งอยู่) ของวิปัสสนา

๑) **สีลวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งศีล**

๒) **จิตตวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งจิต** คือ จิตที่ปราศจากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา

(๒)ธรรมอันเป็นตัววิปัสสนา ตามนัยในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

๓) **ทิฏฐิวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นแจ้งในไตรลักษณ์ คือ สภาวะของนาม-รูป ตามที่เป็นจริง** ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

๔) **กังขาวิตรณวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งปัญญา เป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัยในเหตุและปัจจัยที่ให้เกิดนามรูป**

๕) **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณเครื่องรู้เห็น ว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง** กล่าวคือ เมื่อเห็นไตรลักษณ์ เห็นความเกิดดับแห่งนามรูป (อุทยัพพยานุ-ปัสสนา หรือตรุณานุปัสสนา) จนเห็นแต่ความดับ (ภังคญาณ) เกิดวิปัสสนูปกิเลส และละวิปัสสนูปกิเลสนั้นได้[๑]

๖) **ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณเป็นเครื่องเห็นทางปฏิบัติ ที่จะให้อริยมรรคเกิด** *(รวมวิปัสสนาญาณที่เจริญขึ้นเป็นลำดับ ถึงมุญจิตุกัมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเปกขาญาณ และ สัจจานุโลมิกญาณ)*

๗) **ญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณทัสสนะ** กล่าวคือ ในลำดับแห่งอนุโลมญาณ โคตรภูจิตยึดหน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์ มรรคจิตเกิดขึ้น ในลำดับของโคตรภูจิต เมื่อมรรคจิตเกิดและยึดหน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์ แทงตลอดในพระอริยสัจ ๔ ด้วยญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ แล้ว ย่อมทำลายอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน และกำจัดสังโยชน์อย่างน้อย ๓ ประการ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส ได้โดยเด็ดขาดเป็นสมุจเฉทปหาน แล้วผลจิตอันหน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์ ก็เกิดขึ้นในลำดับมรรคจิต เข้าผลสมาบัติไป

---

[๑] การเจริญภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย เป็นการเจริญภาวนาที่เป็นทั้งสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานคู่กัน ผ่านกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ทั้ง ณ ภายนอกและ ณ ภายใน จากสุดหยาบถึงสุดละเอียด ถึงธรรมกายแล้ว พิจารณาสภาวะของสังขารธรรมและอริยสัจ ๔ ดับหยาบไปหาละเอียด ตรงต่อพระนิพพาน มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ จึงไม่เกิดวิปัสสนูปกิเลส ดังที่ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนาในขณะที่สมถภาวนายังอ่อนอยู่ จึงเกิดวิปัสสนูปกิเลสได้ง่าย.

ธรรมอันเป็นตัววิปัสสนา ตั้งแต่ทิฏฐิวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ ถึงมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (รวมวิปัสสนาญาณที่เจริญขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่อุทยัพพยญาณ ภังคญาณ ภยตูปัฏฐานญาณ อาทีนวญาณ ถึงนิพพิทาญาณ) จัดเป็น**ขั้นอนุวิปัสสนา ที่ให้เจริญปัญญาจากการที่ได้เห็นแจ้งรู้แจ้งในสภาวะของสังขารธรรมทั้งปวง** ว่าประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งอย่างไร มีสภาวะที่เสมอกันคือ **มีสามัญญลักษณะที่เป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา** อย่างไร เป็น **"วิปัสสนาปัญญา"** ที่จะเป็นบาทฐานให้เจริญขึ้นถึงโลกุตตรปัญญาต่อไป

ตั้งแต่**ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ** ถึง **ญาณทัสสนวิสุทธิ** (รวมวิปัสสนาญาณที่เจริญขึ้นโดยลำดับ ตั้งแต่มุญจิตุกัมยตาญาณ ปฏิสังขาญาณ สังขารุเปกขาญาณ สัจจานุโลมิกญาณ ถึงมรรคญาณ ผลญาณ จัดเป็น**ขั้นโลกุตตรวิปัสสนา** อันให้เจริญ **"โลกุตตรปัญญา"** จากการที่ได้**เห็นแจ้งรู้แจ้ง**ใน

๑) **สัจจลักษณะ** คือ **ลักษณะของอริยสัจ ๔** ได้แก่ สัจจลักษณะ ๒ คือ สังขตลักษณะและอสังขตลักษณะ (สัจจะที่มีสังขตลักษณะคือทุกขสัจ สมุทัยสัจ และมรรคสัจ สัจจะที่มีอสังขตลักษณะ คือ นิโรธสัจ แต่ละสัจจะมีลักษณะ ๓ จึงรวมมีลักษณะ ๑๒)[๑] **ด้วยญาณ ๓ กลุ่ม** คือ **สัจจญาณ กิจจญาณ** และ **กตญาณ** ในแต่ละสัจจะ (รวมมีรอบ ๑๒) และ

๒) **เห็นแจ้งรู้แจ้งในวิสังขารธรรม** คือ **พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ทั้งโดยสภาวะ ผู้ทรงสภาวะ** และ **อายตนะนิพพาน** ซึ่งเป็น**อสังขตธรรม** ว่า**มีอสังขตลักษณะ** คือ ไม่ปรากฏความเกิด ๑ ไม่ปรากฏความเสื่อมสลาย (แตกดับ) ๑ และเมื่อตั้งอยู่ ไม่ปรากฏความแปรปรวน ๑ และ**มีภาวะที่เที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) ยั่งยืน (ธุวํ)** และ**มีอัตตลักษณะ** คือ **ลักษณะที่เป็นอัตตาอย่างไร ในลำดับปัจจเวกขณญาณ ๕** คือ พิจารณามรรค ๑ พิจารณาผล ๑ พิจารณากิเลสที่ละได้แล้ว ๑ พิจารณากิเลสที่ยังเหลือ ๑ (เฉพาะกรณีพระเสขบุคคล) และพิจารณาพระนิพพาน ๑

(๓) ลักษณะของวิปัสสนา ได้แก่

ลักษณะอนุวิปัสสนา คือ **ไตรลักษณ์** หรือ**สามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งปวง ๑**

ลักษณะโลกุตตรวิปัสสนา มี ๒ นัย คือ

๑. **สัจจลักษณะ อันมีลักษณะ ๒ แห่งอริยสัจ ๔** กล่าวคือ **สังขตลักษณะ ๑ อสังขตลักษณะ ๑**

๒. **อัตตลักษณะของวิสังขารธรรม** คือ **พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ๑**

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค, ข้อ ๕๕๐, หน้า ๓๓๒.

ดังจะได้อธิบายพอเป็นเครื่องประดับสติปัญญาสัมมาปฏิบัติต่อไป

๑] ลักษณะอนุวิปัสสนา

คือ **ไตรลักษณ์** หรือ **สามัญลักษณะ คือ ความเป็นสภาวะที่เป็นเอง** และ **มีลักษณะที่เสมอกันหมดของสังขารธรรม (สังขตธรรม) ทั้งปวง** หรือของธรรมทั้งปวงที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งหมด อันเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนา โดยไม่มีส่วนเหลือ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ว่า

"วิปสฺสนาย อารมฺมณภูตา เตภูมกธมฺมา หิ อิธ 'สพฺพนฺติ อนวเสสโต คหิตา."[๑]

แปลความว่า

"ก็ บทว่า สพฺพํ ในที่นี้ท่านถือเอาธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ อันเป็นอารมณ์แห่งวิปัสสนาโดยไม่มีส่วนเหลือ."

ซึ่งจะปรากฏเป็นวิปัสสนาปัญญาแก่พระโยคาวจรในขั้นอนุวิปัสสนา ขณะเมื่อพิจารณาสภาวะของสังขารธรรมมีเบญจขันธ์เป็นต้น มีดังต่อไปนี้

๑.๑ **อนิจฺจตา ความเป็นของไม่เที่ยง** เพราะ

(ก) **เป็นธรรมที่มีความแปรปรวน (วิปริณามธมฺมํ)**[๒]

(ข) **เมื่อตั้งอยู่มีความแปรปรวนปรากฏ (จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ)**[๓]

๑.๒ **ทุกฺขตา ความเป็นทุกข์** เพราะ

(ก) **มีความเกิดปรากฏ (อุปฺปาโท ปญฺญายติ)**[๔]

(ข) **ไม่เป็นไปในอำนาจ (อวสวตฺตนตฺเถน)** ว่า (สังขาร/สังขต) ธรรมทั้งปวง **จงอย่าแก่ (มา ชีรนฺตุ) จงอย่าตาย (มา มียนฺตุ)**[๕] **ต้องแปรปรวนไปเป็นธรรมดา (วิปริณามธมฺมโต)** และต้องเสื่อมสลายไปในที่สุด จึงเป็นธรรมที่ต้องตาย (มตธรรม)

(ค) **เป็นธรรมที่ต้องเป็นไปเพื่ออาพาธ (อาพาธาย สํวตฺตติ)**[๖]

---

๑ พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ, โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๕๙.

๒ พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน, โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๒๗-๒๒๘.

๓ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๔๘๖, หน้า ๑๗๙.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๕ พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ภาค ๗: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๒, หน้า ๖๒.

๖ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค, ข้อ ๒๐, หน้า ๒๔-๒๖.

๑.๓ **อนตฺตตา ความเป็นของมิใช่ตน** (คือเป็นเพียงอัตตาเทียม ที่ชาวโลกสมมุติว่า เป็นตัวตน บุคคล เรา เขา ของเรา ของเขา) เพราะสังขารทั้งหลายเป็นธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สงฺขตา) จึง

(ก) **เป็นธรรมที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย (ยถาปจฺจยํ ปวตฺตมานา สงฺขารา)**[๑] **จึงไม่เที่ยง (อนิจฺจํ) สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ (ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ) สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา (ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา)**

(ข) **เป็นธรรมที่มีความเสื่อมสลายปรากฏ (วโย ปญฺญายติ)**[๒]

(ค) **เป็นธรรมที่ไม่มีแก่นสาร (อสารโต)**[๓]

(ง) **เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปในอำนาจ (อวสวตฺตนโต)**[๔]

(จ) **เป็นธรรมที่ว่างเปล่า (สุญฺญโต)**[๕] และ

(ฉ) **ปฏิเสธ คือ มีลักษณะที่เป็นตรงกันข้ามกับอัตตา (อตฺตปฏิกฺเขปโต)**[๖]

(ช) **เป็นธรรมที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ (อสฺสามิกา)**[๗], **ไม่มีอิสระ (อนิสฺสรา)**[๘]

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

"สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา"[๙]

แปลความว่า

"เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า **สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง**
เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

---

๑ พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๙๘.

๒ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๔๘๖, หน้า ๑๗๙.

๓ พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๘๓.

๔-๕-๖ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๗ พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ภาค ๗: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๒, หน้า ๖๒.

๘ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๙ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ข้อ ๓๐, หน้า ๕๑-๕๒.

เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า **สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์**
เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด
เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า **ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา**
เมื่อนั้นย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์ ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด"

พระพุทธดำรัสว่า "**ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา**" นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า**ทรงหมายเอาสังขารที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม)** ได้แก่ **เบญจขันธ์** (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) **อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘** หรือ **ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓** และแม้พระอรรถกถาจารย์จะได้แสดง**สงเคราะห์ธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ เข้าด้วย "สพฺเพ ธมฺมา" ท่านก็เพียงหมายถึงบรรดาธรรมที่เกี่ยวเนื่องในกายของตนเท่านั้น หาได้รวมไปถึงวิสังขารที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (อสังขตธรรม) คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ด้วยไม่** ดังปรากฏในอรรถกถาต่อไปนี้ว่า

"ตตฺถ สพฺพธมฺมมูลปริยายนฺติ สพฺเพสํ ธมฺมานํ มูลปริยายํ. สพฺเพสนฺติ อนวเสสานํ. อนวเสสวาจโก หิ อยํ **สพฺพสทฺโท**. โส เยน เยน สมฺพนฺธํ คจฺฉติ, ตสฺส ตสฺส อนวเสสตํ ทีเปติ. ยถา "สพฺพํ รูปํ อนิจฺจํ สพฺพา เวทนา อนิจฺจา **สพฺพสกฺกายปริยาปนฺเนสุ** ธมฺเมสูติ."[๑]

แปลความว่า

"บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สพฺพธมฺมมูลปริยายํ** แปลว่า พระสูตรว่าด้วยเหตุที่เป็นมูลฐานแห่งธรรมทั้งปวง. บทว่า **สพฺเพสํ** แปลว่า ไม่มีส่วนเหลือ. จริงอยู่ ศัพท์ว่า **สัพพะ** นี้ บ่งถึงความไม่มีส่วนเหลือ. ศัพท์ว่า **สัพพะ** นั้น ย่อมแสดงถึงสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันไม่ให้เหลือ เหมือนอย่างในประโยคเป็นต้นว่า **รูปทั้งปวงไม่เที่ยง เวทนาทั้งปวงไม่เที่ยง ในบรรดาธรรมที่เกี่ยวเนื่องในกายของตนทั้งหมด** ดังนี้."

พึงเข้าใจ "**สพฺพ**" ศัพท์ ในพระพุทธดำรัสว่า "**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา**" นี้ **เมื่อใช้ในความหมายว่า ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ พึงเข้าใจว่าเป็นการแสดงความหมาย "สพฺเพ ธมฺมา (ธรรมทั้งปวง)" โดยมีส่วนเหลือ (สาวเสสโต) เพราะยังมีเนื้อความที่จะต้องแนะนำ (เนยฺยตฺถตฺตา) ความหมายให้ชัดเจนลงไปอีก แต่เมื่อใช้ในความหมายว่า "ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น" พึงเข้าใจว่าเป็นการแสดงความหมาย "สพฺเพ ธมฺมา (ธรรมทั้งปวง)" โดยไม่มีส่วนเหลือ (อนวเสสโต)** ดังมีอรรถาธิบายแสดงไว้ในอรรถกถามูลปริยายสูตรว่า

[๑] พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ภาค ๑: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๒, หน้า ๑๘.

"เนยฺยตฺถตฺตา จสฺส สุตฺตสฺส น จตุภูมิกาปิ สภาวธมฺมา สพฺพธมฺมาติ เวทิตพฺพา. สกฺกายปริยาปนฺนา ปน เตภูมิกธมฺมาว อนวเสสโต เวทิตพฺพา."[๑]

แปลความว่า

"อนึ่ง สภาวธรรมทั้งหลาย แม้ที่เป็นไปในภูมิ ๔ ไม่พึงเข้าใจว่า ชื่อว่า ธรรมทั้งปวง (โดยสิ้นเชิง) เพราะเหตุที่สูตรนั้นมีเนื้อความที่จะต้องแนะนำ. แต่สภาวธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น ที่นับเนื่องในสักกายทิฏฐิ พึงเข้าใจว่าธรรมทั้งปวงโดยไม่มีส่วนเหลือ."

ดังมีพระพุทธดำรัสว่า

"วุตฺตํ เหตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ สพฺพํ ภิกฺขเว อนภิชานํ อปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย สพฺพญฺจ โข ภิกฺขเว อภิชานํ ปริชานํ ตตฺถ จิตฺตํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยายาติ ฯ เอตมตฺถํ ภควา อโวจ ฯ ตตฺเถตํ อิติ วุจฺจติ.

โย สพฺพํ สพฺพโต ญตฺวา สพฺพตฺเถสุ น รชฺชติ
สเว สพฺพํ ปริญฺญา โส สพฺพํ ทุกฺขํ อุปจฺจคาติ ฯ

อยมฺปิ อตฺโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตนฺติ."[๒]

แปลความว่า

"จริงอยู่ พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว...

'ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่รู้ยิ่งซึ่งธรรมทั้งปวงที่ควรรู้ยิ่ง ไม่กำหนดรู้**ธรรมทั้งปวง**ที่ควรกำหนดรู้นั้น ไม่ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่งและในธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ยังละกิเลสวัฏไม่ได้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อความสิ้นทุกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนภิกษุรู้ยิ่งซึ่งธรรมที่ควรรู้ยิ่งทั้งปวง กำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ทั้งปวง ยังจิตให้คลายกำหนัดในธรรมที่ควรรู้ยิ่งและธรรมที่ควรกำหนดรู้นั้น ละกิเลสวัฏได้ เป็นผู้ควรเพื่อความสิ้นทุกข์.'

และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสคาถาประพันธ์นี้ไว้ว่า

[๑] พระพุทธโฆษาจารย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ, ข้อ ๑๘๕, หน้า ๒๓๒.

'ผู้ใด รู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง โดยส่วนทั้งปวง ย่อมไม่กำหนัดในสักกายธรรมทั้งปวง ผู้นั้นกำหนดรู้ธรรมเป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งปวง ล่วงทุกข์ทั้งปวงได้โดยแท้."

ดังมีตัวอย่างการใช้ **"สพฺพ"** ศัพท์ ในความหมายว่า **ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔** ซึ่งเป็นการแสดงความหมายของคำว่า **"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" โดยมีส่วนเหลือ เพราะยังมีเนื้อความที่จะต้องแนะนำหรืออธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีก** ดังนี้

ตัวอย่างที่ ๑

"**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** สพฺเพปิ จตุภูมิกา ธมฺมา อนตฺตา. **อิธ ปน เตภูมิกธมฺมา ว คเหตพฺพา.** เต หิ อสารโต อวสวตฺตนโต สุญฺญโต อตฺต-ปฏิกฺเขปโต จ อนตฺตาติ วิปสฺสิตพฺพา."[๑]

แปลความว่า

"คำว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ความว่า **ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ แม้ทั้งหมดเป็นอนัตตา แต่ในที่นี้ควรถือเอาเฉพาะธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ เท่านั้น. จริงอยู่ธรรมเหล่านั้น พึงพิจารณาเห็นว่าเป็นอนัตตา เพราะไม่มีแก่นสาร เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะว่างเปล่า และเพราะปฏิเสธอัตตา."**

"ตตฺถ **สพฺเพ ธมฺมาติ ปญฺจกฺขนฺธาเอว อธิปฺเปตา. อนตฺตาติ** 'มา ชีรนฺตุ มา มียนฺตูติ วเส วตฺเตตุํ น สกฺกาติ อวสวตฺตนตฺเถน อนตฺตา สุญฺญา อสฺสามิกา อนิสฺสราติ อตฺโถ."[๒]

แปลความว่า

"คำว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ในพระคาถานั้น **พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประสงค์เอาขันธ์ ๕ เท่านั้น.** คำว่า อนัตตา ความว่า **ชื่อว่า อนัตตา** คือ **ว่างเปล่า ไม่มีเจ้าของ** คือ **ไม่มีอิสระ เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจว่า 'ใครๆ ไม่อาจให้เป็นไปในอำนาจว่า ธรรมทั้งปวง จงอย่าแก่ จงอย่าตาย."**

---

[๑] พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๘๓.

[๒] พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ภาค ๗: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๒, หน้า ๖๒.

ตัวอย่างที่ ๒

"ยสฺมา ปน โลกุตฺตรธมฺมา เหตุสมุจฺเฉเทน สมุจฺฉินฺทิตพฺพา น โหนฺติ, ตสฺมา สพฺพธมฺมสทฺเทน สงฺคหิตาปิ โลกุตฺตรธมฺมา สมุจฺเฉทวเสน สมฺภวโต อิธ น คเหตพฺพา, เหตุสมุจฺเฉเทน สมุจฺฉินฺทิตพฺพา เอว เตภูมกธมฺมา คเหตพฺพา."[๑]

แปลความว่า

"ก็เพราะโลกุตตรธรรมมิใช่ธรรมที่ต้องตัดขาด ด้วยการตัดขาดเหตุ, ฉะนั้นโลกุตตรธรรม (ธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔) **แม้ท่านสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ว่า สพฺพธมฺม ก็ไม่พึงถือเอาในที่นี้ เพราะเป็นธรรมที่เกิดพร้อมด้วยอำนาจแห่งการตัดขาด** (สมุจเฉท), **พึงถือเอาเตภูมิกธรรม** (ธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๓) **ที่ต้องตัดขาดด้วยการตัดขาดเหตุเท่านั้น ฯ"**

ตัวอย่างที่ ๓

อรรถกถาแสดงว่า "นิพพาน" ซึ่งเป็นธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ ก็รวมอยู่ในคำว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" ก็มีเนื้อความที่จะต้องอธิบายแนะนำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกว่า "เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ" เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๓.๑

"**สพฺเพ ธมฺมาติ** นิพฺพานมฺปิ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตา. **อนตฺตา** อวสวตฺต-นฏฺเฐน."[๒]

"บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา** ท่านกล่าวทำแม้นิพพานไว้ภายใน. ชื่อว่า**เป็นอนัตตา** เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ."

ตัวอย่างที่ ๓.๒

"**สพฺเพ ธมฺมาติ** นิพฺพานมฺปิ อนฺโต กตฺวา วุตฺตา. **อนตฺตาติ** อวสวตฺต-นฏฺเฐน."[๓]

"บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา ท่านกล่าวทำแม้นิพพานไว้ภายใน. ชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ."**

---

[๑] พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๓๓๘.

[๒] พระอุปเสนเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย มหานิทเทส: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๒๑๙.

[๓] พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๖๘.

อนึ่ง **อาจจะมีอรรถกถาบางแห่ง (แต่ก็เป็นส่วนน้อย) ที่แสดงเนื้อความสั้นๆ ว่านิพพานนับรวมอยู่ใน "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" ด้วย โดยมิได้อธิบายหรือแนะนำเพิ่มเติม ก็ย่อมเป็นที่เข้าใจได้ว่า ที่ว่า พระนิพพาน หรือ ธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ ซึ่งรวมอยู่ในความหมายของ "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" ด้วยนั้นเพราะเหตุไร ? หมายเอาธรรมส่วนไหน ?** ผู้ศึกษาสัมมาปฏิบัติสมถวิปัสสนาที่ได้ผลดีพอสมควรย่อมเข้าใจได้เลยว่า **"เพราะอรรถว่าไม่เป็นไปในอำนาจ"** นั่นเอง ดังตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ ๓.๓

"**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** นิพฺพานํ อนฺโตกริตฺวา วุตฺตํ."[๑]

"บทว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ท่านกล่าวทำนิพพานไว้ภายใน."

"**สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ** สพฺเพ จตุภูมกธมฺมา อนตฺตา."[๒]

"คำว่า **สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา** ความว่า ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๔ ทั้งหมดเป็นอนัตตา."

และจะเห็นชัดเจนตามที่ปรากฏในคัมภีร์บริวาร พระไตรปิฎกเล่มที่ ๘ วินัยปิฎก **ซึ่งแสดงว่า บัญญัติคือพระนิพพาน (พระนิพพานที่ยังเป็นบัญญัติ) เท่านั้น ที่เป็นอนัตตา** ดังปรากฏเนื้อความต่อไปนี้

"อนิจฺจา สพฺพสงฺขารา ทุกฺขานตฺตา จ สงฺขตา
นิพฺพานญฺเจว ปญฺญตฺติ อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา."[๓]

แปลความว่า

"**สังขารทั้งปวงที่ปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา และบัญญัติ คือพระนิพพาน** (เท่านั้น) **ท่านวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา.**"

นี้เป็นคำแปลตามพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๑ เล่มที่ ๘ พระวินัยปิฎก บริวาร ข้อที่ ๘๒๖ **ซึ่งเป็นคำแปลที่ถูกต้อง**

๑) ตามความหมายที่แท้จริง ตามสภาวะที่เป็นจริงของธรรมที่เป็น "บัญญัติ" ซึ่งมีสภาวะที่เป็นตรงกันข้ามกับ **"ปรมัตถธรรม"**

---

[๑] พระอุปเสนเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย จูฬนิทเทส: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๘.

[๒] พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาสังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๓๔๖.

[๓] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๘, วินัยปิฎก ปริวาร, ข้อ ๘๒๖, หน้า ๒๒๔.

๒) ตามมติอรรถกถา และ**หลักไวยากรณ์** ซึ่งมีคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ว่า

"**อนตฺตา อิติ นิจฺฉยาติ อนตฺตา อิติ วินิจฺฉิตา.**"[๑]

แปลความว่า

"คาถาว่า อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา มีความว่า บัญญัติคือพระนิพพาน ท่านวินิจฉัยว่าเป็นอนัตตา."

ซึ่งแสดงความหมายของคำว่า **"นิจฺฉยา"** เป็นอย่างเดียวกันกับคำว่า **"วินิจฺฉิตา"** ซึ่งเป็นกิริยากิตก์ กัมมวาจก มีรูปเป็นอิตถีลิงค์ เอกวจนะ จึงต้องแปลตามหลักไวยากรณ์โดยใช้คำว่า "ปญฺญตฺติ" (บัญญัติ) ซึ่งมีรูปเป็นอิตถีลิงค์ เอกวจนะ ตรงกับกิริยา เป็นประธานของกิริยา "นิจฺฉยา" (แปลว่า "**ท่านวินิจฉัยว่า....**")

แต่มีบางท่านที่แปลประโยคบาลีที่ว่า "นิพพานญฺเจว ปญฺญตฺติ อนตฺตา อิติ นิจฺฉยา" นี้ว่า "*พระนิพพานและบัญญัติ นั่นเอง เป็นอนัตตา มีวินิจฉัยดังนี้*" หรือแปลว่า "*พระนิพพานและบัญญัติ นั่นเอง ท่านวินิจฉัยว่า เป็นอนัตตา ดังนี้*" **เป็นการแปลที่ไม่ถูกต้องตามสภาวะที่เป็นจริงของธรรม ๒ ฝ่าย คือ บัญญัติธรรม** และ **ปรมัตถธรรม ซึ่งมีสภาพธรรมที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง** และ **เป็นการแปลที่ขัดกับมติอรรถกถาและหลักไวยากรณ์อีกด้วย** จึงขอตั้งข้อสังเกตไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ตัวอย่างที่ ๔

"พึงทราบวินิจฉัยในอุปปาทสูตรที่ ๔ ดังต่อไปนี้

บทว่า **ธมฺมฏฺฐิตตฺตา ได้แก่ภาวะที่ทรงตัวอยู่ได้เองตามสภาพ** บทว่า **ธมฺมนิยามตา ได้แก่ ความแน่นอนตามสภาพ** บทว่า **สพฺเพ สงฺขารา ได้แก่ สังขารอันเป็นไปในภูมิ ๔** บทว่า **อนิจฺจา** ความว่า **ชื่อว่า อนิจฺจา** ด้วยอรรถว่า **เป็นแล้วกลับไม่เป็น** บทว่า **ทุกฺขา** ความว่า **ชื่อว่าทุกข์ ด้วยอรรถว่าบีบคั้นเสมอ** บทว่า **อนตฺตา** ความว่า ***ชื่อว่า อนตฺตา เพราะอรรถว่า ไม่เป็นไปตามอำนาจ*** ในพระสูตรนี้ เป็นอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสลักษณะ ๓ อย่างไว้คละกัน ดังพรรณนามาฉะนี้."[๒]

ข้อนี้แสดงว่า พระพุทธดำรัสว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" แม้ธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ จะสงเคราะห์เข้าด้วยศัพท์ "ธรรมทั้งปวง" ด้วย แต่ก็ทรงหมายเฉพาะส่วนที่เป็นสังขารคือ ธรรมชาติที่

---

[๑] พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาวินัย ภาค ๓: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๔๒๒.

[๒] พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๓๔: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๖, หน้า ๕๗๕.

ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) เท่านั้น หาได้หมายความรวมถึงวิสังขาร อันเป็นธรรมชาติที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (อสังขตธรรม) คือ พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ด้วยไม่ เพราะสังขาร (สังขตธรรม) เท่านั้นที่เป็นธรรมที่ไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะเป็นธรรมที่เมื่อตั้งอยู่ก็แปรปรวนไป (วิปริณามธมฺมโต) ส่วนพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ เป็นอสังขตธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่เมื่อตั้งอยู่ หาได้ปรากฏความแปรปรวนไม่

ตัวอย่างที่ ๕

แม้ในพระพุทธดำรัสว่า "ธรรมทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่น" ก็หมายถึงแต่เฉพาะสังขาร (สังขตธรรม) อันได้แก่ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ เป็นต้น เท่านั้น ดังมีอธิบายว่า

"ในคำว่า สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย นี้มีวินิจฉัยดังต่อไปนี้ ชื่อว่า ธรรมทั้งปวงคือ ขันธ์ ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ ธรรมทั้งหมดนั้น ไม่ควร คือไม่ถูก ไม่ชอบ ไม่เหมาะ ที่จะยึดมั่นด้วยอำนาจตัณหาและทิฏฐิ เพราะเหตุไร ธรรมจึงไม่ควรถือมั่น เพราะธรรมเหล่านั้น ไม่ตั้งอยู่โดยอาการที่จะยึดถือไว้ จริงอยู่ ธรรมเหล่านั้นแม้ตนจะยึดถือเอาว่า สังขารทั้งหลายเป็นของเที่ยง เป็นสุข และเป็นอัตตา ก็ย่อมสำเร็จผลว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาอยู่นั่นเอง เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ไม่ควรถือมั่น ดังนี้ ฯ"[๑]

เพราะเหตุนั้น ผู้ศึกษาและปฏิบัติธรรมพึงต้องกำหนดพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่ธรรมทั้งปวงเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ให้ดี มิฉะนั้นจะกลายเป็นอุจเฉททิฏฐิ หรือ อนัตตสัญญาตกขอบไป และจงสำเหนียกพระพุทธดำรัสของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้ประทานหลักในการพิจารณาสภาวะอันเป็นเองของธรรมใด ที่เป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ และ อนตฺตา ว่า

"ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา."[๒]

แปลความว่า

"สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา."

อนึ่ง สำหรับผู้สนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติพึงสำเหนียกอรรถาธิบายของพระอรรถกถาจารย์ว่า อนิจฺจตา ทุกฺขตา อนตฺตตา นั้นเป็นเหมือนโซ่ ๓ ห่วงคล้องติดกัน คือมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน

[๑] พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่มที่ ๓๗: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๑๘๙.

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๗, สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค, ข้อ ๙๑, หน้า ๕๖.

หมด เมื่อเห็นลักษณะหนึ่ง ก็เป็นอันเห็นอีก ๒ ลักษณะที่เหลือ เพราะฉะนั้นลักษณะ ๓ นี้จึงชื่อว่า "ไตรลักษณ์" คือเป็นลักษณะทั้ง ๓ ที่ไม่แยกเป็นอิสระจากกัน ดังมีอรรถาธิบายว่า

"อนตฺตสญฺญา สญฺจาตีติ อสารกโต อวสวตฺตนโต ปรโต ริตฺตโต สุญฺญโต จ "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ เอวํ ปวตฺตา อนตฺตานุปสฺสนาสงฺขาตา อนตฺตสญฺญา จิตฺเต สญฺจาติ, อติทฬฺหํ ปติฏฺจาติ. อนิจฺจลกฺขเณ หิ ทิฏฺเจ อนตฺตลกฺขณํ ทิฏฺจเมว โหติ. ตีสุ หิ ลกฺขเณสุ เอกสฺมึ ทิฏฺเจ อิตรทฺวยํ ทิฏฺจเมว โหติ. เตน วุตฺตํ "อนิจฺจ-สญฺญิโน หิ เมฆิย อนตฺตสญฺญา สญฺจาตีติ อนตฺตลกฺขเณ ทิฏฺเจ อสฺมีติ อุปฺปชฺชนกมาโน สุปฺปชโหว โหตีติ อาห "อนตฺตสญฺญี อสฺมิมานสมุคฺฆาตํ ปาปุณาตีติ."[๑]

"คำว่า 'อนัตตสัญญาย่อมดำรงอยู่' ความว่า อนัตตสัญญา กล่าวคือ อนัตตานุปัสสนาที่เป็นไปอย่างนี้ว่า "ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา" เพราะไม่มีแก่นสาร เพราะไม่เป็นไปในอำนาจ เพราะเป็นอื่น เพราะว่าง และเพราะสูญ ย่อมดำรงอยู่ คือย่อมตั้งมั่นคงยิ่งในจิต. จริงอยู่ เมื่อเห็นอนิจจลักษณะ ก็เป็นอันเห็นอนัตตลักษณะเหมือนกัน. ก็บรรดาลักษณะทั้ง ๓ เมื่อเห็นลักษณะ ๑ ก็เป็นอันเห็นลักษณะ ๒ อย่างนอกนี้เหมือนกัน. เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า "ดูก่อนเมฆิยะ ก็อนัตตสัญญาย่อมดำรงอยู่แก่ผู้ได้อนิจจสัญญา เมื่อเห็นอนัตตลักษณะ มานะที่เกิดขึ้นว่า 'เรามี' ก็ชื่อว่าละได้ด้วยนั่นเอง เหตุนั้นพระองค์จึงตรัสว่า 'ผู้มีความสำคัญในสังขารว่าเป็นอนัตตา ย่อมถึงการถอนอัสมิมานะเสียได้."

เพราะฉะนั้น ตามที่มีผู้หลงเข้าใจผิดว่า ธรรมที่เที่ยง เป็นสุข คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ซึ่งเป็นวิสังขารหรืออสังขตธรรม ก็เป็นอนัตตาได้นั้น ไม่ถูกต้อง เพราะขัดกับสภาวะที่เป็นจริงของธรรมชาติสองฝ่าย คือ สังขาร (สังขตธรรม) กับวิสังขาร (อสังขตธรรม) แล้วยังเป็นการค้านแย้งต่อพระพุทธพจน์ และขัดกับมติอรรถกถาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

๒] ลักษณะโลกุตตรวิปัสสนา

๒.๑ สัจจลักษณะแห่งอริยสัจ ๔

สัจจลักษณะ คือ สังขตลักษณะ ๑ อสังขตลักษณะ ๑, สังขตลักษณะย่อมมีแก่ ทุกขสัจ สมุทัย และ มรรคสัจ อสังขตลักษณะย่อมมีแก่นิโรธสัจ (ในความหมายเดียวคือที่เป็นอสังขตธาตุ)

[๑] พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๕๑.

ซึ่งพระโยคาวจรจะเห็นแจ้ง ขณะเมื่อพิจารณาอริยสัจ ๔ เจริญโลกุตตรปัญญาอันเห็นแจ้งรู้แจ้ง ด้วยญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ มีรอบ ๑๒ ดังต่อไปนี้

(๑) สัจจญาณ คือ ความกำหนดรู้

ก. ทุกขอริยสัจ

ข. ทุกขสมุทัยอริยสัจ

ค. ทุกขนิโรธอริยสัจ และ

ง. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ว่ามีอย่างไร

(๒) กิจจญาณ คือ ความกำหนดรู้ ว่า

ก. ทุกข์ ควรกำจัด

ข. ทุกขสมุทัย ควรละ

ค. ทุกขนิโรธ ควรทำให้แจ้ง

ง. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ควรทำให้เจริญ

(๓) กตญาณ คือ ความกำหนดรู้ ว่า

ก. ทุกข์ กำจัดได้แล้ว

ข. ทุกขสมุทัย ละได้แล้ว

ค. ทุกขนิโรธ ได้ทำให้แจ้งแล้ว

ง. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ได้ทำให้เจริญแล้ว

๒.๒ อัตตลักษณะของวิสังขารธรรมคืออัตตลักษณะของพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ อันเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับความเป็นสภาพมิใช่ตัวตน (อนตฺตปฏิกฺเขป) ของสังขารธรรม (สังขตธรรม) ทั้งปวง ซึ่งจะปรากฏเป็นโลกุตตรปัญญาแก่พระโยคาวจรขณะเมื่อเจริญโลกุตตรวิปัสสนา ในลำดับการพิจารณาปัจจเวกขณ์ ๕ คือ เมื่อได้บรรลุมรรคผลนิพพาน คือ เป็นพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์แล้ว ก็พิจารณามรรค พิจารณาผล พิจารณากิเลสที่ละได้แล้ว พิจารณากิเลสที่ยังเหลือ (ในกรณีพระเสขบุคคล) และพิจารณาพระนิพพาน ทั้งโดยสภาวะนิพพาน ผู้ทรงสภาวะนิพพาน และอายตนะ-นิพพาน จากการที่ได้ทั้งเห็นแจ้ง รู้แจ้ง และได้บรรลุเป็นพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์นั้น โดยความเป็นสภาพเที่ยง (นิจฺจตา) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ) และโดยความเป็นตัวตน (อตฺตตา) แท้ ดังนี้

๑. นิจฺจตา ความเป็นธรรมที่เที่ยง[๑] เพราะ

(ก) เป็นธรรมอันไม่เคลื่อน (อจฺจุตํ) อันไม่ตาย (อมตํ)[๒]

(ข) เป็นธรรมที่มั่นคง (สสฺสตํ) ไม่กำเริบ (อกุปฺปํ) ยั่งยืน (ธุวํ)[๓]

(ค) เมื่อตั้งอยู่ไม่ปรากฏความแปรปรวน (น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ) จึงเป็นธรรมที่ไม่มีความเสื่อมสลาย (น วโย ปญฺญายติ)[๔] ดังที่ท่านพระสารีบุตรมหาเถระได้แสดงอมตนิพพาน ว่า

"ความเกิดขึ้นแห่งนิพพานใดย่อมปรากฏ ความเสื่อมแห่งนิพพานนั้นมิได้มี ย่อมปรากฏอยู่โดยแท้ นิพพานเป็นคุณชาติเที่ยง ยั่งยืน มั่นคง มิได้มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่า อันอะไรๆ นำไปไม่ได้ ไม่กำเริบ."[๕]

๒. ปรมํ สุขํ เป็นสุขอย่างยิ่ง เพราะ

เป็นอสังขตธรรมที่ไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดทุกข์ จึงเป็นธรรมที่ไม่ปรากฏความเกิด (น อุปฺปาโท ปญฺญายติ)[๖] จึงไม่แก่ ไม่เจ็บ คือ ไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ[๗] และเป็นธรรมที่ไม่ตาย (อมตํ ปทํ) ดังพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า

"ด้วยบทว่า 'น อุปฺปาโท ปญฺญายติ' เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงความไม่มีแห่งความเกิดขึ้น ทั้งความแก่และความแตกดับ ก็เพราะไม่มีลักษณะมีการเกิดขึ้นเป็นต้น จึงปรากฏเป็นอสังขตะ."[๘]

๓. อตฺตตา ความเป็นตัวตน (แท้) เพราะ

(ก) เป็นธรรมที่ปฏิเสธ คือมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับอนัตตา (อนตฺตปฏิกฺเขปโต)

(ข) เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแสดงหลักเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของธรรม

---

๑ พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เล่ม ๔๕: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๓๑๐.

๒ พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่ม ๔๒: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๖, หน้า ๔๕๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

๔ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๔๘๗, หน้า ๑๙๒.

๕ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๔๘๗, หน้า ๑๙๒. และดูเล่มที่ ๓๐ ข้อ ๖๕๙, หน้า ๓๑๕.

๖ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๔๘๗, หน้า ๑๙๒.

๗ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค, ข้อ ๗๓๕, หน้า ๖๓๐-๖๓๑.

๘ พระสูตรและอรรถกถาแปล อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่ม ๓๔: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๖, หน้า ๒๐๖.

๒ ฝ่าย คือฝ่ายที่เป็น "อนัตตา" กับฝ่ายที่เป็น "อัตตา" แท้ๆ โดยนัยว่า รูปเป็นอนัตตา ก็ (ถ้า) รูปนี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ ก็เพราะว่ารูปนี้เป็นอนัตตา ฉะนั้น รูปนี้จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ ดังพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

> "รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา. รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส. นยิทํ รูปํ อาพาธาย สํวตฺเตยฺย. ฯเปฯ ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา. ตสฺมา รูปํ อาพาธาย สํวตฺตติ."[๑]

แปลความว่า

> "ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูป (คือสังขารร่างกายนี้) เป็นอนัตตา (มิใช่ตน) ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ (ถ้า) รูปนี้จักได้เป็นอัตตา (ตน) แล้ว รูปนี้ก็ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ (ความลำบาก)... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะรูป (นี้) แล เป็นอนัตตา ฉะนั้นรูป (นี้) จึงเป็นไปเพื่ออาพาธ"

เป็นอันแสดงว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแสดงหลักการพิจารณาความเป็นอนัตตา (อนตฺตตา) และความเป็นอัตตา (อตฺตตา) ให้ทราบโดยนัยไว้แล้วว่า ธรรมที่เป็นอนัตตา ย่อมเป็นไปเพื่ออาพาธ ส่วนธรรมที่เป็นอัตตา ย่อมไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ธรรมที่ไม่เป็นไปเพื่ออาพาธนี้ก็คือพระนิพพาน-ธาตุโดยปรมัตถ์ ซึ่งเป็นอสังขตธรรมที่ไม่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งให้ต้องแตกดับ (ตาย) จึงไม่ต้องมีความเกิด เพราะไม่มีเหตุปัจจัยให้เกิดอีก ไม่ต้องแก่ ไม่ต้องเจ็บ และไม่ต้องตายอีก

พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์นั้น มีลักษณะเป็นตรงกันข้ามกับสังขารธรรม (สังขตธรรม) โดยสิ้นเชิง คือเป็นอัตตา (แท้) (มิใช่อัตตาเทียมอย่างที่ชาวโลกเขาสมมุติหรือบัญญัติกันว่าเป็นอัตตา) ด้วยประการฉะนี้

(ค) เป็นธรรมที่มีเจ้าของ (สามิกโต) คือเป็นของพระอริยเจ้าผู้บรรลุเฉพาะตน อันพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงพระนิพพานธรรม ว่า "เป็นของตน" คือตรัสว่า "ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโนติ" ซึ่งแปลความว่า "พึงรู้พระนิพพานของตน" ดังนี้ ได้มีอรรถกถาอธิบายไว้ว่า

> "ชญฺญา **นิพฺพานมตฺตโนติ** อญฺเญสํ ปุถุชฺชนานํ สุปินนฺเตปิ อโคจรภาวโต อริยานํ ปน ตสฺส ตสฺเสว อาเวณิกตฺตา อตฺตสทิสตฺตา จ "**อตฺตาติ** ลทฺธโวหารสฺส มคฺคผลญาณสฺส สาติสยวิสยภาวโต **เอกนฺตสุขาวหํ นิพฺพานํ อสงฺขตธาตุ** "**อตฺตโนติ** วุตฺตํ, ตํ นิพฺพานํ ชญฺญา ชาเนยฺย, มคฺคผลญาเณหิ ปฏิวิชฺเฌยฺย,

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค, ข้อ ๒๐, หน้า ๒๔-๒๖.

> สจฺฉิกเรยฺยาติ อตฺโถ, เอเตน อริยานํ นิพฺพาเน อธิมุตฺตตํ ทสฺเสติ ฯ"[๑]

แปลความว่า

> "บทว่า **ชญฺญา นิพฺพานมตฺตโน** *(พึงรู้พระนิพพานของตน)* ความว่า **พระนิพพานอันเป็นอสังขตธาตุนำมาซึ่งความสุขโดยส่วนเดียว** โดยเป็นอารมณ์อันดีเยี่ยมแก่มรรคญาณ และผลญาณ **ซึ่งได้โวหาร** (ชื่อเรียก) ว่า **"อัตตา"** เพราะพระนิพพานไม่เป็นอารมณ์ของปุถุชนอื่น แม้โดยที่สุดความฝัน แต่เพราะพระนิพพานเป็นแผนกหนึ่งแห่งมรรคญาณและผลญาณนั้นๆ ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย และเพราะ**พระนิพพานเป็นเช่นกับอัตตา** จึงตรัสว่า **"อตฺตโน"** *(ของตน)*, พึงรู้ คือพึงทราบพระนิพพานนั้น, อธิบายว่า พึงรู้แจ้ง คือพึงทำให้แจ้งด้วยมรรคญาณและผลญาณทั้งหลาย ด้วยคำนั้น ทรงแสดงถึงความที่พระอริยเจ้าทั้งหลายมีจิตน้อมไปในพระนิพพาน."

(ง) **เป็นธรรมที่เป็นแก่นสาร (ธมฺมสารํ นิพพานํ)** โดยความเป็นสภาพเที่ยง และโดยความเป็นสภาพประเสริฐที่สุด (นิจฺจภาวโต เสฏฺฐภาวโต จ)[๒]

(จ) **พระนิพพานเป็นธรรมที่ไม่ว่าง (อริตฺตํ) ไม่เปล่า (อตุจฺฉํ)** (คือเป็นธรรมที่มีสาระแก่นสาร กล่าวคือเป็นตัวตนแท้นั่นเอง-*ผู้เขียน*) **แต่เป็นธรรมที่สูญอย่างยิ่ง (ปรมํ สุญฺญํ)**[๓] **คือเป็นธรรมที่สูญ กล่าวคือว่างอย่างยิ่งจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน** และ**ว่างเปล่า (สุญฺญโต) จากสังขาร หรืออัตตาเทียมอันชาวโลกสมมติว่าเป็นตัวตน** และ **ว่างจากสิ่งที่เนื่องด้วยตนนั้น เช่น บริขาร เป็นต้น อุปมาดัง "เรือนว่าง หม้อว่าง" ซึ่งหมายความว่า เรือนหรือหม้อนั้น ว่างจากสิ่งที่ไม่มีแก่นสารเท่านั้น ส่วนเรือน**และ**หม้อที่เป็นแก่นสารนั้น ยังคงมีปรากฏอยู่ หาได้เสื่อมสลาย** (น วโย, น อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ) **สูญสิ้นหมดไป** (ดังเช่นสิ่งที่ไม่มีแก่นสารที่ต้องตกอยู่ในอาณัติแห่งพระไตรลักษณ์ คือความเป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา) **ด้วยไม่** ดังเช่นพระมหานามเถระได้อธิบายว่า

> **"สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ** "การโก เวทโก สยํวสีติ เอวํ โลกปริ-กปฺปิเตน อตฺตนา จ อตฺตาภาวโตเยว อตฺตโน สนฺตเกน ปริกฺขาเรน จ สุญฺญํ. สพฺพํ จกฺขาทิ โลกิยํ ธมฺมชาตํ, ตํเยว ลุชฺชนปลุชฺชนฏฺเฐน โลโก นาม. ยสฺมา จ อตฺตา จ เอตฺถ นตฺถิ อตฺตนิยญฺจ เอตฺถ นตฺถิ, **ตสฺมา สุญฺโญ โลโกติ วุจฺจตีติ**

[๑] พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๓, หน้า ๒๐๑.

[๒] พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เล่มที่ ๔๕: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๓๑๐.

[๓] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค, ข้อ ๗๓๕, หน้า ๖๓๒.

อตฺโถ. โลกุตฺตโรปิ จ ธมฺโม **อตฺตตฺตนิเยหิ สุญฺโญ เอว. ปุจฺฉานุรูเปน ปน โลกิโยว ธมฺโม วุตฺโต. สุญฺโญติ** จ ธมฺโม นตฺถีติ วุตฺตํ น โหติ, ตสฺมึ ธมฺเม อตฺตตฺตนิยสารสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ. โลเก จ "สุญฺญํ ฆรํ สุญฺโญ ฆโฏติ วุตฺเต ฆรสฺส ฆฏสฺส จ นตฺถิภาโว วุตฺโต น โหติ. ตสฺมึ ฆเร ฆเฏ จ อญฺญสฺส นตฺถิภาโว วุตฺโต โหติ. ภควตา จ "อิติ ยํ หิ โข ตตฺถ น โหติ, เตน ตํ สุญฺญํ สมนุปสฺสติ. ยํ ปน **ตตฺถ อวสิฏฺฐํ โหติ. ตํ สนฺตํ อิทมตฺถีติ ปชานาตีติ อยเมว อตฺโถ วุตฺโต. ตถา ญายคนฺเถ จ สทฺทคนฺเถ จ อยเมว อตฺโถ อิติ อิมสฺมึ สุตฺตนฺเต อนตฺตลกฺขณเมว กถิตํ.**"[๑]

แปลความว่า

"คำว่า **"สูญ (ว่างเปล่า) จากอัตตาหรือสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตา"** ความว่า **สูญจากอัตตาที่โลกกำหนดไว้อย่างนี้ว่า "ผู้ทำ ผู้เสวย ผู้มีอำนาจเอง"** และ**จากบริขารอันเป็นของตน เพราะความไม่มีอัตตานั่นแหละ** จักษุเป็นต้นทั้งหมดเป็นธรรมชาติที่เป็นของโลก, จักษุเป็นต้นนั่นแหละ ชื่อว่า โลก เพราะย่อมสลายไป **อนึ่ง เพราะอัตตาไม่มีในโลกนี้** และสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาก็ไม่มีในโลกนี้, ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "โลกสูญ" แม้โลกุตตรธรรม ก็สูญจากอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตานั่นเอง. แต่ท่านกล่าวถึงโลกิยธรรมเท่านั้น โดยสมควรแก่คำถาม.

อนึ่ง คำว่า "สูญ" ท่านไม่กล่าวว่า "ธรรมไม่มี", ท่านกล่าวถึงความไม่มีสาระในอัตตาและสิ่งที่เนื่องด้วยอัตตาในธรรมนั้น. อนึ่ง เมื่อเขาพูดกันในโลกว่า "เรือนสูญ หม้อสูญ" ก็มิใช่กล่าวถึงความไม่มีเรือนและหม้อ, (แต่) กล่าวถึงความไม่มีสิ่งอื่นในเรือนและในหม้อนั้น.

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสความนี้ไว้ว่า "ก็สิ่งใดแลไม่มีในสิ่งนั้น ภิกษุย่อมพิจารณาสิ่งนั้นว่าสูญด้วยเหตุนั้น แต่สิ่งใดมีเหลืออยู่ในสิ่งนั้น สิ่งนั้นมีอยู่ ภิกษุย่อมรู้ว่า สิ่งนั้นมีอยู่..." ในพระสูตรนี้ ท่านกล่าวถึงอนัตตลักขณสูตรเท่านั้น."

[๑] พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๒๗๘-๒๗๙.

ข้อ ๔ ธรรมเครื่องยังวิชชาให้เกิดและเจริญขึ้น เพื่อดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระอริยสัจ ๔ และพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ใต้ควงไม้ศรีมหาโพธิ์ในตอนรุ่งอรุณของวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน ๖) เมื่อ ๒๕๘๓ ปีที่ล่วงมาแล้วนี้ ทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชชา (วิชชา ๓, วิชชา ๘) และจรณะ ๑๕ (วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน) ส่วนพระอริยสาวกผู้ฟังพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติตามพระสัทธรรมอันพระองค์ตรัสไว้ดีแล้ว ได้ถึงความบรรลุมรรค ผล นิพพาน ตามรอยบาทพระพุทธองค์แล้วนั้น ต่างได้บรรลุคุณธรรมตามระดับภูมิธรรมและสาวกบารมีของแต่ละท่านไม่เท่ากัน แต่อย่างน้อยก็ได้บรรลุ "อาสวักขยญาณ" อันเป็นวิชชาที่ ๓ ด้วยกันทุกองค์

ธรรมเครื่องยังวิชชาให้เกิดและเจริญขึ้น เพื่อดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ทั้งปวง คือ **สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน** และ **จรณะ ๑๕** ดังต่อไปนี้

ก. วิชชาภาคิยธรรม: สมถวิปัสสนา[๑]

ดังมีพระพุทธดำรัสตรัสไว้ว่า

"เทฺวเม ภิกฺขเว ธมฺมา วิชฺชาภาคิยา. กตเม เทฺว. **สมโถ จ วิปสฺสนา** จ. สมโถ ภิกฺขเว ภาวิโต กิมตฺถมนุโภติ. จิตฺตํ ภาวิยติ. จิตฺตํ ภาวิตํ กิมตฺถมนุโภติ. โย ราโค โส ปหียติ. วิปสฺสนา ภิกฺขเว ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ. ปญฺญา ภาวิยติ. ปญฺญา ภาวิตา กิมตฺถมนุโภติ. ยา อวิชฺชา สา ปหียติ.

ราคุปกฺกิลิฏฺฐํ วา ภิกฺขเว จิตฺตํ น วิมุจฺจติ. อวิชฺชูปกฺกิลิฏฺฐา วา ปญฺญา น ภาวิยติ. อิติ โข ภิกฺขเว ราควิราคา **เจโตวิมุตฺติ** อวิชฺชาวิราคา **ปญฺญาวิมุตฺติ**."

แปลความว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างเป็นไปในส่วนแห่งวิชชา ธรรม ๒ อย่างเป็นไฉน ? คือ **สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ? ย่อมอบรมจิต จิตที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ? ย่อมละราคะได้ วิปัสสนาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ? ย่อมอบรมปัญญา ปัญญาที่อบรมแล้ว ย่อมเสวยประโยชน์อะไร ? ย่อม

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต, ข้อ ๒๗๕-๒๗๖, หน้าที่ ๗๗-๗๘.

ละอวิชชาได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตที่เศร้าหมองด้วยราคะ ย่อมไม่หลุดพ้น หรือปัญญาที่เศร้าหมองด้วยอวิชชา ย่อมไม่เจริญ ด้วยประการฉะนี้แล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะสำรอกราคะได้ จึงชื่อว่า**เจโตวิมุตติ** เพราะสำรอกอวิชชาได้ จึงชื่อว่า **ปัญญาวิมุตติ**."

ข. จรณะ ๑๕[๑]

๑. **สีลสัมปทา** ความถึงพร้อมด้วยศีล

อปัณณกปฏิปทา ๓

๒. **อินทรียสังวร** การสำรวมอินทรีย์

๓. **โภชเนมัตตัญญุตา** ความรู้จักประมาณในการบริโภค

๔. **ชาคริยานุโยค** การประกอบความตื่น

สัทธรรม ๗

๕. **ศรัทธา** ความเชื่อในบุคคล ในข้อปฏิบัติ และในสิ่งที่ควรเชื่อ

๖. **หิริ** ความละอายแก่ใจ ต่อความชั่ว

๗. **โอตตัปปะ** ความเกรงกลัวต่อความชั่วหรือบาปอกุศล

๘. **พาหุสัจจะ** ความเป็นผู้ได้ยินได้ฟัง ได้เรียนรู้ มีประสบการณ์มามาก

๙. **อารัทธวิริยะ** มีความเพียรอันปรารภแล้ว

๑๐. **สติ** ความระลึกได้ ไม่เผลอ ในการควบคุมจิตใจให้เป็นไปในทางที่ดีที่ชอบ ไม่ไปในทางชั่ว

๑๑. **ปัญญา** ความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผลในทางเจริญและทางเสื่อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเห็นแจ้งรู้แจ้งในกองสังขารและวิสังขารธรรมคือพระนิพพานและอริยสัจ ๔ ตามที่เป็นจริง

ฌาน ๔

๑๒. **ปฐมฌาน**

๑๓. **ทุติยฌาน**

๑๔. **ตติยฌาน**

๑๕. **จตุตถฌาน**

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๓, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, ข้อ ๒๖, หน้า ๒๕-๒๖.

ค. วิชชา: ธรรมเครื่องดับอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์ ได้แก่

(๑) วิชชา ๓[๑]

๑. **ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ** ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้

๒. **จุตูปปาตญาณ** ความรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย

๓. **อาสวักขยญาณ** ญาณหยั่งรู้วิธีทำอาสวะให้สิ้น

(๒) วิชชา ๘[๒] *(รวมโลกิยอภิญญา ๖)* ***เครื่องกำจัดอวิชชามูลรากฝ่ายเกิดทุกข์***

๑.	**วิปัสสนาญาณ**	ญาณในวิปัสสนา	
๒.	**มโนมยิทธิ**	ฤทธิ์ทางใจ	*โลกิยอภิญญา ๖*
๓.	**อิทธิวิธี**	แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ	
๔.	**ทิพพโสต**	หูทิพย์	
๕.	**เจโตปริยญาณ**	รู้จักกำหนดใจผู้อื่นได้	
๖.	**ปุพเพนิวาสานุสสติ**	ระลึกชาติได้	
๗.	**ทิพพจักขุ**	ตาทิพย์	
๘.	**อาสวักขยญาณ**	ญาณหยั่งรู้วิธีทำอาสวะให้สิ้น	

(๓) อวิชชา ๘[๓] *(ความไม่รู้)* ***มูลรากฝ่ายเกิดทุกข์***

๑.	**ทุกฺเข อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ในทุกข์
๒.	**ทุกฺขสมุทเย อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ในเหตุเกิดแห่งทุกข์
๓.	**ทุกฺขนิโรเธ อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ในความดับทุกข์
๔.	**ทุกฺขนิโรธคามินิยา อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์
๕.	**ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ**	ความไม่รู้อดีต
๖.	**อปรนฺเต อญฺญาณํ**	ความไม่รู้อนาคต
๗.	**ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต
๘.	**อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณํ**	ความไม่รู้ปฏิจจสมุปบาท.

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๓, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์, ข้อ ๗๕๕-๗๕๗, หน้า ๖๘๖-๖๘๘.

[๒] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๙, ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค, ข้อ ๑๓๑-๑๓๘, หน้า ๑๐๑-๑๑๒. (**มโนมยิทธิ สำเร็จด้วยใจ** สามารถรู้เห็นได้ด้วยทิพพจักขุวิญญาณธาตุเท่านั้น เช่น การทำให้หายตัว การล่องหน เป็นต้น ส่วน**อิทธิวิธี สำเร็จด้วยใจ** สามารถรู้เห็นได้แม้ด้วยมังสจักขุวิญญาณธาตุ เช่น คนเดียวทำเป็นหลายคน การเกณฑ์ฝน เก็บฝน เป็นต้น)

[๓] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๔, อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์, ข้อ ๖๙๑, หน้า ๒๗๓-๒๗๔.

ข้อ ๕ โพธิปักขิยธรรม: ธรรมเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ (เครื่องเกื้อหนุนอริยมรรค)[๑]

(๑) **สติปัฏฐาน ๔**[๒]

(๒) **สัมมัปปธาน ๔** (ความเพียรชอบใน ๔ สถาน)[๓]

๑) **สังวรปธาน** เพียรระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น

๒) **ปหานปธาน** เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

๓) **ภาวนาปธาน** เพียรเจริญกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น

๔) **อนุรักขนาปธาน** เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไป

(๓) **อิทธิบาท ๔** (คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ)[๔]

๑) **ฉันทะ** ความพอใจ

๒) **วิริยะ** ความเพียร

๓) **จิตตะ** ความเอาใจฝักใฝ่

๔) **วิมังสา** ความไตร่ตรอง คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผล

(๔) **อินทรีย์ ๕** (ธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน: *เหมือนพละ ๕ แต่อ่อนกว่า และเป็นพื้นฐานให้พละ ๕ เจริญแก่กล้าขึ้น*)[๕]

(๕) **พละ ๕** (ธรรมอันเป็นกำลัง)[๖]

๑) **สัทธา** ความเชื่อ

๒) **วิริยะ** ความเพียร

๓) **สติ** ความระลึกได้

๔) **สมาธิ** ความตั้งจิตมั่น

๕) **ปัญญา** ความรู้ทั่วชัด

---

[๑] พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๔, หน้า ๑๙๖.

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค, ข้อ ๒๗๓-๓๐๐, หน้า ๒๖๘-๒๙๐.

[๓] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๑, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต, ข้อ ๖๙ หน้า ๙๓-๙๔.

[๔] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, ข้อ ๒๓๑, หน้า ๒๐๗.

[๕] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, ข้อ ๓๐๐, หน้า ๒๓๗.

[๖] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๑๓, หน้า ๑๐.

(๖) **โพชฌงค์ ๗** (ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้)[๑]

๑) **สติ** ความระลึกได้

๒) **ธัมมวิจยะ** ความเลือกเฟ้นธรรม

๓) **วิริยะ** ความเพียร

๔) **ปีติ** ความอิ่มใจ

๕) **ปัสสัทธิ** ความสงบกาย สงบใจ

๖) **สมาธิ** ความมีใจตั้งมั่น

๗) **อุเบกขา** ความมีใจเป็นกลาง เพราะเห็นตามเป็นจริง

(๗) **อริยมรรคมีองค์ ๘**[๒]

๑) **สัมมาทิฏฐิ** เห็นชอบ

๒) **สัมมาสังกัปปะ** ดำริชอบ

๓) **สัมมาวาจา** เจรจาชอบ

๔) **สัมมากัมมันตะ** กระทำการงานชอบ

๕) **สัมมาอาชีวะ** เลี้ยงชีพชอบ

๖) **สัมมาวายามะ** พยายามชอบ

๗) **สัมมาสติ** ระลึกชอบ

๘) **สัมมาสมาธิ** ตั้งจิตมั่นชอบ

ข้อ ๖ การบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือพระนิพพาน

การที่สัตว์โลกจะสามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานได้นั้น จักต้องบำเพ็ญกุศลคือคุณความดีที่ต้องบำเพ็ญอย่างยิ่งยวด ๑๐ ประการ จนแก่กล้าเป็น "บารมี" "อุปบารมี" และถึง "ปรมัตถบารมี" โดยสมบูรณ์หมดทั้ง ๑๐ ประการนั้นในภพชาติใด ก็จะสามารถปฏิบัติธรรม กระทำที่สุดแห่งทุกข์ กล่าวคือบรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์ขีณาสพในภพชาตินั้น ตามศักดิ์แห่งอธิษฐานบารมี กล่าวคือตามศักดิ์และสิทธิ์แห่งบารมีของพระอรหันต์สาวก สูงขึ้นไปเป็นบารมีของพระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจะมีระยะเวลาการบำเพ็ญบารมี

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, ข้อ ๓๒๗, หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค, ข้อ ๒๙๙, หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

จากน้อยไปหามากต่างกันตามลำดับ

แม้แต่เฉพาะพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังมีระยะเวลาของการบำเพ็ญบารมีแตกต่างกันโดยประเภท ดังมีปรากฏใน "ชินกาลมาลีปกรณ์"[๑] ว่า

ก. พระโพธิสัตว์[๒]

มี ๓ ประเภท คือ

ปัญญาธิกโพธิสัตว์ มีศรัทธาอ่อน มีปัญญากล้าแข็ง ๑
สัทธาธิกโพธิสัตว์ มีปัญญาปานกลาง มีศรัทธากล้าแข็ง ๑
วิริยาธิกโพธิสัตว์ มีศรัทธาและปัญญาอ่อน มีความเพียรกล้าแข็ง ๑

ทั้ง ๓ ประเภทนี้มีความแตกต่างกัน ๕ อย่าง คือ แตกต่างระยะกาลบำเพ็ญบารมี ๑ แตกต่างอายุกาล ๑ แตกต่างระยะกาลบุพนิมิตที่ปรากฏ ๑ แตกต่างระยะวัย ๑ แตกต่างระยะกาลบำเพ็ญความเพียร ๑

เฉพาะระยะกาลบำเพ็ญบารมีนั้น มีความแตกต่างดังนี้

ปัญญาธิกโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป
สัทธาธิกโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี ๘ อสงไขยแสนกัป
วิริยาธิกโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมี ๑๖ อสงไขยแสนกัป

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนี้ ได้ทรงบำเพ็ญบารมีเป็นพระปัญญาธิกโพธิสัตว์มาแล้ว ๔ อสงไขยแสนกัป จึงได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยกำลังพระปัญญินทรีย์แรงกล้ามาก

พระโพธิสัตว์เจ้าของเรานี้ได้ทรงทำความปรารถนาเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยพระทัยมีระยะกาลตั้งแต่ ศาสนาพระพรหมเทวะ จนถึงศาสนาพระตถาคตศากยมุนีองค์ก่อนแล้ว **๗ อสงไขย ได้ทรงกระทำความปรารถนาด้วยพระวาจา** ตั้งแต่พระตถาคตศากยมุนีองค์ก่อนถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทีปังกรอีก **๙ อสงไขย** แล้วจึง**ได้ทรงกระทำความปรารถนาทั้งด้วยพระวรกายและพระวาจา** อีก **๔ อสงไขยแสนกัป ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทีปังกร** จนถึง**พระพุทธเจ้ากัสสปะ** จึงได้

[๑] "ชินกาลมาลีปกรณ์" แปลโดย ศ.ร.ต.ท.แสง มนวิทูร (เปรียญ): กรมการศาสนา, พ.ศ.๒๕๑๗, หน้า ๔, ๘ และ ๔๙. (ต้นฉบับเดิมเป็นภาษาบาลี รจนาโดยท่าน พระรัตนปัญญาเถระ ชาวล้านนาไทย เชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.๒๐๖๐-๒๐๗๑ ว่าด้วยตำนานพระพุทธศาสนา ตั้งแต่กาลก่อนพระพุทธศากยโคดมเสด็จอุบัติขึ้นในโลก).

[๒] พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๑: โรงพิมพ์วิญญาณ, พ.ศ.๒๕๓๒, หน้า ๑๓.

สำเร็จเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อ ๒๕๘๓ ปีที่ล่วงมานี้

อนึ่ง ผู้ปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้า โดยกาลแม้มีประมาณเท่านี้ ก็จำต้องปรารถนาสมบัติ ๘ ประการ ในการกระทำ**อภินิหาร**คือ**ความปรารถนา**เดิมเริ่มแรกใน**ธรรม ๘ ประการ**นั้น **อภินิหาร**นี้ย่อมสำเร็จเพราะประชุมธรรม ๘ ประการ[๑] ไว้ได้ดังนี้คือ

(๑) **ความเป็นมนุษย์** เว้นจากกำเนิดมนุษย์ ความปรารถนาย่อมไม่สำเร็จแก่ผู้ดำรงอยู่ในกำเนิดที่เหลือ คือในกำเนิดอื่น แม้แต่กำเนิดเทวดา

(๒) **ความถึงพร้อมด้วยเพศชาย** มาตุคามคือหญิง กระเทย คนสองเพศ แม้จะดำรงอยู่ในกำเนิดมนุษย์ ก็ปรารถนาไม่สำเร็จ

(๓) **ความถึงพร้อมด้วยเหตุ** คือความถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งพระอรหัต

(๔) **การได้พบพระศาสดา** ดังเช่นสุเมธบัณฑิตได้พบพระพุทธเจ้าทีปังกรในที่พร้อมพระพักตร์แล้ว จึงทำความปรารถนา จึงสำเร็จ

(๕) **การบรรพชา** ก็คือความเป็นผู้ไม่มีเหย้าเรือน ซึ่งย่อมควรในพระพุทธศาสนา หรือในนิกายของดาบสหรือปริพพาชกผู้เป็นกรรมวาที คือผู้มีปกติกล่าวกรรมตามพระพุทธภาษิตว่า กมฺมํ สตฺเต วิภชติ ยทิทํ หีนปฺปณีตตาย (กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต) และกิริยวาที เหมือนดังท่านสุเมธบัณฑิต

(๖) **ความถึงพร้อมด้วยคุณ** คือการได้เฉพาะคุณมีฌานและอภิญญาเป็นต้น แม้เมื่อบวชแล้วก็เฉพาะสมบูรณ์ด้วยคุณเท่านั้นจึงจะสำเร็จ เหมือนดังสุเมธบัณฑิตผู้มีอภิญญาและเป็นผู้ได้สมาบัติ ๘

(๗) **อธิการ** คือ การกระทำอันยิ่ง ดังเช่นบุคคลบริจาคชีวิตเป็นต้น เหมือนสุเมธบัณฑิตกระทำการบริจาคตน คือทอดกายลงนอนเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าทีปังกรพร้อมทั้งพระสาวกเสด็จเหยียบย่างไปโดยไม่ต้องทรงเหยียบโคลนตม

(๘) **ฉันทตา** คือ ความเป็นผู้มีฉันทะที่จะกระทำอภินิหารให้สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ใคร่เพื่อจะทำดังเช่นว่า ถ้าใครๆ มากล่าวว่า ใครเหยียบจักรวาลทั้งสิ้นอันเต็มไปด้วยถ่านเพลิงปราศจากเปลว ก็ย่อมปรารถนาความเป็นพระพุทธเจ้าได้ ดังนี้ ผู้ใดได้ฟังดังนั้น อาจสามารถพูดได้ว่า "เรา" ดังนี้ ก็พึงทราบว่าผู้นั้นมีความเป็นผู้มีฉันทะที่จะทำ ก็สุเมธบัณฑิตได้ประกอบ ด้วยฉันทะดังที่กล่าวมาแล้ว

[๑] พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๗๐: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๘, หน้า ๒๖๗-๒๖๙.

ข. พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์สาวก

ต่างก็ได้บำเพ็ญบารมีมีระยะกาลเวลาลดหลั่นกันลงมาตามลำดับ จึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวก

ความปรารถนาของพระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเป็นไป ๒ อสงไขยแสนกัป ไม่อาจต่ำกว่านั้น และก็จำต้อง**ปรารถนาสมบัติ ๕ ประการ กระทำอภินิหาร** คือ **ความเป็นมนุษย์ ๑ ความถึงพร้อมด้วยเพศชาย ๑ การได้เห็นท่านผู้ปราศจากอาสวะ (คือพระอรหันต์) ๑ อธิการคือการกระทำอันยิ่งใหญ่ ๑** และ **ฉันทตา** คือ**ความเป็นผู้มีฉันทะ ๑**

ส่วนความปรารถนาของพระอรหันต์สาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ลดหลั่นลงไปดังเช่น

ความปรารถนาของ**พระอัครสาวก** เป็นไป **๑ อสงไขยแสนกัป**

ความปรารถนาของ**พระอสีติมหาสาวก** เป็นไป**แสนกัป**

ความปรารถนาของ**พระพุทธบิดา พระพุทธมารดา พระพุทธอุปัฏฐาก และพระพุทธบุตร** เป็นไป**แสนกัป**เหมือนกัน

พระอรหันตสาวกทุกองค์เหล่านี้มีอภินิหารเฉพาะสองข้อเท่านั้น คือ **อธิการ คือ การกระทำอันยิ่ง ๑** และ **ฉันทตา คือ ความเป็นผู้มีฉันทะที่จะทำ ๑**[๑]

ส่วนความปรารถนาของพระพระอรหันต์ปกติสาวก ก็ลดหลั่นลงไปกว่านี้

การกระทำอภินิหารให้สำเร็จของพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าก็ดี พระอรหันต์ปัจเจกพุทธเจ้าก็ดี และ**ของพระอรหันตสาวกก็ดี ย่อมต้องบำเพ็ญคุณความดีที่ต้องบำเพ็ญอย่างยิ่งยวด** ชื่อว่า **บารมี ๑๐ จนแก่กล้าเป็นอุปบารมี ๑๐** และ**ปรมัตถบารมี ๑๐**[๒] **อภินิหารจึงจะสำเร็จพร้อมด้วยธรรมสโมธาน** มี**อธิการ**เป็นต้น ดังต่อไปนี้

๑.	ทานบารมี	ทานอุปบารมี	ทานปรมัตถบารมี
๒.	ศีลบารมี	ศีลอุปบารมี	ศีลปรมัตถบารมี
๓.	เนกขัมมบารมี	เนกขัมมอุปบารมี	เนกขัมมปรมัตถบารมี
๔.	ปัญญาบารมี	ปัญญาอุปบารมี	ปัญญาปรมัตถบารมี

[๑] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๗๑-๒๗๒.

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๓, ขุททกนิกาย จริยาปิฎก, ข้อ ๓๖, หน้า ๔๘๒-๔๘๔.

๕.	วิริยบารมี	วิริยอุปบารมี	วิริยปรมัตถบารมี
๖.	ขันติบารมี	ขันติอุปบารมี	ขันติปรมัตถบารมี
๗.	สัจจบารมี	สัจจอุปบารมี	สัจจปรมัตถบารมี
๘.	อธิษฐานบารมี	อธิษฐานอุปบารมี	อธิษฐานปรมัตถบารมี
๙.	เมตตาบารมี	เมตตาอุปบารมี	เมตตาปรมัตถบารมี
๑๐.	อุเบกขาบารมี	อุเบกขาอุปบารมี	อุเบกขาปรมัตถบารมี

จึงรวมเป็นบารมี ๓๐ ทัศ *(ความจริงคำว่า "ทัศ" มาจากคำบาลีว่า "ทส" แปลว่า สิบ ก็พูดกันจนติดปากว่า บารมี ๑๐ ทัศ บารมี ๓๐ ทัศ)*

ค. วิธีเจริญภาวนาตรวจดูบารมี ตามแนววิชชาธรรมกาย

การบำเพ็ญบุญบารมีนี้ สำหรับ**ผู้ปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านได้ปฏิบัติเข้าถึง ได้รู้-เห็น และเป็นธรรมกาย และได้สั่งสอนถ่ายทอดไว้** พระเดชพระคุณหลวงพ่อได้แนะนำวิธีตรวจดูบารมีของตนและของผู้อื่นได้ ดังต่อไปนี้

"ลำดับที่ ๑๕ วิธีตรวจบารมี

ตรวจดูบารมี ๑๐ ทัศ อุปบารมี ๑๐ ทัศ ปรมัตถบารมี ๑๐ ทัศ

บุญที่เกิดจากการบริจาคทานนั้น เมื่อบริจาคบ่อยครั้งเข้า รวมกันได้ขนาดโตวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ประมาณ ๑ คืบ หรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ดวงบุญนั้นจะกลั่นตัวเองเป็นบารมี ที่เรียกว่า ทานบารมี ได้ดวงทานบารมีราวๆ วัดตัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว (คือ ๑ องคุลีมือ-*ผู้เขียน*)

เมื่อดวงทานบารมีนี้มีมากขึ้น (ทั้งมากขึ้นและแก่กล้าขึ้น-*ผู้เขียน*) จนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบ หรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ก็จะกลั่นตัวเองเป็นบารมีที่สูงกว่านั้น คือ เรียกว่า ทานอุปบารมี ได้ดวงทานอุปบารมีราวๆ วัดตัดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ นิ้ว

และดวงทานอุปบารมีนี้ เมื่อมีมากขึ้น จนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบ หรือขนาดเท่าดวงจันทร์แล้ว ก็จะกลั่นตัวเองเป็นบารมีที่สูงที่สุด คือ ทานปรมัตถบารมี ได้ดวงทานปรมัตถบารมีราวๆ ๑ นิ้ว

ส่วนบุญที่เกิดจากการรักษาศีล การออกจากกาม ความมีปัญญา ความเพียร ความอดทน ความสัตย์จริง ความตั้งใจมั่น ความเมตตา ความมีอุเบกขา เหล่านี้ เมื่อบุญแต่ละอย่างๆ มีจำนวนมากขึ้น ได้ขนาดที่จักกลั่นตัวเองแบบทานที่กล่าวแล้ว ก็จักกลั่นตัวเองเป็นบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมีตามลำดับ บุญและบารมีทั้ง ๓ ระดับนี้ จึงเป็นเหตุผลแก่กันดังนี้

ต่อเมื่อไรบุญเหล่านี้ขยายส่วนกลั่นตัวเองเป็นบารมี อุปบารมี และปรมัตถบารมี ได้เต็มจำนวนวัดเส้นผ่าศูนย์กลางได้ ๑ คืบเสมอกันหมดแล้ว สำหรับผู้ที่ปรารถนาเพียงนิพพาน โดยการเป็นพระอริยสาวกองค์ใดองค์หนึ่ง บารมีเพียงนี้ก็จะทำให้บรรลุความเป็นปกติสาวกได้

ส่วนผู้ที่ปรารถนาจะสร้างบารมีเป็นพระอสีติมหาสาวก พระอัครสาวก และพระพุทธเจ้า เหล่านี้ ก็ต้องสร้างบารมีแต่ละบารมีให้มีส่วนโตกว่าจำพวกแรกนี้ขึ้นไปเป็นลำดับ

บารมีนี้ อยู่ในศูนย์กลางของดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ทุกกาย

ในดวงทานบารมี ก็มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ ประกอบดวงเหล่านี้เป็นสมาบัติ ประกอบดวงทานบารมีเป็นกสิณ ๑๐ เดินสมาบัติในกสิณ

ในเมื่อดวงทานบารมีประกอบไปแล้วเช่นนี้ ดวงอื่นๆ คือ ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี เหล่านี้ต่างก็มีดวงศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ เช่นเดียวกัน เราก็ต้องประกอบเป็นสมาบัติและกสิณ ๑๐ เดินสมาบัติในกสิณไปทีละบารมีจนครบ ๑๐ ทัศ

ส่วนพวกอุปบารมีและปรมัตถบารมี ก็ทำเช่นเดียวกันทุกบารมี ทำตลอดทุกกายจนสุดหยาบสุดละเอียด."[๑]

[๑] พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), ชีวประวัติ ผลงาน รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า (๓๑๖).

ข้อ ๗ คุณธรรมของพระอริยเจ้าซึ่งเป็นผู้บรรลุมรรคผลนิพพาน

ผู้ปฏิบัติธรรม โดยทางศีลสิกขา จิตตสิกขา และ ปัญญาสิกขา **อันมีนัยอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ สมบูรณ์ด้วยโพธิปักขิยธรรม** คือ **องค์ธรรมเครื่องช่วยให้ตรัสรู้ในพระอริยสัจ ๔ พอให้สามารถกำจัดหรือละสัญโญชน์** (กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลก) **อย่างน้อย ๓ ประการ** (คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และ สีลัพพตปรามาส) **ขึ้นไป จนถึงละสัญโญชน์ได้หมดทั้ง ๑๐ ประการ** คือ

สัญโญชน์เบื้องต่ำ ๕ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ปฏิฆะ กามราคะ

สัญโญชน์เบื้องสูง ๕ ได้แก่ รูปราคะ อรูปราคะ อุทธัจจะ มานะ และ อวิชชา

ได้เพียงใด ย่อมก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชน เป็นพระอริยบุคคล ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ดังต่อไปนี้

ก. คุณธรรมของพระโสดาบันบุคคล

"ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อยและการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้

อนึ่ง สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **ภิกษุนั้นเพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์ ๓[๑] เป็นโสดาบัน** (ผู้ถึงกระแสแห่งนิพพาน) เป็นผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อการตรัสรู้ข้างหน้า"

[๑] สังโยชน์ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ การเข้าใจผิดในนาม-รูปจากที่เป็นจริง ๑ วิจิกิจฉา การลังเลต่อการพ้นทุกข์ตามแบบของพระพุทธเจ้า ๑ สีลัพพตปรามาส การถือศีลและวัตรที่ถูกลูบคลำด้วยตัณหาและทิฏฐิ คือความปรารถนาผิดทาง โง่เขลาและดื้อรั้น.

ข. คุณธรรมของพระสกทาคามีบุคคล

"ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำพอประมาณในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อยและการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้

อนึ่ง สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **ภิกษุนั้นเพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์ ๓ และเพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะ ก็เบาบางน้อยลง เป็นสกทาคามี** จะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วย่อมกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้"

ค. คุณธรรมของพระอนาคามีบุคคล

"ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำพอประมาณในปัญญา** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อยและการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้

อนึ่ง สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **ภิกษุนั้น เพราะความสิ้นไปรอบแห่งสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕**[๑]

[๑] สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ คือ สักกายทิฏฐิ ๑ วิจิกิจฉา ๑ สีลัพพตปรามาส ๑ และกามราคะ ความยินดีในวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ๑ ปฏิฆะ ความหงุดหงิดด้วยอำนาจความขัดใจ ๑.

เป็นอนาคามีผู้อุบัติขึ้นในทันที มีการปรินิพพานในภพนั้นๆ ไม่เวียนกลับจากโลกนั้นๆ เป็นธรรมดา"

ง. คุณธรรมของพระอรหันต์

"ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา** เธอยังล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง และต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านั้นบ้าง

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

ข้อนั้นเพราะเหตุว่าไม่มีผู้รู้ใดๆ กล่าวความอาภัพต่อการบรรลุโลกุตตรธรรม จักเกิดขึ้น เพราะเหตุสักว่าการล่วงสิกขาบทเล็กน้อยและการต้องออกจากอาบัติเล็กน้อยเหล่านี้

อนึ่ง สิกขาบทเหล่าใดที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เหมาะสมแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน มีศีลมั่นคง ในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **ภิกษุนั้นได้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย**[๑] **ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในทิฏฐิธรรมนี้ เข้าถึงแล้วแลอยู่."**[๒]

[๑] พระอรหันต์เจ้า ละสังโยชน์ได้อีก ๕ ประการ คือ รูปราคะ ความพอใจในรูปภพ ๑ อรูปราคะ ความพอใจในอรูปภพ ๑ มานะ ความถือตน ๑ อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ๑ และ อวิชชา ความไม่รู้จริง ๑

[๒] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต, ข้อ ๕๒๖-๕๒๗, หน้า ๒๘๐-๒๘๓. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไชยา พ.ศ.๒๕๑๔ หน้า ๔๑๕-๔๑๙.

บทที่ ๒
การบริหารหมู่คณะ

การบริหารหมู่คณะ คือ **การปกครองดูแล ตลอดทั้งแนะนำสั่งสอน อบรม พระภิกษุสามเณร** และ **คฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด** ให้ประพฤติอยู่ในพระธรรมวินัย ตามกฎหมายของบ้านเมือง กฎข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง และการประกาศของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย, **การเป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัด,** และ**การอำนวยกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัดให้ดำเนินไปด้วยดี มีประสิทธิภาพ**

ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะ เป็นหัวหน้าสงฆ์ในวัด ปกครองดูแล แนะนำ สั่งสอน อบรมพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด และ อำนวยการกิจการทุกอย่างเกี่ยวกับวัด ก็คือ **"เจ้าอาวาส"** หรือ **"สมภาร"** นั่นเอง

ตอนที่ ๑
ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะในสมัยพุทธกาล

ข้อ ๑ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่เจ้าอาวาส

ในสมัยพุทธกาลนั้น **เมื่อทรงบัญญัติสิกขาบทและอภิสมาจารเพิ่มขึ้น** ประการหนึ่ง **พระนวกภิกษุผู้บวชใหม่ มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ไม่สามารถจะรู้ทั่วถึงพระวินัยพุทธบัญญัติและประพฤติให้ถูกต้องตามระเบียบวินัยได้ ในทางปฏิบัติก็เพียงแต่ใช้ความสังเกตและทำตามกัน จึงจำเป็นต้องให้การศึกษาอบรม จึงจะรู้ได้ทั่ว** อีกประการหนึ่ง **สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**จึงได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ ดังมีพระพุทธดำรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์จักตั้งจิตสนิทสนมในสัทธิวิหาริกฉันบุตร สัทธิวิหาริกจักตั้งจิตสนิทสนมในอุปัชฌาย์ฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุปัชฌาย์และสัทธิวิหาริกนั้น ต่างจักมีความเคารพยำเกรง ประพฤติกลมเกลียวกันอยู่ จักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็แล สัทธิวิหาริกพึงถืออุปัชฌาย์ อย่างนี้"[๑]

ณ ที่นี้ พระอุปัชฌาย์จึงหมายถึงเป็นผู้รับให้พึ่งพิง ๑ เป็นผู้ฝึกสอน ๑ เป็นผู้ปกครองดูแล ๑ ส่วน**นวกภิกษุผู้ถืออุปัชฌาย์นั้น** ชื่อว่าเป็น **"สัทธิวิหาริก"** (แปลว่า ผู้มาอยู่ด้วย) **ของพระอุปัชฌาย์นั้น ส่วนกิริยาที่พึ่งพิง** ชื่อว่า **"นิสสัย"**

นับตั้งแต่กาลที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์ กุลบุตรผู้จะมาขอบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ก็จะต้องขอถืออุปัชฌาย์ในสำนักที่ตนจะไปขอพึ่งพิง โดยการทำผ้าห่มเฉวียงบ่า นั่งกระหย่งประนมมือ กล่าว (๓ หน) ว่า

"อุปชฺฌาโย เม ภนฺเต โหหิ"

"ขอท่านจงเป็นพระอุปัชฌาย์ของกระผม"

เมื่อท่านรับว่า **"ปฏิรูปํ (สมควรอยู่)"** หรือ "สาหุ (ดีละ)"

"โอปายิกํ (ชอบแก่อุบาย) หรือ "ลหุ (เบาใจเถิด)"

"ปาสาทิเกน สมฺปาเทหิ (ให้ถึงพร้อมด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด)"

ดังนี้แล้ว **เป็นอันถืออุปัชฌาย์แล้ว**[๒]

ในกรณีที่นวกภิกษุผู้ได้ถืออุปัชฌาย์ในสำนักอาวาสหนึ่ง มีเหตุที่นิสสัยจำต้องระงับจากพระอุปัชฌาย์นั้น นวกภิกษุนั้นจักต้องไปขอนิสสัยกับภิกษุรูปอื่นผู้สามารถรับให้พึ่งพิงได้ เมื่อท่านรับให้พึ่งพิงแทนพระอุปัชฌาย์เดิมแล้ว ภิกษุผู้รับให้พึ่งพิงใหม่นั้น ได้ชื่อว่า **"อาจารย์"** (แปลว่า ผู้ฝึกมารยาท) ของนวกภิกษุนั้น และนวกภิกษุนั้น ได้ชื่อว่า **"อันเตวาสิก"** หรือ **"อันเตวาสี"** (แปลว่า ผู้อยู่ในสำนักของท่านพระอาจารย์ใหม่นั้น) คำขอในการถืออาจารย์ใหม่ ว่าดังนี้ (๓ หน)

"อาจริโย เม ภนฺเต โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วจฺฉามิ"

"ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของกระผม, กระผมจักอยู่อาศัยท่าน."

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค, ข้อ ๘๐, หน้า ๗๖-๗๗.

[๒] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๑, หน้า ๑๙.

เมื่อท่านรับว่า **"ปฏิรูปํ** (สาหุ), **โอปายิกํ** (ลหุ),

ปาสาทิเกน สมฺปาเทหิ."

แล้ว เป็นอันได้ถืออาจารย์แล้ว[๑]

อนึ่ง คำว่า **"อาจารย์"** นี้ ในพระบาลีหมายเอาพระภิกษุผู้ให้นิสสัย คือ ผู้รับให้พึ่งพิงแทนพระอุปัชฌาย์อาจารย์เดิม เท่านั้น ต่อมาพระอรรถกถาจารย์ได้นับอาจารย์เป็น ๔ ประเภท[๒] คือ

๑. ท่านผู้ให้สรณคมน์เมื่อบรรพชา ชื่อว่า ปัพพัชชาจารย์

๒. ท่านผู้สวดกรรมวาจาเมื่ออุปสมบท ชื่อว่า อุปสัมปทาจารย์

๓. ท่านผู้ให้นิสสัย ชื่อว่า นิสสยาจารย์

๔. ท่านผู้สอนธรรม ชื่อว่า อุทเทสาจารย์

อันเตวาสิกก็จึงได้ชื่อตามนัยนี้ ดังนี้

๑. ปัพพชันเตวาสิก คืออันเตวาสิกในบรรพชา (ผู้เป็นสามเณร)

๒. อุปสัมปทันเตวาสิก คืออันเตวาสิกในอุปสมบท (ผู้เป็นพระนวกภิกษุ)

๓. นิสสยันเตวาสิก คืออันเตวาสิกผู้ถือนิสสัย

๔. ธัมมันเตวาสิก คืออันเตวาสิกผู้เรียนธรรม

เพราะฉะนั้น ในสมัยพุทธกาล นับแต่กาลที่พระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับให้พึ่งพิงคืออยู่อาศัย เป็นผู้ฝึกสอนพระธรรมวินัย และเป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร ซึ่งก็คือทำหน้าที่บริหารหมู่คณะในสำนักหรืออาวาสของตน พระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้เป็นเจ้าสำนักในอาวาสหนึ่งๆ จึงชื่อว่า ภิกษุเจ้าอาวาส (อาวาสโก ภิกฺขุ) หรือเรียกย่อๆ ว่า **"เจ้าอาวาส"** หรือ **"สมภาร"**

ข้อ ๒ องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท: คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์

ภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์จึงมีความสำคัญต่อชีวิตของบรรพชิตคือพระภิกษุ (รวมทั้งสามเณรผู้เป็นเหล่ากอของสมณะ) ผู้เป็นสัทธิวิหาริก และอันเตวาสิก หรือกล่าวรวมๆ ว่าศิษยานุศิษย์ เป็นอย่างมาก นับตั้งแต่เป็นผู้ให้การบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

[๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

[๒] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๒.

ในพระธรรมวินัยนี้ ให้พึ่งพิงด้วยอัฏฐบริขารและที่อยู่อาศัย ปกครองดูแลให้อยู่ในระเบียบวินัย ให้คำแนะนำสั่งสอนและอบรมพระธรรมวินัย หรือไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา จนกว่าจะพ้นพรรษา ๕ แล้ว และมีความรู้พระธรรมวินัยพอรักษาตัวได้แล้ว จึงปลดเสียจากนิสสัย ให้อยู่เป็นนิสสัยมุตตกะ และ

ความเป็นอยู่ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ กับสัทธิวิหาริกหรืออันเตวาสิกนั้น สัมพันธ์ต่อกันเพียงดังบิดากับบุตรทีเดียว เพราะเหตุนั้น บุรพาจารย์จึงเรียกสัทธิวิหาริกหรืออันเตวาสิกของตนว่า "ลูกศิษย์" ส่วนศิษย์นิยมเรียกพระอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือภิกษุเจ้าอาวาสว่า "หลวงพ่อ" มาจนถึงปัจจุบันนี้

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า **การที่ลูกศิษย์คือสัทธิวิหาริกและอันเตวาสิกจะดีหรือเลวนั้น คุณสมบัติคือคุณธรรม กอปรด้วยความรอบรู้ทั้งในคดีโลกและคดีธรรม (พระธรรมวินัย) สติปัญญาและความสามารถ ของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นส่วนสำคัญที่จะหล่อหลอมศิษย์ให้ดีหรือเลว ได้เป็นอย่างมาก** และถ้าจะกล่าวโดยส่วนรวมก็คือว่า **วัดหรืออาวาสจะเจริญหรือจะเสื่อม ก็ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติดังกล่าวของภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส เป็นประการสำคัญ**

พระพุทธองค์จึงได้ตรัสองค์ ๖ **แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท** (๑๖ หมวด) อันบ่งถึง**คุณสมบัติของพระภิกษุผู้ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสสัย และไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือพระภิกษุผู้ไม่พึงเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์** และได้ตรัสถึงคุณสมบัติของพระภิกษุผู้พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสสัย และพึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือพระภิกษุผู้พึงเป็นพระอุปัชฌาย์อาจารย์

และตรัสพระสูตรในอาวาสิกวรรคที่ ๔ รวม ๑๐ สูตร อันบ่งถึงคุณสมบัติ คือคุณธรรมของภิกษุเจ้าอาวาส

เป็นธรรมนูญการปกครองการบริหารหมู่คณะ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งธรรมนูญการปกครองการบริหารแม่บท คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีลสิกขา จิตสิกขา และปัญญาสิกขา ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้เป็นหลักปฏิบัติแก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงนั่นเอง ดังที่จะได้ยกมาแสดงเพื่อประโยชน์แก่การศึกษาสัมมาปฏิบัติต่อไป

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ให้อุปสมบท ๑๖ หมวด (ในบาลี นับได้ ๑๔ หมวด)[๑] ประกอบด้วย **กัณหปักษ์** (คือฝ่ายมืดหรือฝ่ายบาป) ๗ หมวด **ศุกลปักษ์** (คือฝ่ายขาวหรือฝ่ายดี) ๗ หมวด อันบ่งถึงคุณสมบัติพระอุปัชฌาย์อาจารย์ มีดังต่อไปนี้

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค, ข้อ ๙๙, หน้า ๑๒๕-๑๓๒.

หมวดที่ ๑ กัณหปักษ์ ๑

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) **ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ**
๒) **ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ**
๓) **ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ**
๔) **ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ**
๕) **ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ**
๖) **มีพรรษาหย่อน ๑๐**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๒ ศุกลปักษ์ ๑

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) **ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ**
๒) **ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ**
๓) **ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ**
๔) **ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ**
๕) **ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ**
๖) **มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๓ กัณหปักษ์ ๒

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) ตนเองไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒) ตนเองไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓) ตนเองไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔) ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕) ตนเองไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และไม่ชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ
๖) มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก"

หมวดที่ ๔ ศุกลปักษ์ ๒

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) ตนเองประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒) ตนเองประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓) ตนเองประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔) ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕) ตนเองประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และชักชวนผู้อื่นในกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ
๖) มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๕ กัณหปักษ์ ๓

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒) เป็นผู้ไม่มีหิริ
๓) เป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ
๔) เป็นผู้เกียจคร้าน
๕) เป็นผู้มีสติฟั่นเฟือน
๖) เป็นผู้มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก"

หมวดที่ ๖ ศุกลปักษ์ ๓

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) เป็นผู้มีศรัทธา
๒) เป็นผู้มีหิริ
๓) เป็นผู้มีโอตตัปปะ
๔) เป็นผู้ปรารภความเพียร
๕) เป็นผู้มีสติตั้งมั่น
๖) เป็นผู้มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก"

หมวดที่ ๗ กัณหปักษ์ ๔

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล
๒) เป็นผู้วิบัติด้วยอาจาระ ในอัชฌาจาร
๓) เป็นผู้วิบัติด้วยทิฏฐิ ในทิฏฐิยิ่ง
๔) เป็นผู้ได้ยินได้ฟังน้อย
๕) เป็นผู้มีปัญญาทราม
๖) เป็นผู้มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๘ ศุกลปักษ์ ๔

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล
๒) เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยอาจาระ ในอัชฌาจาร
๓) เป็นผู้ไม่วิบัติด้วยทิฏฐิ ในทิฏฐิยิ่ง
๔) เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก
๕) เป็นผู้มีปัญญา
๖) เป็นผู้มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๙ กัณหปักษ์ ๕

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐากคือ

๑) ไม่สามารถจะพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่นพยาบาล อันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริกผู้อาพาธ
๒) ไม่สามารถจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน (อยากสึก)
๓) ไม่สามารถจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื่อหน่ายอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
๔) ไม่รู้จักอาบัติ
๕) ไม่รู้จักวิธีออกจากอาบัติ
๖) มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๑๐ ศุกลปักษ์ ๕

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) อาจจะพยาบาลเอง หรือให้ผู้อื่นพยาบาล อันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริก ผู้อาพาธ
๒) อาจจะระงับเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความกระสัน
๓) อาจจะบรรเทาเอง หรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทา ความเบื่อหน่ายอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
๔) รู้จักอาบัติ
๕) รู้จักวิธีออกจากอาบัติ
๖) มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๑๑ กัณหปักษ์ ๖

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) ไม่อาจฝึกปรืออันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริก ในสิกขาอันเป็นอภิสมาจาร
๒) ไม่อาจจะแนะนำในสิกขา อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์
๓) ไม่อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป
๔) ไม่อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป
๕) ไม่อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
๖) มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก"

หมวดที่ ๑๒ ศุกลปักษ์ ๖

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) อาจจะฝึกปรืออันเตวาสิกหรือสัทธิวิหาริก ในสิกขาอันเป็นอภิสมาจาร
๒) อาจจะแนะนำในสิกขา อันเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์
๓) อาจจะแนะนำในธรรมอันยิ่งขึ้นไป
๔) อาจจะแนะนำในวินัยอันยิ่งขึ้นไป
๕) อาจจะเปลื้องความเห็นผิดอันเกิดขึ้นแล้วโดยธรรม
๖) มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก"

หมวดที่ ๑๓ กัณหปักษ์ ๗

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) ไม่รู้จักอาบัติ
๒) ไม่รู้จักอนาบัติ
๓) ไม่รู้จักอาบัติเบา

๔) ไม่รู้จักอาบัติหนัก
๕) เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองไม่ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี ไม่คล่องแคล่วดี วินิจฉัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ
๖) มีพรรษาหย่อน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้นิสัย ไม่พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

หมวดที่ ๑๔ ศุกลปักษ์ ๗

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก คือ

๑) รู้จักอาบัติ
๒) รู้จักอนาบัติ
๓) รู้จักอาบัติเบา
๔) รู้จักอาบัติหนัก
๕) เธอจำปาติโมกข์ทั้งสองได้ดี โดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัยเรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ
๖) มีพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล พึงให้อุปสมบท พึงให้นิสัย พึงให้สามเณรอุปัฏฐาก."

ข้อ ๓ ธรรม ๕ ประการ: คุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาส[๑]

สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัส**คุณธรรมอันเป็นคุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาสที่ดี** และตรัสแสดง**ธรรมของภิกษุเจ้าอาวาสที่ไม่ดี เป็นธรรมนูญการปกครองการบริหารพระภิกษุสงฆ์ไว้ รวม ๑๐ สูตร** แต่ ณ ที่นี้จะขอยกมาแสดงเพียง ๕ สูตร พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา และเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาสัมมาปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๒๓๑-๒๔๐, หน้า ๒๗๐-๒๗๕.

ก. ธรรมของเจ้าอาวาส

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่ควรยกย่อง ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ ภิกษุเจ้าอาวาส

๑) เป็นผู้ไม่ถึงพร้อมด้วยมรรยาท ไม่ถึงพร้อมด้วยวัตร
๒) ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงจำสูตร
๓) เป็นผู้ไม่ประพฤติขัดเกลา ไม่ยินดีในการหลีกออกเร้น ไม่ยินดีในกัลยาณธรรม
๔) เป็นผู้ไม่มีวาจาไพเราะ ไม่กระทำถ้อยคำให้ไพเราะ
๕) มีปัญญาทราม โง่เขลา

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นผู้ไม่ควรยกย่อง (คือเป็นผู้ไม่ควรได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าอาวาส) ฯ"

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรยกย่อง ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ ภิกษุเจ้าอาวาส

๑) เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยมรรยาท ถึงพร้อมด้วยวัตร
๒) เป็นผู้พหูสูต ทรงไว้ซึ่งสุตะ
๓) เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ยินดีในการหลีกออกเร้น ยินดีในกัลยาณธรรม
๔) มีวาจาไพเราะ กระทำถ้อยคำให้ไพเราะ
๕) มีปัญญา เฉลียวฉลาด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เป็นผู้ควรยกย่อง *(คือเป็นผู้ควรได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าอาวาส)."*

ข. ปิยธรรมของเจ้าอาวาส

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นที่รัก ที่ชอบใจ ที่เคารพ และเป็นที่สรรเสริญของเพื่อนพรหมจรรย์ ธรรม ๕ ประการเป็นไฉน คือ

๑) เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสำรวมในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒) เป็นผู้พหูสูต ทรงไว้ซึ่งสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้สดับมาก จำทรงไว้ ขึ้นปาก คล่องใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิฏฐิ ซึ่งธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง
๓) เป็นผู้มีวาจาไพเราะ กระทำถ้อยคำให้ไพเราะ ประกอบด้วยวาจาของชาวเมือง สละสลวยไม่มีโทษ ให้ทราบข้อความได้ชัด
๔) เป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๕) ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นที่รัก ที่ชอบใจ ที่เคารพ และเป็นที่สรรเสริญของเพื่อนพรหมจรรย์ ฯ"

ค. อุปการธรรมของเจ้าอาวาส

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้มีอุปการะมากแก่อาวาส ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ

๑) เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย
๒) เป็นผู้พหูสูต ทรงไว้ซึ่งสุตะ สั่งสมสุตะ เป็นผู้ได้สดับมาก ทรงจำไว้ขึ้นปาก คล่องใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิฏฐิ ซึ่งธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง
๓) ปฏิสังขรณ์เสนาสนะที่หักพัง
๔) ก็ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เข้ามาแล้ว มีภิกษุมาจากแคว้นต่างๆ ย่อมเข้าไปบอกพวกคฤหัสถ์ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เข้า

มาแล้ว มีภิกษุมาจากแคว้นต่างๆ ขอเชิญท่านทั้งหลายทำบุญ เป็นสมัยทำบุญ

๕) เป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขใจปัจจุบัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้มีอุปการะมากแก่อาวาส."

ง. ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสเลวและดี

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกนำมาเก็บไว้ในนรก ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ

๑) ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อน แล้วกล่าวสรรเสริญผู้ควรตำหนิ

๒) ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อน แล้วกล่าวตำหนิผู้ควรสรรเสริญ

๓) ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อน แล้วแสดงความเลื่อมใส ให้ปรากฏในที่อันไม่ควรเลื่อมใส

๔) ไม่ใคร่ครวญ ไม่พิจารณาก่อน แล้วแสดงความไม่เลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันควรเลื่อมใส

๕) ย่อมยังศรัทธาไทยให้ตกไป

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกนำมาเก็บไว้ในนรก ฯ"

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกเชิญมาอยู่ในสวรรค์ ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ

๑) ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วกล่าวตำหนิผู้ควรตำหนิ

๒) ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วกล่าวสรรเสริญผู้ควรสรรเสริญ

๓) ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วแสดงความไม่เลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันไม่ควรเลื่อมใส

๔) ใคร่ครวญพิจารณาก่อน แล้วแสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏในที่อันควรเลื่อมใส

๕) ย่อมไม่ยังศรัทธาไทยให้ตกไป

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาส ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้ เหมือนถูกเชิญมาอยู่ในสวรรค์."

จ. ธรรมที่ทำให้เจ้าอาวาสตกต่ำ และไม่ตกต่ำ

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกนำมาเก็บไว้ในนรก ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ

๑) เป็นผู้ตระหนี่อาวาส

๒) ตระหนี่สกุล

๓) ตระหนี่ลาภ

๔) ตระหนี่วรรณะ

๕) ตระหนี่ธรรม

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกนำมาเก็บไว้ในนรก."

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกเชิญมาไว้ในสวรรค์ ๕ ประการเป็นไฉน ? คือ

๑) ไม่เป็นผู้ตระหนี่อาวาส

๒) ไม่ตระหนี่สกุล

๓) ไม่ตระหนี่ลาภ *(คือไม่หวงลาภ ยินดี แจกจ่ายลาภที่เกิดขึ้นเสมอ ไม่คิดสะสมไว้เฉพาะตน)*

๔) ไม่ตระหนี่วรรณะ *(คือไม่ปรารถนาดีเด่น หรือมีชื่อเสียงโด่งดังเฉพาะตน)*

๕) ไม่ตระหนี่ธรรม *(คือมีใจหวังอนุเคราะห์ให้ผู้อื่นเจริญด้วยปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม และปฏิเวธธรรม ไม่คิดว่าจะเป็นคู่แข่งที่ครอบงำตน)*

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล เหมือนถูกเชิญมาอยู่ในสวรรค์."

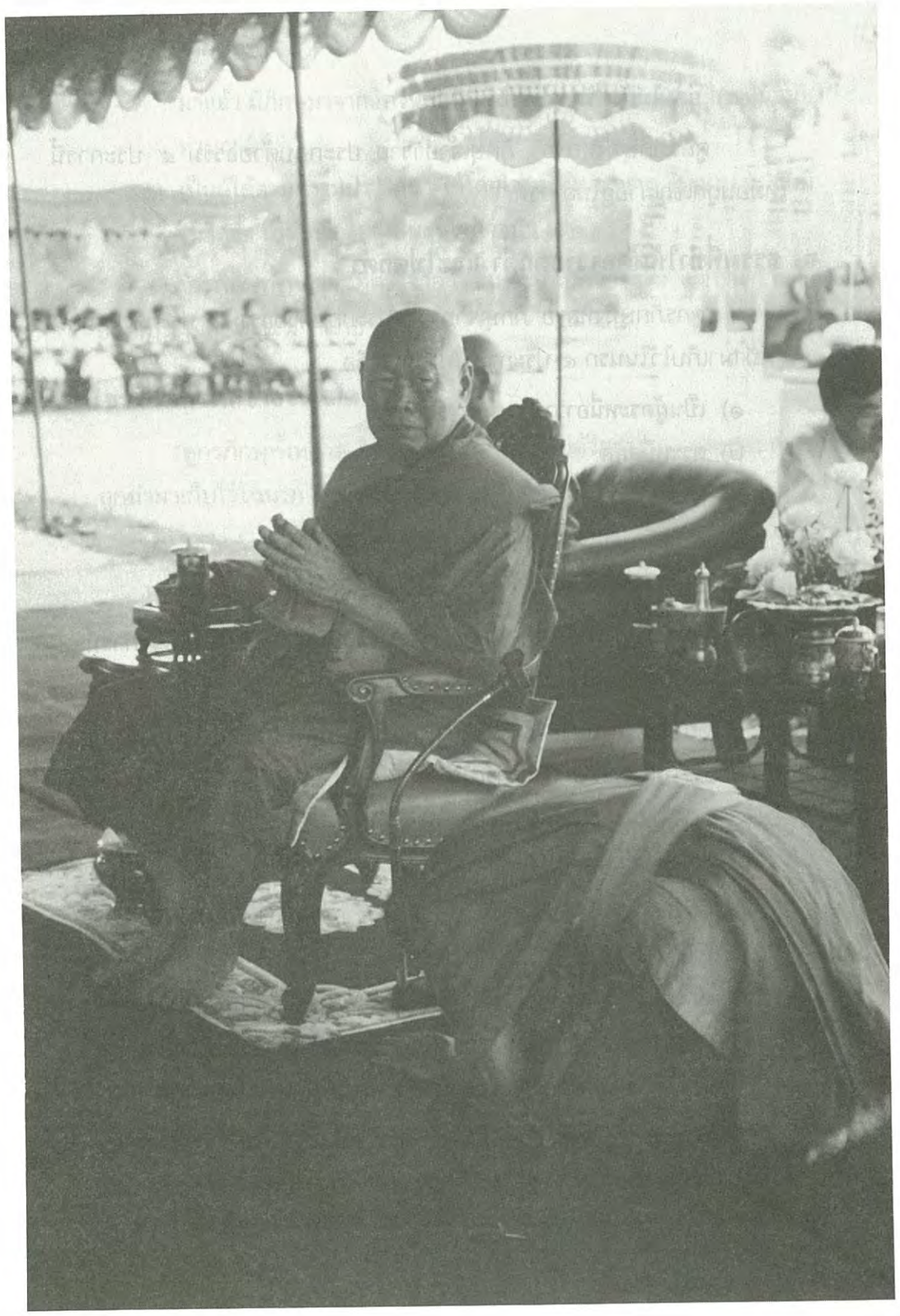

ตอนที่ ๒
พระสังฆาธิการ: ผู้ทำหน้าที่บริหารหมู่คณะ ตามกฎหมายในปัจจุบัน

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระอุปัชฌาย์นั้นเองทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาส บริหารกิจการของวัด และปกครองดูแล แนะนำสั่งสอน และเป็นผู้นำสงฆ์รวมทั้งสามเณรในวัดหรือสำนักของตน แม้จะไม่ตรัสไว้โดยตรงว่า เจ้าอาวาสจะต้องมีพรรษา ๑๐ หรือพ้น ๑๐ แต่ก็ได้ตรัสคุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ว่ามีพรรษา ๑๐ หรือพ้น ๑๐ และตรัสเถรภูมิไว้โดยพรรษา ๑๐ หรือพ้น ๑๐ จึงเป็นอันสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์และตั้งอยู่ในเถรภูมิ ก็มีพรรษา ๑๐ หรือพ้น ๑๐ โดยนัยเดียวกัน

ในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ไทย ได้กำหนดคุณสมบัติของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์ไว้ว่า "มีพรรษาพ้น ๕" ส่วนเจ้าอาวาสวัดหลวงและพระอุปัชฌาย์ได้กำหนดไว้ว่า "มีพรรษาพ้น ๑๐"

อนึ่ง ทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัย มิใช่ว่า เจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาสทุกรูปจะเป็นพระอุปัชฌาย์ได้ แต่พระอุปัชฌาย์ทุกรูปได้รับการแต่งตั้งจากพระสังฆาธิการตั้งแต่ระดับสูงสุด คือ เจ้าคณะใหญ่ และรองลงมาคือเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล ถึงระดับเจ้าอาวาส และจากรองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวงได้ ดังได้มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕ กำหนดการแต่งตั้ง คุณสมบัติและอำนาจ หน้าที่รับผิดชอบของเจ้าอาวาส และของพระอุปัชฌาย์ ไว้ใช้บังคับ เพื่อให้การบริหารการปกครองคณะสงฆ์ไทยเป็นไปโดยเรียบร้อย ดังจะขอนำบทบัญญัติ และกฎมหาเถรสมาคมออกตามความบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้ที่สำคัญ อันเกี่ยวเนื่องกับเรื่องการบริหารการปกครองวัดมาแสดงตามสมควร ต่อไปนี้

"มาตรา ๒๓ การแต่งตั้ง ถอดถอน พระอุปัชฌาย์ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พระภิกษุอันเกี่ยวกับตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ตำแหน่งอื่นๆ และไวยาวัจกร ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม"

ข้อ ๑ พระสังฆาธิการ

ตามความในบทบัญญัติมาตรา ๒๓ นี้ มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ.๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ ซึ่งเป็นตำแหน่งพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ตั้งแต่เจ้าคณะใหญ่ถึงเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ไว้ดังนี้

"ข้อ ๔ ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ดังต่อไปนี้

๑. เจ้าคณะใหญ่
๒. เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
๓. เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
๔. เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
๕. เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
๖. เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ส่วนตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่น จะได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมกำหนดเทียบกับตำแหน่งที่กล่าวแล้ว"

ก. การแต่งตั้งและคุณสมบัติ

"ข้อ ๖ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งตามความในข้อ ๔ ต้องมีคุณสมบัติทั่วไป ดังต่อไปนี้

๑. มีพรรษาสมควรแก่ตำแหน่ง
๒. มีความรู้สมควรแก่ตำแหน่ง
๓. มีความประพฤติเรียบร้อยตามพระธรรมวินัย

๔. เป็นผู้ฉลาดสามารถในการปกครองคณะสงฆ์
๕. ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพ ไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือเป็นโรคเรื้อน หรือเป็นวัณโรคในระยะอันตรายจนเป็นที่น่ารังเกียจ
๖. ไม่เคยต้องคำวินิจฉัยลงโทษ ในอธิกรณ์ที่พึงรังเกียจมาก่อน
๗. ไม่เคยถูกถอดถอนหรือปลดจากตำแหน่งใด เพราะความผิดมาก่อน"

ข. การพ้นจากตำแหน่ง

"ข้อ ๓๕ พระสังฆาธิการ ย่อมพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ เมื่อ

(๑) ถึงมรณภาพ
(๒) พ้นจากความเป็นภิกษุ
(๓) ลาออก *(ดูข้อ ๓๖ ประกอบ)*
(๔) ย้ายสำนักที่อยู่ออกไปนอกเขตอำนาจหน้าที่ *(ดูข้อ ๓๗ ประกอบ)*
(๕) ยกเป็นกิตติมศักดิ์ *(ดูข้อ ๓๘ ประกอบ)*
(๖) รับตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้น หรือเป็นที่ปรึกษา *(ดูข้อ ๓๙ ประกอบ)*
(๗) ให้ออกจากตำแหน่งหน้าที่ *(ดูข้อ ๔๐ ประกอบ)*
(๘) ถูกปลดจากตำแหน่งหน้าที่ *(ดูข้อ ๔๑ ประกอบ)*
(๙) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ *(ดูข้อ ๔๑ ประกอบ)"*

ค. จริยา

"ข้อ ๔๓ พระสังฆาธิการต้องเอื้อเฟื้อต่อพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช สังวรและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด

ข้อ ๔๔ พระสังฆาธิการ ต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาซึ่งสั่งโดยชอบด้วยอำนาจหน้าที่ ถ้าไม่เห็นพ้องด้วยคำสั่งนั้นให้เสนอความเห็นทัดทานเป็นลายลักษณ์อักษรภายใน ๑๕ วัน นับแต่วันที่ได้รับทราบคำสั่ง และเมื่อได้ทัดทานดังกล่าวมานั้นแล้ว แต่ผู้สั่งมิได้ถอดถอนหรือแก้คำสั่งนั้น ถ้าคำสั่งนั้นไม่ผิดพระวินัย ต้องปฏิบัติตาม แล้วรายงานจนถึงผู้สั่ง

ในกรณีที่มีการทัดทานคำสั่งดังกล่าวในวรรคแรก ให้ผู้สั่งรายงานพฤติการณ์ทั้งหมดไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนเพื่อพิจารณาสั่งการ

ในการปฏิบัติหน้าที่ ห้ามมิให้ทำการข้ามผู้บังคับบัญชาเหนือตน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตพิเศษชั่วครั้งคราว

ข้อ ๔๕ พระสังฆาธิการ ต้องตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา และห้ามมิให้ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุอันสมควร

ข้อ ๔๖ พระสังฆาธิการ ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยชอบ และห้ามมิให้ใช้อำนาจหน้าที่ในทางที่ไม่สมควร

ข้อ ๔๗ พระสังฆาธิการ ต้องสุภาพเรียบร้อยต่อผู้บังคับบัญชาเหนือตนและผู้อยู่ในปกครอง

ข้อ ๔๘ พระสังฆาธิการ ต้องรักษาส่งเสริมสามัคคีในหมู่คณะและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในทางที่ชอบ

ข้อ ๔๙ พระสังฆาธิการ ต้องอำนาจความสะดวกในหน้าที่การคณะสงฆ์และการพระศาสนา

ข้อ ๕๐ พระสังฆาธิการ ต้องรักษาข้อความอันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์ ที่ยังไม่ควรเปิดเผย"

ง. การรักษาจริยา

"ข้อ ๕๑ ให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น มีหน้าที่ควบคุมดูแลแนะนำชี้แจงหรือสั่งให้ผู้อยู่ในบังคับบัญชาปฏิบัติตามจริยาโดยเคร่งครัด

ถ้าผู้บังคับบัญชารู้อยู่ว่าผู้อยู่ในบังคับบัญชาละเมิดจริยา ต้องพิจารณาว่าความละเมิดของผู้อยู่ในบังคับบัญชารูปนั้น อยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้หรือไม่ ถ้าอยู่ในอำนาจที่ตนจะสั่งลงโทษได้ ก็ให้สั่งลงโทษแล้วรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไป เพื่อพิจารณาลงโทษตามสมควร

ผู้บังคับบัญชารูปใด ไม่จัดการลงโทษผู้อยู่ในบังคับบัญชาที่ละเมิดจริยา หรือจัดการลงโทษโดยไม่สุจริต ให้ถือว่าผู้บังคับบัญชารูปนั้นละเมิดจริยา

ข้อ ๕๒ พระสังฆาธิการรูปใด ถูกผู้บังคับบัญชาสั่งลงโทษฐานละเมิดจริยาต้องปฏิบัติตามทันที ถ้าเห็นว่าคำสั่งลงโทษไม่เป็นธรรม ก็มีสิทธิร้องทุกข์ได้ตามวิธีการที่บัญญัติไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการร้องทุกข์ แต่ถ้าปรากฏว่าเป็นการร้องทุกข์เท็จ ให้ถือว่าเป็นการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง"

จ. การละเมิดจริยา

"ข้อ ๕๓ พระสังฆาธิการรูปใดประพฤติละเมิดจริยา ต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่

(๒) ปลดจากตำแหน่งหน้าที่

(๓) ตำหนิโทษ

(๔) ภาคทัณฑ์

ข้อ ๕๔ การถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่นั้น จะทำได้ต่อเมื่อพระสังฆาธิการละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง แม้ข้อใดข้อหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(๑) ทุจริตต่อหน้าที่

(๒) ละทิ้งหน้าที่โดยไม่มีเหตุผลอันสมควรเกินกว่า ๓๐ วัน

(๓) ขัดคำสั่งอันชอบด้วยการคณะสงฆ์ และการขัดคำสั่งนั้นเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงแก่การคณะสงฆ์

(๔) ประมาทเลินเล่อในหน้าที่เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง แก่การคณะสงฆ์

(๕) ประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง

ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้บังคับบัญชารายงานโดยลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้งเมื่อได้สอบสวนและได้ความจริงตามรายงานนั้นแล้ว ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งสั่งถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่ได้

ข้อ ๕๕ พระสังฆาธิการรูปใดต้องอธิกรณ์ หรือถูกฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาและอยู่ในระหว่างพิจารณาวินิจฉัย หรือมีกรณีต้องหาว่าละเมิดจริยาอย่างร้ายแรง และอยู่ในระหว่างสอบสวน ถ้าผู้บังคับบัญชาใกล้ชิดเห็นว่า จะให้คงอยู่ใน

ตำแหน่งหน้าที่ในระหว่างพิจารณาหรือสอบสวนจะเป็นการเสียหายแก่การคณะสงฆ์ จะสั่งให้พักจากตำแหน่งหน้าที่ก็ได้

การให้พักจากตำแหน่งหน้าที่นั้น ให้พักตลอดเวลาที่พิจารณาหรือสอบสวน เมื่อพิจารณาหรือสอบสวนเสร็จแล้ว ถ้าปรากฏว่าพระสังฆาธิการที่ถูกสั่งให้พักนั้นไม่มีความผิด และไม่มีมลทินความผิดเลย ผู้บังคับบัญชาผู้ให้สั่งพัก ต้องสั่งให้พระสังฆาธิการรูปนั้นกลับดำรงตำแหน่งเดิม

เมื่อได้สั่งพักจากตำแหน่งหน้าที่นั้น หรือสั่งให้กลับดำรงตำแหน่งเดิมแล้ว ให้รายงานโดยลำดับจนถึงผู้มีอำนาจแต่งตั้ง และแจ้งให้กรมการศาสนาทราบภายในกำหนด ๓๐ วัน นับแต่วันสั่ง

แต่ถ้าปรากฏว่า ถ้าแม้การพิจารณาหรือสอบสวนจะไม่ได้ความสัตย์ว่าได้กระทำผิด แต่มีมลทินหรือมัวหมอง ให้ผู้มีอำนาจแต่งตั้งพิจารณาดูถ้าเห็นว่าจะให้กลับเข้ารับหน้าที่อีก อาจเสียหายแก่การคณะสงฆ์ ก็สั่งปลดจากตำแหน่งหน้าที่ได้."

ข้อ ๒ ภิกษุเจ้าอาวาส

ได้มีบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ นี้ว่า

"มาตรา ๓๖ วัดหนึ่งให้มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่ง และถ้าเป็นการสมควรจะให้มีรองเจ้าอาวาสหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้วยก็ได้"

ก. คุณสมบัติโดยเฉพาะของพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดราษฎร์

"ข้อ ๒๕ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๕ และ

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิต และคฤหัสถ์ในถิ่นนั้น"

ข. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราษฎร์

"ข้อ ๒๖ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสนอกจากพระอารามหลวงในตำบลใด ให้

เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะตำบลนั้นกับเจ้าคณะอำเภอปรึกษาสงฆ์และทายกทายิกาแห่งวัดนั้น พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๕ ถ้าปรึกษาเห็นพ้องกันในพระภิกษุรูปหนึ่งรูปใดก็ดี หรือเห็นแตกต่างกันในพระภิกษุหลายรูปก็ดี ให้เจ้าคณะอำเภอรายงานเสนอเจ้าคณะจังหวัดพิจารณา ถ้าเจ้าคณะจังหวัดเห็นสมควรในพระภิกษุรูปใด ก็ให้แต่งตั้งพระภิกษุรูปนั้นเป็นเจ้าอาวาส

"ข้อ ๒๗ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส นอกจากพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามข้อ ๖ และข้อ ๒๕ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาแต่งตั้ง

ค. คุณสมบัติโดยเฉพาะพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดหลวง

"ข้อ ๒๘ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

(๓) มีสมณศักดิ์

ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นราช สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

ข) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี

ข้อ ๒๙ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงในจังหวัดอื่นนอกจากกรุงเทพมหานคร ต้องมีคุณสมบัติโดยเฉพาะอีกส่วนหนึ่ง ดังนี้

(๑) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๒) เป็นผู้ทรงเกียรติคุณเป็นที่เคารพนับถือของบรรพชิตและคฤหัสถ์

(๓) มีสมณศักดิ์

(ก) ไม่ต่ำกว่าพระราชาคณะชั้นสามัญ สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอก

(ข) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นเอก สำหรับพระอารามหลวงชั้นโท

(ค) ไม่ต่ำกว่าพระครูผู้ช่วยเจ้าอาวาสชั้นโท สำหรับพระอารามหลวงชั้นตรี"

ง. การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดหลวง

"ข้อ ๓๐ ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวงให้เป็นหน้าที่เจ้าคณะจังหวัด พิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๖ และข้อ ๒๘ หรือข้อ ๒๙ แล้วแต่กรณี เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เพื่อมหาเถรสมาคมพิจารณา

ถ้าพระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามความในข้อ ๒๘ หรือข้อ ๒๙ แล้วแต่กรณี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดอยู่ด้วย ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าคณะภาคดำเนินการตามความในวรรคต้น

ข้อ ๓๑ ในการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ให้เจ้าอาวาสพระอารามหลวงนั้นพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติตามความในข้อ ๖ และข้อ ๒๕ และระบุหน้าที่ที่ตนจะมอบหมายให้ปฏิบัติ แล้วรายงานเจ้าคณะจังหวัดพิจารณาเสนอตามลำดับจนถึงมหาเถรสมาคม

ข้อ ๓๒ สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ตามมติมหาเถรสมาคม"

จ. หน้าที่รับผิดชอบ

"มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

(๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนาสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี

(๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล"

ฉ. อำนาจและฐานะ

"มาตรา ๓๘ เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

(๑) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด

(๒) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาส ออกไปเสียจากวัด

(๓) สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัด ทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บนหรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

มาตรา ๓๙ ในกรณีที่ไม่มีเจ้าอาวาส หรือเจ้าอาวาสไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้แต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสมีอำนาจและหน้าที่เช่นเดียวกับเจ้าอาวาส

การแต่งตั้งผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎมหาเถรสมาคม"

"มาตรา ๔๕ ให้ถือว่าพระภิกษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งในการปกครองคณะสงฆ์และไวยาวัจกร เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา"

ข้อ ๓ พระอุปัชฌาย์

มหาเถรสมาคมได้ออกกฎมหาเถรสมาคมฉบับที่ ๑๗ (พ.ศ.๒๕๓๖) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระอุปัชฌาย์ ดังนี้

"ข้อ ๔ ในกฎมหาเถรสมาคมนี้ "พระอุปัชฌาย์" หมายความว่า พระภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่เป็นประธานและรับผิดชอบในการให้การบรรพชาอุปสมบทตามบทบัญญัติแห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้"

ก. ประเภท คุณสมบัติ และการแต่งตั้ง

"ข้อ ๕ พระอุปัชฌาย์ มี ๒ ประเภท

(๑) พระอุปัชฌาย์สามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่

(๒) พระอุปัชฌาย์วิสามัญ ได้แก่ พระอุปัชฌาย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระสังฆราช

"ข้อ ๗ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ตำบลหนึ่ง ให้มีพระอุปัชฌาย์เพียงหนึ่งรูป เว้นแต่มีกรณีพิเศษ

"ข้อ ๘ พระภิกษุผู้จะดำรงตำแหน่งพระอุปัชฌาย์ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

(๑) มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป เว้นแต่พระอารามหลวง

(๒) มีพรรษาพ้น ๑๐

(๓) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพไร้ความสามารถ หรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ หรืออาพาธเป็นโรคติดต่อ เช่น โรคเรื้อน หรือวัณโรคในระยะอันตราย

(๔) มีประวัติความประพฤติดี

(๕) เป็นที่นับถือของประชาชน ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

(๖) เป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอก เว้นแต่ในบางท้องถิ่นซึ่งเจ้าคณะพิจารณาเห็นสมควรผ่อนผัน

(๗) มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย และสามารถบำเพ็ญกรณียกิจอันอยู่ในหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์ได้

(๘) มีความรู้ความสามารถ ทำอุปสมบทกรรมให้ถูกต้องตามพระวินัย และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์

"ข้อ ๙ ในการแต่งตั้งพระสังฆาธิการผู้ดำรงตำแหน่งต่ำกว่าเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้พิจารณาเลือกพระสังฆาธิการผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติตามข้อ ๘ แล้วรายงานรับรองขอแต่งตั้งเสนอขึ้นไปตามลำดับจนถึงเจ้าคณะภาค ดังนี้

(๑) ตั้งรองเจ้าคณะจังหวัด หรือเจ้าคณะอำเภอเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง

(๒) ตั้งรองเจ้าคณะอำเภอ หรือเจ้าคณะตำบลเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะอำเภอเป็นผู้เสนอรายงานรับรองขอแต่งตั้ง

(๓) ตั้งรองเจ้าคณะตำบล หรือเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะตำบลเป็นผู้เสนอรายงานรับรองแต่งตั้ง

เมื่อเจ้าคณะภาคได้รับรายงานรับรองขอแต่งตั้งแล้ว ให้ดำเนินการฝึกซ้อมอบรมสอบความรู้ตามความในข้อ ๔๑ เมื่อเห็นเป็นการสมควรแล้ว ให้เสนอรายงานรับรองไปยังเจ้าคณะใหญ่เพื่อพิจารณาแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ต่อไป

"ข้อ ๑๐ ในการแต่งตั้งเจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค หรือเจ้าคณะจังหวัดเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือรายงานตามลำดับ เพื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งตามมติมหาเถรสมาคม

ในการแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาเลือกแล้วเสนอรายงานรับรองตามลำดับ เพื่อทรงแต่งตั้งตามความในวรรคต้น

"ข้อ ๑๑ พระสังฆาธิการจะปฏิบัติหน้าที่พระอุปัชฌาย์ได้ ต่อเมื่อได้รับตราตั้งพระอุปัชฌาย์แล้ว"

ข. หน้าที่รับผิดชอบ

"ข้อ ๑๒ พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้เฉพาะตน และเฉพาะภายในเขตตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้

"ข้อ ๑๓ พระอุปัชฌาย์ต้องพบและสอบสวนกุลบุตรให้ได้คุณลักษณะก่อนจึงรับให้บรรพชาอุปสมบทได้ คุณลักษณะของกุลบุตรนั้น ดังนี้

(๑) เป็นคนมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตำบลหรืออำเภอที่จะบวช และมีหลักฐานมีอาชีพชอบธรรม หรือแม้มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตอื่น แต่เมื่อสอบสวนแล้วปรากฏว่าเป็นคนมีหลักฐาน มีอาชีพชอบธรรม มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่ใช่คนจรจัด

(๒) เป็นสุภาพชน มีความประพฤติดีประพฤติชอบ ไม่มีความประพฤติเสียหาย เช่น ติดสุราหรือยาเสพติดให้โทษ เป็นต้น

(๓) มีความรู้อ่านและเขียนหนังสือไทยได้

(๔) ไม่เป็นผู้มีทิฏฐิวิบัติ

(๕) เป็นผู้มีปราศจากบรรพชาโทษ และมีร่างกายสมบูรณ์ อาจบำเพ็ญสมณกิจได้ ไม่เป็นคนชราไร้ความสามารถหรือทุพพลภาพ หรือพิกลพิการ

(๖) มีสมณบริขารครบถ้วนและถูกต้องตามพระวินัย

(๗) เป็นผู้สามารถกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทได้ด้วยตนเอง และถูกต้องไม่วิบัติ

ข้อ ๑๔ พระอุปัชฌาย์ต้องงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบทแก่คนต้องห้ามเหล่านี้

(๑) คนทำความผิดหลบหนีอาญาแผ่นดิน

(๒) คนหลบหนีราชการ

(๓) คนต้องหาในคดีอาญา

(๔) คนเคยถูกตัดสินจำคุกโดยฐานเป็นผู้ร้ายสำคัญ

(๕) คนถูกห้ามอุปสมบทเด็ดขาดทางพระศาสนา

(๖) คนมีโรคติดต่อเป็นที่น่ารังเกียจ เช่น วัณโรคในระยะอันตราย

(๗) คนมีอวัยวะพิการจนไม่สามารถปฏิบัติกิจพระศาสนาได้

"ข้อ ๑๕ พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทในวัดใด ต้องได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาสวัดนั้น ห้ามเข้าไปให้บรรพชาอุปสมบทในวัดของผู้อื่นโดยมิได้รับนิมนต์ของเจ้าอาวาส

"ข้อ ๑๖ เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์จะรับผู้ใดบวช ต้องมีผู้รับรอง และให้ผู้รับรองของผู้นั้น นำผู้จะบวชมามอบตัวพร้อมด้วยใบสมัครและใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบทตามความในข้อ ๔๑ ซึ่งจะขอได้จากพระอุปัชฌาย์ก่อนถึงวันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน

ให้เจ้าอาวาสผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ สอบสวนผู้จะมาบวชตามความในข้อ ๑๓

และข้อ ๑๔ ซึ่งปรากฏตามข้อปฏิญญาในใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท และสอบถามผู้รับรองตามข้อรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท จนเป็นที่เข้าใจถูกต้องตรงกันดีแล้ว จึงรับใบสมัครขอบรรพชาและใบรับรอง แล้วดำเนินการฝึกซ้อมผู้จะบวชต่อไป

"ข้อ ๑๗ เจ้าอาวาสผู้มิได้เป็นพระอุปัชฌาย์ จะรับผู้ใดบวชในวัดของตน ให้นำผู้สมัครขอบรรพชาอุปสมบทนั้นไปมอบตัวแก่พระอุปัชฌาย์พร้อมทั้งใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท และใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบท ก่อนถึงวันบรรพชาอุปสมบทไม่น้อยกว่า ๑๕ วัน

ในกรณีเช่นนี้ ให้พระอุปัชฌาย์ผู้จะรับบวชปฏิบัติตามความในข้อ ๑๖ วรรค ๒

ข้อ ๑๘ ใบสมัครขอบรรพชาอุปสมบท และใบรับรองผู้จะบรรพชาอุปสมบทให้ยื่นต่อเจ้าอาวาสผู้มิได้เป็นพระอุปัชฌาย์ ๒ ฉบับ เพื่อเจ้าอาวาสเก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่ง และพระอุปัชฌาย์เก็บรักษาไว้ฉบับหนึ่ง ถ้าเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้ยื่นเพียงฉบับเดียว

"ข้อ ๑๙ พระอุปัชฌาย์เมื่อให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรแล้ว มีหน้าที่ต้องถือเป็นภาระธุระปกครองดูแลสั่งสอนสัทธิวิหาริกของตนให้ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ ต้องขวนขวายให้ได้รับการศึกษาพระธรรมวินัย และต้องออกหนังสือสุทธิให้แก่สัทธิวิหาริกตามความในข้อ ๔๑ เพื่อแสดงสังกัดถิ่นที่อยู่และความบริสุทธิ์แห่งสมณเพศ

ถ้าสัทธิวิหาริกผู้มีพรรษายังไม่พ้น ๕ จะไปอยู่ในวัดอื่นใด เมื่อพระอุปัชฌาย์เห็นสมควรก็ให้สอบถามไปยังเจ้าอาวาสวัดนั้น เมื่อได้รับคำยืนยันรับรองที่จะปกครองดูแลสั่งสอนแทนได้ จึงให้ทำหนังสือฝากและมอบภารธุระแก่เจ้าอาวาสวัดนั้น ให้เป็นผู้ปกครองดูและสั่งสอนแทนตน

ถ้าสัทธิวิหาริกผู้นั้นมีพรรษายังไม่พ้น ๕ จะย้ายไปอยู่ในวัดอื่นต่อไปอีก ให้เจ้าอาวาสผู้รับฝากปกครองแจ้งไปยังพระอุปัชฌาย์ เพื่อได้ปฏิบัติการตามความในวรรค ๒ แต่ถ้าพระอุปัชฌาย์นั้นพ้นจากความเป็นพระอุปัชฌาย์แล้ว ก็ให้เจ้าอาวาสผู้ปกครองปฏิบัติการตามในวรรค ๒

ข้อ ๒๐ พระอุปัชฌาย์ต้องส่งบัญชีสัทธิวิหาริกของตนตามความในข้อ ๔๑"

ค. เขตพระอุปัชฌาย์

"ข้อ ๒๑ พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรได้ภายในเขตที่ระบุไว้ในตราตั้ง หรือเขตอำนาจที่ตนปกครองอยู่ในปัจจุบัน คือ ถ้าเป็น

(๑) เจ้าอาวาส ภายในวัดของตน
(๒) เจ้าคณะตำบล ภายในเขตตำบลของตน
(๓) เจ้าคณะอำเภอ ภายในเขตอำเภอของตน
(๔) เจ้าคณะจังหวัด ภายในเขตจังหวัดของตน
(๕) เจ้าคณะภาค ภายในเขตภาคของตน
(๖) เจ้าคณะใหญ่ ภายในเขตหนของตน

พระอุปัชฌาย์ที่ดำรงตำแหน่งประธานและกรรมการมหาเถรสมาคม ไม่จำกัดเขต

ข้อ ๒๒ ถ้าไม่มีคำสั่งเป็นอย่างอื่น พระอุปัชฌาย์ผู้เป็นกิตติมศักดิ์ในตำแหน่งปกครอง ให้บรรพชาอุปสมบทได้ในเขต อนุรูปแก่ตำแหน่งปกครองเดิมของตนตลอดเวลาที่ตนยังสำนักอยู่ในวัดหรือในเขตที่ตนเคยปกครองนั้น เว้นแต่เป็นเจ้าคณะภาคกิตติมศักดิ์ แม้มิได้อยู่ในเขตที่ตนเคยปกครอง ก็ให้บรรพชาอุปสมบทในเขตที่ตนเคยปกครองนั้นได้

ข้อ ๒๓ พระอุปัชฌาย์ผู้ลาออกจากตำแหน่ง หรือพ้นจากตำแหน่ง หรือถูกให้ออกจากตำแหน่งในทางปกครอง และไม่ได้เป็นกิตติมศักดิ์ แต่ยังคงเป็นเจ้าอาวาส ให้เป็นพระอุปัชฌาย์ได้เฉพาะในวัดของตน

ข้อ ๒๔ พระอุปัชฌาย์จะให้บรรพชาอุปสมบทนอกเขตของตนได้ ต่อเมื่อเจ้าของเขตขอร้องหรือได้ขออนุญาตเจ้าของเขตตามฐานานุรูปดังกล่าวในข้อ ๒๑ และได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของเขตแล้ว หรือได้ขอและรับอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าคณะภาคเจ้าสังกัดเป็นครั้งคราว"

ง. การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อ ๒๕ หน้าที่พระอุปัชฌาย์ต้องระงับในเมื่อ

(๑) พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางปกครอง และมิได้เป็นกิตติมศักดิ์ในตำแหน่งนั้นๆ หรือถูกให้พ้นจากตำแหน่งหน้าที่ในทางปกครอง
(๒) ขาดคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตามความในข้อ ๘
(๓) ถูกเป็นจำเลยในอธิกรณ์ที่มีโทษถึงให้สึก และอยู่ในระหว่างไต่สวนพิจารณาวินิจฉัย
(๔) ถูกถอดถอนจากตำแหน่งหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ข้อ ๒๖ การระงับหน้าที่พระอุปัชฌาย์ตามความในข้อ ๒๕ (๒) และ (๓) ของพระสังฆาธิการ ตำแหน่งต่ำกว่าชั้นเจ้าคณะอำเภอ ให้พระสังฆาธิการผู้บังคับบัญชาของพระอุปัชฌาย์รูปนั้นรายงานตามลำดับจนถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อพิจารณาสั่งระงับจากหน้าที่พระอุปัชฌาย์ ถ้าเป็นเจ้าคณะอำเภอ ให้เจ้าคณะจังหวัดพิจารณาสั่งระงับจากหน้าที่พระอุปัชฌาย์

ส่วนพระสังฆาธิการตำแหน่งตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดขึ้นไป ให้ผู้บังคับบัญชาเหนือพิจารณาสั่งระงับ

ข้อ ๒๗ การถอดถอนพระอุปัชฌาย์ตามความในข้อ ๒๕ (๔) ให้เป็นไปตามที่บัญญัติไว้ในหมวด ๖ แห่งกฎมหาเถรสมาคมนี้."

ตอนที่ ๓
การบริหารหมู่คณะของภิกษุเจ้าอาวาส

ข้อ ๑ วัตถุประสงค์และนโยบายของการบริหารหมู่คณะ

ก. วัตถุประสงค์หลัก

วัตถุประสงค์หลักของการบริหารงานบุคคลพึงทราบได้จากวัตถุประสงค์สำคัญของเจ้านาคที่เปล่งวาจาขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และสงฆ์ เฉพาะพระพักตร์พระพุทธปฏิมาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอุโบสถ ว่า

"สพฺพทุกฺขนิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตฺถาย"
เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง ๑
เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ๑ นั่นเอง

ซึ่งนั้นก็หมายความว่า ทุกท่านที่ขอบรรพชาเป็นสามเณรผู้เป็นเหล่ากอของสมณะ และขออุปสมบทเป็นพระภิกษุ ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร มุ่งประสงค์ที่จะมาเป็นพระ คือผู้ประเสริฐ ทั้ง ณ ภายนอก คือ การบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยนี้ มีสิทธิ์ได้ครองผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ และทั้ง ณ ภายใน คือ สร้างพระในใจตน (เอง)" และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสังฆาธิการทั้งปวง มีพระภิกษุเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เป็นต้นนั้น ยังจะต้องช่วย "สร้างพระในใจคน (อื่น)" อีกด้วย

ข. นโยบายหลัก: ไตรสิกขา และ พระสัทธรรม ๓

เพื่อความบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนั้น สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทาน

ธรรมนูญการปกครองการบริหารตนและหมู่คณะ อันเป็นนโยบายหลักที่สำคัญไว้แล้ว คือ ไตรสิกขา ได้แก่

ศีลสิกขา คือการศึกษาอบรมศีล ให้เป็นอธิศีล ๑

จิตสิกขา คือการศึกษาอบรมจิต ให้เป็นอธิจิต ๑

ปัญญาสิกขา คือการศึกษาอบรมปัญญา ให้เป็นอธิปัญญา ๑

การศึกษาอบรมศีล การศึกษาอบรมจิต การศึกษาอบรมปัญญา ดังกล่าวนี้ ต้องศึกษาอบรมโดยพระสัทธรรม ๓ ประการคือ

ปริยัติสัทธรรม คือการเล่าเรียนพระธรรมวินัย กล่าวคือ พระพุทธพจน์ ๑

ปฏิบัติสัทธรรม คือการอบรมไตรสิกขา ๑

ปฏิเวธสัทธรรม คือการรู้แจ้งแทงตลอดในกองสังขาร และวิสังขารคือพระนิพพานธาตุ ตามที่เป็นจริง และบรรลุผลของการปฏิบัติได้แก่มรรคผลนิพพาน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ ๑

และในกรณีของพระสังฆาธิการ มีเจ้าอาวาส รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาส เป็นต้นนั้น ยังจะต้องศึกษาอบรม

ทั้งด้วยตนเอง ๑

ทั้งให้การศึกษาอบรมแก่พระภิกษุ สามเณร ในความปกครอง และ/หรือ**เขตปกครองของตนเองอีก ๑**

เพราะหากว่าตนเองมิได้ศึกษา คือมิได้เรียนให้รู้จริง มิได้ฝึกอบรมตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรก่อน ตนเองย่อมไม่ได้ที่พึ่งประเสริฐ คือ "ไม่มีพระในใจตน" และเพราะเหตุนั้น การที่จะให้การศึกษาฝึกอบรมแก่ผู้อื่นย่อมกระทำได้ยาก และอาจ

ผิดพลาดเป็นโทษแก่ทั้งตนเองและผู้อื่นได้ง่าย เพราะเหตุนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงตรัสหลักการบริหารตน และหมู่คณะไว้อีกว่า[๑]

"อตฺตานเมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺญมนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโต."

"บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน จึงพึงพร่ำสอนผู้อื่นภายหลัง จะได้ไม่ลำบาก (มัวหมอง)"

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐเล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ข้อ ๒๒, หน้า ๓๖.

"อตฺตานญฺเจ ตถา กยิรา ยถญฺญมนุสาสติ
สุทนฺโต วต ทเมถ อตฺตา หิ กิร ทุทฺทโม."

"พึงทำตนเหมือนอย่างที่สอนผู้อื่น ผู้ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึกผู้อื่น เพราะได้ยินว่าตนนั่นแหละฝึกได้ยาก."

ข้อ ๒ โทษของการละเลยไม่อบรมกาย และไตรสิกขา อันเป็นนโยบายหลัก

หากพระสังฆาธิการใด มีเจ้าอาวาสเป็นต้น ละเลย ไม่อบรมกาย ไม่อบรมไตรสิกขา หรือปฏิบัติย่อหย่อนในไตรสิกขา เพราะขาดฉันทะและความพากเพียรเอง แล้วยังไม่ชักนำ ไม่ยินดีสนับสนุนพระภิกษุสามเณรในปกครองของตนให้ปฏิบัติ ไม่ยกย่องผู้ปฏิบัติไตรสิกขาตามที่เป็นจริงตามสมควรแก่โอกาส ย่อมถึงความบกพร่องในหน้าที่การบริหารตนและหมู่คณะ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีฉันทะ ไม่มีความเพียรพยายามเพื่อยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้สำเร็จ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมไม่สรรเสริญ ย่อมไม่เป็นที่รักที่ชื่นชมยินดีและสรรเสริญของสหธรรมิกเหล่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ท่านพระกัสสปะผู้เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่ปังกธานิคม ซึ่งได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้พระนครราชคฤห์ ดังที่ได้นำมาแสดงไว้แล้วในเรื่องที่ **สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ประทานธรรมนูญการปกครองบริหารตน** และ**ได้ตรัสถึงพระเถระที่ไม่ทรงสรรเสริญ และที่ทรงสรรเสริญ** ใน **บทที่ ๑ การบริหารตน ตอนที่ ๒ การบริหารความประพฤติปฏิบัติตนทางไตรทวาร** และได้ตรัสถึงโทษของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ พระเถรานุเถระ และภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ได้อบรมไตรสิกขา ซึ่งจะมีต่อไปในอนาคต (คือกาลภายหลังจากที่พระพุทธองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่ คงจะเป็นราวๆ ยุคปัจจุบันนี้กระมัง?) ดังมีปรากฏในอนาคตสูตร[๑] ซึ่ง ณ ที่นี้จะยกมาเพียง ๔ ข้อดังต่อไปนี้

ก. โทษของอุปัชฌาย์ผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา

"ภิกษุทั้งหลาย ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมี ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา, เธอทั้งหลาย ทั้งที่

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๗๙, หน้า ๑๒๑-๑๒๔. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของกองตำราคณะธรรมทาน ไทยา, พ.ศ.๒๕๑๔, หน้า ๑๗๘-๑๘๐).

เป็นเช่นนั้นอยู่ จักเป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบทคนอื่นๆ แล้วจักไม่อาจแนะนำฝึกสอนคนเหล่านั้น ในศีลอันยิ่ง ในสมาธิอันยิ่ง และในปัญญาอันยิ่ง. แม้คนบวชแล้วเหล่านั้น ก็จักเป็นผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา, เธอทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเช่นนั้นอยู่ จัก**เป็นอุปัชฌาย์ให้อุปสมบท** *(ต่อจากอุปัชฌาย์แรกนั้น)* สืบไปๆ, จักไม่อาจแนะนำฝึกสอนผู้บวชแล้วทั้งหลาย ในศีลอันยิ่ง ในสมาธิอันยิ่ง และในปัญญาอันยิ่งได้, คนที่บวชแล้วเหล่านั้น ก็จักเป็นผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา อย่างเดียวกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้เอง วินัยมีมลทิน เพราะธรรมมีมลทิน ธรรมมีมลทิน เพราะวินัยมีมลทิน. นี้เป็นอนาคตภัยที่ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป. **พวกเธอทั้งหลายพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามเพื่อกำจัดภัยนั้นเสีย.**"

ข. โทษของอาจารย์ผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา

"ภิกษุทั้งหลาย ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย ซึ่งมิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา, เธอทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเช่นนั้นอยู่ จัก**เป็นอาจารย์ให้นิสัยคนอื่นๆ** แล้วจักไม่อาจแนะนำฝึกสอนคนเหล่านั้น ในศีลอันยิ่ง ในสมาธิอันยิ่ง และในปัญญาอันยิ่ง. แม้คนบวชแล้วเหล่านั้น ก็จักเป็นผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญา, เธอทั้งหลาย ทั้งที่เป็นเช่นนั้นอยู่ จักเป็นอาจารย์ให้นิสัยคนอื่นๆ สืบไปๆ, จักไม่อาจแนะนำฝึกสอนคนทั้งหลาย ในศีลอันยิ่ง ในสมาธิอันยิ่ง และในปัญญาอันยิ่ง คนทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักเป็นผู้มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญาอย่างเดียวกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยอาการอย่างนี้เอง วินัยมีมลทิน เพราะธรรมมีมลทิน ธรรมมีมลทิน เพราะวินัยมีมลทิน. นี้ เป็นอนาคตภัยที่ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จักเกิดขึ้นในเวลาต่อไป. **พวกเธอทั้งหลายพึงสำนึกไว้ ครั้นได้สำนึกแล้ว ก็พึงพยายามเพื่อกำจัดภัยนั้นเสีย.**"

ค. โทษของพระเถระผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา

ได้นำมาแสดงไว้แล้วใน **บทที่ ๑ การบริหารตน ตอนที่ ๒ การบริหารความประพฤติปฏิบัติตนทางไตรทวาร**

ง. โทษของภิกษุทั้งหลายผู้มิได้อบรมกายและไตรสิกขา

"อีกประการหนึ่ง ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา เมื่อไม่อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา พระสูตรต่างๆ ที่ตถาคตได้ภาษิตไว้ เป็นสูตรลึกซึ้ง มีอรรถลึกซึ้ง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยสุญญตาธรรม เมื่อพระสูตรเหล่านั้นอันบุคคลแสดงอยู่ ก็จักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยโสตลงสดับ จักไม่ตั้งจิตเพื่อรู้ จักไม่ใฝ่ใจในธรรมเหล่านั้นว่าควรศึกษาเล่าเรียน แต่ว่าสูตรต่างๆ ที่นักกวีแต่งไว้ ประพันธ์เป็นบทกวี มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะสละสลวย เป็นพาหิรกถา เป็นสาวกภาษิต เมื่อสูตรเหล่านั้น อันบุคคลแสดงอยู่ ก็จักฟังด้วยดี จักเงี่ยโสตลงสดับจักตั้งจิตเพื่อรู้ จักฝักใฝ่ใจในธรรมเหล่านั้นว่าควรศึกษาเล่าเรียน

เพราะเหตุดังนี้แล วินัยมีมลทิน เพราะธรรมมีมลทิน ธรรมมีมลทิน เพราะวินัยมีมลทิน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภัยในอนาคตข้อที่ ๔ นี้ ซึ่งยังไม่บังเกิดในบัดนี้ แต่จักบังเกิดในกาลต่อไป **ภัยข้อนี้อันเธอทั้งหลายพึงรู้ไว้เฉพาะ ครั้นแล้ว พึงพยายามเพื่อละภัยนั้น.**"[๑]

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๒, อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๗๙, หน้า๑๐๕-๑๐๖.

ตอนที่ ๔
ตัวอย่างนโยบายหลักการบริหารหมู่คณะ
ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ข้อ ๑ ประวัติย่อวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ข้าพเจ้าเมื่อยังเป็นฆราวาสผู้ครองเรือนอยู่ ได้ทำงานมีอาชีพเป็นนักวิจัยอาวุโส (Research Specialist) สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพฯ และเป็นผู้บรรยายพิเศษแก่นักศึกษาในระดับชั้นปริญญาตรีและปริญญาโท สาขาวิธีการวิจัยและประเมินผล ในสถาบันศึกษาชั้นอุดมศึกษากว่า ๒๐ ปี ก่อนบวชเป็นพระภิกษุในบวรพระพุทธศาสนา จึงได้มีโอกาสออกปฏิบัติงานสนามเพื่อทำการสำรวจวิจัยประชามติเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน และการประเมินผลงานของสำนักงานและกิจกรรมที่เกี่ยวกับความร่วมมือของรัฐบาลทั้งสอง

ในการออกปฏิบัติงานสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในท้องที่ต่างๆ ทั่วทุกภาค ข้าพเจ้าได้พบเห็นพระภิกษุสามเณรทั่วทั้งประเทศที่มีโอกาสน้อยในการได้รับการศึกษาอบรมพระธรรมวินัย ทั้งภาคปริยัติสัทธรรมและปฏิบัติพระสัทธรรม จึงเห็นมีพระภิกษุสามเณรตามวัดต่างๆ ส่วนหนึ่ง ทั้งในเมืองและทั้งในชนบท ที่ไม่มีวัตรปฏิบัติหรือศีลาจารวัตรที่สมบูรณ์แบบดีพอ ทั้งนี้เพราะ

๑. ตามวัดต่างๆ ในชนบทยังขาดครูผู้สอนปริยัติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูผู้ทรงคุณวุฒิแผนกบาลีอีกมาก เพราะครูผู้ทรงคุณวุฒิแผนกบาลีโดยมากจะเข้าไปอยู่ตามวัดในเมือง ซึ่งมีโอกาสที่จะเจริญสุขสบายด้วยลาภยศสักการะกว่าการอยู่ในชนบท จึงทำให้พระภิกษุสามเณรในชนบทไม่ได้รับการศึกษาอบรมพระวินัยที่ดีพอ

๒. พระภิกษุสามเณรตามวัดต่างๆ ทั้งในเมืองและในชนบทได้รับการศึกษาอบรมน้อยในการปฏิบัติพระสัทธรรม คือ **ขาดการเข้มงวดกวดขันในศีลสิกขา ขาดการแนะนำสั่งสอนและสนับสนุนอย่างจริงจังในสมาธิสิกขา และในปัญญาสิกขา** กล่าวคือ ขาดการให้การศึกษาอบรม และขาดการ

สนับสนุนในการเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยมีศีลเป็นบาทอย่างจริงจัง ทั้งๆ ที่เป็นกิจสำคัญที่สุดในชีวิตของนักบวชในพระธรรมวินัยนี้ เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ตามที่ได้ปฏิญาณตนขอบรรพชาอุปสมบทเข้ามาเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ต่อองค์สงฆ์ และต่อพระพักตร์พระพุทธปฏิมาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอุโบสถ

จึงพลอยให้ขาดพระวิปัสสนาจารย์หรือวิทยากร ผู้รอบรู้และมีประสบการณ์ดีพอสมควรทั้งในหลักปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ก็คือขาดบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงศีลทรงธรรม พอที่จะสามารถช่วยสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง จริงจัง ให้มั่นคงดำรงอยู่ในเพศพรหมจรรย์ ได้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนพุทธบริษัทได้อย่างแท้จริงและตลอดไป

๓. ยังมีอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญ คือผู้มาขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ใช่ว่าทุกคนจะมีความตั้งใจบวชเข้ามาเพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อขจัดขัดเกลากิเลส เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง อย่างจริงจังก็หามิได้ ยังมีส่วนหนึ่งที่เพียงบวชเข้ามาตามประเพณี หรือบวชเข้ามาเพราะมีความประพฤติไม่ดี เอาตัวไม่รอด พ่อแม่หรือทางบ้านไม่รู้จะอบรมขัดเกลาอย่างไร ก็ชักนำหรือบังคับให้ไปบวชเสียเพื่อทางวัดจะได้ช่วยอบรมขัดเกลาให้ เหล่านี้เป็นต้น จึงไม่ค่อยสนใจศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมเท่าใดนัก บางรายยังชักนำพระภิกษุผู้ใหม่หรือสามเณรผู้ที่ยังไม่รู้พระธรรมวินัยดีพอให้ไขว้เขว ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม พลอยให้ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความประมาท ไม่ยังประโยชน์ตนให้สำเร็จ เป็นที่อิดหนาระอาใจแก่เพื่อนสหธรรมิก อย่างนี้ก็มีอยู่

๔. ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ที่มีมาคู่กับความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจิตใจจากสังคมในเมืองและต่างประเทศ ที่ผู้ไม่มีการอบรมจิตใจให้มีสติสัมปชัญญะ ประกอบด้วยปัญญาอันเห็นชอบ รู้ทางเจริญทางเสื่อมดีพอ หลงยินดีเพลิดเพลินมัวเมาติดข้องอยู่ ก็ยิ่งทำให้ห่างจากไตรสิกขา คือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา และ ปัญญาสิกขา กล่าวคือ ให้ห่างไกลจากการศึกษาอบรมศีล สมาธิ และปัญญา ออกไปมากยิ่งขึ้น

เหล่านี้เป็นต้น ที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญให้พระภิกษุสามเณรบางส่วนมีวัตรปฏิบัติหรือศีลาจารวัตรที่ไม่สมบูรณ์แบบ ตามพระธรรมพระวินัยอันเป็นธรรมนูญการปกครองการบริหารที่พระภิกษุสงฆ์ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ จึงทำให้ไม่อาจเป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนทั้งหลายอย่างแท้จริงได้

ข้าพเจ้าในสมัยที่ยังเป็นฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งใฝ่ใจ สนใจ ใน**การศึกษา**และ**ปฏิบัติธรรมตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า** ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ **พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้เคยปฏิบัติและสั่งสอนศิษยานุศิษย์จนตลอดชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ และได้มีการถ่ายทอดธรรมปฏิบัตินี้สืบต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน** เห็นว่าเป็นผลดีเป็นอย่างมากทั้งทางโลกและทางธรรม แก่ผู้สนใจและตั้งใจศึกษาปฏิบัติด้วยอิทธิบาทธรรม

ทั้งได้เห็นความเสื่อมจากการปฏิบัติพระสัทธรรมดังที่กล่าวแล้วข้างต้น และทั้งได้เห็นคุณของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปฏิบัติภาวนาธรรมที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำผู้ได้ปฏิบัติเข้าถึงธรรมกายของพระพุทธเจ้า แล้วสั่งสอนถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

จึงอยากจะเห็นการปฏิบัติพระศาสนาที่เข้มแข็ง จริงจัง และมั่นคง เพื่อยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้สำเร็จ เท่าที่กำลังกาย สติปัญญา และความสามารถ และเท่าที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาจะพึงมี ในบั้นปลายชีวิตนี้ ซึ่งเฉพาะตัวข้าพเจ้าเอง ก็เป็นเพียงหน่วยหนึ่งในสังคม ที่ไม่มีอำนาจอิทธิพลใดจะไปแก้ไขปัญหาสังคมส่วนใหญ่ได้ นอกจากจะพยายามศึกษาและปฏิบัติธรรมเอง เพื่อ **"สร้างพระในใจตนเอง"** ก่อน เมื่อได้ผลดีพอสมควร แม้จะไม่ถึงได้บรรลุมรรคผลชั้นสูง หากพอที่จะช่วย **"สร้างพระในใจคนอื่น"** ได้ ก็จะทำเท่าที่กำลังสติปัญญา ภูมิธรรม และกำลังทรัพยากรจะพอมีให้ทำได้ และเมื่อมีกำลังศรัทธาปสาทะของเพื่อนสหธรรมิกผู้ปฏิบัติธรรมมากพอ ก็จะค่อยๆ จัดให้มี **"สำนักปฏิบัติธรรม"** เพื่อให้เป็น**ศูนย์กลางของการให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่พระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และ ให้เป็นสถานที่อนุรักษ์ปูชนียวัตถุ วัฒนธรรม และประเพณีอันดีของไทย** ขึ้นสักแห่งหนึ่ง พอที่จะให้เป็นหลักแก่สาธุชนทั่วไป ในการ **"สร้างพระในใจคน"** ให้เป็นที่พึ่งทางใจของตนและผู้อื่นได้บ้างพอสมควร โดยมิได้มุ่งหวังที่จะให้เด่นดังหรือเลิศเลอกว่าใคร

จึงมาพิจารณาเห็นว่า การที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่กล่าวนี้ ตัวข้าพเจ้าเองก็จะต้องวางแผนสละเพศฆราวาสผู้ครองเรือน บรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อปฏิบัติพระศาสนาให้จริงจังต่อไปในกาลข้างหน้า ในระยะเวลาอันใกล้ ไม่ต้องรอให้เนิ่นนานออกไปถึงวันเกษียณอายุหรือแก่เฒ่า จึงตัดสินใจเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม (The 4th of July) พ.ศ.๒๕๑๙ อันเป็นวันชาติอเมริกัน คือวันประกาศอิสรภาพของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อวางแผนชีวิตตนเตรียมตัวก่อนบวชเป็นเวลา ๑๐ ปี และเมื่อได้รับความยินยอมพร้อมใจอนุโมทนาจากแม่บ้านเป็นอย่างดี ทั้งแม่บ้านและข้าพเจ้าจึงตั้งใจประพฤติพรหมจรรย์อยู่ด้วยกันฉันพี่น้อง ด้วยความสันติสุข ตลอดระยะเวลา ๑๐ ปีก่อนบวช

ตลอดระยะเวลาของการเตรียมตัวก่อนบวชนี้ ข้าพเจ้ายังคงทำงานประจำอยู่ที่สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพฯ และได้ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ท่านได้ปฏิบัติ ได้เข้าถึง รู้ เห็น และเป็นธรรมกาย แล้วสั่งสอนศิษยานุศิษย์ จนตลอดชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน โดยมีพระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺฑตฺโม)** รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ องค์ปัจจุบัน ผู้เป็นศิษย์โดยตรงรูปหนึ่งของพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน เป็นทั้ง**สัทธิวิหาริก** คือเป็นศิษย์ผู้บวชกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน และเป็นทั้ง **อันเตวาสิก** คือเป็นศิษย์ผู้อยู่ศึกษาและปฏิบัติภาวนาธรรมกับพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านโดยตรง จนกระทั่งพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านมรณภาพ ได้เป็นพระวิปัสสนาจารย์ผู้ให้การศึกษาอบรมภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายนี้แก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด

นอกจากจะตั้งใจศึกษาและปฏิบัติภาวนาธรรมเพื่อ **"สร้างพระในใจตน"** ข้าพเจ้าจึงได้ริเริ่มจัดตั้งและบริหาร**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ** ขึ้นมา ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๘ โดยมี

เจ้าประคุณ **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์**
เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ องค์ปัจจุบัน เป็นประธานโครงการ
ตั้งแต่สมัยที่ยังดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระธรรมธีรราชมหามุนี"

พระเดชพระคุณ **พระเทพสุธี** รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายปริยัติ
เป็นรองประธานโครงการ ตั้งแต่สมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระเมธีวราภรณ์"

พระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา
วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นรองประธานโครงการ

รองประธานโครงการทั้งฝ่ายปริยัติและวิปัสสนา และข้าพเจ้า ได้ร่วมกันจัดรายการ **"ธรรมสู่สันติ"** ออกอากาศเผยแพร่ธรรมปฏิบัตินี้ทางสถานีวิทยุต่างๆ ทั่วประเทศกว่า ๓๐ สถานี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และภายหลังต่อมาก็ได้จัดรายการ **"ธรรมปฏิบัติ"** ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์สีช่อง ๙ ของ อ.ส.ม.ท. อีกทางหนึ่ง โดยมี**วัตถุประสงค์สำคัญที่จะช่วย "สร้างพระในใจคน" อื่น ให้มีธรรมเป็นที่พึ่ง คือเป็นประทีปส่องทางดำเนินชีวิตของตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ไม่เป็นไปในทางเสื่อม อันเป็นโทษเป็นความทุกข์เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น**

ต่อมาในวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๓ ก็ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากเจ้าประคุณ

สมเด็จ**พระพุฒาจารย์** หลวงพ่อวัดสระเกศ ในสมัยที่ยังดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระพรหมคุณาภรณ์" ให้จัดตั้ง**โครงการพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ขึ้นที่วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร ในระยะเริ่มต้นได้ให้ใช้พระอุโบสถเป็นที่สอนภาวนาธรรมเป็นประจำ ครั้นถึงต้นปี พ.ศ.๒๕๒๔ ข้าพเจ้าได้รับบริจาคที่ดินริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก ในท้องที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ ไร่ และได้ตกลงซื้อที่ดินอีกส่วนหนึ่งที่เหลือของแปลงเดียวกันที่เหลืออีก ๔๒.๕ ไร่ รวมเป็นเนื้อที่ดิน ๗๒.๕ ไร่ จากอาจารย์เชาวน์ (บุตรชายคุณชวน-กรรณิการ์) ศรสงคราม จึงได้จัดตั้งเป็น **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ขึ้น โดยมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ เป็นประธานสถาบันฯ และมี เจ้าประคุณ **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระธรรมธีรราชมหามุนี") พระเดชพระคุณ **พระเทพสุธี** (ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระเมธีวราภรณ์") พระเดชพระคุณ **พระภาวนาโกศลเถร** และ พระเดชพระคุณ **พระธรรมกิตติ-วงศ์** (วัดราชโอรสาราม ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ "พระราชวิสุทธิโมลี") เป็นรองประธานสถาบัน ข้าพเจ้าเองทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการสถาบันฯ เพื่อให้การศึกษาอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า เพื่อสร้างพระในใจคน เพื่อยังประโยชน์สุขแก่สาธุชนโดยทั่วไป

อนึ่ง เพื่อให้การบริหารโครงการ ให้การศึกษาอบรมพระกัมมัฏฐาน ทั้งในส่วนกลางกรุงเทพมหานคร และในส่วนของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย และเพื่อให้การจัดการทางด้านบุคลากร การเงินและทรัพย์สินเป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงได้จัดตั้ง **มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชา-ธรรมกาย** และได้รับการอนุมัติการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลขึ้น ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๒๔ นี้เอง โดยมี **ฯพณฯ ศาสตราจารย์ บัญญัติ สุขีวะ ประธานศาลฎีกา** ในสมัยนั้น เป็น**ประธานมูลนิธิ** ส่วนข้าพเจ้าเป็น **กรรมการผู้อำนวยการ** ทำหน้าที่บริหารโครงการ ให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัตินี้ ทั้งในส่วนกลางกรุงเทพฯ และในส่วนของสถาบันฯ ที่อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และจัดการทางด้านบุคลากร การเงิน และทรัพย์สินของโครงการทั้งสองและของสถาบันฯ อันรวมกันเข้ามาเป็นของมูลนิธิฯ ซึ่งเป็นนิติบุคคล ตั้งอยู่ที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวร-มหาวิหาร ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ได้เริ่มเปิดอบรมพระกัมมัฏฐานแก่พระภิกษุ สามเณร ขึ้นเป็นครั้งแรก ระหว่างวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์-๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๕ และครั้งที่ ๒ ระหว่างวันที่ ๑๕-๒๙ ธันวาคม ในปีเดียวกัน

ในระหว่างการอบรมพระกัมมัฏฐานรุ่นที่ ๒ นี้เอง **พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ** ในสมัยที่ดำรงพระอิสสริยยศ เป็นพระวรชายา ในสมเด็จพระบรมโอรสา-

ธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ได้ทรงพระเมตตา เสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างศาลาอเนกประสงค์ ณ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕ เพื่อเป็นสำนักปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน และเป็นที่ประกอบการบุญการกุศล ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ได้มีการจัดการอบรมพระกัมมัฏฐานเป็นประจำในส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร คือที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เป็นประจำ ทุกวันอาทิตย์ วันละ ๓ รอบ คือ รอบ ๐๙.๐๐ น. สำหรับผู้ปฏิบัติถึงธรรมกายแล้ว รอบ ๑๐.๐๐ น. สำหรับผู้ปฏิบัติทุกระดับ และรอบ ๑๓.๐๐ น. สำหรับการแบ่งกลุ่มย่อยโดยมีวิทยากรควบคุมใกล้ชิด และทุกวันจันทร์และพฤหัสบดี เวลา ๑๘.๓๐ น. ทุกวัน จนถึงทุกวันนี้

นอกจากนี้ ยังได้จัดการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ ปีละ ๒ รุ่น คือ รุ่นกลางปี ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ พฤษภาคม และ รุ่นปลายปี ระหว่างวันที่ ๑-๑๕ ธันวาคม ของทุกปี ที่**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จึงค่อยๆ เจริญก้าวหน้าขึ้นมาเป็นลำดับ ได้มีการสร้างเสนาสนะ โรงครัว ห้องน้ำ ฯลฯ และปลูกต้นไม้ขึ้นบนพื้นที่ดินที่ไม่มีอะไรเลย เป็นพื้นที่ท้องนาล้วนๆ แม้ต้นไม้สักต้นก็ไม่มี ให้กลายเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่สะอาดเรียบร้อย ที่สัปปายะ สงบ ร่มรื่น ขึ้นมาตามลำดับ

ครั้นต่อมาในต้นปี พ.ศ.๒๕๒๘ ข้าพเจ้าก็ได้ยื่นหนังสือขอลาออกจากสำนักข่าวสารอเมริกัน (ล่วงหน้า ๑ ปี) คือขอลาออกในวันที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๙ อันเป็นระยะเวลา ๓ ปี ก่อนวันเกษียณอายุ เพื่อให้สำนักงานได้มีโอกาสหาคนมาทำหน้าที่แทน และให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสฝึกงานแก่พนักงานใหม่ได้ทันเวลา เพราะงานที่ข้าพเจ้าต้องรับผิดชอบทำอยู่ในตำแหน่งนักวิจัยอาวุโส (Research Specialist) สำนักข่าวสารอเมริกัน นั้น ต้องรับผิดชอบงานถึง ๓ อย่างคือ งานวิจัยและประเมินผล ๑ งานตั้งและจัดการดูแลเครื่องคอมพิวเตอร์ ๑ และการจัดระบบข้อมูลข่าวสารด้วยคอมพิวเตอร์อีก ๑ จึงต้องมีเวลาเพียงพอในการจัดหาบุคลากรและฝึกงานให้ผู้ที่เข้ามารับงานใหม่ให้เรียบร้อยก่อน ๑ ปี แล้วจึงได้รับอนุมัติให้ลาออกได้

ข้าพเจ้าจึงได้รับอิสรภาพ และลาครอบครัวเข้าบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในบวรพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๙ เวลา ๑๐.๑๗ น. ณ พัทธสีมา วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ โดยมี

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จ**พระพุทธโฆษาจารย์** (หลวงพ่อวัดสามพระยา) เป็น**พระอุปัชฌาย์**

เจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จ**พระพุฒาจารย์** (หลวงพ่อวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร) ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระพรหมคุณาภรณ์ เป็น**พระกรรมวาจาจารย์**

เจ้าประคุณหลวงพ่อ **สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็น**พระอนุสาวนาจารย์**

ในขณะที่ข้าพเจ้าอยู่จำพรรษา ได้รับการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติภาวนาธรรมอยู่ที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นเวลา ๕ พรรษานั้น ก็ได้บริหารโครงการให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติทั้ง ๒ โครงการ ในส่วนกลาง กรุงเทพมหานคร คือ **โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ **โครงพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** วัดสระเกศ และทั้ง **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และจัดการด้านบุคลากร การเงิน และทรัพย์สินของมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ จัดซื้อที่ดินเพิ่มขึ้น จัดสร้างเสนาสนะเพิ่มขึ้น รวมทั้งอุโบสถ จัดให้มีพระภิกษุสามเณรอยู่จำพรรษา ให้ได้รับการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรมเพิ่มขึ้นตามลำดับ และได้ยื่นเรื่องขอสร้างวัด เมื่อได้รับขออนุมัติให้สร้างวัดได้บนพื้นที่ดิน ๗๒.๕ ไร่ ครั้นมีเสนาสนะและพระภิกษุสามเณร อยู่จำพรรษาศึกษาและปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งก่อสร้างอุโบสถสำเร็จไปแล้วประมาณ ๘๐% ก็ได้ยื่นเรื่องขอตั้งเป็นวัด ได้รับอนุมัติและประกาศตั้งเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ชื่อ **"วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม"** เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๔ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ในปีเดียวกัน และได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งเป็นระยะเวลาอยู่ระหว่างการอบรมพระกัมมัฏฐานรุ่นที่ ๒๓

สำหรับตัวข้าพเจ้าได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาส**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๓๔ ซึ่งเป็นเวลาที่ข้าพเจ้าได้ศึกษาภาคปริยัติจากสำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ สำเร็จเปรียญธรรม ๓ ประโยค และ นักธรรมเอก จึงได้กราบลาเจ้าประคุณ**สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** (ในสมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมปัญญาบดี) เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มารับตำแหน่งเป็น**เจ้าอาวาส วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และได้ศึกษาภาคปริยัติแผนกบาลีต่อจนสำเร็จเป็นเปรียญธรรม ๖ ประโยค เมื่อต้นปี พ.ศ.๒๕๓๗

ข้าพเจ้าจึงได้มาทำหน้าที่บริหารและจัดการวัดในฐานะ**เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรม-**

กายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และในฐานะ**กรรมการผู้อำนวยการ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร และ **สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย**แห่งนี้ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบันนี้ข้าพเจ้ามีอายุ ๖๖ ปี (ย่างปีที่ ๖๗) พรรษาพ้น ๑๐

ข้อ ๒ ตัวอย่างนโยบายหลักการบริหารหมู่คณะ ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ความจริงระเบียบปฏิบัติอันเป็นนโยบายหลักนี้ ได้มีการใช้มาตั้งแต่สำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ยังมีฐานะเป็น**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** นั้นแล้ว แต่เมื่อได้รับการประกาศตั้งเป็น**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ขึ้น ข้าพเจ้าจึงได้ออกระเบียบปฏิบัตินี้ เป็นคำสั่งที่ ๑/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๕ ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

คำสั่งที่ ๑/๒๕๓๕

เรื่อง ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุและสามเณร ในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และในโครงการของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ให้ยกเลิกคำสั่งที่ ๑/๒๕๓๔ เรื่อง ระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุและสามเณรฯ ลงวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๔ และให้ใช้ข้อความดังต่อไปนี้แทน

เพื่อให้พระภิกษุและสามเณร ในสังกัด**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** และในโครงการของ**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ได้มีความเจริญรุ่งเรืองในพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม และให้ได้มีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสันติสุข มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย งดงามด้วยศีลาจารวัตร มีความสมัครสมานสามัคคีกัน ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะของสาธุชน เพื่อปิดประตูอบายแก่พระภิกษุและสามเณร และเพื่อความวัฒนาถาวรแห่งบวรพระพุทธศาสนา

ระเบียบปฏิบัตินี้ ไม่ใช้บังคับแก่พระภิกษุและสามเณรผู้อาคันตุกะ ครูผู้สอนภาคปริยัติ

ครูผู้อบรมและผู้เข้ารับการอบรมภาคปฏิบัติชั่วคราว ซึ่งมิได้สังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และที่มิได้อยู่ในโครงการสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย แต่ไม่ตัดสิทธิพระภิกษุสามเณรดังกล่าวผู้มีจิตศรัทธาที่จะร่วมปฏิบัติตามระเบียบนี้ และขออนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่ง

ให้พระภิกษุและสามเณรในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และพระภิกษุสามเณรในโครงการของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ที่ยังมิได้ย้ายสังกัดมาอยู่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณรดังต่อไปนี้ เพิ่มเติมจากพระธรรมพระวินัยและศีลอันพึงต้องปฏิบัติอยู่โดยปกติ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ดังต่อไปนี้

๑. หนักในพระธรรมพระวินัยและศีล

ให้ประพฤติปฏิบัติหนักในพระธรรมพระวินัยและศีล ทั้งพระปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ของตนเอง และเพื่ออนุเคราะห์ผู้อื่น ตามสมควรแก่ภูมิธรรมภูมิปัญญา เป็นสำคัญ[๑]

๑.๑. **พระปริยัติสัทธรรม** ให้พระภิกษุและสามเณรทุกรูปตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ด้วยความอุตสาหะเต็มกำลังสติปัญญา ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี และทั้งวิชาการที่จะเป็นอุปการะโดยตรงแก่การปฏิบัติและการเผยแพร่พระสัทธรรม

พระภิกษุหรือสามเณรรูปผู้เข้ามาอยู่ใหม่ ถ้ายังไม่เคยได้รับการฝึกปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกาย หรือเคย แต่ยังได้รับการฝึกไม่ถึง ๑ ปี ให้ตั้งใจฝึกปฏิบัติภาวนาตามแนววิชชาธรรมกายก่อน แล้วจึงสมัครเรียนภาคปริยัติธรรม ในการเรียนภาคปริยัติธรรมแผนกนักธรรมชั้นตรี-โท-เอก และแผนกบาลี ชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.๓ ถ้าไม่ได้เลื่อนชั้นใดชั้นหนึ่งเป็นเวลา ๓ ปี โดยไม่มีเหตุอันสมควร จะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการสงฆ์ผู้ได้รับมอบอำนาจหน้าที่จากเจ้าอาวาส ว่าสมควรจะให้อยู่ในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามนี้หรือไม่ คณะกรรมการสงฆ์ดังกล่าวมีมติเช่นไรก็ให้ปฏิบัติตามนั้น ทั้งนี้ ให้นับรวมทั้งพระภิกษุสามเณรในโครงการของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ก่อนวันออกคำสั่งนี้ด้วย

---

[๑] ตาม **ประกาศ ให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย** ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๑ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๖, หน้า ๗๘๐, พ.ศ.๒๔๘๑.

เจ้าอาวาสไม่กวดขัน ให้การศึกษาธรรมวินัยแก่พระภิกษุสามเณรในวัดของตน มีความผิดฐานละเลยต่อหน้าที่ พระภิกษุสามเณรผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติ มีความผิดฐานฝ่าฝืนโอวาทของเจ้าอาวาส

และ **ประกาศมหาเถรสมาคม เรื่อง ทบทวนหรือฟื้นฟูการบำเพ็ญกัมมัฏฐาน หรือ จิตตภาวนา ในฤดูเข้าพรรษา พ.ศ.๒๕๒๖** ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๒๖.

๑.๒. **พระปฏิบัติสัทธรรม** มีการปฏิบัติต่อกันโดยธรรม และมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติในไตรสิกขา

๑.๒. ก) **ให้ปฏิบัติต่อกันโดยธรรม** คือ ศีลสามัญญตา ทิฏฐิสามัญญตา ด้วยพรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ สาราณียธรรม ๖ อปริหานิยธรรม ๗ และด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ไม่ลำเอียงด้วยอคติ ๔ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**พระภิกษุและสามเณรต้องปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพนับถือ และแสดงสามีจิกรรมต่อกันโดยลำดับพรรษา** เว้นแต่ในขณะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหัวหน้า ทำหน้าที่ผู้นำในพิธีหรือในที่ประชุมสงฆ์ หรือในขณะทำหน้าที่สั่งสอนอบรม หรือแสดงธรรม

๑.๒. ข) **ศีลสิกขา ให้หนักในศีลสังวร มีปาริสุทธิศีล ๔ ไม่ประพฤตินอกรีตนอกรอยของสมณะ อันได้แก่ อนาจาร ปาปสมาจาร และอเนสนา** เป็นต้น. **ความประพฤติปฏิบัติดังต่อไปนี้ เพื่อประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาโดยส่วนรวมหรือแก่วัดหลวงพ่อสดฯ และแก่สถาบันฯ โดยอนุมัติของสงฆ์แห่งวัดหลวงพ่อสดฯ นี้ ให้กระทำได้ แต่ต้องกระทำโดยความระมัดระวังสังวร** คือ การแจก ให้เปล่า หรือการแลกเปลี่ยน จำหน่ายจ่ายโอนซึ่งวัตถุสิ่งของหรือทรัพย์สินและปัจจัยต่างๆ อันเป็นสมบัติของสงฆ์และของวัดหลวงพ่อสด ฯ นี้ แก่ผู้อื่นซึ่งมิใช่พระภิกษุและสามเณรของวัดนี้ หรือแก่ผู้มิใช่พระภิกษุสามเณรในสถาบันฯ แห่งนี้

ไม่พึงสะสมทรัพย์สินส่วนตัว ได้แก่ พระบูชาทุกขนาด วัตถุมงคลต่างๆ ตลอดทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น จนเกินจำเป็น

ห้ามสะสมทรัพย์สินต่างๆ ได้แก่ พระบูชาทุกขนาด วัตถุมงคลต่างๆ ตลอดทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เป็นต้น **เพื่อการซื้อ-ขาย-แลกเปลี่ยน เพื่อเป็นผลประโยชน์ส่วนตนโดยเด็ดขาด**

ผู้ฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติในข้อ ๑.๒ ข) วรรคแรก และวรรคสุดท้ายนี้ นอกจากจะมีความผิดตามพระวินัยแล้ว ยังจะได้รับการตักเตือน หากไม่เชื่อฟัง จะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการสงฆ์ของวัด ว่าจะสมควรให้อยู่ในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามต่อไปหรือไม่ คณะกรรมการสงฆ์มีมติเช่นไรก็ให้ปฏิบัติตามนั้น

๑.๒. ค) **จิตตสิกขา ให้หนักในนาถกรณธรรม ๑๐ ธรรมที่บรรพชิตควรพิจารณาเนืองๆ ๑๐ ในอภิณหปัจจเวกขณ์ ๕ และให้หนักในสัมมัปปธาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ และ สัมมาสมาธิ ๔**

๑.๒. ง) **ปัญญาสิกขา ให้หนักในอิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และ**

ในมรรคมีองค์ ๘ พร้อมทั้งให้พิจารณา บากบั่น หมั่นบำเพ็ญและเจริญบุญบารมีทั้ง ๑๐ เป็นสำคัญ ให้ใฝ่ใจ สนใจ ต่อการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำได้ถ่ายทอดให้ไว้

๑.๓. **ปฏิเวธสัทธรรม มุ่งโดยตรงต่อความรู้แจ้งแทงตลอดในพระไตรลักษณ์ และพระอริยสัจ ๔ เพื่อกำจัดกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เพื่อลดมานะละทิฏฐิในตน เพื่อสร้างพระในใจตน และเพื่ออนุเคราะห์และสร้างพระในใจผู้อื่น ตามระดับภูมิธรรมและกำลังสติปัญญาของตน เป็นสำคัญ**

๒. ระเบียบปฏิบัติพิเศษเพิ่มเติม

ให้พระภิกษุและสามเณรในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และพระภิกษุสามเณรในโครงการของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ที่ยังมิได้ย้ายสังกัดมาอยู่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติพิเศษเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

๒. ก) **เมื่อประชุมก็ให้พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และให้พร้อมเพรียงกันช่วยเหลือกิจกรรมของวัดหลวงพ่อสดฯ และสถาบันฯ ด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถ ไม่ทอดทิ้งหรือวางธุระเสีย** ห้ามขาดประชุมโดยไม่มีเหตุจำเป็น หรือเหตุอันสมควร

๒. ข) **ให้ช่วยกันดูแลรักษาทรัพย์สินของวัดหลวงพ่อสดฯ และสถาบันฯ เสมือนหนึ่งวิญญูชนจะพึงรักษาทรัพย์สินของตนเอง** ห้ามดัดแปลง ต่อเติม ทำลาย หรือรื้อถอน เสนาสนะ อาคารและเครื่องใช้ประจำเสนาสนะและอาคารนั้น โดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาส

๒. ค) **ปัจจัยเอกลาภใดอันเกิดแก่สงฆ์และ/หรือแก่พระภิกษุและสามเณรของวัดหลวงพ่อสดฯ และของสถาบันฯ แห่งนี้ ที่ทายกทายิกามิได้มีเจตนาถวายให้เป็นค่าใช้จ่ายส่วนตัวเฉพาะเจาะจงแก่พระภิกษุหรือสามเณรรูปใด ให้พระภิกษุหรือสามเณรผู้ได้รับปัจจัยเอกลาภนั้น ส่งปัจจัยเอกลาภนั้นเข้าเป็นสมบัติส่วนกลางของสงฆ์วัดนี้ ในทันทีที่สามารถกระทำได้ เพื่อไว้บริโภคใช้สอยร่วมกัน** เช่นปัจจัยที่ได้รับจากการถวายสังฆทานทั้งจากภายในและภายนอกวัด ปัจจัยที่ได้รับถวายเนื่องแต่การรับนิมนต์หรืออาราธนาให้ประกอบศาสนกิจ มีการแสดงพระธรรมเทศนา บรรยายธรรมสอนภาวนาธรรม ทั้งในและนอกวัด เว้นแต่ค่ายานพาหนะและค่าภัตตาหารที่ทางวัดมิได้ทดรองจ่ายให้

ปัจจัยและ/หรือทรัพย์สินส่วนตน อันมีอยู่ก่อนมาเข้าสังกัดวัดหลวงพ่อสด-ธรรมกายารามหรือสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ที่ยังไม่ได้ย้ายสังกัดอย่างเป็นทางการ รวมทั้งผลประโยชน์หรือสิทธิ์ในทรัพย์สิน อันได้มาเนื่องแต่มีความผูกพัน ในผลประโยชน์ หรือในสิทธิ์ในทรัพย์สิน ตั้งแต่เมื่อก่อนมาเข้าสังกัดดังกล่าวข้างต้น แม้ผลประโยชน์หรือทรัพย์สินเหล่านั้นจะเกิดขึ้นภายหลังก็ตาม ตัวอย่างเช่น ทรัพย์สินจากกองมรดก เงินบำเหน็จ/บำนาญ เงินปันผล ดอกเบี้ยเงินฝาก เป็นต้น ไม่อยู่ในบังคับแห่งระเบียบปฏิบัติข้อนี้

ปัจจัยเอกลาภ อันรวมเข้าเป็นสมบัติส่วนกลางของสงฆ์เหล่านี้ ให้พระภิกษุสามเณรสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และในโครงการของสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย เบิกใช้ได้ตามความจำเป็นและตามระเบียบว่าด้วยการเงินและทรัพย์สินของวัดฯ

๒. ง) **ห้ามภิกษุหรือสามเณรรูปใดมีเครื่องรับโทรทัศน์[๑] และตู้เย็น ไว้ใช้เป็นการส่วนตัว** เว้นแต่จะมีเครื่องรับโทรทัศน์ไว้ดูเฉพาะข่าวและสารคดีที่น่ารู้ มีรายการธรรม เป็นต้น และตู้เย็น ไว้ใช้เป็นส่วนรวมร่วมกันตามจุดศูนย์รวมพระภิกษุและสามเณรต่างๆ ตามแต่หมู่พระภิกษุสงฆ์ผู้บริหารของวัดจะมีมติเห็นสมควร

๒. จ) **ไม่พึงเป็นผู้ชอบท่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่อโคจร โดยไม่มีเหตุอันสมควร** หากจำเป็นจะต้องไปประกอบศาสนกิจในที่เช่นนั้น ก็ให้ประพฤติปฏิบัติด้วยความสังวรระวังเป็นพิเศษ

๒. ฉ) **ห้ามสะพายกล้องถ่ายรูป และทำการถ่ายรูปเองในที่สาธารณะ[๒]**

๒. ช) **ห้ามมีและห้ามสูบบุหรี่ ห้ามมีและเสพสิ่งเสพติดมึนเมาให้โทษ อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทในทุกที่**

---

[๑] ตามประกาศคณะสงฆ์ เรื่องเกี่ยวกับวิทยุและโทรทัศน์ (ห้ามเปิดเสียงดังเกินสมควรในวัด ห้ามเที่ยวยืนดูหรือฟังในที่อันไม่สมควร) ลงวันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๓ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๔๘ ภาค ๑๒ หน้า ๘๙๔, ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๓ ...พระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติฝ่าฝืน มีโทษฐานละเมิดจริยาของพระคณาธิการ หรือฐานละเมิดอำนาจเจ้าอาวาส.

[๒] ตาม ประกาศ เรื่องเกี่ยวกับกล้องถ่ายรูป กล้องส่องทางไกล ลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๓ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๔๘ ภาค ๑๒ หน้า ๘๙๗, วันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๓ **...พระภิกษุสามเณรผู้ล่วงละเมิด มีโทษละเมิดจริยาของพระคณาธิการ หรือฐานละเมิดอำนาจเจ้าอาวาส.**

๒. ซ) **ห้ามเล่นการพนันทุกชนิด[๑]**

๒. ฌ) **ห้ามบอกหรือใบ้หวย ห้ามพยากรณ์ผลการปฏิบัติธรรม และพูดอวดอุตตริ-มนุษยธรรมแม้มีในตน[๒]** เว้นแต่จะเป็นการให้การศึกษาวิชาความรู้ระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างเพื่อนสหธรรมิกโดยเจตนาบริสุทธิ์ มิได้เป็นไปเพื่อมุ่งหวังลาภสักการะส่วนตน

๒. ญ) **ห้ามเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับสตรี** โดยการพูดจาต่อสตรีโดยตรงหรือโดยทางโทรศัพท์ การติดต่อกันโดยทางจดหมายหรือสื่ออย่างอื่น เช่น ส่ง ส.ค.ส. หรือให้รูปภาพแก่สตรี ยินดีรับและมีรูปภาพของสตรีหรือ ส.ค.ส. ที่สตรีส่งให้ไว้ด้วยความสัมพันธ์ฉันชู้สาวหรือคนรัก หรือโดยการบันทึกเทปส่งสื่อสารให้กันและกัน ฯลฯ

๒. ฎ) **ห้ามแสวงหา โดยการซื้อขาย แลกเปลี่ยน โดยการเช่าหรือยืม หรือแม้โดยการให้เปล่าเพื่ออ่าน-ดู-ฟัง-หรือสัมผัส ซึ่งเรื่องราว รูปภาพหรือรูปเหมือน และเสียงที่เป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์และการศึกษาเล่าเรียน** ได้แก่ เทปคัสเซทหรือวีดีโอเทปเพลง-ดนตรี-ภาพยนตร์ และการละเล่นต่างๆ อันลามกหรือไร้สาระ รูปภาพโป๊เปลือย หรือหนังสือภาพการ์ตูนแสดงเรื่องต่างๆ อันลามกหรือไร้สาระ หนังสือเรื่องลามก หรือนวนิยายอันกระตุ้นกามารมณ์ หรือชักนำให้เกิดราคะ โทสะ โมหะ ฯลฯ

๒. ฏ) **ห้ามก่อการวิวาท ชกต่อย และยุแยกให้แตกสามัคคีในหมู่พระภิกษุและสามเณรโดยเด็ดขาด**

๒. ฐ) **ห้ามเรียนไสยศาสตร์ ห้ามทำ ห้ามแสวงหา ห้ามมี ห้ามพกติดตัว และห้ามใช้วัตถุอัปมงคลต่างๆ** เช่น ปลัดขิก กุมารทอง วัตถุคุณไสย-เสน่ห์ยาแฝด-ยาสั่ง[๓] และอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ

---

[๑] มี ประกาศ ห้ามพระภิกษุสามเณรไปจดเลขสลากกินแบ่ง และซื้อหรือมีสลากกินแบ่งไว้เป็นของตัว ลงวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๐ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๕ ภาค ๑๐ หน้า ๘๔๕, ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๐ **...พระภิกษุสามเณรผู้ล่วงละเมิด มีโทษถึงให้สึก.**

[๒] มี ประกาศ เรื่อง ห้ามพระภิกษุสามเณรแสดงตนเป็นอาจารย์ บอกเลขสลากกินแบ่งหรือสลากกินรวบ ลงวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ.๒๔๙๘ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๔๓ ภาค ๑๐ หน้า ๖๗๗, ตุลาคม พ.ศ.๒๔๙๘ **...พระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติฝ่าฝืน มีโทษถูกลงทัณฑกรรม หรือปัพพาชนียกรรม จนถึงให้สึก.**

[๓] ตาม ประกาศ ห้ามไม่ให้ภิกษุเป็นหมอทำเสน่ห์ยาแฝดอาถรรพณ์ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๖๗ ประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๓๙, พ.ศ.๒๔๖๗ **...ภิกษุสามเณรผู้ล่วงละเมิด มีโทษถึงให้สึก.**

ผู้ฝ่าฝืนระเบียบปฏิบัติข้อใดๆ ในข้อ ๒. ก) ถึงข้อ ๒. ฐ) จะได้รับการตักเตือน หากไม่เชื่อฟังจะได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการสงฆ์ของวัด ฯ ว่า สมควรจะให้อยู่ในสังกัดวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามนี้หรือไม่ หากคณะกรรมการสงฆ์ของวัด ฯ มีมติเช่นไร ก็ให้ปฏิบัติตามนั้น

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล
(พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล)
เจ้าอาวาส วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
ผู้อำนวยการ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๕

ตอนที่ ๕
ปัญหาการบริหารหมู่คณะ และ ข้อเสนอแนะวิธีการป้องกันและแก้ไข

ข้อ ๑ ปัญหาพระภิกษุสามเณร ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขาและสัทธรรม ๓

ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวในประวัติย่อวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ถึงมูลเหตุที่สำคัญประการหนึ่งที่จูงใจให้ข้าพเจ้าตัดสินใจสละเพศฆราวาสผู้ครองเรือนมาบวชเป็นพระภิกษุ เพื่อทำหน้าที่เป็นทนายแก้ต่างให้พระศาสนา ให้สมบูรณ์ เข้มแข็ง และจริงจัง เท่าที่สติปัญญาความรู้ความสามารถและภูมิธรรม จะพึงมีพอทำได้นั้น ก็เพราะได้เห็นพฤติกรรมและเห็นเหตุปัจจัยอันเป็นปัญหาที่พระภิกษุสามเณรทั้งในส่วนกลางและในส่วนท้องถิ่น ประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขาและสัทธรรม ๓ จนถึงประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยกันมากขึ้น สาเหตุสำคัญก็คือ

ก. ตัวพระภิกษุนั้นเอง ไม่ใฝ่ใจ ไม่ขวนขวายศึกษาอบรมตน

เหตุปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ตัวพระภิกษุนั้นเอง ไม่ใฝ่ใจ ไม่ขวนขวายศึกษาให้รู้จริงในพระธรรมวินัยดีพอ ไม่สนใจศึกษาและปฏิบัติธรรม คือการอบรมตนในศีล สมาธิ และปัญญา ให้เห็นแจ้งรู้จริงในพระสัจจธรรมดีพอ ที่จะมีความสังวรระวังในศีล และอินทรีย์ดีพอ ที่จะคุ้มครองรักษาตนเองได้

"อินทรีย์สังวร" ก็คือความสังวรระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้าย ในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส สัมผัสทางกาย และรู้อารมณ์ทางใจ แต่ให้มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันในอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น ระวังมิให้กิเลสเข้าครอบงำจิตใจได้

ทั้งศีลสังวร อินทรีย์สังวร และสติสังวร ซึ่งจะเกิดและเจริญขึ้นได้ ก็แต่โดยการตั้งใจศึกษาสัมมาปฏิบัติ ในศีล สมาธิ และปัญญา คือ สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้ถูกต้องตามหลักวิชชาอย่างจริงจัง จึงจะเป็นธรรมเครื่องปิดกั้นบาปอกุศล เป็นธรรมเครื่องคุ้มครองตนเองได้แล้ว จึงควรเป็น

ผู้แนะนำสั่งสอนผู้อื่น

แม้เพียงการศึกษาหลักพระธรรมวินัยไปตามๆ เขา พอให้ได้ประกาศนียบัตรวุฒิบัตร แต่ไม่ศึกษาสัมมาปฏิบัติ คือไม่ได้อบรมตนในศีล สมาธิ และในปัญญา อย่างจริงจัง ให้เกิดความสังวรในศีล อินทรีย์ และสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบแล้ว ก็ยังไม่นับว่าเอาตัวรอดได้จริง มีโอกาสผิดพลาด หลงติดอยู่ในบ่วงมาร คือในรูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งสัมผัสทางกายได้ง่ายทุกเมื่อ นี้คือเหตุปัจจัยที่สำคัญ ที่พระภิกษุสามเณรประพฤติผิดคือล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้ง่าย

จะสังเกตเห็นได้ แทบจะกล่าวได้ว่า ร้อยทั้งร้อยของพระภิกษุสามเณรที่ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย หรือประพฤติผิดศีลผิดธรรม จนเป็นข่าวอื้อฉาวก็ดี หรือที่ไม่เป็นข่าวก็ดี ล้วนแต่มีสาเหตุจากการขาดการศึกษาสัมมาปฏิบัติ คือการอบรมตนในศีล สมาธิ และปัญญา อย่างแท้จริง พอที่จะให้มีความสังวรระวังในศีลและอินทรีย์ ให้มีสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ พอที่จะคุ้มครองรักษาตนได้จริง ทั้งนั้น ไม่ว่าจะยังอยู่ในต้นสังกัดวัดเดิม หรือจะแยกตนออกไปปฏิบัติธรรมโดยลำพังแล้วสั่งสอนผู้อื่นก็ตาม จะเสียพระเสียเณรก็ตรงที่ไม่เรียนพระธรรมวินัยให้รู้จริง แล้วจึงขาดความสำรวมระวังนี่แหละ

ข้อเสนอแนะ คือ

ขอทุกท่าน นับตั้งแต่ภิกษุเจ้าอาวาส ผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท หรือให้นิสัยแก่นวกภิกษุ และพระภิกษุทั้งหลาย พึงถือปฏิบัติตามพระพุทธดำรัสที่ตรัสเป็นปัจฉิมโอวาทว่า

> "หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โว วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ."[๑]
>
> "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราเรียกเธอทั้งหลายมาเพื่อบอกแก่เธอทั้งหลายให้ทราบว่า สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด."

และให้ถือปฏิบัติตามประกาศคณะสงฆ์ ให้พระภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย ลงวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๑

ตามประกาศมหาเถรสมาคม เรื่องทบทวนหรือฟื้นฟูการบำเพ็ญกัมมัฏฐานหรือจิตตภาวนาในฤดูเข้าพรรษา พ.ศ.๒๕๒๖ (ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๒๖) และ

---

๑ พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐเล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค, ข้อ ๑๐๗, หน้า ๑๔๑.

ตามประกาศองค์การศึกษา เรื่องระเบียบการศึกษาวิปัสสนาธุระ ลงวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๘๘, ประกาศในแถลงการคณะสงฆ์ เล่ม ๓๓ ภาค ๔ หน้า ๑๘๙ ประจำเดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๘ ให้เจ้าคณะทุกชั้น สอดส่องสนับสนุนให้ภิกษุสามเณรผู้ศึกษาวิปัสสนาธุระให้ได้สัปปายะตามสมควร

ข. ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิ

เหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง คือ ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิ คือผู้ได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา เจ้าอาวาสผู้ให้การบรรพชาอุปสมบทและให้นิสสัย และ/หรือ รองและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่ใกล้ชิดพระภิกษุผู้บวชใหม่ ที่สุดนั้นเอง ไม่ได้ให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่เธอให้ดี พอที่จะเป็นเครื่องคุ้มครองตนเองได้ ก่อนที่พระภิกษุนั้นจะพ้นการถือนิสัย และทั้งไม่ปกครองดูแลเข้มงวดกวดขันพระภิกษุสามเณรในปกครองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในพระธรรมพระวินัยดีพอ ปล่อยปละละเลยพระภิกษุสามเณรลูกวัดให้ประพฤติปฏิบัติตามยถากรรม

เมื่อพระภิกษุผู้บวชใหม่ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิ จึงไม่ได้รับการอบรมในพระธรรมวินัยให้รู้จริงให้ปฏิบัติในศีลสิกขา ในจิตสิกขา ในปัญญาสิกขา ให้ได้ผลดีจริงพอสมควรแก่ธรรมปฏิบัติ และทั้งไม่ได้รับการเข้มงวดกวดขันในความประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมพระวินัยให้ดี พระภิกษุสามเณรลูกวัดก็มีโอกาสพลาดพลั้งประพฤติผิดคือล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้ง่าย เพราะพื้นฐานในศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขา ไม่ดีพอ เช่นที่กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าจะอยู่ในต้นสังกัดวัดเดิมหรือจะแยกตัวออกไปปฏิบัติธรรมเองโดยลำพังและสั่งสอนผู้อื่นก็ตาม จึงมีโอกาสประพฤติปฏิบัติย่อหย่อนหรือผิดเพี้ยนจากพระธรรมวินัยได้

ตามพระวินัยพุทธบัญญัติ พระภิกษุผู้บวชใหม่จะต้องถือนิสสัยกับพระอุปัชฌาย์อาจารย์ หรือเจ้าอาวาสผู้ปกครอง เพื่อขออยู่ในปกครองของท่าน และขอท่านที่ตนขออยู่ในปกครองนั้นให้เป็นที่พึ่งในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยให้พอรักษาตัวได้ด้วย มีกำหนดเวลา ๕ พรรษา จึงจะพ้นการถือนิสสัยได้ เรียกว่า นิสสัยมุตตกะ

เพราะฉะนั้น จึงตกเป็นภาระหน้าที่รับผิดชอบของพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ หรือเจ้าอาวาสผู้ให้นิสสัยและเป็นผู้ปกครองพระภิกษุผู้บวชใหม่นั้นแหละ ที่จะเป็นที่พึ่งแก่เธอ ในการให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยให้รู้จริงและให้ได้ปฏิบัติจริง พอให้มีความสังวรระวัง ได้แก่ พอให้มีศีลสังวร อินทรีย์สังวร และสติสังวร อันเป็นธรรมเครื่องปิดกั้นบาปอกุศลหรือเครื่องป้องกันความประพฤติชั่ว ได้

พระภิกษุผู้พ้นนิสสัยมุตตกะนั้น ควรแยกออกไปปฏิบัติธรรมหรือเจริญสมณธรรมให้ยิ่งขึ้นไปโดยลำพัง เมื่ออบรมตนดีพอสมควรแล้วจึงควรแก่การเป็นอาจารย์ให้คำแนะนำสั่งสอนผู้อื่น

ข้อเสนอแนะ คือ เจ้าอาวาสผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท หรือผู้ให้นิสสัย ผู้ปกครองดูแลใกล้ชิด พระภิกษุสามเณรนั้นแหละ พึงต้อง

๑. เป็นผู้นำการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา ของตนให้ดีด้วย แล้วจึง

๒. ชักนำ แนะนำ สั่งสอน ให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่พระภิกษุ สามเณร ผู้มาขอนิสสัย ให้เรียนรู้ และ ปฏิบัติกองศีล กองสมาธิ และในกองปัญญา ให้ดี และ

๓. ต้องปกครองดูแลใกล้ชิด เข้มงวด กวดขันความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรลูกวัดทั้งใหม่และเก่าให้อยู่ในพระธรรมวินัย หรือ ให้อยู่ในศีลในธรรม ด้วยความไม่ประมาท

ถ้าทำได้อย่างนี้แล้ว ความประพฤติผิด คือ ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยก็จะไม่มี หรือมีน้อยที่สุด พอป้องกันแก้ไขได้ ไม่ต้องมีข่าวอื้อฉาวบ่อยๆ เหมือนทุกวันนี้

พฤติกรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นไปตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์โทษภัยอันจะเกิดต่อไปในอนาคตแก่พระภิกษุทั้งหลาย ดังที่ข้าพเจ้าได้นำมาแสดงไว้ใน **ตอนที่ ๓ การบริหารหมู่คณะของภิกษุเจ้าอาวาส ข้อ ๒ โทษของการละเลยไม่อบรมกายและไตรสิกขาฯ ในบทที่ ๒ นี้**แล้ว

ทั้งสองประการข้างต้นนี้แหละ ที่เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่สุดที่ทำให้พระภิกษุสามเณร ประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัย หรือประพฤติผิดศีล ผิดธรรม เสียพระเสียเณร ทั้งที่มีข่าว และทั้งที่ไม่มีข่าวปรากฏแก่สาธารณะ

จึงขอเจ้าอาวาสผู้ให้การบรรพชาอุปสมบทหรือผู้ให้นิสสัยแก่นวกภิกษุ พึงช่วยกันกำจัดภัยนี้เสียโดยเร็ว ด้วยความเข้มแข็ง จริงจัง และจริงใจ ก็จะป้องกันแก้ไขปัญหาความประพฤติย่อหย่อนในไตรสิกขา และปัญหาพระภิกษุสามเณรประพฤติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้

ค. นโยบายการให้การศึกษาอบรมพระภิกษุสามเณร ที่มุ่งเน้นแต่เฉพาะภาคปริยัติธรรม

นโยบายการให้การศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร ของสถาบันการศึกษาทุกระดับ นับตั้งแต่ระดับวัดที่เป็นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษา ไปถึงสถาบันการศึกษาชั้นสูง ระดับมหาวิทยาลัย ต่างมุ่งเน้นหนักเฉพาะภาคปริยัติธรรมเสียแทบทั้งนั้น ส่วนการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติสัทธรรม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอบรมภาวนาธรรมหรือการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน แทบทุกสถาบันการศึกษา ต่างให้ความสำคัญน้อยมาก

วัดที่มีการให้การศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรทั้งปริยัติธรรม ควบคู่กันไปกับการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาด้วยนั้น คงมีไม่ถึง ๕% ของจำนวนวัดทั้งทั่วประเทศ วัดหรือสำนักสงฆ์ที่ให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาจริงจังอย่างเดียวประมาณว่ามีสัก ๑๐% ส่วนวัดที่เป็นสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาอย่างเดียวประมาณว่าคงจะมี ๖๐% อีก ๒๕% นอกนั้นไม่เป็นทั้งสำนักเรียนและไม่เป็นทั้งสำนักปฏิบัติ (สถิตินี้ ข้าพเจ้าเพียงคาดคะเนจากการสังเกตเท่านั้น)

นโยบายการศึกษาอบรมตั้งแต่ระดับวัดขึ้นไปโดยมากก็เห็นเน้นกันอยู่แต่ภาคปริยัติเป็นสำคัญ ส่งเสริมกันอยู่แต่การศึกษาปริยัติ ส่วนภาคปฏิบัติภาวนามีน้อยมาก เจ้าอาวาสส่วนมากทั้งไม่ค่อยจะสนใจปฏิบัติเอง หรือไม่ค่อยจะมีเวลาปฏิบัติเอง และทั้งไม่แนะนำ ไม่ชักนำให้พระภิกษุสามเณรปฏิบัติ **จึงทำให้พระภิกษุสามเณรผู้หวังความเจริญในเพศบรรพชิตที่มีสติปัญญาดีพอสมควรมุ่งเรียนแต่ภาคปริยัติ โดยไม่สนใจการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา โดยสัทธรรม ๓ คือ ทั้งปริยัติสัทธรรม ทั้งปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ให้เห็นแจ้งรู้จริงในสภาวธรรมและอริยสัจ ๔ ตามที่เป็นจริง เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ด้วยตน ตามที่ได้ปฏิญญาไว้เมื่อขอบรรพชาอุปสมบท**

ส่วนสถาบันการศึกษาที่สูงถึงระดับอุดมศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันหลักที่จะหล่อหลอมพระภิกษุสามเณรให้รู้แจ้งเห็นจริงในสภาวธรรมและสัจจธรรมที่ลึกซึ้ง โดยการให้การศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติสัทธรรม และปฏิบัติสัทธรรม ให้หนักแน่น จริงจัง จักได้เป็นหลักสำคัญในการช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ และให้มั่นคงจริงๆ นั้น กลับให้ความสำคัญภาคปฏิบัติพระสัทธรรมน้อยมาก และบางสถาบันการศึกษาในระดับสูง ยังมีนโยบาย "ใจคับแคบ" ไม่สมกับเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงระดับอุดมศึกษาสากล คือ

แม้จะมีนโยบายให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน (ทั้งที่จัดเวลาหรือหน่วยกิตให้น้อยอยู่แล้ว) กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาอย่างกลางๆ แต่ในทางปฏิบัติ ผู้บริหารระดับสูงกลับใช้วิธีการเชิงบังคับแก่ผู้ปฏิบัติระดับล่างให้จำกัดการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาอยู่แต่เฉพาะวิธีปฏิบัติภาวนาซึ่งสอนอยู่ในสำนักของตน ที่สถาบันการศึกษานั้นตั้งอยู่เท่านั้น

ไม่ได้เปิดโอกาสกว้าง คือทั้งไม่สนับสนุน และทั้งยังกีดกันวิธีการอบรมภาคปฏิบัติภาวนาที่มีการสอนอยู่ในสำนักปฏิบัติที่สำคัญๆ อื่น ซึ่งมีผู้นิยมปฏิบัติกันอยู่อย่างแพร่หลาย แทนที่จะให้

นักศึกษาซึ่งมาจากทั่วทุกทิศ ได้มีโอกาสเลือกศึกษาอบรมและฝึกปฏิบัติตามวิธีที่เหมาะกับจริตอัธยาศัยของตน ตามหลักและวิธีปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระสัทธรรมนี้ ที่ให้บังเกิดผลดีได้หลายวิธี ให้สมกับเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงที่จะทำหน้าที่เป็นแหล่งวิชาการอันอุดม หรือเป็นขุมทรัพย์แห่งปัญญาอย่างแท้จริง ดังเช่นสถาบันอุดมศึกษาสากลเขาทำกัน

ทำให้นักศึกษาเสียประโยชน์ที่ควรมีควรได้ความรู้และประสบการณ์ จากการศึกษาอบรมภาวนาธรรมที่เหมาะกับจริตอัธยาศัยของตน จึงมีนักศึกษาไม่น้อยที่ต้องทำใจ ทนฝึกปฏิบัติภาวนาที่ขัดกับจริตอัธยาศัยของตน เพียงเพื่อให้ผ่านๆ ไป พอให้ได้คะแนนโดยมิได้มุ่งผลจากการปฏิบัติจริงจังอะไร และทำให้นักศึกษาไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีปฏิบัติอื่นๆ ที่ได้ผลดีเช่นเดียวกันหรือยิ่งกว่าที่ทางสถาบันยัดเยียดให้

และยิ่งหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบันยิ่งมุ่ง คือมีแนวโน้มที่จะให้วิชาความรู้หนักไปในทางโลกเพิ่มมากขึ้น เพื่อให้สามารถเทียบคุณวุฒิกับคุณวุฒิการศึกษาทางโลก เป็นสิ่งล่อใจแก่พระภิกษุสามเณรให้พากันมาเรียนมากๆ โดยไม่คำนึงถึงการอบรมสิกขา ๓ และสัทธรรม ๓ อันเป็นธรรมนูญการบริหารการปกครองตนและหมู่คณะ ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ทรงประทานให้ ก็ไม่ต้องหวังผลอะไรในเรื่อง "การสร้างพระในใจตน" และ "การช่วยสร้างพระในใจคน (อื่น)" ตามที่ผู้บรรพชาอุปสมบทเข้ามาเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนานี้ ที่ต่างได้มุ่งประสงค์ที่จะสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง

ก็ได้แต่เรียนรู้เพียงตัวหนังสือ ถ้ายิ่งเป็นนักพูดนักเขียน ก็อาศัยความรู้แต่เพียงจากการศึกษาภาคปริยัติ โดยยังไม่มีแม้ประสบการณ์จากการปฏิบัติ จากการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา พอให้รู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยปัจจักขสิทธิญาณ แม้สักน้อยหนึ่ง แล้วมาพูด มาเขียน มาวิจารณ์ด้วยอนุมานสิทธิของตน หรือด้วยความจดจำคำพูดคำสอนจากบุคคลที่ตนเชื่อถือ นับถือ เขากล่าวไว้ ก็ยึดถือไปตามนั้น โดยที่ตนเองก็ยังไม่ได้ปฏิบัติพอให้รู้แจ้งด้วยตน พอใครพูด ใครวิจารณ์ได้สะใจหรือถูกจริตอัธยาศัยก็คล้อยตามง่ายๆ เพราะผู้ฟังส่วนใหญ่ก็ยังมิได้ศึกษาหลักปริยัติขั้นพื้นฐานดีพอที่จะสามารถเข้าใจและวินิจฉัยธรรมชั้นสูง ที่ละเอียด สุขุมลุ่มลึกยิ่งขึ้นไปได้ จึงได้แต่ฟังตามๆ กันไป เชื่อถือศรัทธาไปโดย "รูปัปปมาณ" คือเห็นรูปหรืออาการที่ชอบใจ ก็เชื่อถือศรัทธาบ้าง โดย "โฆสัปปมาณ" คือฟังเสียง วาจาหรือวาทะที่ชอบใจ หรือผู้พูดมีชื่อเสียง เป็นที่น่านับถือ เชื่อถือ ก็ศรัทธาเชื่อถือบ้าง แต่ที่จะเป็นด้วย "ธัมมัปปมาณ" คือ ได้ยินได้ฟังธรรมที่ละเอียดลึกซึ้ง ได้พิจารณาไตร่ตรองด้วยดี แล้วเห็นจริง ตามสภาวธรรมและสัจจธรรมที่เป็นจริง จึงศรัทธาเชื่อถือนับถือ ในธรรมที่มีผู้แสดงถูกต้องตามธรรมนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ มีน้อย คือเป็นไปได้น้อย

มาก เพราะธรรมที่ละเอียด สุขุม ลุ่มลึก นั้นเป็นธรรมที่จะพึงรู้แจ้ง เห็นแจ้ง จากการที่ได้ศึกษาอบรมทั้งสิกขา ๓ คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา และปัญญาสิกขา และทั้งสัทธรรม ๓ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม ตามที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว ให้ได้ผลและได้ประสบการณ์ที่ถูกต้อง ตรงประเด็นตามสมควรแล้วเท่านั้น

นโยบายการศึกษาที่ผิดพลาด คือมีแนวโน้มห่างออกจากไตรสิกขา (สิกขา ๓) และพระสัทธรรม ๓ ไปเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้ เป็นเวลามากกว่า ๑๐๐ ปี แล้ว ในยุคปัจจุบันนี้จึงเห็นปรากฏผลว่านักศึกษาปริยัติบางรายยิ่งเรียนสูงยิ่งเลอะ ถึงขั้นปฏิเสธพระญาณของพระพุทธเจ้าที่ตรัสเรื่องนรกสวรรค์ว่ามีจริงอย่างไร ปฏิเสธผลการปฏิบัติของพระอริยเจ้าที่บังเกิดผลเป็นอภิญญาและวิชชา และทั้งตนเองนั้นก็เป็นผู้มืดบอดไม่รู้แม้วิธีปฏิบัติธรรมเพื่อพิสูจน์นรก สวรรค์ ให้เห็นแจ้งรู้จริงตามที่เป็นจริงได้อย่างไร แล้วยังพูดสอนคนอื่นว่า "นรก สวรรค์ เป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้" และแถมยังแนะนำวิธีพิสูจน์อย่างผิดๆ เพี้ยนๆ เมื่อระบบการศึกษาอบรมพระสัทธรรมของพระภิกษุสามเณรเป็นอย่างนี้แล้ว จะไปหวังอะไรที่จะรู้เรื่องพระนิพพานอันเป็นธรรมที่สุขุม ลุ่มลึก ยากที่จะตรัสรู้ตรัสเห็น ตามพระอริยเจ้าได้

เหตุนี้แหละที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสถึงภัยในอนาคต มาถึงยุคปัจจุบันนี้ ก็เห็นๆ กันอยู่แล้วว่า พระภิกษุทั้งหลาย ที่มิได้อบรมกาย มิได้อบรมศีล มิได้อบรมจิต และมิได้อบรมปัญญาตามที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสพยากรณ์ไว้ ดังที่ได้นำมาแสดงไว้แล้วในตอนต้นๆ แล้วนั้น มีกี่มากน้อย

จึงไม่ต้องไปสงสัยว่า ทำไมจึงมีข่าวพระภิกษุละเมิดพระธรรมวินัย ให้เสื่อมเสียมัวหมองแก่พระพุทธศาสนา และแท้ที่จริงแล้ว ไม่ใช่มีอยู่เพียงที่ปรากฏเป็นข่าวเท่านั้น เพราะที่ปรากฏเป็นข่าวอื้อฉาวนั้น อาจจะมีทั้งที่มิได้เรียนรู้และปฏิบัติธรรมโดยสิกขา ๓ และพระสัทธรรม ๓ อย่างจริงจัง แต่ตั้งใจปฏิบัติดีตามความรู้ความเข้าใจของตน จนญาติโยมเกิดเลื่อมใสศรัทธา กลายเป็นพระเด่นดังขึ้นมา ต่อเมื่อภายหลังได้ปฏิบัติผิดพลาด จึงเป็นข่าวอื้อฉาว เพราะความที่เคยเป็นพระเด่นดังมาก่อน ซึ่งมีเพียงไม่กี่รูปเท่านั้น ส่วนพระภิกษุที่ประพฤติผิดพระธรรมวินัย สามเณรที่ประพฤติผิดศีล ที่เห็นๆ กันอยู่โดยทั่วไป ในปัจจุบันนี้ ถ้าจะพูดกันอย่างตรงๆ แล้ว คงจะไม่ต่ำกว่าอัตราของผู้ติดโรคเอดส์จริงๆ ที่มิได้ออกเป็นข่าวจริงๆ นั่นแหละ และนี่เองเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในวงการศาสนาของเรามากที่สุด

คนติดโรคเอดส์ ทุกวงการยังช่วยกันรณรงค์ป้องกันแก้ไข แต่ผู้ที่จะช่วยกันป้องกัน แก้ไขผู้ประพฤติผิดพระธรรมวินัยที่มีอยู่ไม่น้อย ให้ถูกต้อง ตรงประเด็นของปัญหา จะมีสักกี่เปอร์เซ็นต์

นอกจากเป็นเรื่องของการแก้ปัญหาภิกษุผู้เด่นดัง ที่ประพฤติตนไม่สมควร ผิดพระธรรมวินัย ซึ่งมีเพียงไม่กี่คนเท่านั้น

แม้จะมีข่าวว่า มีแผนการณ์ของคนนอกคอยจ้องจะบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่เคยทรงปรารภแสดงความห่วงใยภัยจากภายนอกพระพุทธศาสนาไว้แต่ประการใด คงตรัสห่วงใยแต่ภัยอันจะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะคนในพระพุทธศาสนากันเองนี้เท่านั้นแหละ เป็นเรื่องสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

ก็ขอเพียงทุกท่าน นับตั้งแต่เจ้าอาวาสผู้ให้การบรรพชาอุปสมบทหรือผู้ให้นิสสัยจนถึงพระภิกษุทั้งหลาย จงตื่นขึ้นมาดูธรรมนูญการปกครองการบริหารตนและหมู่คณะที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้ แล้วจงมาปฏิบัติ มาชักชวนผู้ยังประมาท ผู้ที่ยังหลับใหลอยู่ ให้ศึกษาและปฏิบัติ ทั้งรีบเร่งสนับสนุนให้มีการศึกษาและอบรมไตรสิกขา คืออบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา ด้วยพระสัทธรรม ๓ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ปฏิเวธสัทธรรม ให้ได้ผล หรืออย่างน้อยให้ได้ประสบการณ์จากการศึกษาอบรมตน เพื่อ "สร้างพระในใจตน" และ "ช่วยสร้างพระในใจคน(อื่น)" ให้เข้มแข็ง จริงจัง และจริงใจ ก็จักได้ที่พึ่งอันประเสริฐ ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท จะตายก็ไม่เสียชาติเกิด คือไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ได้พบพระพุทธศาสนา เพราะได้ทำหน้าที่ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จ ตามสมควรแก่ภูมิธรรม ภูมิปัญญา และศักดิ์แห่งบารมีที่ได้สร้างสมอบรมมา และตามสมควรแก่ธรรมที่สามารถปฏิบัติได้แล้ว

ง. เจ้าอาวาสไม่ใช้มาตรการที่มีประสิทธิภาพดีพอ สอดส่อง ดูแล กวดขัน ความประพฤติพระภิกษุสามเณร

เจ้าคณะปกครองตามลำดับชั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาสผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท หรือผู้ให้นิสัยแก่นวกภิกษุ และพระสังฆาธิการผู้ปกครองใกล้ชิดพระภิกษุสามเณรในวัดของตน บางท่านขาดความกระตือรือร้นที่จะป้องกันแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและตรงประเด็น จึงขาดความเอาใจใส่ และไม่ใช้มาตรการที่มีประสิทธิภาพดีพอ สอดส่องดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ภายในปกครองของตน อย่างเข้มแข็ง จริงจังและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

เจ้าคณะปกครองทุกระดับชั้นควรจะมีความกระตือรือร้นเอาใจใส่ที่จะช่วยกันป้องกันแก้ไข

ปัญหาอย่างถูกต้องและตรงประเด็น และใช้มาตรการที่มีประสิทธิภาพดีพอ ในการสอดส่องดูแลความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ภายในเขตปกครองของตนอย่างเข้มแข็งจริงจังและต่อเนื่อง

แต่ละวัดควรจัดหรือสนับสนุนให้มีการจัดการอบรมศีล สมาธิ และปัญญา ตามหลักสมถ-วิปัสสนากัมมัฏฐาน ให้ถูกต้องตามพระธรรมพระวินัย แก่พระภิกษุสามเณร และญาติโยม อย่างจริงจังและต่อเนื่อง พอให้บังเกิดผลเป็นความเห็นแจ้งรู้จริงในพระสัจจธรรมตามสมควร ให้เกิดผลเป็นความสงบกาย สงบวาจา และสงบใจ ด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบพอสมควร

พระภิกษุ สามเณร และญาติโยม ก็จะสามารถคุ้มครองรักษาตนโดยธรรมได้ หากจะมีปัญหามีการประพฤติปฏิบัติผิดหรือละเมิดพระธรรมวินัยบ้าง ก็คงไม่มาก และสามารถป้องกันแก้ไขได้โดยง่าย ไม่ต้องตกเป็นข่าวโด่งดังอยู่เสมอ เช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้

จ. ชนหมู่มากขาดวิจารณญาณในการพิจารณาบุคคลที่ควรหรือไม่ควรบูชา

เฉพาะผู้ยังขาดวิจารณญาณในการพิจารณาบุคคลที่ควรหรือไม่ควรบูชา ทั้งด้วยอามิสบูชา คือการบูชาด้วยทรัพย์สิ่งของ และทั้งปฏิบัติบูชา คือปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอน

อาจหลงศรัทธาเลื่อมใสในบุคคลผู้มีรูปงาม หรือรูปแบบที่เขาจัดฉากไว้สวยงาม น่าเลื่อมใสแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่พิจารณาความประพฤติปฏิบัติของเขาว่ามีวัตรปฏิบัติแท้จริง และตรงตามพระธรรมวินัยเพียงใด ชื่อว่า **"รูปัปปมาณิกา"** นี้ประเภทหนึ่ง

อาจหลงเลื่อมใสในบุคคลที่มีเสียงไพเราะ มีวาจาไพเราะ มีวาทะที่ถูกใจ หรือผู้ที่มีชื่อเสียง เกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่พิจารณาเห็นภูมิธรรมภูมิปัญญาของเขา ว่าแท้จริงเพียงใด ชื่อว่า **"โฆสัปปมาณิกา"** นี้ประเภทหนึ่ง

อาจหลงเลื่อมใสในบุคคลที่ประพฤติปอนๆ หรือประพฤติปฏิบัติดู (ภายนอก) เห็นว่าเคร่ง-ครัด น่าเลื่อมใส แล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยไม่พิจารณาเห็นภูมิธรรมภูมิปัญญาและวัตรปฏิบัติของเขา ว่าแท้จริงเพียงใด ชื่อว่า **"ลูขัปปมาณิกา"** นี้ประเภทหนึ่ง

อาจหลงเลื่อมใสในข้อปฏิบัติที่ถูกอัธยาศัย แต่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ไม่ใช่ที่พึ่งที่แท้จริง เช่น หลงศรัทธาในพิธีเสริมศิริมงคล พิธีสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา หลงในไสยศาสตร์ เช่น เมตตามหานิยม ลอบไซดักเงินดักทอง ปลัดขิก นางกวัก กุมารทอง ฯลฯ นี้อีกประเภทหนึ่ง

ทั้ง ๔ ประเภทนี้เองที่เป็นชนหมู่มากที่หลงติดตามฟังธรรม ติดตามสักการะบูชาพระภิกษุ

ผู้ยังมิได้ปฏิบัติในศีลอันยิ่ง ในสมาธิอันยิ่ง และในปัญญาอันยิ่ง ตามพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง เพียงแต่มีรูปงาม มีลีลาการพูด และมีน้ำเสียงไพเราะ มีกิริยาความประพฤติ หรือมีรูปแบบที่จัดฉากไว้น่าเลื่อมใสศรัทธา แล้วต่างแย่งชิงกันหาโอกาสเข้าใกล้ชิดสนิทสนมกับพระภิกษุที่ไม่ได้ศึกษาอบรมในศีล สมาธิ และปัญญาอันยิ่งนั้นแหละ พากันยกย่องสรรเสริญสักการะบูชาด้วยอามิสต่างๆ จนภิกษุนั้นก็หลงยินดีพอใจ ติดใจในเหยื่อล่อ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งสัมผัสทางกาย แล้วหลงฮุบเหยื่อล่อนั้น จึงติดเบ็ดคือบ่วงมารเหล่านั้น เป็นทาสของกิเลสมาร ถูกมารเขาจูงไปสู่อบายได้โดยง่าย จึงเสียทั้งพระ เสียทั้งเณร ทั้งชี และเสียทั้งโยมไปด้วยกัน ด้วยอาการอย่างนี้

ข้อแนะนำ

ผู้หวังในความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิตยิ่งๆ ขึ้นไป พึงศึกษาพระธรรมวินัยของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้รู้จริงพอสมควร แล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ให้ได้ผลเป็นความเห็นแจ้งรู้แจ้งด้วยตนพอสมควร และเป็นความสันติสุขด้วยตน ก็ย่อมจะรู้จักเลื่อมใสศรัทธา บูชาบุคคลและข้อปฏิบัติที่ควรบูชา ได้อย่างถูกต้อง ชื่อว่า **"ธัมมัปปมาณิกา"** คือเป็นผู้ถือธรรมเป็นประมาณ เป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในเนื้อหาธรรมและการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสไว้ดีแล้ว ไม่หลงเลื่อมใสศรัทธาเพียงสักว่า รูปงาม น้ำเสียงไพเราะ หรือเพียงสักว่าเป็นผู้มีชื่อเสียง ฯลฯ ย่อมจะเป็นมงคลอันประเสริฐสำหรับตน และยังจะช่วยป้องกันแก้ไขปัญหาพระภิกษุประพฤติปฏิบัติล่วงละเมิดพระธรรมวินัยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ข้อ ๒ ปัญหาการบริหารด้านอื่นๆ และข้อเสนอแนะ

วัดจะเจริญและมั่นคงก็เพราะมีเจ้าอาวาสที่มีสติปัญญาสามารถ วัดจะเสื่อมก็เพราะเจ้าอาวาสไม่ดีพอ โง่เขลา และหย่อนความสามารถ พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ได้เคยกล่าวแก่ศิษยานุศิษย์ เมื่อสมัยที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านยังมีชีวิตอยู่ว่า

วัดจะดีมีความเจริญมั่นคง จะต้องประกอบด้วย

ก. **มีสมภารดี** คือมีเจ้าอาวาสผู้ทรงศีล ทรงธรรม มีกุศโลบายในการบริหารงานหรือจัดการวัด และการปกครองพระภิกษุ สามเณร ลูกวัดให้อยู่ในพระธรรมวินัยได้ดี

ข. **มีธรรมดี** คือมีการให้การศึกษาอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา ด้วยทั้งภาคปริยัติ และภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ที่ให้เกิดผลเป็นปฏิเวธที่ดี

ค. **มีพระดี** คือมีปูชนียวัตถุ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ และพระพุทธปฏิมาที่ดี

และข้าพเจ้าขอเสริมอีก ๑ ว่า

ง. **มีการจัดสถานที่วัดดี** คือมีการจัดระเบียบแผนผังภายในวัด ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ ร่มรื่น เป็นที่สัปปายะ คือเป็นสถานที่เหมาะแก่การศึกษาและปฏิบัติธรรม กล่าวคือเหมาะแก่การเป็นศูนย์รวมของสาธุชน ผู้ใฝ่เรียนรู้ และปฏิบัติพระสัทธรรม หาความสงบทางใจ และเหมาะแก่ผู้ต้องการประกอบการบุญกุศลเป็นอริยทรัพย์

ถ้าสมบูรณ์ทุกข้อก็ดีเลิศ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ยังมีข้ออื่นที่ดีอยู่ ก็พอรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดีได้ แต่ถ้าขาดแทบทุกข้อ หรือไม่มีข้อดีอะไรเลย ก็ยากที่จะเจริญมั่นคงต่อไปได้ และ**จะกลายเป็นวัดร้างไปในที่สุด**

ดังที่ข้าพเจ้าจะได้กล่าวรายละเอียดในบทนี้แต่เฉพาะ ข้อ **ก. มีสมภารดี** พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ต่อไปนี้ ส่วน ข้อ **ข. มีธรรมดี** จะขอยกไปกล่าว ใน **บทที่ ๓ การบริหารกิจกรรมของวัด** และ **ข้อ ค. มีพระดี** กับ **ข้อ ง. มีการจัดสถานที่วัดดี** จะขอยกไปกล่าวในรายละเอียด ใน **บทที่ ๔ การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือของวัด** ต่อไป

ก. ปัญหาการบริหารงานบุคคล (Personnel Administration)

จะได้กล่าวถึงปัญหาการบริหารงานบุคคลใน ๒ ระดับ คือ ภิกษุเจ้าอาวาส ๑ และภิกษุสามเณรลูกวัด ๑ ดังต่อไปนี้

(๑) ภิกษุเจ้าอาวาส

"ภิกษุเจ้าอาวาส" หรือ "สมภาร" **ผู้เป็นหัวหน้า เป็นผู้นำของภิกษุสงฆ์ สามเณร** และ**คฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ในวัด จึงมีความสำคัญที่สุด ต่อความเจริญรุ่งเรืองสันติสุข** และ**ความมั่นคงของวัด** ที่จะเป็นผู้บริหารกิจการของวัด การปกครองบังคับบัญชา การดูแล การแนะนำ สั่งสอนพระภิกษุ สามเณร และฆราวาส ผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี ให้มีความสมัครสมานสามัคคีปรองดองกัน ให้ร่วมแรงร่วมใจกันปฏิบัติศาสนกิจ ดำเนินกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของวัด ให้สำเร็จไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง และให้วัดมีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และมั่นคง เป็น

ศูนย์กลางของการให้การศึกษาอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรมคือสมถวิปัสสนา-กัมมัฏฐาน แก่ชุมชนและประชาชนทั้งใกล้และไกล ให้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง

ในตอนต้นแห่งบทนี้ (บทที่ ๒ การบริหารหมู่คณะ) ข้าพเจ้าได้นำพระพุทธดำรัสที่ว่าด้วยคุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาสผู้ให้อุปสมบท และ/หรือ ผู้ให้นิสัยที่ดีและที่ไม่ดี พร้อมด้วยคุณสมบัติของเจ้าอาวาส ตามที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยกฎมหาเถรสมาคม ออกตามความในพระราชบัญญัตินี้ มาแสดงไว้แล้ว

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะขอประมวล**คุณสมบัติของภิกษุเจ้าอาวาสที่ดี**มาแสดงไว้โดยส่วนรวมและโดยย่อ ตามนัยแห่งพระพุทธดำรัสและบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว และจากคำแนะนำสั่งสอนของครูอาจารย์ ดังต่อไปนี้

๑) เป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม

คือ เป็นผู้ได้มีการอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญา ด้วยปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันมีศีลเป็นบาท ให้ได้ผล และ/หรือประสบการณ์ ,ป็นปฏิเวธสัทธรรม ด้วยดีพอสมควร กล่าวคือ

เป็นผู้ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในธรรมปฏิบัติมาดี

เป็นผู้มีศีลสังวร อินทรีย์สังวร สติสังวร และ**ญาณสังวร** ไม่ลุแก่ตัณหา ราคะ โทสะ พยาบาท และโมหะ

มีหิริ โอตตัปปะ และ**พรหมวิหารธรรม**

มีสีลาจารวัตรที่งดงาม

ได้ชื่อว่าเป็นผู้ "**มีพระในใจตน**" และ "**มีธรรมเครื่องคุ้มครองรักษาตน**"

๒) เป็นผู้ที่มีกิจการงานสะอาด

เป็นผู้ที่มีกิจการงานสะอาด ไม่ประพฤติปฏิบัตินอกรีตนอกรอยของสมณะ ได้แก่ "**อเนสนา**" **คือความเลี้ยงชีพที่ไม่สมควร** ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีวิต ไม่มากด้วยมายาสาไถย และเล่ห์เพทุบายต่างๆ

๓) เป็นผู้ฉลาดในอุบายแห่งทางเจริญ และทางเสื่อม

เป็นผู้ฉลาดในอุบายแห่งทางเจริญ และ**ทางเสื่อม** ทั้งทางโลกและทางธรรม ดำเนินชีวิตตน

ไปแต่ในทางเจริญ ละเว้นทางเสื่อม ด้วยปัญญาอันเห็นชอบ ชี้แนะแนวทางแก่ศิษยานุศิษย์ และสาธุชนไปแต่ในทางเจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ไม่ไปในทางเสื่อมที่เป็นโทษทุกข์เดือดร้อน

หมั่นเอาใจใส่ดูแล เข้มงวดกวดขัน พระภิกษุสามเณรให้อยู่ในพระธรรมวินัย และฆราวาสให้อยู่ในศีลในธรรม อย่างเข้มแข็ง จริงจัง และต่อเนื่อง

๔) เป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล ในการสืบทอดการบริหาร การปกครอง แล้วรีบสร้างธรรมทายาท

นับตั้งแต่วันแรกที่รับหน้าที่เป็นสมภารเจ้าวัด จักต้องระลึกเสมอว่า "**บัดนี้เรากำลังแบกภาระ และจักต้องปลงภาระให้แก่ผู้อื่นต่อไปในกาลข้างหน้า จักต้องมีธรรมทายาทเป็นผู้สืบสานกิจการบริหารและการปกครองวัดต่อไปแทนเรา ต่อๆ ไป ไม่ขาดสาย จึงจักต้องเพียรพยายาม เร่งสร้างธรรมทายาท ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป และจะต้องป้องกันแก้ไขไม่ให้มีแต่อามิสทายาท**"

การสร้างวัตถุ ทำได้ไม่ยาก

การสร้างอามิสทายาทก็ทำได้และมีได้ไม่ยาก แต่

การสร้างคนให้เป็นพระ คือ **สร้างพระในใจตน** และ**ในใจคน (อื่น) ให้เป็นธรรมทายาทนั่นยากนักหนา**

สมัยหนึ่งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เมืองสาวัตถี ได้ตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า

> "ดูกรภิกษุทั้งหลาย **พวกเธอจงเป็นธรรมทายาท ของเราเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทของเราเลย เรามีความเอ็นดูในพวกเธออยู่ว่า ทำอย่างไรหนอ สาวกทั้งหลายของเราจะพึงเป็นธรรมทายาท จะไม่เป็นอามิสทายาท**"[๑]

ทุกวัดย่อมต้องการกุลบุตรที่จะมาขอบวชเข้าเป็นพระภิกษุสามเณร ที่มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ และคุณธรรม อย่างน้อยก็เป็นผู้มีศีล ๕ มีวัยและบุคคลิกที่ดี และเป็นผู้ตั้งใจที่จะบวชเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อสลัดตนออกจากทุกข์และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง และเพื่อทำประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จ ตลอดไป ด้วยกันทั้งนั้น

แต่โอกาสที่จะเลือกได้บุคคลผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวมาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรปฏิบัติพระศาสนาเพื่อประโยชน์ตนประโยชน์ท่านผู้อื่นด้วยตลอดไปนั้น มีน้อยนัก ปัญหาข้อนี้ย่อมเป็นที่

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ข้อ ๒๑, หน้า ๑๙.

ทราบกันดีโดยทั่วไปอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องกล่าวชี้แจงแสดงเหตุผลในรายละเอียดอีก

จึงตกเป็นภาระหน้าที่รับผิดชอบและความสามารถของสมภารเจ้าวัดหรือเจ้าอาวาสที่จะต้องหาวิธีให้ได้คนดีมีความรู้ ที่มีสติปัญญาสามารถ มีคุณธรรม คือมีศีลธรรมขั้นพื้นฐาน มีวัยและบุคคลิกที่ดีพอสมควร ที่จะให้การศึกษาอบรม แนะ นำ สั่ง และสอน พระธรรมวินัยและศีล ให้ยังประโยชน์ตนประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จดียิ่งๆ ขึ้นไปได้ เรื่องนี้ไม่ง่ายเลย เพราะขึ้นอยู่ที่บุญบารมีของสมภารเจ้าวัดแต่ละท่านซึ่งสร้างสมอบรมมาไม่เท่ากัน และก็ยังมีข้อสังเกตต่อไปอีกว่า

ผู้มีบุญบารมีสูง ย่อมจะมีคนดีมาสู่และมาอยู่บำเพ็ญบารมีด้วยมาก ส่วนผู้มีบุญบารมีปานกลางหรือบุญบารมีน้อย ก็ย่อมจะมีคนดีปานกลางหรือคนดีน้อยมาสู่และมาอยู่ด้วยเป็นธรรมดา เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้าสมาคมกันโดยธาตุ ดังที่พระผู้มีพระภาค เมื่อเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลาย... แล้วได้ตรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือ สัตว์จำพวกที่**ไม่มีศรัทธา**ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีศรัทธา, สัตว์จำพวกที่**ไม่มีหิริ** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีหิริ, สัตว์จำพวกที่**ไม่มีโอตตัปปะ** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ไม่มีโอตตัปปะ, สัตว์จำพวกที่**มีสุตะน้อย** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะน้อย, สัตว์จำพวกที่**เกียจคร้าน** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่เกียจคร้าน, สัตว์จำพวกที่**มีสติหลงลืม** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติหลงลืม, สัตว์จำพวกที่**มีปัญญาทราม** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญาทราม, แม้ในอดีตกาล... แม้ในอนาคตกาล... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว..."

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว คือ สัตว์จำพวกที่มีศรัทธาย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่**มีศรัทธา**, สัตว์จำพวกที่มีหิริ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่**มีหิริ**, สัตว์จำพวกที่มีโอตตัปปะ ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่**มีโอตตัปปะ**, สัตว์จำพวกที่มี**สุตะมาก** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสุตะมาก, สัตว์จำพวกที่**ปรารภความเพียร** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่ปรารภความเพียร, สัตว์จำพวกที่**มีสติมั่นคง** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีสติมั่นคง, สัตว์จำพวกที่**มีปัญญา** ย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน กับสัตว์จำพวกที่มีปัญญา, แม้ในอดีตกาล... แม้ในอนาคตกาล... แม้ในปัจจุบันกาล สัตว์ทั้งหลายย่อมคบค้ากัน ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเทียว..."[๑]

เพราะเหตุนั้น **ผู้รู้จึงมุ่งบำเพ็ญบุญกุศลคุณความดีให้เกิดและเจริญแก่กล้าเป็นบารมีในตนทั้ง ๑๐ ประการ** คือ **ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี** และ **อุเบกขาบารมี ให้มากที่สุด เต็มกำลังสติปัญญา ความสามารถ และกำลังทรัพย์ ไม่ประมาทในกาลทุกเมื่อ**

เมื่อทำตนให้ดีเองได้เพียงไร คนดี ของดี ธรรมที่ดี ก็จะเกิดขึ้นกับตน มีอยู่กับตน มากเองเพียงนั้น

ข้าพเจ้านั้นอยู่ในระหว่างการบำเพ็ญบุญบารมีเหมือนกับท่านทั้งหลายที่กำลังบำเพ็ญบุญบารมีอยู่ ยังไม่มีบุญบารมีแก่กล้าอะไร เพียงแต่มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะทำและนำทำกิจกรรมที่ดี จึงได้พระภิกษุสามเณรผู้กัลยาณมิตรมาสู่และมาอยู่บำเพ็ญบารมีร่วมกันเพิ่มขึ้นทีละน้อยๆ พอให้การบริหารกิจกรรมของวัดเพื่อยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จได้พอสมควร และแม้ได้ผลดีเพียงเท่านี้ ข้าพเจ้าก็มีความภูมิใจและพอใจในพระภิกษุและสามเณรของข้าพเจ้าเพียงเท่านี้

อุบายวิธีในการสร้างคน นับตั้งแต่คัดเลือกได้พระภิกษุผู้มีศีลสามัญตาและทิฏฐิสามัญตาที่เป็นไปในทางเดียวกันกับเรา มาอยู่ศึกษา อบรม ปฏิบัติธรรมกับเราแล้ว **ข้าพเจ้ายังได้ใช้วิธีการบริหารงานบุคคลพิเศษมาใช้ในการบริหารและปกครองหมู่คณะ เพื่อสร้างธรรมทายาท โดยวิธีการดังต่อไปนี้** คือ

เมื่อก่อนแต่จะรับกุลบุตรเจ้ามาบวชเป็นพระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับผู้ประสงค์จะอยู่ในศึกษาอบรมธรรมนานต่อไปนั้น จักต้องพิจารณาคัดเลือกจากบุคคลที่มีบิดา มารดาผู้ปกครอง นำมาฝากแน่นอน และมีความประพฤติดีพอสมควร มีการศึกษาดีพอสมควรที่จะเรียนปริยัติธรรมต่อไปได้ และมีความสนใจ ตั้งใจที่จะศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติ และปฏิบัติพระสัทธรรม

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๖, สังยุตตนิกาย นิทานวรรค, ข้อ ๓๗๓, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

จริงๆ และให้มาอยู่ถือศีล ๘ ที่วัดเพื่อให้การฝึกอบรมขั้นต้น และคอยสังเกตดูพฤติกรรมชั่วระยะเวลาหนึ่ง พร้อมกับชี้แจงระเบียบข้อปฏิบัติพิเศษ เมื่อเห็นเรียบร้อยดี จึงจะรับให้บวช โดยมีกติกาว่า เมื่อบวชเป็นพระภิกษุ หรือสามเณร อยู่ที่วัดนี้แล้ว จักต้องดูอุปนิสัยใจคอและวัตรปฏิบัติของเธอก่อน ๑ พรรษา โดยจะมีคณะกรรมการสงฆ์เป็นผู้ดูแลความประพฤติ เมื่อออกพรรษาแล้วหากสมัครใจจะอยู่เพื่อศึกษาอบรมธรรมต่อไปอีก ก็ให้แจ้งความจำนงสมัครขออยู่กับกรรมการสงฆ์ เมื่อกรรมการสงฆ์ผู้ดูแลความประพฤติได้พิจารณาเห็นสมควรรับให้อยู่ต่อไป จึงรับให้อยู่ศึกษาอบรมธรรมที่วัดนี้ต่อไปได้ แม้กระนั้นก็ยังต้องดูแลความประพฤติปฏิบัติให้เป็นตามระเบียบปฏิบัติพิเศษนั้นเองต่อไปอีก

โดยนัยนี้ เราจะได้คนดีพอสมควรมาเป็นพระภิกษุสามเณร แล้วเราเองก็ให้มีทั้งพระผู้ปกครอง พระพี่เลี้ยง และการให้ศึกษาอบรม ขัดเกลากันไป ตามกำลังสติปัญญาความสามารถเท่าที่สามารถจะทำได้

สำหรับพระภิกษุที่มีพรรษา ๕ ขึ้นไปก็จะให้มี**การแบ่งงาน** (Division of Work) และ **การมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน** (Delegation of Authority) **โดยให้พระภิกษุที่อยู่ประจำ หมุนเวียน** (Rotate) **กันทำหน้าที่ต่างๆ คราวละประมาณ ๑ ปี ก็เป็นการให้การอบรมบุคลากรระหว่างการปฏิบัติงาน** (Personnel In-Service Training) **อันเป็นส่วนสำคัญของการบริหารงานบุคคลได้เป็นอย่างดี อีกวิธีหนึ่งนั่นเอง**

การฝึกอบรมการบริหารงานการปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรเช่นนี้ ก็เพื่อให้พระภิกษุผู้เป็นศิษย์ได้พัฒนาบุคคลิกและความสามารถในการบริหารและการปกครอง โดยให้ฝึกลงมือปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบจริง ตั้งแต่ที่ขอบข่ายของงานยังไม่กว้างขวางใหญ่โตนัก **ให้ได้ประสบการณ์ จากการที่ต้องประสบกับปัญหาเอง จะต้องพิจารณาปัญหา** และ**หาวิธีแก้ปัญหาด้วยความถูกต้องเหมาะสม บริสุทธิ์ ยุติธรรม เอง** แต่ถ้ามีปัญหาที่สำคัญหรือหนัก ข้าพเจ้าก็จะมาช่วยพิจารณาวินิจฉัยและตัดสินใจในขั้นสุดท้าย (Final Decision Making) ให้เองอีกทีหนึ่ง

และโดยวิธีนี้ **ก็ทำให้ข้าพเจ้าได้ทราบอัธยาศัยใจคอและขีดความสามารถอันเป็นจุดเด่นของศิษย์แต่ละรูป** และทั้ง**จุดอ่อนของแต่ละรูป เพื่อช่วยขัดเกลาให้ดีขึ้น เมื่อได้ผลเท่าใด ข้าพเจ้าก็สามารถจะมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน ให้ถูกต้องเหมาะสมกับอัธยาศัยใจคอและขีดความสามารถของแต่ละรูป ซึ่งไม่เหมือนกันหรือไม่เท่ากัน** (Put the Right Man on the Right Job) **ได้ดียิ่งขึ้น** เรียกว่า **"ถ้าไม่ให้ทดลองทำ ก็ไม่รู้"**

แล้วจึงค่อยๆ พิจารณาแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส และรองเจ้าอาวาสต่อๆ ไปในโอกาสอันสมควร เพื่อมอบหมายหน้าที่การบริหารการปกครองต่างๆ กันตามขีดความรู้ สติปัญญา ความสามารถ ความชำนาญหรือความถนัด และตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคล ที่ไม่เหมือนกัน และค่อยๆ ขัดเกลาจุดอ่อนที่มีในแต่ละคนต่างๆ กัน ให้กลับดีสมบูรณ์ขึ้นตามลำดับเท่าที่จะสามารถขัดเกลาได้

นี้เป็นการสร้างบุคคลากร เพื่อเตรียมกำลังที่จะช่วยแบ่งเบาภาระเมื่อขอบข่ายของงานขยายวงกว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นการเตรียมกำลังที่สามารถจะให้เป็นตัวแทนของข้าพเจ้า ซึ่งกำลังย่างเข้าสู่วัยชราเข้าไปทุกทีแล้ว ได้ถูกต้องเหมาะสม อันจะช่วยให้การสืบบวรพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป ไม่ขาดสาย

เมื่อถึงวาระสุดท้ายที่จะต้องปลงภาระ ให้ธรรมทายาทสืบทอดกิจการบริหารและการปกครองวัดแทนเรา ก็จะได้มีธรรมทายาทหลายคนพอที่จะมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้ได้ ตามระดับ คุณวุฒิ คือภูมิธรรม ภูมิปัญญา ความสามารถ **และวัยวุฒิ** คืออาวุโสพรรษา **ลดหลั่นกันไปตามความเหมาะสม เป็นที่ยอมรับแก่พระภิกษุสามเณรและสาธุชน ผู้อุปถัมภ์วัดต่อไป**

๕) เป็นผู้มีบุคคลิกของความเป็นผู้นำ (Leadership)

คือ **เป็นกัลยาณมิตรผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ สมาธิ** และ**ปัญญา เป็นผู้รอบรู้ทั้งคดีโลกและคดีธรรม** จากการศึกษาอบรมสิกขา ๓ โดยพระสัทธรรม ๓ ด้วยตน

ตั้งตนไว้ชอบ (อตฺตสมฺมาปณิธิ) คือปฏิบัติตน ดำรงตนไว้ดีพอสมควร แล้วจึงชักจูง แนะนำ สั่งสอน อบรมหมู่คณะ ให้ศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรมที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว ด้วย**กัลยาณมิตรธรรม**[๑] คือ

๑. **ปิโย เป็นผู้น่ารัก** มีจิตใจกอปรด้วยเมตตากรุณาพรหมวิหาร ไม่ผูกพยาบาท รู้จักให้อภัย เป็นที่สบายใจแก่ผู้เข้าไปพบหา หรือผู้อยู่ในปกครอง
๒. **ครุ เป็นผู้น่าเคารพบูชา** เป็นที่พึ่งอาศัย เป็นที่พึ่งทางใจ อบอุ่นใจแก่ศิษยานุศิษย์ ผู้อยู่ในปกครอง
๓. **ภาวนีโย เป็นคนน่าเจริญใจ** ด้วยว่าเป็นผู้ได้อบรมตนมาดีแล้ว ควรแก่การยอม-

---

[๑] พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อุทาน เล่มที่ ๔๔: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๖, หน้า ๓๘๘-๓๘๙.

รับนับถือ เป็นเยี่ยงอย่าง เป็นผู้อันใครๆ เอ่ยอ้างถึงได้สนิทใจ

๔. **วัตตา เป็นผู้รู้จักพูดจาโดยมีเหตุมีผลและหลักการ** รู้จักชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจได้ดี แจ่มแจ้ง เป็นครูที่ดี เป็นที่ปรึกษาที่ดี แก่ศิษยานุศิษย์ หรือผู้มาคบค้าสมาคมด้วยตามฐานะ

๕. **วจนักขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำที่ล่วงเกิน วิพากษ์ วิจารณ์ ซักถาม หรือเสนอแนะ ข้อปรึกษาหารือ หรือข้อข้อแนะนำต่างๆ**

๖. **คัมภีรัญจะ กถัง กัตตา สามารถแถลงชี้แจงเรื่องที่ลึกซึ้ง หรือเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจได้ สามารถแนะนำสั่งสอนพระธรรมวินัยที่ลึกซึ้งได้ โดยถูกต้องและตรงประเด็น**

๗. **โน จัฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ** คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อม หรือไปในทางที่เหลวไหล ไร้สาระ

๖) เป็นผู้มีสัปปุริสธรรม[๑]

คือ มีธรรมของสัตบุรุษ คนดี มีศีลธรรม คือ

๑. **ธัมมัญญุตา รู้จักเหตุ** ได้แก่เหตุแห่งทางเจริญและทางเสื่อม เป็นต้น

๒. **อัตถัญญุตา รู้จักผล** ได้แก่ผลที่เป็นมาแต่เหตุ หรือปัจจัยให้เกิดผลต่างๆ ตามที่เป็นจริง

๓. **อัตตัญญุตา รู้จักตน** คือรู้ภูมิธรรม ภูมิปัญญา และฐานะของตนตามที่เป็นจริง แล้ววางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ

๔. **มัตตัญญุตา รู้จักประมาณตน** ปฏิบัติตน วางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ และรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอยทรัพย์ที่มีอยู่ และตามมีตามได้ โดยธรรม

๕. **กาลัญญุตา รู้จักกาล คือเวลาหรือโอกาส** ที่ควรและไม่ควร พูดหรือกระทำการต่างๆ

๖. **ปริสัญญุตา รู้จักชุมชน**ว่ามีอัธยาศัยใจคอ ฐานะความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียม ประเพณีของหมู่ชนต่างๆ เพื่อให้รู้จักวางตัวให้เหมาะสม

๗. **ปุคคลัญญุตา รู้จักบุคคล** ว่ามีอัธยาศัยใจคอ ภูมิธรรม ภูมิปัญญา และฐานะอย่างไร เพื่อปฏิบัติตนหรือวางตนให้เหมาะสมตามฐานะของเราและของเขา

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิวรรค, ข้อ ๓๓๑, หน้า ๒๕๙.

๗) เป็นผู้มีบุคคลิกภาพที่ดี *(Good Personality)*

องอาจแกล้วกล้าในสมาคม อย่างคนมีศีลมีธรรม คือไม่ประหม่า เคอะเขิน เงอะงะ ในเวลาอยู่ในที่ประชุมชน มีกิริยามารยาทที่สุภาพเรียบร้อย และอ่อนโยน

๘) เป็นผู้มีวาจาดี

กล่าวแต่วาจาที่จริง วาจาที่มีประโยชน์ วาจาที่ประสานไมตรี และวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานตามสมควรแก่ฐานะ พอให้เป็นที่ตั้งแห่งความนับถือเลื่อมใสศรัทธา แต่ไม่ใช่หวานหยดย้อย ออดอ้อน ออเซาะ เพื่อประจบญาติโยม อันเป็นปาปสมาจาร

๙) มีปัญญาดี

มีความรอบรู้ทั้งคดีโลกและคดีธรรมพอสมควร คือ

คดีโลก รอบรู้บุคคล การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิชาการ เทคโนโลยีสมัยใหม่ และสิ่งแวดล้อม ตามสมควร

คดีธรรม รู้แจ้งในกองสังขารมีเบญจขันธ์เป็นต้น รู้แจ้งในอริยสัจ และรู้แจ้งในสภาวะของวิสังขารคือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ตามที่เป็นจริง

๑๐) เป็นสัมมาทิฏฐิ

คือ มีทิฏฐิที่ถูกต้อง ด้วยปัญญารู้แจ้ง ทั้งในสภาวธรรมและสัจจธรรมตามที่เป็นจริง รู้บาปบุญคุณโทษ และทางเจริญทางเสื่อมตามที่เป็นจริง

๑๑) เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม *(Initiatives)* ***มีความคิดสร้างสรรค์*** *(Creative)* ***และพัฒนา*** *(Development) และจะต้องเป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง (Sense of Self-responsibility) และความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อหมู่คณะ (Sense of Mutual-responsibility) อย่างสูง*

๑๒) เป็นผู้มีคุณธรรมของนักบริหารนักปกครองที่ดี *(Administrative Ethics)*

คือเป็นผู้ปกครองและบริหารหมู่คณะ ด้วย

๑. **ความถูกต้อง** คือ **มีการวินิจฉัยปัญหา การตัดสินใจ** (Decision making) และ**สั่งการ** (Command) **ด้วยความถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมายของบ้านเมือง** ตามกฎ ระเบียบ คำสั่ง ของมหาเถรสมาคม และ**ตามข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือ**

ได้ และตรงประเด็น

๒. **ความเหมาะสม** คือ **รู้จักคิด พูด ทำการงาน** และปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับ **กาละ เทศะ บุคคล สังคม** และ **สถานการณ์**

๓. **ความบริสุทธิ์** คือ **มีการวินิจฉัย สั่งการ กระทำกิจการงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ** คือด้วยเจตนาความคิดอ่านที่บริสุทธิ์

๔. **ความยุติธรรม** คือ **มีการวินิจฉัย สั่งการ** และปฏิบัติตนต่อผู้อยู่ใต้ปกครอง และ **บุคคลที่เกี่ยวข้อง**

ด้วยความชอบธรรม บนพื้นฐานแห่งหลักธรรม หลักการ เหตุผล และข้อมูล **ที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และตรงประเด็น** และ

ด้วยความเที่ยงธรรม คือไม่อคติหรือลำเอียงด้วยความหลงรัก หลงชัง ด้วย **ความกลัวเกรง** และด้วยความหลง ไม่รู้จริง คือ ขาดข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ และสมบูรณ์ เป็นเครื่องประกอบการวินิจฉัยตัดสินใจด้วยความเที่ยงธรรม

(๒) ภิกษุและสามเณรลูกวัด

ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วว่า การที่วัดจะได้คนดีมีความรู้ ความสามารถและคุณธรรมดีพอสมควรมาบรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุ มาอยู่ศึกษาอบรมธรรมทั้งปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรม และช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวร อย่างจริงจังและเข้มแข็งจนตลอดชีวิตของแต่ละท่านนั้น ยากเหมือนกับงมเข็มในมหาสมุทร เพราะความมีสติปัญญาดี มีอัธยาศัยใจคอดี มีบุคคลิกดี ก็ถูกโลกธรรมดึงดูดไปติดอยู่หมด โดยเฉพาะกามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งสัมผัสทางกาย) เครื่องยั่วยุกามราคะ นั้นมีมาก ราวกับน้ำป่าไหลหลากท่วมทับ พัดพาสัตว์โลกที่หนาด้วยกิเลสจมลงสู่ห้วงมหาสมุทร จนยากที่จะกลับคืนมาสู่ฝั่งได้ แม้พระภิกษุสามเณรผู้ประมาท ก็ไม่ละเว้น

เพราะฉะนั้น **การที่เจ้าอาวาสจะสร้างธรรมทายาทเป็นเรื่องยากนัก แต่ก็ไม่ใช่เรื่องที่เหลือวิสัย** พระพุทธศาสนาได้ยืนยาวถึงบัดนี้ ก็เพราะยังมีพุทธบริษัทผู้ทรงศีลทรงธรรม ปฏิบัติ รักษา และสืบต่อพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยดีมาแล้ว

พระคุณเจ้า พระสังฆาธิการทั้งหลาย มีเจ้าอาวาสเป็นต้น ก็พึงปฏิบัติ รักษา และสืบต่อพระสัทธรรม ตามพระอริยสงฆ์ และบูรพาจารย์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่ได้ปฏิบัติมาแล้วอย่างนั้น

เช่นเดียวกัน แม้จะยาก ก็คุ้มค่าที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา มิใช่หรือ ?

เฉพาะในส่วนการรับบุคคลเข้ามาบรรพชาอุปสมบท เพื่อสร้างธรรมทายาทนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงประทาน หลักในการรับบรรพชาอุปสมบทกุลบุตร เป็นธรรมนูญการบริหารการปกครอง พระภิกษุสามเณร ไว้แล้ว ดังนี้ [๑]

๒.๑ ผู้ควรได้รับอุปสมบทต้องประกอบด้วยองค์คุณ ๓ เรียกว่า "วัตถุสมบัติ" คือ

๑. **เป็นชาย**
๒. **มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์**
๓. **มิใช่อภัพพบุคคลผู้ถูกห้ามโดยเด็ดขาด**

(เฉพาะบุรุษพิเศษมีอายุ ๒๐ โดยปี ท่านอนุญาต)

๒.๒ อภัพบุคคลจัดโดยวัตถุ มี ๓ จำพวก คือ

๑. **พวกมีเพศบกพร่อง**
๒. **พวกประพฤติผิดพระธรรมวินัย**
๓. **พวกประพฤติผิดต่อกำเนิดของตน**

(๑) **พวกมีเพศบกพร่อง แยกออกเป็น ๒ คือ**

๑. **บัณเฑาะก์ มี ๓ ประเภท คือ**
   ๑. ชายมีราคะกล้าประพฤตินอกจารีตในทางเสพกาม และยั่วยวนชายอื่นให้เป็นเช่นนั้น
   ๒. ชายผู้ถูกตอน
   ๓. กะเทยโดยกำเนิด
๒. **อุภโตพยัญชนก**

(๒) **พวกประพฤติผิดพระธรรมวินัยแยกออกเป็น ๗ คือ**

๑. **คนฆ่าพระอรหันต์**
๒. **คนทำร้ายภิกษุณี**
๓. **คนลักเพศ (เถยยสังวาส)**

---

[๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.๙) อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๓, มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๐, หน้า ๒๘-๓๑.

๔. ภิกษุไปเข้ารีตเดียรถีย์
๕. ภิกษุต้องปาราชิกลักเพศไปแล้ว (*ลักเพศหมายถึงคนปลอมบวช หรือขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว แต่ยังนุ่งห่มจีวร แสดงตนว่าเพศบรรพชิตอยู่ – ผู้เขียน*)
๖. ภิกษุผู้ทำสังฆเภท
๗. คนทำร้ายพระศาสดาจนถึงห้อพระโลหิต

(๓) พวกประพฤติผิดต่อกำเนิดของตนแยกออกเป็น ๒ คือ
๑. คนฆ่ามารดา
๒. คนฆ่าบิดา

๒.๓ ประเภทแห่งคนผู้ต้องห้ามบวชโดยอาการไม่สมควรมี ๒ คือ

๑. บางพวกห้ามไม่ให้รับบรรพชา
๒. บางพวกห้ามไม่ให้รับอุปสมบท

๒.๔ พวกที่ถูกห้ามไม่ให้รับบรรพชา มี ๘ พวก ชื่อว่า "อันตรายิกธรรม" คือ

๑. คนมีโรคอันจะติดต่อกันเป็นต้น คือโรค ๕ อย่าง มีโรคเรื้อนเป็นอาทิ
๒. คนมีอวัยวะบกพร่อง คือมีมือเท้าขาดเป็นต้น
๓. คนมีอวัยวะไม่สมประกอบ คือมีมือเป็นแผ่นเป็นต้น
๔. คนพิการคือคนตาบอดตาใสเป็นต้น
๕. คนทุรพล คือคนแก่ง่อนแง่นเป็นต้น
๖. คนมีเกี่ยวข้อง คือคนอันมารดาบิดาไม่ได้อนุญาตเป็นต้น
๗. คนเคยถูกลงอาชญาหลวง มีหมายปรากฏอยู่ คือคนถูกเฆี่ยนหลังลายเป็นต้น
๘. คนประทุษร้ายความสงบ คือโจรผู้ร้ายที่ขึ้นชื่อโด่งดังเป็นต้น

๒.๕ พวกที่ถูกห้ามไม่ให้อุปสมบท มี ๑๐ คือ

๑. คนไม่มีอุปัชฌาย์
๒. มีคนอื่นจากภิกษุเป็นอุปัชฌาย์
๓. ถือสงฆ์เป็นอุปัชฌาย์
๔. ถือคณะเป็นอุปัชฌาย์
๕. คนไม่มีบาตร
๖. คนไม่มีจีวร

๗. คนไม่มีทั้งบาตรทั้งจีวร
๘. คนยืมบาตรเขามา
๙. คนยืมจีวรเขามา
๑๐. คนยืมทั้งบาตรทั้งจีวรเขามา

๒.๖ บุรพกิจแห่งอุปสมบท มี ๑๑ คือ

๑. ให้บรรพชา
๒. ขอนิสัย
๓. ถืออุปัชฌาย์
๔. ขนานชื่อมคธแห่งอุปสัมปทาเปกขะ
๕. บอกนามอุปัชฌาย์
๖. บอกบาตรจีวร
๗. สั่งให้อุปสัมปทาเปกขะไปยืนข้างนอก
๘. สมมติภิกษุรูปหนึ่ง เป็นผู้ซักซ้อมอุปสัมปทาเปกขะถึงอันตรายิกธรรม
๙. เรียกอุปสัมปทาเปกขะเข้ามาในสงฆ์
๑๐. ให้ขออุปสมบท
๑๑. สมมติภิกษุรูปหนึ่งสอบถามอุปสัมปทาเปกขะถึงอันตรายิกธรรมในสงฆ์

๒.๗ การจัดภิกษุผู้สวดกรรมวาจาเป็นคู่นั้น มีทางสันนิษฐาน ดังนี้

๑. ธรรมเนียมสวดอย่างอื่นมีสวดภาณวารเป็นต้น สวดทีละคู่
๒. สวดรูปเดียวอาจตกหล่น สวดคู่คงตกหล่นไม่พร้อมกัน เป็นอันทานกันอยู่ในตัวเองรูปหนึ่งพลาดเป็นล่ม
๓. เนื่องจากอุปสมบทคราวละคู่ รูปหนึ่งสวดกรรมวาจาสำหรับอุปสัมปทาเปกขะรูปหนึ่ง

ส่วนข้อกำหนดคุณสมบัติกุลบุตร ที่พระอุปัชฌาย์จะพึงรับให้บรรพชา และพึงงดเว้นการให้บรรพชาอุปสมบท ตาม**กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๗ พ.ศ.๒๕๓๖ ว่าด้วยการแต่งตั้งและถอดถอนพระอุปัชฌาย์** ข้อ ๑๒-๑๔ นั้น

ได้แสดงไว้แล้ว ในเรื่อง**หน้าที่รับผิดชอบของพระอุปัชฌาย์ ตอนที่ ๒ ข้อ ๓ พระอุปัชฌาย์ในบทที่ ๒** นี้แล้ว จึงจะไม่แสดงซ้ำอีก

ข. การกระจายอำนาจ โดยการแบ่งงาน และการมอบหมายหน้าที่การงาน

เรื่องการกระจายอำนาจและหน้าที่รับผิดชอบ (Decentralization of Authority and Duty-responsibility) โดยการแบ่งงาน (Division of Work) และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) เป็นเรื่องสำคัญของการบริหารงานในองค์กรต่างๆ เช่น วัด ที่จะสามารถปฏิบัติงานเพื่อยังประโยชน์ตนและประโยชน์ของท่านผู้อื่นให้สำเร็จและให้เจริญก้าวหน้าไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง (High Efficiency) คือให้ได้ประสิทธิผล (Effectiveness) สูง ด้วยค่าลงทุน (Investment) ที่ต่ำ คือ ด้วยกำลังทรัพยากรทั้งกำลังคนและกำลังเงินเป็นค่าใช้จ่าย และเวลา ที่ประหยัด

ในองค์กรที่ยังไม่เจริญก้าวหน้าทางวิชาการบริหารสมัยใหม่ (Modern Administrative Technology) ผู้ปกครองผู้บริหารมักจะชอบรวบอำนาจ (Centralization) ไว้ในส่วนกลางหรือไว้ที่ตน ด้วยเกรงว่าคนอื่นจะทำไม่ได้ดีเท่าตน โดยที่ตนเองไม่เข้าใจหลักบริหารงานบุคคล จึงไม่พยายามหาและฝึกอบรมคนของตนให้มีคุณวุฒิ มีสมรรถภาพ ที่จะสามารถจะทำได้ดีแทนตน หรือดียิ่งกว่าตนได้ จึงไม่นิยมการกระจายอำนาจหน้าที่ โดยการแบ่งงาน และมอบหมายหน้าที่การงานให้ผู้อยู่ใต้ปกครองให้สามารถบริหารกิจการต่างๆ ทั้งที่เป็นหน้าที่รับผิดชอบหลักของวัด และทั้งหน้าที่รองๆ ลงไปให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง ให้เจริญก้าวหน้า และมั่นคง ต่อไป

ข้าพเจ้าจึงขอเสนอแนะว่า เจ้าอาวาสหรือสมภารเจ้าวัดจงตั้งใจสร้างธรรมทายาท โดยใส่ใจในการหาคือการพิจารณารับกุลบุตรที่มีคุณภาพดีพอที่จะขัดเกลา อบรม บ่มนิสัยให้ดียิ่งๆ ขึ้นได้ เข้ามาบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ สามเณร แล้วให้การศึกษาอบรมในไตรสิกขา ด้วยพระสัทธรรม ๓ และหลักวิธีการทำงานที่ดี ให้เต็มกำลังสติปัญญาความสามารถ เมื่อมีพระภิกษุผู้มีคุณวุฒิ มีสมรรถภาพดีพอที่จะแบ่งงานและมอบหมายหน้าที่การงานให้ตามความเหมาะสมได้ ก็ค่อยๆ ทำไปตามกำลัง ดังตัวอย่างที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้ว ก็จะสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของตน โดยประการที่สามารถทำกิจกรรมในหน้าที่รับผิดชอบของตนและวัดให้เกิดประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง อันจะช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไปได้

ค. การติดตามผลงาน การตรวจงาน การประเมินผลงาน และการรายงานผลงาน

เมื่อได้กำหนดวัตถุประสงค์ นโยบาย และวางแผนโครงงานกิจกรรมต่างๆ และมีการมอบหมายหน้าที่การงานให้แก่พระภิกษุชั้นรองๆ ลงไปได้ปฏิบัติแล้ว กิจสำคัญต่อไปของเจ้าอาวาส ผู้รับผิดชอบในการบริหารกิจกรรมต่างๆ ของวัด คือการติดตามผลงาน (Follow-up) โดย

การตรวจงาน (Inspection) และการประเมินผลงาน (Work Evaluation) ว่ากิจการงานที่ได้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้พระภิกษุชั้นรองๆ ลงไปปฏิบัติแต่ละโครงงานนั้น ได้ผลสำเร็จดีมีประสิทธิภาพเพียงใด มีปัญหาหรืออุปสรรคขัดข้องอย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขปัญหาอย่างไร นี้เป็นกิจที่จะต้องกระทำอยู่ตลอดเวลา จนกว่ากิจกรรมแต่ละโครงการสำเร็จลุล่วงลงด้วยดีแล้ว

อนึ่ง การรายงาน (Reporting) ผลการดำเนินงานของผู้รับมอบหมายหน้าที่การงานไป ว่าได้ผลดี มีปัญหาหรืออุปสรรคขัดข้องอย่างไร ต้องการความอุปถัมภ์การอำนวยความสะดวก และต้องการให้ช่วยแก้ปัญหาอะไรบ้าง นั้น เป็นเรื่องที่ควรสนับสนุนให้ทำ แต่เมื่อฟังรายงานแล้วตนเองจะต้องติดตามดูแล โดยการตรวจงานและประเมินผลงานให้ทราบชัดเจน แน่นอน ด้วยตน มิฉะนั้นแล้ว เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบการบริหารกิจการทั้งหมดของวัด ก็จะไม่รู้เรื่องผลงาน และไม่รู้ปัญหาที่แท้จริง ที่พึงปรับปรุงแก้ไขให้ทันท่วงทีได้ ก็จะเข้าตำรา "กว่าถั่วจะสุก งาก็ไหม้" ดังที่ได้เคยมีข่าวว่ามีพระลูกวัดที่เจ้าอาวาสไว้เนื้อเชื่อใจ มอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในกิจการงานหรือโครงงานที่สำคัญๆ ให้ ทำงานผิดพลาด ทั้งโดยเจตนา เช่นเจตนาฉ้อโกง และทั้งไม่เจตนาเกิดความเสียหายแก่ทั้งตัวเจ้าอาวาสนั้นเอง และแก่ทั้งทรัพย์สินของวัดที่ผู้มีจิตศรัทธาเขาบริจาคมาชื่อว่า ทำไทยทานที่ทายกทายิกาถวายด้วยศรัทธาให้ตกไป เป็นบาปอกุศล เป็นโทษ ก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อน แก่ตนได้มาก กลายเป็นนรกของสมภารเจ้าวัดไป

ง. การติดต่อสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์

การติดต่อสื่อสาร (Communications) ระหว่างพระภิกษุเจ้าอาวาส และภิกษุชั้นรองๆ ลงไปทุกระดับ จนถึงสามเณร ควรจะกระทำให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ไม่คลุมเครือ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอบรมสั่งสอน การสั่งงาน การมอบหมายหน้าที่การงานใดๆ และการรายงานต่างๆ ฯลฯ ควรจะต้องกระทำให้ถูกต้อง ชัดเจน เพื่อให้ผู้รับรู้ รับฟัง รับทำตามคำสั่งได้เข้าใจไม่ผิดพลาด ถ้าพิจารณาเห็นสมควรว่าควรจะทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อความถูกต้อง แน่นอน ก็ควรกระทำ อย่าได้ประมาท เพราะว่า การติดต่อสื่อสารที่ไม่ชัดเจน ผู้รับรู้ รับฟัง และรับปฏิบัติตาม มีความเข้าใจผิดหรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน ก็จะก่อให้เกิดความผิดพลาดและเสียหายได้มาก ดังมีตัวอย่างให้เห็นอยู่มากแล้ว

ส่วนการประชาสัมพันธ์ (Public Relations) เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน ระหว่างวัดกับชาวบ้านหรือสาธุชนโดยทั่วไป และเพื่อความเข้าใจถูกต้อง ว่าวัดเรามีกิจกรรมอะไร เมื่อใด ที่ไหน อย่างไร ก็ควรชี้แจงทั้งด้วยวาจา และ/หรือสื่ออย่างอื่น เช่นประกาศ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ ฯลฯ ตาม

ความเหมาะสม ที่ไม่ผิดธรรมผิดวินัย (เช่นโอ้อวดสรรพคุณเกินความจริง หรือการบอกบุญเรี่ยไรโดยมิชอบ) **ก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำด้วยความเหมาะสม** และ**ระมัดระวัง** ก็จะช่วยให้เกิดความศรัทธาปสาทะแก่สาธุชนผู้ประสงค์จะเข้ามาศึกษาสัมมาปฏิบัติได้มาก

อนึ่งใคร่ขอเรียนว่า **การตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตรงตามพระธรรมวินัยเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้สำเร็จ** นั้นแหละ **เป็นการประชาสัมพันธ์ที่ดีที่สุด** และ**ที่ดีนาน คือให้เกิดศรัทธาอย่างมั่นคง**

จ. ปัญหาความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบ (Sense of Responsibilities) ความสามัคคีของหมู่คณะ (Unity) และการรู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ (Teamwork)

เจ้าอาวาสมีความรับผิดชอบอย่างยิ่ง ต่อการปลูกฝังความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบ (Sense of Responsibilities) ในหมู่พระภิกษุ สามเณร ให้รู้จักรับผิดชอบต่อตนเอง (Self-responsibility) และรับผิดชอบต่อหมู่คณะ (Mutual-responsibitity)

อีกทั้งจักต้อง**เสริมสร้าง** และ**รักษาความสามัคคี** (Unity) **ในหมู่พระภิกษุสามเณร** และ**กับสาธุชนผู้มาบำเพ็ญกุศลคุณความดีที่วัด ด้วยความเป็นธรรม** และจักต้อง**ปลูกฝังจิตสำนึกในการรู้จักทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ** (Teamwork) **ด้วยความสามัคคี ปรองดอง สมานฉันท์**

จากประสบการณ์ของข้าพเจ้าได้พบว่า **"คนด้อยพัฒนา"** ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า **"คนพาล (โง่)" มักจะมีจิตใจคับแคบ มีอุปาทานและทิฏฐิสูง** จึงมักจะเป็นผู้ยอมรับนับถือ **หรือยกย่องในคุณความดีของคนอื่นไม่เป็น** คือมักมีจิตใจไม่กว้างพอ **ไม่สูงพอที่จะยอมรับ หรือยกย่องนับถือความดีของคนอื่น ที่จะให้ดีไปด้วยกันนั้นทำไม่เป็น** เป็นแต่ประเภท **"ฉันเก่งคนเดียว"** หรือชอบ **"เอาดีเด่นคนเดียว"** หรือว่าชอบ **"ทำงานเอาหน้า" มากกว่าที่จะมีความสำนึกในหน้าที่-รับผิดชอบร่วมกัน ร่วมมือประสานงานช่วยเหลือกัน เพื่อความดีร่วมกัน**

อีกอย่างหนึ่ง **"คนด้อยพัฒนา"** หรือ **"คนพาล (โง่)"** มักเป็นคนไม่มีระเบียบวินัย (Lack of Discipline) **จึงไม่ค่อยจะฟังกัน** แม้ผู้ใหญ่ผู้บังคับบัญชาจะได้แนะนำ สั่งสอน โดยชอบก็ไม่ค่อยจะฟัง **ชอบมีทิฏฐิ อวดดื้อ ถือดีอยู่เรื่อย** ถ้าไม่ใช้อำนาจหรือถ้าไม่ใช่คนมีอำนาจแล้ว จะไม่ค่อยเชื่อฟังกันด้วยดี เพราะฉะนั้น **เมื่อทำงานร่วมกัน เรื่องที่จะเชื่อฟังบุคคลผู้เสมอกัน หรือผู้อยู่ในฐานะสูงกว่า ผู้มีเหตุผลและหลักการดีกว่านั้น ค่อนข้างจะยาก จึงมักจะทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ** (Teamwork) **ไม่ได้ เพราะต่างคนต่างเก่ง จึงทำงานโครงการใหญ่ๆ ไม่สำเร็จ** หรือ**สำเร็จได้อย่างทุลักทุเล** หรือ **อย่างไม่มีประสิทธิภาพ**

ข้าพเจ้าได้เห็น**ชาวญี่ปุ่น เป็นชนชาติที่ทำงานเป็นหมู่คณะ** (Teamwork) **ได้ดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นใครมาจากไหน เมื่อได้รับมอบหมายให้ทำงานร่วมกันแล้ว เขาจะพร้อมเพรียงทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี เพราะเขาเป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักฟังเหตุผล** และหลักการซึ่งกันและกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ชาวญี่ปุ่นเป็นผู้ได้รับการปลูกฝังเรื่องระเบียบวินัยมาดี เขาจึงเชื่อฟังหัวหน้างานโดยปราศจากเงื่อนไข จึงมีความพร้อมเพรียงกันทำงาน ร่วมกันเป็นหมู่คณะด้วยความสำนึกในหน้าที่รับผิดชอบร่วมกันสูง** และด้วยความเป็นผู้มีระเบียบวินัยสูง **งานจะใหญ่โตแค่ไหนเขาก็ช่วยกันทำให้สำเร็จได้โดยง่าย คือ มีประสิทธิภาพสูงมาก**

ข้าพเจ้าจึงขอยกย่องไว้เป็นเยี่ยงอย่างที่ดี ที่เจ้าอาวาสพึงปลูกฝังจิตสำนึกนี้ในหมู่พระภิกษุสามเณรให้มาก แม้จะไม่ใช่เรื่องง่ายเหมือนการขุดสันดอน แต่ก็ต้องทำเท่าที่สามารถจะทำได้

ฉ. วิธีป้องกันแก้ไขปัญหาความวิวาทบาดหมาง และการแตกสามัคคีภายในวัด

เป็นธรรมดาของพระสมมติสงฆ์และสามเณรที่อยู่ร่วมกันหมู่มากในอาวาสหนึ่ง อาจจะมีความคิดเห็นหรือวิธีปฏิบัติกิจการงานที่ขัดแย้งกันหรือไม่ลงรอยกัน และอาจจะมีการกระทบกระทั่งวิวาทบาดหมางกัน ก่อให้เกิดการแตกแยกสามัคคีกันในหมู่คณะได้ **พระภิกษุเจ้าอาวาส ผู้ปกครองบริหารจักต้องเอาใจใส่ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาโดยพลันที่รับทราบปัญหา ไม่ควรปล่อยปัญหาที่เกิดขึ้นให้หมักหมมเรื้อรัง โดยไม่ได้ป้องกันแก้ไขอย่างเหมาะสม ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และตรงประเด็นของปัญหา มิฉะนั้นแล้วก็จะกลายเป็นปัญหาที่ลุกลามใหญ่โต เป็นความแตกแยกสามัคคีในหมู่คณะ ถึงความเป็นสังฆเภท เป็นเหมือนบาดแผลที่ลึกฉกรรจ์ ที่ยากแก่การเยียวยาแก้ไขให้กลับฟื้นคืนดีได้เหมือนเดิม พาตนเอง**และ**หมู่คณะที่กระทำความแตกแยกไปสู่อบายภูมิโดยที่ไม่มีใครช่วยใครได้เลย พระคุณเจ้าที่เห็นภัยเช่นนี้แล้ว ภัยที่ยังไม่เกิดหรือที่กำลังจะเกิด จงรีบป้องกันเสีย และที่เกิดขึ้นแล้ว จงรีบช่วยกันพร้อมใจกันแก้ไขเสียตั้งแต่ที่ยังมีชีวิตอยู่ มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบอยู่ ให้กลับเป็นสังฆสามัคคี ก็จะเป็นมหานิสงส์ผลดีแก่ทุกฝ่าย**และ**แก่พระพุทธศาสนา ให้วัฒนาถาวรตลอดไป**

ส่วนในหมู่พระอริยสงฆ์นั้น ข้าพเจ้าสันนิษฐานด้วยความมั่นใจว่า ท่านมีปกติไม่ก่ออธิกรณ์ใดให้เกิดการโต้เถียง วิวาท บาดหมาง กันถึงขั้นให้แตกสามัคคีกัน **เพราะพระอริยสงฆ์นั้นท่านเป็นผู้ทรงภูมิธรรม ภูมิปัญญาสูง เป็นผู้ละสักกายทิฏฐิได้แล้ว มานะทิฏฐิคือความถือตัวถือตนว่า เป็น**

ผู้สูงกว่าเขา (แล้วยกตนข่มท่าน) หรือว่า **เป็นผู้เสมอกับเขา** ถือตัวว่าเสมอกับเขา (แล้วไม่ยอมลดราวาศอกให้แก่กัน) หรือว่า **เป็นผู้ต่ำกว่าเขา** ถือตัวว่าเสมอกับเขา (แล้วตีตนเสมอ) ถือตัวว่าต่ำกว่าเขา (ก็หลบลี้หนีหน้า) **ย่อมเบาบางลงไปตามลำดับภูมิธรรม** จากระดับพระโสดาบันจนถึงพระอนาคามีบุคคลซึ่งมีเหลือน้อยที่สุด และถึงพระอรหันตบุคคลซึ่งไม่มีกิเลสใดๆ เหลืออยู่เลย

พระอริยเจ้าทั้งหลายนั้น ท่านย่อมเป็นผู้ทรงสัปปุริสธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ท่านย่อมรู้จักภูมิธรรม ภูมิปัญญา และฐานะของท่านเอง (อัตตัญญุตา) ตามที่เป็นจริง** และ**ย่อมรู้จักภูมิธรรม ภูมิปัญญาของท่านผู้อื่น ที่เสมอกันกับหรือที่ต่ำกว่าท่าน (ปุคคลัญญุตา) ตามที่เป็นจริง** เพราะเหตุนั้น **พระอริยเจ้าแต่ละระดับชั้น ย่อมจะปฏิบัติต่อกันตามระดับภูมิธรรมและฐานะ โดยธรรม คือด้วยพรหมวิหารธรรม ๔ ด้วยสาราณียธรรม ๖** และ**สัปปุริสธรรม ๗ อยู่แล้ว หากจะมีข้อขัดแย้งกัน ก็ย่อมสามารถจะทำความเข้าใจกันได้ และอภัยให้แก่กันและกันได้โดยไม่ยาก จึงไม่มีการทะเลาะวิวาทให้แตกสามัคคีได้เลย**

แต่ว่า**พระอริยสงฆ์** (ทั้งพระภิกษุสงฆ์ และอนุปสัมบันผู้เป็นพระอริยบุคคล) **มีจำนวนน้อย ส่วนพระสมมติสงฆ์ สามเณร มีมากกว่าพระอริยสงฆ์มาก จึงตกเป็นหน้าที่รับผิดชอบของภิกษุเจ้าอาวาสผู้ปกครอง ผู้บริหาร จะต้องป้องกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของพระสมมติสงฆ์ สามเณรหมู่มากในวัดหรือในอาวาสที่ตนมีอำนาจและหน้าที่รับผิดชอบ โดยธรรม** ซึ่งข้าพเจ้าจะขอเสนอวิธีป้องกันแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของพระภิกษุสงฆ์ สามเณรในวัด โดยจะขอแยกกล่าวเป็น ๒ ประเด็นโดยสังเขป คือ **การระงับอธิกรณ์ตามธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์** และ**การแก้ไขปัญหาการขัดแย้ง ตามวิธีการบริหารของชาวโลก**

(๑) การระงับอธิกรณ์ ตามธรรมนูญการปกครองสงฆ์

คำว่า "**อธิกรณ์**" นั้นหมายถึง **เรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องจัดทำ** คือ**เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ** มี ๔ อย่างคือ

วิวาทาธิกรณ์ คือ การโต้เถียง (วิวาท) กันด้วยเรื่องพระธรรมพระวินัย

อนุวาทาธิกรณ์ คือ การโจทก์หรือกล่าวหากัน ด้วยอาบัติ

อาปัตตาธิกรณ์ คือ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขให้พ้นจากอาบัติ

กิจจาธิกรณ์ คือ เรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์จะต้องจัดการทำ ด้วยการประชุมสงฆ์ ได้แก่สังฆกรรมทั้ง ๔ คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม **ในความหมายแคบ** หมายถึง**คดีความ**และ**โทษ**

เรื่องอธิกรณ์ทั้ง ๔ ประการ และวิธีระงับอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยนี้มีรายละเอียดมาก ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าจะขอนำมาเสนอแต่เพียงสังเขปพอเป็นเค้าที่จะไปศึกษารายละเอียดในหนังสือ "**วินัยมุข เล่ม ๓**" ของ **สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส** และหนังสือ "**อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๓**" ของ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.๙)** และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕ ในหมวด ๔ นิคคหกรรม และ**การสละสมณเพศ** ได้ต่อไป

อธิกรณสมถะ คือธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ กล่าวคือวิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์ ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานเป็นธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ไว้ ๗ ประการ ดังปรากฏในพระภิกขุปาฏิโมกข์ ดังต่อไปนี้

"อิเม โข ปนายสฺมนฺโต สตฺตาธิกรณสมถา ธมฺมา อุทฺเทสํ อาคจฺฉนฺติ.
อุปฺปนฺนุปฺปนฺนานํ อธิกรณานํ สมถาย วูปสมาย สมฺมุขาวินโย ทาตพฺโพ,
สติวินโย ทาตพฺโพ, อมูฬฺหวินโย ทาตพฺโพ, ปฏิญฺญาตกรณํ, เยภุยฺยสิกา,
ตสฺส ปาปิยสิกา, ติณวตฺถารโกติ."

แปลความว่า

"ท่านทั้งหลาย ธรรมชื่ออธิกรณสมถะ ๗ เหล่านั้นแล ย่อมมาสู่อุทเทส เพื่อความสงบระงับ ซึ่งอธิกรณ์ทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแล้วๆ คือ

(๑) **สัมมุขาวินัย** วิธีระงับในที่พร้อมหน้า
(๒) **สติวินัย** วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก
(๓) **อมูฬหวินัย** วิธีระงับสำหรับผู้หายจากความเป็นบ้า
(๔) **ปฏิญญาตกรณะ** วิธีระงับโดยทำตามที่รับ
(๕) **ตัสสปาปิยสิกา** วิธีระงับโดยการตัดสินโทษแก่ผู้ผิด (ที่ไม่รับผิด)
(๖) **เยภุยยสิกา** วิธีระงับโดยการตัดสินตามเสียงของคนข้างมาก
(๗) **ติณวัตถารกวินัย** วิธีระงับโดยวิธีกลบไว้ด้วยหญ้าคือโดยวิธีประนีประนอม"

ในอธิกรณ์ ๔ อย่าง มีวิธีระงับ (อธิกรณสมถะ) ดังต่อไปนี้ คือ[๑]

---

[๑] สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.๙), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๓. มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๐, หน้า ๓๓-๓๗.

๑. *วิธีป้องกันและระงับวิวาทาธิกรณ์*

(ก) **ทางป้องกันวิวาทาธิกรณ์ ในส่วนพระธรรมและพระวินัย** ที่สมเด็จพระบรมศาสดาและพระสาวกได้กระทำมา ๓ ทางคือ

ก.๑ ได้แสดงโอวาทปาฏิโมกข์อันระบุถึงหัวใจพระศาสนา ในที่ประชุมสงฆ์เนืองๆ

ก.๒ ได้ทรงตั้งธรรมเนียมทำสังฆอุโบสถ ด้วยสวดปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือน

ก.๓ พระสาวกได้สังคายนาพระธรรมวินัย ตั้งไว้เป็นแบบแผนเป็นคราวๆ มา

(ข) **วิธีระงับวิวาทาธิกรณ์** มี ๒ คือ

ข.๑ สัมมุขาวินัย วิธีระงับต่อหน้า

ข.๒ เยภุยยสิกา วิธีระงับโดยการตัดสินตามเสียงข้างมาก

๒. *วิธีระงับอนุวาทาธิกรณ์* มีดังนี้

(ก) **ถ้าจำเลยปฏิญญาเป็นธรรม** คือจำเลยรับสารภาพเป็นธรรม สมเรื่องสมราว สมเหตุสมผล พึงให้ทำปฏิญญา อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ระงับด้วยสมถะ ๒ คือ

ก.๑ สัมมุขาวินัย วิธีระงับต่อหน้า

ก.๒ ปฏิญญาตกรณะ วิธีระงับตามที่รับ ได้แก่การปรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลยผู้รับเป็นสัตย์

(ข) **ถ้าปฏิญญาของจำเลยไม่เป็นธรรม หรือ แบ่งรับเบาลงมา** แต่มีคำพยานเป็นหลักฐาน ควรฟังได้ว่าจำเลยผิดหนักกว่าที่ปฏิญญา พึงปรับจำเลยตามพยานนั้น อย่างนี้ อนุวาทาธิกรณ์ ระงับด้วยสมถะ ๒ คือ

ข.๑ สัมมุขาวินัย

ข.๒ ตัสสปาปิยสิกา ได้แก่ ลงโทษตามที่ผิดจริง (แม้ไม่รับ) หรือ เพิ่มโทษจากอาบัติที่ต้อง

เมื่อผู้พิจารณานำคำวินิจฉัยแถลงแก่สงฆ์แล้ว สงฆ์ย่อมมีธุระ ๒ อย่าง คือ

ข.๓ สอดส่อง

ข.๔ รับรอง

๓. *วิธีระงับอาปัตตาธิกรณ์* ย่อมระงับได้ดังนี้

(ก) **ลหุกาบัติ** (ที่ไม่เป็นสภาคาบัติ และ/หรือที่ไม่เป็นอาจิณณกรรม) **ย่อมระงับในสำนักบุคคล** ด้วยสมถะ ๒ คือ

ก.๑ สัมมุขาวินัย

ก.๒ ปฏิญญาตกรณะ คือโดยทำตามที่รับ ได้แก่การแสดงอาบัติเป็นต้น

(ข) **ครุกาบัติที่ออกด้วยวุฏฐานวิธี** คือ **อาบัติสังฆาทิเสส ๑ ลหุกาบัติที่แสดงด้วยติณวัตถารกวิธี ๑ ระงับเฉพาะในสำนักสงฆ์**

ภิกษุผู้ประพฤติวุฏฐานวิธีถูกต้องตามระเบียบแล้ว อาปัตตาธิกรณ์ของเธอนั้นชื่อว่า ระงับแล้วด้วยสมถะ ๒ คือ

ข.๑ สัมมุขาวินัย

ข.๒ ปฏิญญาตกรณะ

๔. *กิจจาธิกรณ์ และวิธีระงับเนื่องด้วยนิคคหะ*

ก. **กิจจาธิกรณ์** มี ๔ คือ

ก.๑ **อปโลกนกรรม** กรรมที่ทำเพียงบอกกันในที่ชุมนุมสงฆ์ ไม่มีญัตติ และอนุสาวนา

ก.๒ **ญัตติกรรม** กรรมที่ทำเพียงตั้งญัตติ ไม่มีอนุสาวนา

ก.๓ **ญัตติทุติยกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนาหนเดียว

ก.๔ **ญัตติจตุตถกรรม** กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติ และสวดอนุสาวนา ๓ หน

ข. **การปกครอง ย่อมเป็นไปได้เพราะองค์ ๒ คือ**

ข.๑ **นิคคหะ** การข่ม

ข.๒ **ปัคหะ** การยกย่อง

บุคคลผู้ควรแก่นิคคหะมี ๒ พวก คือ ภิกษุ ๑ คฤหัสถ์ ๑

ค. **นิคคหกรรมสำหรับทำแก่ภิกษุ มี ๖ คือ**

๑. **ตัชชนียกรรม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงขู่ คือการตำหนิ** ถ้ามีภิกษุเป็นผู้ทำความทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณ์ขึ้นในสงฆ์ด้วยตนเอง หรือยุภิกษุอื่นให้ทำ สงฆ์เห็นสมควรที่จะนิคคหะ พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ

๒. **นิยสกรรม กรรมอันสงฆ์พึงทำให้เป็นผู้ไร้ยศ** คือ **การถอดยศ**
ถ้ามีภิกษุมีอาบัติมาก หรือคลุกคลีกับคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร เป็นผู้ควรถูกนิคคหะ สงฆ์พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ ปรับให้ถือนิสัยอีก (กรรมนี้ สงฆ์ทำแก่เสยยกภิกษุเป็นครั้งแรก)

๓. **ปัพพาชนียกรรม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงขับไล่** (ออกจากหมู่หรือออกจากวัด)
ถ้ามีภิกษุประทุษร้ายสกุล และประพฤติลามก มีข่าวเซ็งแซ่ สงฆ์เห็นสมควรจะนิคคหะ พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ

๔. **ปฏิสารณียกรรม กรรมอันสงฆ์จะพึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงให้กลับไป** (คือสงฆ์ให้ภิกษุปากกล้ากลับไปขอโทษคฤหัสถ์)
ถ้ามีภิกษุปากร้ายด่าว่าคฤหัสถ์ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้เป็นทายกอุปัฏฐากสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ เป็นทางจะยังคนผู้ยังไม่เลื่อมใสมิให้เลื่อมใส จะยังคนผู้เลื่อมใสอยู่แล้วให้เป็นอย่างอื่นไปเสีย สงฆ์เห็นสมควรจะนิคคหะ พึงทำกรรมชื่อนี้แก่เธอ บังคับให้ไปขอขมาเขา

๕. **อุกเขปนียกรรม กรรมอันสงฆ์ จะพึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงยกเสีย**
ถ้ามีภิกษุต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ เรียกว่าไม่เห็นอาบัติ หรือไม่ทำคืนอาบัติ หรือมีทิฏฐิบาปไม่ยอมสละ เป็นทางเสียศีลสามัญญตา หรือทิฏฐิสามัญญตา สงฆ์เห็นสมควรจะนิคคหะ พึงทำกรรมชื่อนี้ ๓ สถาน ในเพราะสถานใดสถานหนึ่ง คือในเพราะไม่เห็นอาบัติ หรือในเพราะไม่ทำคืนอาบัติ หรือในเพราะไม่สละทิฏฐิบาป แก่เธอ ตามเรื่องของเธอ ยกเธอเสียจากการสมโภคกับสงฆ์

๖. **ตัสสปาปิยสิกากรรม กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุ เพราะความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้เลวทราม**
ถ้ามีภิกษุผู้เป็นจำเลยในอนุวาทาธิกรณ์ ซึ่งควรแก่ตัสสปาปิยสิกากรรมนั้น ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ

(๑) ให้การกลับไปกลับมา ปฏิเสธแล้วกลับปฏิญญาๆ แล้วกลับปฏิเสธ
(๒) พูดถลากไถล เพื่อกลบเกลื่อนข้อที่ถูกซัก
(๓) พูดมุสาซึ่งหน้า หรือประกอบด้วยลักษณะเป็นเหตุให้ทำกรรม ๓ หมวด

เหมือนให้ตัชชนียกรรม

วิธีทำ ลักษณะกรรมอันเป็นธรรม วัตรสำหรับประพฤติ วิธีระงับ เหมือนตัชชนียกรรม (สงฆ์ทำกรรมนี้แก่อุปวาฬภิกษุ เป็นครั้งแรก)

ง. คว่ำบาตรและหงายบาตร

ควรทำนิคคหะ (คว่ำบาตร) แก่คฤหัสถ์ผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ คือ

๑. ขวนขวายเพื่อมิใช่ลาภ แห่งภิกษุทั้งหลาย
๒. ขวนขวายเพื่อมิใช่ประโยชน์ แห่งภิกษุทั้งหลาย
๓. ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้ แห่งภิกษุทั้งหลาย.
๔. ด่าว่าเปรียบเปรยภิกษุทั้งหลาย
๕. ยุยงภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน
๖. กล่าวติเตียนพระพุทธ
๗. กล่าวติเตียนพระธรรม
๘. กล่าวติเตียนพระสงฆ์

วิธีทำการคว่ำบาตร คือ

๑. ประชุมสงฆ์
๒. ภิกษุรูปหนึ่งประกาศสงฆ์ด้วยญัตติทุติยกรรม

ห้ามคบคฤหัสถ์เช่นนั้นด้วยการคบ ๓ คือ

๑. ไม่รับบิณฑบาตของเขา
๒. ไม่รับนิมนต์ของเขา
๓. ไม่รับไทยธรรมของเขา

วิธีระงับการคว่ำบาตร คือ

ผู้นั้นพึงเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงบ่า ไหว้เท้าภิกษุทั้งหลายนั่นกระหย่งประนมมือ กล่าวขอการหงายบาตร ภิกษุรูปหนึ่งพึงประกาศสงฆ์เพื่อหงายบาตรให้แก่เขาด้วยญัตติทุติยกรรม

คฤหัสถ์ที่สงฆ์หงายบาตรแล้ว ภิกษุคบได้ (สงฆ์ทำกรรมนี้แก่เจ้าวัฑฒลิจฉวีเป็นครั้งแรก)

สงฆ์จะทำนิคคหะพึงตั้งอยู่ในองค์คุณ ๓ คือ

๑. มตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ

๒. กาลญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักกาล

๓. ปุคฺคลญฺญุตา ความเป็นผู้รู้จักบุคคล

จ. สังฆเภทและสังฆสามัคคี

จ.๑ ภิกษุผู้อาจทำลายสงฆ์ประกอบด้วยองค์ คือ

๑. เป็นพระภิกษุปกตัตตะ

๒. เป็นสมานสังวาส

๓. อยู่ในสีมาร่วมกัน

จ.๒ ทางที่สงฆ์จะแตกกัน มีอยู่ ๒ คือ

๑. มีความเห็นปรารภพระธรรมวินัยแผกกัน จนเกิดเป็นวิวาทาธิกรณ์ขึ้น

๒. ความประพฤติไม่สม่ำเสมอกัน ยิ่งหย่อนกว่ากัน เกิดรังเกียจกันขึ้น

จ.๓ สงฆ์จะแตกกันด้วยอาการ ๕ คือ

๑. ด้วยกรรม (ทำสังฆกรรม)

๒. ด้วยอุทเทส (สวดปาฏิโมกข์)

๓. กล่าวโวหาร (ตั้งญัตติ)

๔. ด้วยอนุสาวนา (ประกอบด้วยกรรมวาจา)

๕. ด้วยให้จับสลาก (ลงคะแนนชี้ขาด)

จ.๔ ฐานแห่งนานาสังวาส มี ๒ คือ

๑. ทำตนให้เป็นนานาสังวาสเอง

๒. สงฆ์พร้อมเพรียงกันยกออกเสียจากสังวาส

จ.๕ ฐานแห่งสมานสังวาส มี ๒ คือ

๑. ทำตนให้เป็นสมานสังวาสเอง

๒. สงฆ์ระงับอุกเขปนียกัมม์นั้นเสีย รับเข้าสังวาสตามเดิม

จ.๖ ทางที่สงฆ์จะสามัคคีกันเข้าได้ มีอยู่ ๒ คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ได้ระงับด้วยตกลงกันเอง หรือยอมรับวินิจฉัยของสงฆ์อีกฝ่ายหนึ่ง หรือของภิกษุบางรูป

๒. อาปัตตาธิกรณ์ระงับด้วยติณวัตถารกวินัย

จ.๗ สังฆสามัคคีควรทำเป็นกิจลักษณะ คือ

๑. ภิกษุทั้งมวลทั้ง ๒ ฝ่ายพึงประชุมกัน

๒. ไม่พึงนำฉันทะของภิกษุใดๆ

๓. ภิกษุรูปหนึ่งหรือหลายรูป พึงสวดประกาศความสามัคคีแห่งสงฆ์ด้วยกรรมวาจา ตามระเบียบแห่งความสามัคคีในลำดับแห่งการระงับวิวาทาธิกรณ์หรือแห่งติณวัตถารกวินัย

๔. พึงทำสามัคคีอุโบสถ สวดปาฏิโมกข์

(๒) ข้อเสนอแนะวิธีป้องกันแก้ไขความขัดแย้ง วิวาทบาดหมางและแตกสามัคคีภายในวัด

โดยวิธีการบริหารการปกครองในองค์กรชาวโลก เพิ่มเติมจากวิธีการระงับอธิกรณ์ตามพระธรรมพระวินัย ดังนี้

๑. ควรตั้งเป็นระเบียบกติกาสำหรับพระภิกษุสามเณร หมดทั้งวัด

๑.๑ ห้ามก่อการวิวาท ชกต่อย และยุแยกให้แตกสามัคคี ในหมู่พระภิกษุ และสามเณร โดยเด็ดขาด ถ้าหากมีผู้ฝ่าฝืน ต้องพิจารณาตัดสิน ตักเตือน ลงโทษ โดยธรรม โดยพลัน ไม่มีการหมักหมมปัญหา

๑.๒ ให้การศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติภาวนาธรรม อบรมกาย อบรมศีล อบรมสมาธิ อบรมปัญญา ให้มีความสังวรในศีล และอินทรีย์ให้มาก เป็นภาคบังคับ ไม่ให้ย่อหย่อน

๒. ควรตั้งคณะกรรมการสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คอยสอดส่อง ดูแลความประพฤติปฏิบัติของนวกภิกษุ และ**สามเณร** ตั้งแต่เริ่มบวชเข้ามาอยู่ในวัด ให้คอยพิจารณาแนะนำ สั่งสอนตักเตือน ให้ปรับปรุงแก้ไขตนเองอยู่เสมอ กล่าวคือ สำหรับนวกภิกษุ และสามเณร ก็ให้มี**คณะพระพี่เลี้ยงนวกภิกษุ ผู้ปกครอง** และคณะ**พระพี่เลี้ยงสามเณร** ให้คอยดูแล อบรม แนะนำ สั่งสอน ตักเตือน ให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในพระวินัยและศีลโดยใกล้ชิด ทั้งนี้**จะต้องกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจนเพื่อป้องกันความผิดพลาดอีกด้วย**

โดยวิธีนี้จะช่วย**แบ่งเบาภาระเจ้าอาวาสได้มาก**

๓. ควรตั้งผู้ทรงคุณวุฒิ และ/หรือ**คณะกรรมการสงฆ์ ทำหน้าที่วินัยธร** เพื่อช่วยดูแลวัตรปฏิบัติและความประพฤติปฏิบัติต่อกันของพระภิกษุ สามเณร และคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักในวัด ให้

ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและศีล ตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ของมหาเถรสมาคมและคณะสงฆ์ หากมีอธิกรณ์เกิดขึ้น ก็ให้สามารถดำเนินการระงับอธิกรณ์โดยพลัน ไม่ปล่อยให้เป็นปัญหาลุกลามใหญ่โตได้

โดยวิธีนี้ก็จะช่วยแบ่งเบาภาระเจ้าอาวาสได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระวินัยธร และ/หรือ คณะกรรมการวินัยธร ยังจะช่วยทำหน้าที่เป็น **"เขตปะทะ"** (Buffer Zone) **ช่วยรับหน้าก่อน** หรือมี **"เขตกลั่นกรอง"** (Filter Zone) **ช่วยกลั่นกรองปัญหาและการพิจารณาเตรียมตัดสินปัญหาเสียชั้นหนึ่งก่อน ก่อนที่จะถึงเจ้าอาวาสผู้ทำการตัดสินใจขั้นสุดท้าย** (Final Decision Making) **ต่อไป**

๔. เมื่อจะมีการตั้งหรือกำหนดระเบียบปฏิบัติเป็นกติกาพิเศษใดๆ ที่จะใช้บังคับแก่พระภิกษุสามเณร ควรจะได้ปรึกษาหารือกันในระหว่างพระสังฆาธิการ และ/หรือพระเถรานุเถระ ภายในวัดให้ได้ร่วมพิจารณาและเห็นพ้องต้องกัน เพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน เพื่อรักษาพระธรรมวินัย และหมู่คณะเสียก่อน แล้วจึงควรออกเป็นคำสั่งให้ชัดเจน ตามมติของพระสังฆาธิการและ/หรือพระเถรานุเถระของวัด

ก็จะได้รับความร่วมมือในการยอมรับปฏิบัติโดยทั่วหน้ากัน

๕. การแบ่งงาน (Division of Work) และ**การมอบอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการงาน** (Delegation of Authority) **แก่บุคคล หรือคณะบุคคลใด** ต้องถือ**หลักการรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะกับงาน** (Put the Right Man on the Right Job) **ให้มากที่สุด** คือรู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะกับความรู้ ความสามารถ ความถนัดในการทำงานแต่ละด้าน และให้เหมาะกับจริตอัธยาศัยของแต่ละบุคคลอีกด้วย

การพิจารณามอบหมายอำนาจหน้าที่การงานให้แก่ใครหรือแก่คณะบุคคลใด ควรจะได้ปรึกษาหารือผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ผู้ที่จะรับมอบหมายอำนาจหน้าที่ การงานนั้นๆ และผู้ที่จะต้องเกี่ยวข้อง ร่วมมือ ประสานงานช่วยเหลือกัน พร้อมทั้งกำหนดและชี้แจงขอบเขตอำนาจ หน้าที่รับผิดชอบให้ทราบชัดเจน เป็นที่ยอมรับแก่ผู้ที่จะรับมอบและผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย แล้วจึงควรตราออกเป็นคำสั่งแต่งตั้งมอบหมายอำนาจหน้าที่ให้บุคคลหรือคณะบุคคลนั้นอย่างเป็นทางการ ให้เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่ว**

โดยวิธีนี้ **ก็จะได้รับการยอมรับ การให้ความร่วมมือ ประสานงาน ช่วยเหลือสนับสนุนกันจากทุกฝ่าย ไม่ขัดแย้ง**หรือ**ขัดข้องกัน** และยังจะเป็นการแบ่งเบาภาระเจ้าอาวาสได้มาก และให้สามารถขยายกิจกรรม การดำเนินงานให้สำเร็จประโยชน์ตนประโยชน์ท่านได้มาก อย่างมีระบบทำงานที่ดี

และ **มีประสิทธิภาพสูง** (Highly Efficient Working System) อีกด้วย

๖. การหมุนเวียนพระภิกษุให้ทำหน้าที่ต่างๆ เป็นวิธีการฝึกอบรมพระภิกษุ ผู้ที่เจ้าอาวาสพิจารณาเห็นสมควรจะพิจารณาคัดเลือก แต่งตั้ง ให้ดำรงตำแหน่งหรือที่จะมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบในกิจกรรมหรือโครงงานต่างๆ **เพื่อที่พระภิกษุผู้ได้รับมอบอำนาจหน้าที่ต่างๆ นั้น จะได้รู้และมีประสบการณ์ในการทำงานทั้งด้านการบริหารและการปกครอง ทั้งในด้านการพิจารณาปัญหา** และ **วิธีการแก้ปัญหาด้วยตน และที่เจ้าอาวาสผู้มอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบกิจการงานให้ภิกษุนั้นทำ สามารถจะทราบจุดดีเด่น** (Strong Point) และ **จุดอ่อน** (Weak Point) **ทั้งความรู้ สติปัญญา ความสามารถ ปฏิภาณ ไหวพริบ** และ**อัธยาศัยใจคอ ของแต่ละรูป เพื่อช่วยแนะนำสั่งสอน ขัดเกลาให้ปรับปรุงจุดอ่อนของแต่ละรูปให้ดีขึ้น**

ที่ดีอยู่แล้ว หรือที่ดีขึ้นแล้ว ก็สามารถจะมอบหมายอำนาจ หน้าที่รับผิดชอบให้ตามเหมาะสม ก็จะเกิดความภูมิใจ สบายใจ แก่ทั้งผู้รับมอบและผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้เกิดความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจ ช่วยเหลือ สนับสนุนกัน ไม่อิจฉาริษยาและขัดข้องกัน **เพราะได้รับการยอมรับในความรู้ความสามารถ และคุณธรรม ของผู้รับมอบอำนาจหน้าที่จากบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยกันทุกฝ่าย ก็จะก่อให้เกิดความสามัคคี ปรองดอง สมานฉันท์** และความสำเร็จในกิจการงานทั้งปวงของวัด **เป็นอย่างดี**

๗. เจ้าอาวาสหรือสมภารเจ้าวัด ผู้ได้ฝึกอบรมตนและตั้งตนไว้ในคุณธรรมอันสมควร ตามพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้แล้ว จะต้องใช้ทั้งสภาวะความเป็นผู้นำหรือประมุขศิลป์ (Leadership) และ **ทั้งสมรรถภาพของการบริหาร** (Administrative Competence) **ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์** (Science and Arts) **ปฏิบัติต่อพระภิกษุและสามเณรทั้งวัด ให้ดีพอสมควร**

ด้วยความถูกต้อง ตามพระธรรมและพระวินัย ตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ ๑

ด้วยความเหมาะสม กับสถานการณ์และอัธยาศัยในคอของแต่ละบุคคล ๑

ด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งตรงต่อความเอื้อเฟื้อพระธรรมพระวินัย ต่อการช่วยสร้างพระในใจคน และต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ๑

ด้วยความยุติธรรม ไม่ลำเอียงด้วยฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ ๑

พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว กล้ายกย่อง และ/หรือ **ให้บำเหน็จ คุณความดี** แก่บุคคลที่ควรยกย่อง ๑

พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว กล้าตำหนิบุคคลที่ควรตำหนิ ๑ และ

กล้าตัดสินปัญหา ด้วยการพิจารณารอบคอบแล้ว และด้วยสติปัญญาอันเฉียบคม ๑

ก็จะสามารถบริหารปกครองหมู่คณะในวัดของตนให้มีความสันติสุข มีความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ ให้ดีที่สุด มีปัญหาข้อขัดแย้ง วิวาทบาดหมางกันน้อยที่สุด และถ้าหากจะมีหรือเริ่มมี ก็จะสามารถป้องกันแก้ไขได้เร็วที่สุดแล.

บทที่ ๓
การบริหารกิจกรรมวัด

วัดต่างๆ ควรจะจัดให้มีกิจกรรมที่สำคัญเพื่อยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่น ทั้งภายในและภายนอกวัด ให้สำเร็จตามกำลังสติปัญญา ความสามารถ และกำลังทรัพยากร (Resources) อันได้แก่ **กำลังเงิน**ที่จะได้รับความอุดหนุน ทำบุญหรือบริจาคให้ (Financial Supports) จากสาธุชน และ **กำลังบุคคลากร** (Man Power) **โดยการกำหนด วัตถุประสงค์** (Objectives) **นโยบาย** และ**แผนงาน** (Policy and Planning) ทั้งระยะเวลาสั้นๆ และระยะเวลายาว คือเป็นประจำและต่อเนื่อง **ตามลำดับความสำคัญ** หรือ **ความจำเป็นเร่งด่วน** (Priority)

กิจกรรมต่างๆ จะดำเนินไปได้ด้วยดีมีประสิทธิภาพสูง คือ มีกำลังทรัพยากรเพียงพอ มีวิธีการบริหารงานที่ให้ได้ผลดี เป็นต้น ย่อมขึ้นอยู่ที่ **"ประมุขศิลป์"** (Leadership) คือ**สภาวะความเป็นผู้นำ** ได้แก่ **สติปัญญา ความสามารถ บุคคลิกภาพ** (Personality) และ**คุณธรรมต่างๆ ของพระภิกษุ เจ้าอาวาส** ตลอดทั้ง**บุญบารมีของแต่ละท่านเป็นสำคัญ** ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ในเรื่อง **คุณสมบัติของสมภารหรือเจ้าอาวาสที่ดี** ใน **ข้อ ก. ปัญหาการบริหารงานบุคคล ข้อ ๒ ปัญหาการบริหารด้านอื่นๆ** ของ **บทที่ ๒ ตอนที่ ๕** นั้นแล้ว

เมื่อกล่าวถึงบุญบารมีของแต่ละท่านที่ไม่เท่ากัน บางท่านอาจจะนึกขัดเคืองว่า เอาเรื่องบารมีมาข่มว่าตนเองเป็นผู้มีบารมีสูงหรืออย่างไร หามิได้ ข้าพเจ้ามิได้มีเจตนาอย่างนั้น ตัวข้าพเจ้าเองก็มิใช่ว่าเป็นผู้มีบารมีสูงหรือแก่กล้าแต่อย่างใด แต่**ใคร่จะขอกล่าวความจริงให้ทราบตามที่เป็นจริง** และ**เพื่อจะเน้นให้ทุกท่านได้เห็นความสำคัญของการบำเพ็ญบารมีว่า เป็นคุณธรรมที่จะต้องทำขึ้นเอง** เป็นเรื่องที่ **"ใครทำ-ใครก็ได้, ใครหา-ใครก็มี, ใครกิน-ใครก็อิ่ม" ถ้าใครไม่ทำ ก็ไม่ได้, ใครไม่หา ก็ไม่มี, ใครไม่กินก็ไม่อิ่ม เป็นธรรมดา**

ในเรื่องการจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) นี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้แสดง **"มงคล"** คือ **ข้อปฏิบัติให้ถึงความเจริญรุ่งเรือง**และ**สันติสุข** ข้อที่ ๑๔ ในพระคาถาที่ ๔ ว่า

"อนากุลา จ กมฺมนฺตา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"

แปลความว่า

"การงานไม่คั่งค้าง (ไม่อากูล) เป็นมงคลอันสูงสุด"

และได้มีอรรถาธิบาย โดย**ท่านพระสิริมังคลาจารย์** ในคัมภีร์มังคลัตถ-ทีปนี (ภาค ๑) ว่า

กาลาติกฺกมนาทิ ปน เตสํ อากุลภาโว นาม... เตนาห ภควา ยกฺขสํยุตฺเต อาฬวกยกฺขสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต ฯ

ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนนฺติ...โลกุตฺตรธนญฺจ ลภตีติ ตพฺพณฺณนา ฯ

เทสกาลาทีนิ อาหาเปตฺวาติ... โลกุตฺตรสฺส ปน สีลวิโสธนาทิวเสน เวทิตพฺโพ... ตฏฺฏีกา ฯ

แปลความว่า

"**ก็เหตุที่มีการปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ เป็นต้น ชื่อว่า ความที่การงานเหล่านั้นอากูล** ด้วยเหตุนั้น ในอรรถกถา ท่านจึงกล่าวว่า **"การงานทั้งหลาย ชื่อว่า เว้นจากความเป็นการงานอากูลมีการปล่อยเวลาให้ล่วงไป** (โดยเปล่าประโยชน์) **การทำการงานที่ไม่เหมาะสม การไม่ทำการงาน และการทำงานย่อหย่อนเป็นต้น เพราะความที่บุคคลเป็นผู้รู้จักกาล เป็นผู้ทำการงานที่เหมาะสม** (กับกาละ เทศะ บุคคล และกำลังทรัพยากรเป็นต้น) **เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน ความถึงพร้อมด้วยความเพียรคือความหมั่น และเพราะความที่การงานไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อมเสีย"** ในเหตุทั้งหลายมีความเป็นผู้รู้กาลเป็นต้นนั้น ผู้ใดไม่ยังกาลที่ตนพึงทำ ให้เสื่อมเสียไปแล้วด้วยการงาน ผู้นั้นชื่อว่า ผู้รู้จักกาล. อนึ่ง ผู้ทำ (การงาน) ให้สมควรแก่ทรัพย์ที่ตนพึงได้ ชื่อว่า ผู้ทำสมควร. ด้วยว่า ผู้เช่นนี้ ย่อมประสบทรัพย์ ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาค เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่อาฬวกยักษ์ จึงตรัสไว้ในยักขสังยุต ว่า

บุคคลผู้มีธุระ ผู้หมั่น ทำการงานที่เหมาะสม (กับกาละ เทศะ บุคคล และ

กำลังทรัพยากรเป็นต้น) **ย่อมหาทรัพย์ได้."**

อรรถกถายักขสังยุตนั้นว่า "ในกึ่งคาถานั้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ **บุคคลชื่อว่า เป็นผู้ทำงานที่เหมาะสม เพราะไม่ยังโอกาส**อันมีประเทศและ**กาลเป็นต้นให้เสื่อม ทำการงานที่เหมาะสม** (กับกาละ เทศะ บุคคล และกำลังทรัพยากรเป็นต้น) คือ**ให้เป็นอุบายแก่การบรรลุทรัพย์อันเป็นโลกิยะหรือโลกุตระ**. บทว่า **ธุรวา** ได้แก่ ผู้มีธุระอันไม่ทอดทิ้ง ด้วยสามารถความเพียรทางจิต. บทว่า **อุฏฺฐาตา** ความว่า ผู้ถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความบากบั่นไม่ย่อหย่อน ด้วยสามารถความเพียรทางกาย โดยนัยว่า

'ผู้ใด ไม่สำคัญหนาวและร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า' เป็นต้น.

สองบทว่า **วินฺทเต ธนํ** ความว่า ผู้นั้นย่อมได้โลกิยทรัพย์ ดังคนใช้ของจูฬกเศรษฐีได้ทรัพย์นับสี่แสนชั่วเวลาไม่นาน เพราะหนูเพียงตัวเดียว และย่อมได้โลกุตระทรัพย์ ดังพระมหาติสสเถระผู้เฒ่า."

ฎีกายักขสังยุตนั้นว่า "ในคำว่า **เทสกาลาทีนิ อหาเปตฺวา** เป็นต้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ **ในประเทศใด ในกาลใด บุคคลอาศัยชนผู้มีวัยเสมอกันเป็นต้นแล้ว พึงพิจารณากิจของตน บุคคลผู้ปรารภความเจริญแก่ตน ไม่ล่วงเลยประเทศและกาลเป็นต้นเหล่านั้น พึงพิจารณากิจของตนทั้งสิ้นว่า** 'ประเทศที่เราอยู่ในบัดนี้ ชื่อนี้ กาล (ชื่อ) นี้ ชนเหล่านี้เป็นมิตรของเรา ชนเหล่านี้เป็นสหายของเรา เราเป็นเช่นนี้ ด้วยชาติ สกุล ประเทศ กำลัง โภคะ และบริวารเป็นต้น **บัดนี้ เราควรเริ่มกิจของตน บัดนี้ เรายังไม่ควรเริ่มกิจของตน' ดังนี้แล้ว พึงดำเนินการ.**

ด้วยว่า บุคคลเมื่อปฏิบัติเช่นนี้ ชื่อว่า ทำการงานที่เหมาะสม (กับกาละ เทศะ บุคคล และกำลังทรัพยากรเป็นต้น) คือ**เหมาะแก่การจะได้โลกิยทรัพย์**. ส่วน**อุบายอันเหมาะแก่การจะได้โลกุตรทรัพย์ พึงทราบด้วยสามารถเหตุมีการชำระศีลเป็นต้น."**

กิจกรรมที่วัดควรจะทำเพื่อประโยชน์ตนประโยชน์ท่านตามลำดับความสำคัญหรือความจำเป็นเร่งด่วน (Priority) **ซึ่งข้าพเจ้าขอเสนอไว้เพื่อพิจารณาจัดดำเนินการตามความเหมาะสมแก่กำลังของแต่ละวัด** ดังต่อไปนี้

๑. **กิจกรรมหลัก** (มีความสำคัญ จำเป็นเร่งด่วนอันดับที่ ๑) คือ

๑.๑ **กิจกรรมการศึกษาภาคปริยัติ ทั้งแผนกนักธรรมและบาลี**

๑.๒ **กิจกรรมการอบรมภาคปฏิบัติ** คือ **สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน**

๒. **กิจกรรมหลัก** (รองลงมา มีความสำคัญ จำเป็นเร่งด่วนอันดับที่ ๒) คือ

๒.๑ งานสาธารณูปการ

๒.๒ งานเผยแพร่พระสัทธรรม

๓. **กิจกรรมรอง** (มีความสำคัญ จำเป็นเร่งด่วนอันดับที่ ๓) คือ

๓.๑ งานการศึกษาสงเคราะห์

๓.๒ งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

๓.๓ งานพิเศษ

ดังที่จะได้กล่าวรายละเอียดพอสมควร ต่อไปนี้

ตอนที่ ๑
กิจกรรมให้การศึกษาอบรมภาคปริยัติสัทธรรม

ข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าทุกวัด ถ้าเจ้าอาวาสหรือสมภารมีความสนใจในการให้การศึกษาอบรมภาคปริยัติ และตั้งใจจริงที่จะดำเนินการ ด้วยการขวนขวายสร้างกำลังบุคคลากรเอง โดยอาศัยการขอความร่วมมือ ช่วยเหลือจากครูอาจารย์ จากสำนักเรียนหรือสำนักศาสนศึกษาที่พอจะช่วยกันได้ เป็นพี่เลี้ยงไปก่อน จนกว่าจะมีกำลังบุคคลากรของตนช่วยทำหน้าที่ครูสอนทั้งแผนกนักธรรม และแผนกบาลี ก็สามารถทำได้ ขอให้เห็นคุณค่าของการศึกษาภาคปริยัติ และตั้งใจจริง แน่วแน่ มั่นคง ค่อยทำ ค่อยเป็นไป

วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ซึ่งได้รับการตั้งเป็นวัดเมื่อ พ.ศ.๒๕๓๔ มาถึงบัดนี้ ก็อยู่ระหว่างการดำเนินกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปริยัตินี้ อย่างค่อยทำ ค่อยเป็นไป ยังไม่จัดว่าอยู่ในระดับได้รับผลสำเร็จดีเป็นความเจริญและมั่นคงแล้ว เพียงแต่เห็นคุณค่าของการให้การศึกษาภาคปริยัติทั้งแผนกนักธรรมและทั้งแผนกบาลี จึงตั้งใจจริง แน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินกิจกรรมนี้ อย่างไม่ท้อถอย ได้ผลเท่าไรก็พอใจเท่านั้น ถึงแม้จะยังไม่จัดว่าดีเด่น แต่ก็พอได้ผลเป็นความชื่นใจแก่ข้าพเจ้าพอสมควร ทั้งนี้ก็ด้วยมีวิธีการส่งเสริมการศึกษาภาคปริยัติ ดังต่อไปนี้ จึงขอเสนอ

พระคุณเจ้าทุกท่านเพื่อโปรดพิจารณาดู อาจจะเป็นประโยชน์แก่พระคุณเจ้าที่กำลังคิดเริ่มจะทำอย่างวัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามบ้าง คือ

วิธีส่งเสริมการศึกษาภาคปริยัติของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

๑. **มีกติกาที่ตราไว้เป็นระเบียบปฏิบัติให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องเรียนภาคปริยัติ ทั้งแผนกนักธรรม** ให้จบชั้นนักธรรมเอก และ**ทั้งแผนกบาลี** ให้จบชั้น ป.ธ.๓ เป็นอย่างต่ำ ผู้ใดสอบตกซ้ำชั้นเรียนใดเกิน ๓ ปี ให้พิจารณาตัวเอง

๒. **เจ้าอาวาส ผู้บวชเป็นภิกษุเมื่ออายุ ๕๗ ปี ปัจจุบันอายุ ๖๗ ปี เป็นผู้นำในการเรียนทั้งแผนกนักธรรม จบชั้นนักธรรมเอก** และ**ทั้งแผนกบาลี จบชั้น ป.ธ. ๖**

ปัจจุบันก็ยังเป็นทั้งนักเรียนแผนกบาลี (ป.ธ.๗) และผู้สอนแผนกนักธรรมด้วย สอนพระกัมมัฏฐานด้วย **พระสังฆาธิการวัดนี้** คือ เจ้าอาวาส ๑ รูป กับผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๕ รูป รวมเป็น ๖ รูป เป็นพระมหาเปรียญทุกรูป

เฉพาะผู้ช่วยเจ้าอาวาส ได้แก่

พระมหาปราโมทย์ ปโมทิโต (ป.ธ.๗)

พระมหาศักดา สุมโน (ป.ธ. ๖)

พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ (ป.ธ.๕)

พระมหาสุจิตต สุจิตโต (ป.ธ.๖)

พระมหาสัจจา จนฺทวํโส (ป.ธ.๓)

เป็นหลักประกันว่าพระภิกษุ สามเณรวัดนี้ทุกรูปต้องเรียนปริยัติธรรม ไม่ว่าพระแก่หรือพระหนุ่ม เณรน้อยก็ไม่มียกเว้น

๓. **สนับสนุนให้พระภิกษุผู้มีสติปัญญาสามารถถ่ายทอดวิชาความรู้ ได้ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี** และ**ได้อาราธนาครูพิเศษผู้ทรงคุณวุฒิแผนกบาลีจากวัดปากน้ำภาษีเจริญ มาช่วยสอน** อีกโสดหนึ่ง

๔. **ได้จัดอุปกรณ์การเรียนการสอน** ได้แก่ **ตำราเรียน**และ**เทปคัสเซท ให้พร้อม**และ**เพียงพอแก่นักเรียนและครู ทุกแผนก ทุกชั้น**

แต่เดิมไม่มีอาคารที่ใช้เป็นที่เรียนโดยเฉพาะ จึงอาศัยเรียนใต้ต้นไม้ หรือสถานที่หลังคามุงจาก และสถานที่พอใช้เป็นที่เรียนได้เช่น ศาลารายรอบอุโบสถ และอื่นๆ

ปัจจุบันมีอาคารโรงเรียนปริยัติธรรม ๑ หลัง ชื่ออาคาร **"เฉลิมพระเกียรติ"** เป็นอาคารคอนกรีต ๓ ชั้น ขนาดกว้าง ๑๒.๕ เมตร ยาว ๖๐ เมตร **ขณะนี้เพียงพอแก่การใช้เป็นที่เรียน ห้องประชุม** และ**ห้องสมุด และมีโครงการที่จะสร้างเพิ่มอีก ๑ หลัง ขนาดเดียวกัน** เพื่อรับพระภิกษุสามเณรที่เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

๕. **จัดให้มีการสอบสนามวัด เพื่อคัดเลือกผู้ที่จะสมัครส่งเข้าสอบสนามหลวงทุกแผนก** และ**มีรางวัลให้สำหรับผู้สอบไล่ได้ที่ ๑ ที่ ๒** และ**ที่ ๓ ทุกชั้น ทุกแผนก** (ยกเว้นแผนกบาลี ชั้น ป.ธ.๕ ขึ้นไป ที่ไม่มีการสอบสนามวัดก่อน)

๖. **เฉพาะแผนกบาลี ได้จัดให้มีการอบรมเข้ม ๑ เดือน ก่อนสอบไล่สนามหลวง**

๗. จัดตั้ง **"ทุนนิธิการศึกษา-อบรม-เผยแพร่"** เข้าบัญชีเงินฝากประจำ (ปัจจุบันมี ๑ ล้าน ๘ แสนบาท) เก็บดอกผลมาเป็นค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการอาราธนาครูพิเศษจากภายนอกวัดมาช่วยสอน และเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียนการสอนทั่วไป และอุปกรณ์การเรียนการสอน ได้เปิดโอกาสให้ญาติโยมสาธุชนเป็นเจ้าภาพหนังสือและตำราเรียน

๘. **สนับสนุนให้ผู้ที่เรียนจบชั้น ป.ธ. ๕ ขึ้นไปให้เข้าเรียนในระดับชั้นปริญญาตรี-โท ในสถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษาต่อไป** เช่น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น.

ตอนที่ ๒
กิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติสัทธรรม

ข้อ ๑ ข้อเสนอแนะวิธีปฏิบัติไตรสิกขา

ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นว่า วัตถุประสงค์ในการบรรพชาอุปสมบทเข้ามาเป็นพระภิกษุสามเณร ในพระธรรมวินัยนี้ คือ **"เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง"**

และสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ประทานธรรมนูญการบริหารการครองตนเองและหมู่คณะเพื่อปฏิบัติให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวไว้แล้วว่า คือไตรสิกขา (สิกขา ๓) ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ให้ถึงอธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา โดยพระสัทธรรม ๓ คือ ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม

แต่ในยุคปัจจุบันนี้การศึกษาสิกขา ๓ ทั้งโดยปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรมนั้น ย่อหย่อนลงไปมาก เพราะเหตุที่ขาดผู้นำผู้ทรงคุณวุฒิทั้งสัทธรรม ๓ และสิกขา ๓ อีกทั้งนโยบายการให้การศึกษาอบรมทุกระดับก็เน้นและส่งเสริมกันอยู่แต่เพียงภาคปริยัติธรรม และส่วนตัวพระภิกษุสามเณรเองก็ไม่ใฝ่ใจขวนขวายศึกษาอบรมปฏิบัติพระสัทธรรม ประกอบกับสังคมในยุคโลกาภิวัฒน์ (Globalization) ซึ่งเป็นสังคมที่มีศักยภาพที่จะรับข่าวสารข้อมูลต่างๆ ได้อย่างมากและรวดเร็ว ทุกเวลา หรือแม้จากที่ห่างไกลคนละด้านของโลกได้ไม่ยาก สำหรับชนทั่วไปผู้ที่ไม่มีปัญญาพิจารณา ข่าวสารข้อมูลเหล่านี้ซึ่งเป็นเพียงข่าวตัวอย่างพฤติกรรมของมนุษย์ปุถุชนอันเกิดแต่อวิชชาที่คอยเร่งเร้าให้มนุษย์เกิดตัณหาอยากบริโภค อยากเสพตามอย่างเขายิ่งขึ้น เพิ่มความยึดถือยึดติดในวัตถุคือพัสดุกาม ด้วยตัณหาและทิฏฐิ ให้มากเข้าไปอีก มากกว่าที่จะช่วยให้มนุษย์ได้รู้ ได้เข้าใจตนเอง และพัฒนาจิตใจของตนเองให้เจริญขึ้น มีมโนธรรมที่สงบ บริสุทธิ์ ผ่องใส ด้วยสติปัญญาอันเห็นชอบ อันให้ผลเป็นความสันติสุขแก่ชีวิตได้อย่างยั่งยืนแท้จริง แม้แต่พระภิกษุสามเณรใน

พระศาสนานี้ผู้ไม่ได้อบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต และอบรมปัญญาให้ดี พอเป็นธรรมเครื่องรักษาตน ก็หลงรับเข้าเต็มอัตรา เหมือนปลาหลงเหยื่อ แล้วติดเบ็ด จึงประพฤติผิดพระธรรมวินัยจนเป็นเรื่องธรรมดากันมากขึ้น จนเป็นที่น่าวิตก

และนี้ก็เป็นเหตุหนึ่งที่เป็นแรงบันดาลใจให้ข้าพเจ้าตัดสินใจวางแผนชีวิต สละชีวิตฆราวาสผู้ครองเรือน มาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๙ (อายุ ๕๗ ปี) ก่อนเกษียณอายุ ๓ ปี เพื่อมาปฏิบัติพระศาสนาด้วยตนเองให้เต็มกำลัง และแม้จะเป็นเพียงหิ่งห้อยตัวน้อยนิดที่ไม่มีอำนาจอิทธิพลใดไปเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่ได้ ก็พอจะให้ผู้ที่ยังไม่สนใจในสิกขา ๓ และสัทธรรม ๓ ได้เห็นแสงอันน้อยนิดนี้ เป็นเครื่องเตือนสติให้ระลึกถึงหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารการปกครองตนเองและหมู่คณะ ตามธรรมนูญการบริหารการปกครองพระภิกษุสงฆ์และสามเณร ซึ่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประทานไว้แล้ว ได้บ้าง ก็ยังดีกว่าที่จะไม่ได้กระทำอะไรเสียเลย จะตายก็จะได้ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา ด้วยประการฉะนี้

ณ ที่นี้ ข้าพเจ้าจึงขอเสนอกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ตัวอย่างหลักสูตรการให้การศึกษาอบรม และวิธีการส่งเสริม ดังต่อไปนี้

ก. การจัดกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม

ทุกวัดควรจะจัดให้มีการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม และควรให้มีการเข้มงวดกวดขันความประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร ให้อยู่ในศีลาจารวัตรที่งดงาม ด้วยมาตรการที่เข้มแข็งจริงจัง และต่อเนื่องอีกด้วย ดังต่อไปนี้

๑. ควรจัดให้มีการอบรมสมถวิปัสสนาภาวนาแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัด ครั้งละครึ่งชั่วโมงเป็นอย่างน้อย เป็นประจำทุกครั้งภายหลังการทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวัน

๒. ควรพัฒนาหลักสูตรการสอนภาคปริยัติทั้งแผนกนักธรรมและบาลี โดยเน้นให้ความรู้ความเข้าใจในวิธีปฏิบัติภาวนาธรรมด้วย ให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ ไม่ใช่ให้เรียนเพียงให้สอบได้ แต่พึงให้เรียนรู้ให้เข้าใจในหลักปฏิบัติพระสัทธรรม ให้ได้ผลเป็นปฏิเวธบ้าง อย่างน้อยก็ควรให้มีการฝึกปฏิบัติสมถวิปัสสนา ให้ได้ทั้งเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่ดีพอสมควร

๓. ควรมีนโยบายในการสร้างคนให้เป็นพระทั้งพระภายนอก คือการบรรพชาอุปสมบท และทั้งพระภายใน คือให้มีใจเป็นพระให้มากที่สุด และพยายามสร้างพระวิทยากรให้ทรงคุณวุฒิทั้งหลักปริยัติและปฏิบัติภาวนาธรรม ให้มีประสบการณ์จากทั้งการศึกษาและอบรมภาวนาธรรมดีพอสมควร

และให้มีสีลาจารวัตรที่งดงามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น และได้เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนโดยทั่วไปอย่างแท้จริง เต็มกำลังสติปัญญาและความสามารถของท่านเจ้าอาวาส

๔. ควรจัดให้ญาติโยมสาธุชนทั่วไป ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลคุณความดี ทั้งทานกุศล ศีลกุศล และทั้งภาวนากุศล ไปด้วยกันทุกวันสำคัญๆ ดังต่อไปนี้ เป็นประจำ

ทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชาเป็นต้น

ทุกวันธรรมสวนะ และ/หรือวันอุโบสถตลอดเทศกาลเข้าพรรษา และวันออกพรรษา (เทโวโรหนะ)

ทุกวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ

ทุกวันเทศกาลสงกรานต์ และวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น

๖. ควรจัดให้มีการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน แก่สาธุชนพุทธบริษัท ที่มีอยู่ในเขตท้องที่ใกล้เคียง อย่างน้อยปีละครั้ง

๗. ควรจัดให้มีโครงการอบรมธรรมปฏิบัติแก่เยาวชนภาคฤดูร้อน (เดือนเมษายน) เพื่อให้การอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรม ให้ได้เรียนรู้พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า โดยทั้งรับฟังธรรมบรรยาย เป็นจินตามยปัญญา และการฝึกอบรมสมถวิปัสสนา (อย่างน้อยเบื้องต้น) ให้เกิดความสงบและปัญญา เป็นภาวนามยปัญญา ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๘. การจัดกิจการให้การศึกษาอบรมและเผยแพร่ เช่น โครงการอบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ก็ควรจะให้มีการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมด้วยเสมอ

๙. เจ้าอาวาสควรใช้มาตรการที่เข้มงวด กวดขัน ดูแลพระภิกษุสามเณรผู้บรรพชาอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนาให้ได้รับการศึกษาอบรมสิกขา ๓ ด้วยพระสัทธรรม ๓ และดูแลความประพฤติปฏิบัติพระภิกษุสามเณร ให้อยู่ในพระธรรมวินัยและศีลธรรมอันดี ให้เข้มแข็ง จริงจัง และต่อเนื่อง

และประการสำคัญ ก็คือ เจ้าอาวาสจะต้องเป็นผู้นำ คือลงมือศึกษา ทั้งภาคปริยัติและอบรมทั้งภาคปฏิบัติภาวนาธรรมด้วยตนเอง และทั้งชักนำพระภิกษุสามเณร และญาติโยมสาธุชน ให้เห็นคุณค่าและปฏิบัติพระสัทธรรม เพื่อให้เกิดความสันติสุข และความเจริญรุ่งเรืองแก่ชีวิตของแต่ละคน ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ อย่าอ้างว่า "ไม่มีเวลา" เพราะมัวประมาทไปทำกิจอื่นที่มีสาระน้อยกว่ากิจ "สร้างพระในใจตนและในใจคน (อื่น)" ที่ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบที่จะต้องบริหารและ

ปกครองตนและหมู่คณะ ขออย่าปล่อยให้แต่เพียงพระลูกวัดทำกันเอง และพึงยกย่องผู้ปฏิบัติในไตรสิกขาตามที่เป็นจริง ตามโอกาสที่ควรยกย่อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น อีกด้วย

แล้วอย่าไปมัวเพ่งโทษคนนอกพระศาสนาที่เขาจะมาบ่อนทำลายพระศาสนาของเรา จงพิจารณาตัวเราเอง หมู่คณะของเราเอง ตามพระพุทธดำรัสตรัสธรรมนูญการปกครองบริหารไว้ให้แล้ว พวกเราได้ปฏิบัติตามพระพุทธดำรัสด้วยความเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัยดีพอควรจริงๆ หรือยัง ถ้าศึกษาและปฏิบัติดีแล้ว ก็อย่าได้ห่วงคนนอกศาสนาซึ่งไม่มีข้อธรรมปฏิบัติที่ดีอย่างแท้จริงเหมือนอย่างในพระพุทธศาสนาของเรา

ข้าพเจ้าถวายความเห็นไว้อย่างนี้ และข้อเสนอแนะทั้งหลายก็ประมวลมาจากพระสัทธรรมของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

สมเด็จพระบิดาของเราทั้งหลายได้ทรงสั่งไว้อย่างนี้ มิใช่ข้าพเจ้าคิดพูดเอง ดังที่ได้ยกพระพุทธดำรัสมาแสดงไว้ ณ ที่หลายแห่งในหนังสือนี้แล้ว

ข. ข้อเสนอแนะวิธีส่งเสริมการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม

ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างวิธีการส่งเสริมการศึกษาอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรม ตามที่ได้มีนโยบายให้ปฏิบัติกันที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม มาเพื่อพิจารณาดังต่อไปนี้

๑. **มีกติกาที่ตราไว้เป็นระเบียบปฏิบัติ ให้พระภิกษุสามเณรทุกรูป ต้องรับการอบรมและปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย อย่างน้อย** หลังทำวัตรเช้า- เย็นทุกวัน

๒. **สร้างพระวิทยากร ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลักปริยัติและหลักปฏิบัติภาวนาธรรม ให้ได้รับผลและประสบการณ์ที่ดี และให้มีสีลาจารวัตรที่งดงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น** แล้วจึงสนับสนุนให้ผู้ที่ปฏิบัติภาวนาธรรมได้ผลดีนั้น เป็น "พระวิทยากร" ช่วยสอนเพื่อนสหธรรมิก ตามสมควรแก่ภูมิธรรม และตามความเหมาะสม ชื่อว่า "สร้างพระในใจตน และช่วยสร้างพระในใจคน(อื่น)" ต่อไป

๓. **สนับสนุนผู้ปฏิบัติภาวนาที่ได้ผลดีพอสมควรแล้ว ให้มีการเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูงเป็นประจำ ตามที่หลวงพ่อวัดปากน้ำ ได้เคยกระทำมาแล้ว** เพื่อช่วยขจัดขัดเกลากิเลสตน เพื่อรักษาพระในใจตน และ**เพื่อช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวม ด้วยอานุภาพแห่งพุทธภาวนาวิชชาธรรมกายนี้ เท่าที่พอจะช่วยได้**

๔. **จัดให้มีเอกสารคู่มือธรรมปฏิบัตินี้ ทั้งนิตยสารธรรมกาย หนังสือคู่มือการปฏิบัติ เทปคัสเซท และเทปวีดีโอ บันทึกคำสอนภาวนา เผยแพร่แก่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา สาธุชนจากทั้งภายในและภายนอกวัด** เพื่อใช้ประกอบการศึกษาสัมมาปฏิบัติด้วยตนเองได้

ข้อ ๒ ข้อเสนอแนะธรรมปฏิบัติที่ดี

ทุกวัดควรเป็นสำนักที่ให้การศึกษาอบรมทั้ง**ภาคปริยัติสัทธรรม** คือ การศึกษาพระพุทธพจน์ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี กับทั้ง**ภาคปฏิบัติพระสัทธรรม คือ การอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต** และ**อบรมปัญญา** ซึ่งรวมเรียกว่า **"สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน" เพื่อกำจัดกิเลสเหตุแห่งทุกข์ และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง** ดังที่ได้แสดง**โครงสร้างหลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน**ไว้แล้วในเรื่อง**การบริหารจิต** ใน **บทที่ ๑ การบริหารตน**

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงประทานหลักคือธรรมเป็นอารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน อันเป็นพื้นฐานสำคัญให้ถึงธรรมอันเป็นรากเหง้าให้วิปัสสนาเกิด เจริญขึ้น และตั้งอยู่ เพื่อเจริญปัญญาจากการที่ได้เห็นแจ้งและรู้แจ้ง ในสภาวะของสังขารธรรม และวิสังขารธรรมคือพระนิพพานโดยปรมัตถ์ และในพระอริยสัจ ๔ ตามที่เป็นจริง **ไว้หลายวิธี อันผู้เจริญภาวนาพึงเลือกปฏิบัติให้ถูกจริตอัธยาศัยของตน**

ข้าพเจ้าจึงขอเสนอ**วิธีเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ให้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง ตามหลักปฏิบัติพระสัทธรรมเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ดีแล้ว** คือ **วิธีเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนววิชชาธรรมกาย ของพระพุทธเจ้า** ที่พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ท่านปฏิบัติได้เข้าถึง ได้รู้เห็นและเป็นธรรมกาย แล้วจึงได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์จนตลอดชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน และได้ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏผลดีเป็นอย่างสูงแก่ผู้ปฏิบัติด้วยอิทธิบาทธรรม

หลักปฏิบัติพระสัทธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ตามพระพุทธดำรัส ข้าพเจ้าได้นำมาแสดงไว้แล้วใน ข้อ ค. **หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานแจ้งฯ** ใน **ข้อ ๓ ปัญญาสิกขา** ของ **บทที่ ๑ ตอนที่ ๒**

ข้าพเจ้าจึงขอเสนอ **หลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า** ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านได้ปฏิบัติ

เข้าถึงธรรมกาย แล้วสั่งสอนศิษยานุศิษย์ และปรากฏผลดียิ่ง แก่ผู้ปฏิบัติด้วยอิทธิบาทธรรม

ก. ขั้นสมถกัมมัฏฐาน

มีหลักวิธีปฏิบัติเบื้องต้นที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. กำหนด **"ฐานที่ตั้งของใจ"** ไว้ ณ **ศูนย์กลางกาย เหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ อันเป็นฐานที่ตั้งกำเนิดธาตุธรรมเดิม และเป็นที่ตั้งกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต** และ**ธรรมในธรรม**

๒. กำหนด **"บริกรรมนิมิต"** คือนึกให้เห็นด้วยใจเป็นเครื่องหมายดวงแก้วกลมใส ให้ใจรวมอยู่ ณ ศูนย์กลางดวงแก้วกลมใสนั้น ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ (ตามข้อ ๑)

๓. กำหนด **"บริกรรมภาวนา"** คือท่องในใจด้วยองค์บริกรรมภาวนาว่า "**สัมมา อรหังๆๆ**" ที่กลางของกลางจุดเล็กใส กลางดวงแก้วกลมใส ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือนั้น เพื่อประคองใจให้หยุดนิ่งตรงนั้น

ถ้าผู้ปฏิบัติภาวนากำหนดบริกรรมนิมิต คือ นึกเห็นเครื่องหมายดวงแก้วกลมใสด้วยใจได้ยาก ก็ให้สังเกตลมหายใจเข้า-ออก ที่ผ่านและกระทบดวงแก้ว ตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้ว-มือ อยู่ตรงนั้น (เป็นอานาปานสติอีกโสดหนึ่ง) โดยไม่ต้องตามลมหายใจเข้า-ออก ก็จะช่วยให้เห็นดวงนิมิตได้ง่ายเข้า

เมื่อรวมใจหยุดนิ่งตรงศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือ ๒ นิ้วมือ อันเป็นฐานที่ตั้งกำเนิดธาตุธรรมเดิม ก็จะเข้าถึง และได้รู้เห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม จนถึงธรรมกาย อันเป็นกายที่พ้นโลก เป็นธาตุธรรมที่บริสุทธิ์ เป็นอุปการะสำคัญต่อการเจริญวิปัสสนาให้เกิดปัญญาจากการที่ได้เห็นแจ้งและรู้แจ้ง

ก. ใน**สภาวะของสังขาร** คือธรรมอันไปในภูมิ ๓ ทั้งสิ้น และธรรมที่เป็นไปในภูมิที่ ๔ เฉพาะที่เป็นสังขตธรรมตามที่เป็นจริง

ข. ใน**สภาวะของวิสังขาร** คือพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ ตามที่เป็นจริง และ

ค. ใน**อริยสัจ ๔** อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และ กตญาณ มีรอบ ๑๒

ดังปรากฏคำสอนวิธีปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเบื้องต้น โดยพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี** (สด จนฺทสโร) ต่อไปนี้

"ต่อแต่นี้ไปคอยตั้งใจฟัง เมื่อเราทำวัตรอาราธนาเสร็จแล้ว ก็จะบอกวิธีกระทำต่อไป วิธีกระทำสมถวิปัสสนาต้องมีบริกรรมภาวนากับบริกรรมนิมิตเป็นคู่กัน บริกรรมนิมิตให้กำหนดเครื่องหมายเท่าดวงใส เหมือนกับเพชรลูกที่เจียระไนแล้ว ไม่มีขนแมว โตเท่าแก้วตา ผู้หญิงกำหนดเข้าปากช่องจมูกซ้าย ผู้ชายกำหนดเข้าปากช่องจมูกขวา อย่าให้ล้ำให้เหลื่อม ใจของเราที่ยืดไปยืดมา แวบไปแวบมา ให้เข้าไปอยู่เสียในบริกรรมนิมิต **ปากช่องจมูกหญิงซ้ายชายขวา** ข้างนอกดวงโตเท่าแก้วตา ข้างในดวงโตเท่าเมล็ดพุทธรักษา ใสขาวเหมือนกระจกส่องเงาหน้า หญิงกำหนดปากช่องจมูกซ้าย ชายกำหนดปากช่องจมูกขวา แล้วให้บริกรรมภาวนาประคองบริกรรมนิมิตนั้นไว้ว่า "สัมมาอรหัง" ตรึกถึงดวงที่ใส ใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส "สัมมาอรหัง" ตรึกถึงดวงที่ใส ใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส "สัมมาอรหัง" ตรึกถึงดวงที่ใสใจหยุดอยู่กลางดวงที่ใส นิ่งอยู่ที่นั่น นี่ฐานที่ ๑

ฐานที่ ๒ เลื่อนไปที่ **เพลาตา** หญิงอยู่ซีกข้างซ้าย ชายอยู่ซีกข้างขวา ตรงหัวตาที่มูลตาออก ตามช่องลมหายใจเข้าออกข้างใน แล้วให้บริกรรมประคองเครื่องหมายที่เพลาตานั้นว่า "สัมมาอรหังๆ" ๓ ครั้ง แบบเดียวกัน

แล้วเลื่อนเครื่องหมายตรงลำดับเพลาตาเข้าไปที่ **กลางกั๊กศีรษะข้างใน** ไม่ให้ค่อนซ้ายขวาหน้าหลังล่างบน กลางกั๊กพอดี ที่นี่เรียกว่าฐานที่ ๓ แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายที่กลางกั๊กศีรษะข้างในว่า "สัมมาอรหังๆ" ๓ ครั้ง ตรงนี้มีลัทธิพิธี ต้องกลับตาไปข้างหลัง ให้ตาค้างเหมือนคนชักจะตาย เราหลับตาอยู่ ตาช้อนขึ้นข้างบนเหลือบไปๆ จนค้างแน่น ให้ความเห็นกลับไปข้างหลัง แล้วค่อยๆ ให้เห็นกลับเข้าข้างใน พอตาเห็นกลับเข้าข้างในก็เลื่อนเครื่องหมายจากฐานที่ ๓ นี้ไปฐานที่ ๔ ที่**ปากช่องเพดาน** ที่รับประทานอาหารสำลัก อย่าให้ล้ำ ให้เหลื่อมพอดี แล้วบริกรรมประคองเครื่องหมายในฐานที่ ๔ นั้นว่า "สัมมาอรหังๆ" ๓ ครั้ง

แล้วก็เลื่อนเครื่องหมายจากฐานที่ ๔ ไปฐานที่ ๕ ที่**ปากช่องคอ** เหนือลูกกระเดือก เหมือนกลางกั๊กปากถ้วยแแก้ว ตั้งไว้ปากช่องคอ บริกรรมประคองเครื่องหมายที่ปากช่องคอนั้นว่า "สัมมาอรหังๆ" ๓ ครั้ง แล้วเลื่อนเครื่องหมายลงไปฐานที่ ๖ **กลางตัว สุดลมหายใจเข้าออก** สะดือทะลุหลัง ขวาทะลุซ้าย **กลางกั๊กข้างใน ตรงกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ที่ใจหยุดนั่นทีเดียว ตั้งตรงนั้นเอาใจของเราจรดเข้าที่ดวงใสนั้น** แล้วบริกรรมภาวนาว่า "สัมมาอรหังๆ" ๓ ครั้ง แล้วถอยหลังจากฐานที่ ๖ มาที่ **เหนือกลางตัวเรานี้ขึ้นมา ๒ นิ้วมือ** ฐานนั้นเรียกว่าฐานที่ ๗

ฐานที่ ๗ นั้นมีศูนย์ ๕ ศูนย์ ๑. ศูนย์กลาง ๒. ศูนย์ข้างหน้า ๓. ศูนย์ข้างขวา ๔. ศูนย์ข้างหลัง ๕. ศูนย์ข้างซ้าย ศูนย์กลางคืออากาศธาตุ ศูนย์ข้างหน้าธาตุน้ำ ศูนย์ข้างขวาธาตุดิน ศูนย์ข้างหลังธาตุไฟ ศูนย์ข้างซ้ายธาตุลม เครื่องหมายใสสะอาดตรงช่องอากาศกลาง ตรงนั้นเรียกว่า **"ศูนย์"**

ทำไมถึงเรียกว่า **"ศูนย์"** ตรงนั้นเวลาสัตว์ไปเกิดมาเกิด แล้วก็มาอยู่ในที่สิบ อยู่ในกลางดวงนั้น **กายละเอียดอยู่ในกลางดวงนั้น เมื่อพ่อแม่ประกอบธาตุธรรมถูกส่วนเข้าแล้ว ก็ตกศูนย์ทีเดียว พอตกศูนย์ก็ลอยขึ้นมาเหนือกลางตัว ๒ นิ้วมือ** (เป็นดวงกลมใส) **โตเท่าฟองไข่แดงของไข่ไก่** ใสเป็นกระจกส่องเงาหน้า นี่มันจะเกิดละ ตรงนั้นเรียกว่าศูนย์ ศูนย์นั้นเป็นสำคัญนัก จะเกิดมาในมนุษยโลกก็ต้องเกิดด้วยศูนย์นั้น จะไปนิพพานก็ต้องเข้าศูนย์นั้นไปเหมือนกัน จะไปสู่มรรคผลนิพพานก็ต้องเข้าศูนย์นั้นเหมือนกัน แบบเดียวกัน

จะตายจะเกิดเดินตรงกันข้าม ถ้าว่าจะเกิดก็ต้องเดินนอก ออกไป ถ้าว่าจะไม่เกิด ก็ต้องเดินในเข้าไป กลางเข้าไว้ หยุดเข้าไว้ ไม่คลาดเคลื่อน นี้ตายเกิดอย่างนี้ ให้รู้จักหลักอย่างนี้ เมื่อรู้จักหลักดังนี้แล้วก็รู้ทีเดียว พอรุ่งขึ้นเช้านี่ **ที่ใจเราวุ่นวายอยู่นี้ มันทำอะไร ? มันต้องการจะเวียนว่ายตายเกิด ถ้าใจเรานิ่งอยู่ในกลางนั้น มันจะเลิกเวียนว่ายตายเกิด** เราก็รู้ตัวของเราอยู่ เราไม่ต้องง้อใคร เรารู้แล้ว เราเรียนแล้ว เราเข้าใจแล้ว **เราต้องทำใจของเราให้นิ่ง ทำใจให้หยุดอยู่ศูนย์กลางนั่น** กลางของกลางๆๆๆ ซ้ายขวา หน้าหลัง นอกในไม่ไป เข้ากลางของกลางๆๆๆ นิ่งแน่นหนักขึ้น

ใจที่หยุดนั้นต้องถูกกลาง ถ้าไม่ถูกกลางใช้ไม่ได้ ต้องหยุดเข้าสิบ เข้าศูนย์ เข้าส่วน ถูกสิบ ถูกศูนย์ ถูกส่วน ถ้าหยุดกลางกายเช่นนั้นถูกสิบ พอถูกสิบเท่านั้นไม่ช้าจะเข้าถึงศูนย์ พอถูกสิบแล้ว ก็จะเข้าถึงศูนย์ทีเดียว โบราณท่านพูดกันว่า "เห็นสิบแล้วเห็นศูนย์ เป็นเค้ามูลสืบกันมา เที่ยงแท้แน่นักหนา ตั้งอนิจจาเป็นอาจิณ จุติแล้วปฏิสนธิ ย่อมเวียนวนอยู่ทั้งสิ้น สังขาราไม่ยืนยิน ราคีสิ้นเป็นตัวมา"

สิบศูนย์นี้เป็นตัวสำคัญนัก สัตว์โลกจะเกิดในโลกได้ ต้องอาศัยเข้าสิบแล้วตกศูนย์จึงเกิดได้ ถ้าเข้าสิบไม่ตกศูนย์แล้วเกิดไม่ได้ โลกกับธรรมต้องอาศัยกันอย่างนี้ ส่วนทางธรรมเล่าก็ต้องเข้าสิบ เข้าสิบแล้วก็ตกศูนย์ **"ตกศูนย์"** คือ **"ใจ**

หยุด" พอใจหยุดเรียกว่าเข้าสิบแล้ว เห็นเป็นดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ผุดขึ้นที่ใจหยุดนั้น นั่นตกศูนย์แล้ว เข้าสิบแล้ว เห็นศูนย์แล้วเรียกว่า "เข้าสิบแล้วเห็นศูนย์"

พอเห็นศูนย์ ใจก็หยุดกลางศูนย์นั้น กลางดวงใสเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์นั้น ดวงนั้นแหละเรียกว่า **"ดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน"** หรืออีกนัยหนึ่ง ดวงนั้นเรียกว่า **"ดวงปฐมมรรค"** หนทางเบื้องต้น มรรคผล นิพพาน **ถ้าจะไปสู่มรรคผลนิพพาน ต้องเข้ากลางดวงนั้นแห่งเดียว ไปได้ทางเดียว ทางอื่นไม่มี** เมื่อเข้ากลางดวงศูนย์นั้นได้แล้ว เรียกว่า **ปฐมมรรค** นัยหนึ่ง อีกนัยหนึ่งดวงนั้นนั่นแหละ เรียกว่า **"เอกายนมรรค"** แปลว่า **หนทางเอก ไม่มีโท สองไม่มี** แปลว่า **หนทางหนึ่ง สองไม่มี หนึ่งทีเดียว**

ดวงนั้นแหละ เรียกว่าธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งหมดในสากลโลกในสากลธรรม พระพุทธเจ้าพระอรหันต์จะเข้าไปสู่นิพพาน ต้องไปทางนี้ทางเดียว ไม่มีทางแตกแยกจากกัน ไปแนวเดียวทางเดียวกันหมด แต่ว่าการไปนั้น บางท่านเร็ว บางท่านช้า ไม่เหมือนกัน คำที่ว่าไม่เหมือนกันนี้แหละ ถึงจะได้ชื่อว่าไม่ซ้ำกัน คำว่าไม่ซ้ำกัน เพราะเร็วกว่ากัน ช้ากว่ากัน แล้วแต่นิสัยวาสนาของตนที่สั่งสมอบรมไว้ แต่ว่า **ทางไปนั้นเป็นทางเดียวกันหมด เป็นเอกายนมรรค หนทางเส้นเดียว เมื่อจะไปต้องหยุด** นี้ก็แปลก ทางโลกเขาจะไปต้องขึ้นเรือบินเรือยนต์รถยนต์ ไปจึงจะเร็วจึงจะถึง แต่ทางธรรมไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อจะไปต้องหยุด ถ้าหยุดจึงจะเร็วจึงจะถึง นี่แปลกอย่างนี้ ฉะนั้นต้องเอาใจหยุดจึงจะเร็วจึงจะถึง หยุดอยู่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ พอหยุดถูกส่วนก็เห็นดวงใส ดวงนั่นแหละเรียกว่า **เอกายนมรรค** หรือเรียกว่า **ปฐมมรรค** หรือเรียกว่า **ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน** โตเท่าดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ ใจก็หยุดนิ่งอยู่กลางดวงนั้น

พอหยุดนิ่งถูกส่วนเข้าเท่านั้น หยุดในหยุดๆๆ กลางของหยุด เรื่อยเข้าไปกลางของกลางๆๆๆ ที่หยุดนั้น พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงอีกดวงหนึ่งเท่าๆ กันอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานนั่น เรียกว่า **ดวงศีล** หยุดอยู่กลางดวงศีลนั่น พอถูกส่วนเข้า เห็นอีกดวงหนึ่งเท่าๆ กัน เรียกว่า **ดวงสมาธิ** หยุดอยู่กลางดวง

สมาธินั่น พอถูกส่วนเข้า เห็นอีกดวงหนึ่งเรียกว่า **ดวงปัญญา** ดวงเท่าๆ กัน หยุดอยู่กลางดวงปัญญานั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติ** ใสละเอียดหนักขึ้นไป หยุดอยู่กลางดวงวิมุตตินั่น พอถูกส่วนเข้าเห็นอีกดวงหนึ่ง เรียกว่า **ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ** หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ พอถูกส่วนเข้าเห็นตัวกายมนุษย์ของเราที่นอนฝันออกไป ที่ไปเกิดมาเกิด เขาเรียกว่า **กายมนุษย์ละเอียด** พอเราไปเห็นเข้าเท่านั้นเราก็รู้ได้ทีเดียวว่า อ้อ กายนี้ เวลาฝัน เราเคยเห็นเคยไปกับมันในเวลาทำกิจหน้าที่ฝัน เวลาตื่นแล้วไม่รู้มันไปอยู่ที่ไหน บัดนี้เรามาเห็นแล้ว อยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะนั่นเอง

เมื่อเห็นแล้วก็ให้กายมนุษย์ละเอียดนั่นนั่งเข้าเหมือนกายมนุษย์หยาบข้างนอกนี่ เมื่อนั่งถูกส่วนเข้าแล้ว ใจมนุษย์ละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด พอถูกส่วนเข้า หยุดถูกส่วนเข้าเท่านั้น ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พอถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายทิพย์**

ให้กายทิพย์นั่งแบบเดียวกับกายมนุษย์ละเอียดนั่น ใจของกายทิพย์หยุดนิ่งอยู่กับศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ พอถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าก็เห็น **กายทิพย์ละเอียด**

ใจกายทิพย์ละเอียดก็นิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้าก็เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้าเห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น **กายรูปพรหม**

ใจกายรูปพรหมก็นิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหม ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ใจกายรูปพรหมเมื่อหยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้าเห็น **กายรูปพรหมละเอียด**

ใจกายรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายอรูปพรหม**

ใจกายอรูปพรหม ก็หยุดนิ่งอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหม พอถูกส่วนเข้า ก็เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้าเห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายอรูปพรหมละเอียด**

ใจกายอรูปพรหมละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรม ที่ทำให้เป็นกายอรูปพรหมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลาง

ดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายธรรม** รูปเหมือนพระปฏิมา เกตุดอกบัวตูม ใสเป็นกระจกส่องหน้า หน้าตักโตเล็กตามส่วน **หน้าตักเท่าไหนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็โตเท่านั้น กลมรอบตัว อยู่กลางกายธรรมกายนั่น ธรรมกายเป็นตัวพุทธรัตนะ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเป็นธรรมรัตนะ**

ใจพุทธรัตนะก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกาย พอหยุดถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็นกายธรรมละเอียด โตกว่าธรรมกายที่เห็นแล้วนั้น ๕ เท่า

ใจกายธรรมละเอียดก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรมละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานขยายส่วนโตหนักขึ้นไป ใจก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น**กายธรรมพระโสดา** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจกายพระโสดาก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น**กายพระโสดาละเอียด** หน้าตัก ๕ วา สูง ๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจกายพระโสดาละเอียด หยุดนิ่งอยู่ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระโสดาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น**กายพระสกิทาคา** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระสกิทาคาก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น**กายพระสกิทาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๐ วา สูง ๑๐ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระสกิทาคาละเอียด หยุดอยู่ที่กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระสกิทาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น**กายพระอนาคา** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระอนาคาก็หยุดนิ่งอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายพระอนาคา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็น

ดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า ก็เห็น **กายพระอนาคาละเอียด** หน้าตัก ๑๕ วา สูง ๑๕ วา เกตุดอกบัวตูมใสหนักขึ้น

ใจของพระอนาคาละเอียดก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย-พระอนาคาละเอียด ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น**กายพระอรหัต** หน้าตัก ๒๐ วา สูง ๒๐ วา เกตุดอกบัวตูม ดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัตก็ ๒๐ วา กลมรอบตัว

ใจของพระอรหัตก็หยุดอยู่ที่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นพระอรหัต ถูกส่วนเข้า เห็นดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน ถูกส่วนเข้า เห็นดวงศีล วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงศีล ถูกส่วนเข้า เห็นดวงสมาธิ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงสมาธิ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงปัญญา วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงปัญญา ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติ ถูกส่วนเข้า เห็นดวงวิมุตติญาณทัสสนะ วัดผ่าเส้นศูนย์กลาง ๒๐ วา กลมรอบตัวเหมือนกัน หยุดอยู่กลางดวงวิมุตติญาณทัสสนะ ถูกส่วนเข้า เห็น**กายพระอรหัตละเอียด** สวยงามมาก นี่เป็นกายที่ ๑๘ เมื่อถึงพระอรหัตนี้แล้วหลุดกิเลสหมดไม่มีกิเลสเลย เสร็จกิจในพระพุทธศาสนา ทั้งสมถวิปัสสนาตลอด

ตั้งแต่กายมนุษย์ถึงกายอรูปพรหมละเอียด แค่นั้นเรียกว่า **ขั้นสมถะ**

ตั้งแต่กายธรรมโคตรภู ทั้งหยาบทั้งละเอียดจนกระทั่งถึงกายพระอรหัต ทั้งหยาบทั้งละเอียด นี่เป็น**ขั้นวิปัสสนา**ทั้งนั้น"

ข. ขั้นอนุวิปัสสนา

เมื่อผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้ว ย่อมสามารถเจริญทั้งสมถะและวิปัสสนา ให้เกิดอภิญญา และวิชชา ให้สามารถพิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ให้เจริญ **"วิปัสสนาปัญญา"** เห็นแจ้งรู้แจ้งสภาวะของสังขาร อันประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) ว่ามีสามัญญลักษณะที่เป็นอนิจฺจํ ทุกฺขํ และอนตฺตา อย่างไร อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการเจริญโลกุตตรวิปัสสนา ให้เห็นแจ้งในอริยสัจ ๔ เป็น **"โลกุตตรปัญญา"** ต่อไป กล่าวคือ เมื่อผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้ว

๑. **พึงฝึกเจริญฌานสมาบัติให้เป็นวสี** แล้ว**ย่อมเกิดอภิญญา มีทิพจักษุ ทิพโสต** เป็นต้น **ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้** เพราะการเริ่มเจริญสมถภาวนาโดยการกำหนดบริกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วกลมใสนั้น มีลักษณะเป็นการเพ่งกสิณแสงสว่าง ชื่อว่า **"อาโลกกสิณ"** อันเป็นกสิณกลาง และมีผลให้เกิดอภิญญาได้ง่าย

๒. สามารถน้อมไปเพื่อ **"อตีตังสญาณ"** เห็นอัตภาพของตนและสัตว์อื่นในภพ ก่อนๆ น้อมไปเพื่อ **"อนาคตังสญาณ"** เห็นจุติปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปตามกรรม และน้อมไปเพื่อ **"ปัจจุปปันนังสญาณ"** เห็นสัตว์โลกในทุคติภูมิ ได้แก่ ภูมิของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย และในสุคติภูมิ ได้แก่ เทวโลก และพรหมโลก ตามที่เป็นจริง ตามพระพุทธดำรัสได้

ให้สามารถรู้เห็นสภาวะของสังขารได้แก่ เบญจขันธ์ของสัตว์โลกทั้งหลาย อันปัจจัยปรุงแต่งด้วย **ปุญญาภิสังขาร** คือความปรุงแต่งด้วยบุญคือกุศลกรรม **อปุญญาภิสังขาร** คือความปรุงแต่งด้วยบาปคืออกุศลกรรม และ **อเนญชาภิสังขาร** คือ ความปรุงแต่งที่ไม่หวั่นไหว (ด้วยรูปฌานที่ ๔ ถึงอรูปฌานทั้ง ๔)

ได้เห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกในสังสารจักร อันเป็นไปตามกรรม โดยวัฏฏะ ๓ คือ กิเลสวัฏ กัมมวัฏ และวิปากวัฏ และ

ให้สามารถเจริญปัญญารู้แจ้งในสภาวะของสังขารธรรม คือธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่ง (สังขตธรรม) กล่าวคือ ธรรมที่เป็นไปในภูมิ ๓ ทั้งสิ้น ว่ามีสามัญญลักษณะที่เป็น อนิจฺจํ ทุกขํ และ อนตฺตา อย่างไร อย่างละเอียด และกว้างขวาง

ให้เจริญวิปัสสนาญาณ รวบยอดผ่านถึงโคตรภูญาณของธรรมกายได้อย่างรวดเร็ว และเป็นบาทฐานให้เจริญโลกุตตรวิปัสสนาได้เป็นอย่างดี

ค. ขั้นโลกุตตรวิปัสสนา

เมื่อพระโยคาวจรเจริญอนุวิปัสสนา เห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ทั้ง ณ ภายใน และ ณ ภายนอก เห็นแจ้งรู้แจ้งในสามัญญลักษณะของสังขารธรรมทั้งหลายอยู่แล้วนั้น

ธรรมกายย่อมเจริญฌานสมาบัติพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อริยสัจ ๔ ของกายในภพ ๓ แล้วทำนิโรธ (ไม่ใช่นิโรธสมาบัติ) ดับสมุทัย ปหานอกุศลจิตของกายในภพ ๓ **โดยวิธีดับหยาบไปหาละเอียด ผ่านศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิม** อันเป็นที่ตั้งของ**ธาตุธรรม เห็น-จำ-คิด-รู้** คือ **"ใจ"** อันกิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ยึดครองอยู่ **ปหานอกุศลจิต ชำระธาตุธรรม เห็น-จำ-คิด-รู้** คือ **"ใจ" ของกายในกาย** (รวมเวทนา จิต และธรรม) **จากกายสุดหยาบถึงสุดละเอียด จนเป็นแต่ธาตุล้วนธรรมล้วนของธรรมกายที่บริสุทธิ์สุดละเอียด ถึงปล่อยวางอุปาทานในเบญจขันธ์ของกายในภพ ๓** และปล่อยความยินดีในฌานสมาบัติเสียได้

ปล่อยขาดพร้อมกันแล้ว ธรรมกายที่บริสุทธิ์สุดละเอียดนั้นจะตกศูนย์ไปปรากฏในอายตนะ-นิพพาน อันเป็นที่สถิตอยู่ของพระนิพพาน คือ**ธรรมกายตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตเจ้าที่ดับขันธ์เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมดนับไม่ถ้วน สว่างไสวด้วยธรรมรังสีของธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้ว เป็นวิราคธาตุวิราคธรรม ที่ว่างอย่างมีประโยชน์สูงสุดเพราะไม่มีสังขาร** ชื่อว่า "ปรมัตถสูญ"

โคตรภูจิต คือ **ธรรมกายโคตรภูของพระโยคาวจรนั้นย่อมยึดหน่วงพระนิพพานอันละเอียดประณีต สุขุมลุ่มลึกนั้นเป็นอารมณ์** (แต่นิพพานธาตุโดยปรมัตถ์เป็นธรรมธาตุที่ไม่มีอารมณ์)

เมื่อมรรคจิต คือ **ธรรมกายมรรคของพระโยคาวจรนั้นเกิดและเจริญขึ้น ปหานสัญโญชน์กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอย่างน้อย ๓ ประการ** คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส **ขึ้นไปได้ ย่อมก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชนเป็นพระอริยบุคคลตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้** และ ณ บัดนั้น **ธรรมกายมรรค** ได้แก่ ธรรมกายพระโสดาปัตติมรรค **ก็จะตกศูนย์** และ**ปรากฏผลจิต** ได้แก่ ธรรมกายพระโสดาปัตติผล **เข้าผลสมาบัติ พิจารณาปัจจเวกขณ์ ๕** คือ **พิจารณามรรค-ผล กิเลสที่ละได้ กิเลสที่ยังเหลือ** (ในกรณีเสขบุคคล) และ**พิจารณาพระนิพพาน** ต่อไป

นี้คือขั้นตอนของเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าที่พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี** (สด จนฺทสโร) ได้ปฏิบัติเข้าถึงได้รู้-เห็น

และเป็นธรรมกาย แล้วได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ และได้ถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมาถึงปัจจุบัน ที่ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านผู้สนใจศึกษาสัมมาปฏิบัติ ให้ทดลองปฏิบัติให้เห็นผลด้วยตนเอง แล้วท่านจะซาบซึ้งในคุณของวิชชาธรรมกาย ด้วยตัวของท่านเอง และท่าน**จะพบว่าพระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์นั่นแหละ เป็นตัวตน (อตฺตา) ที่แท้จริง เพราะเป็นอมตธรรม ที่ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ และตายอีก มีสภาวะที่เที่ยง (นิจฺจํ) เป็นบรมสุข (ปรมํ สุขํ)** และ**ยั่งยืน (ธุวํ) มั่นคง (สสฺสตํ) อันเป็นอัตตลักษณะของวิสังขารธรรม ที่ตรงกันข้ามกับอนัตตลักษณะของสังขารธรรมทั้งปวงโดยสิ้นเชิง**

พระนิพพานธาตุโดยปรมัตถ์ คือ ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้วนี้แหละ คือ **พระพุทธ-รัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ (กรณีพระอริยสาวก)** กล่าวคือ**พระรัตนตรัย ที่พึ่งอันประเสริฐของสัตว์โลกแท้ๆ**

ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นว่า **ณ ที่ใดมีผู้ปฏิบัติภาวนาวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้านี้ด้วยดีตรงตามที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านแนะนำสั่งสอนไว้** และ**รักษาสืบต่อไว้ด้วยดี บุคคลผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ** และ**สถานที่นั้นๆ มีความเจริญรุ่งเรือง และสันติสุขดี ทั้งนั้น** ไม่มีเสื่อมเลย จึงขอแนะนำให้ท่านผู้สนใจในธรรมปฏิบัติ ลองปฏิบัติดูเถิด เมื่อท่านปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย ก็จะทราบผลดีด้วยตัวของท่านเอง

ง. ขั้นวิชชาธรรมกายชั้นสูง

สำหรับผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย และได้ฝึกเจริญภาวนา พิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และ ธรรมในธรรม ทั้ง ณ ภายนอก และ ณ ภายใน ได้ผลดีพอสมควรแล้ว ยังควรได้รับการฝึก**เจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง** อีกต่อไป ซึ่งจะเป็นธรรมเครื่องช่วย "บำบัดทุกข์" และ "บำรุงสุข" ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมประเทศชาติได้มาก ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ แต่ผู้ปฏิบัติภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูงเขาจะไม่ค่อยเปิดเผยหรือแสดงความโอ้อวดใดๆ กับใครๆ นอกจากจะเป็นที่รู้กันเฉพาะในหมู่ครูอาจารย์และศิษยานุศิษย์ผู้ใกล้ชิดเท่านั้น

วิชชาธรรมกายชั้นสูงนี่แหละ ที่ข้าพเจ้าเคยได้ยินว่า พระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน ได้เคยกล่าวกับศิษยานุศิษย์ในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า

"ธรรมกายคนหนึ่ง ช่วยคนได้ครึ่งเมือง"

หมายถึงว่า ผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกาย เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูง ช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่สาธุชนพลเมืองได้มาก

ข้อ ๓ ตัวอย่างหลักสูตรการให้การศึกษาอบรม สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน

ต่อไปนี้ข้าพเจ้าขอเสนอหลักสูตรการให้การศึกษาอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ใช้ในการอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และญาติโยมสาธุชน ที่มาเข้ารับการอบรมพระกัมมัฏฐานจากจังหวัดต่างๆ ทุกภาคเป็นประจำปีละ ๒ รุ่น คือ

รุ่นกลางปีระหว่าง วันที่ ๑-๑๔ พฤษภาคม ของทุกปี และ
รุ่นปลายปีระหว่างวันที่ ๑-๑๔ ธันวาคม ของทุกปี

มาเพื่อพิจารณาดังต่อไปนี้

ก. กำหนดเวลาการอบรม

ใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละวันในการฝึกเจริญภาวนาสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย ตามที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ท่านได้ปฏิบัติ และได้สั่งสอนถ่ายทอดไว้ มีกำหนดเวลาและวิธีการอบรมในแต่ละวัน หลักสูตรการอบรมและการจัดการบุคลากร ดังต่อไปนี้

กำหนดเวลาอบรมพระกัมมัฏฐานแต่ละวัน ดังต่อไปนี้

๐๔.๐๐ น. สัญญาณระฆัง
๐๔.๓๐ น. ประชุมพร้อมกัน ทำวัตรเช้า แล้วฝึกเจริญภาวนาธรรมร่วมกัน
๐๘.๐๐ น. สัญญาณระฆัง
๐๘.๓๐ น. ประชุมพร้อมกัน แล้วฝึกเจริญภาวนาธรรมร่วมกัน
๐๙.๓๐ น. รับภัตตาหารบิณฑบาต แล้วต่างแยกย้ายกันไปฉันที่กลดของตน (ฉันภัตตาหารมื้อเดียว) แล้วพักผ่อนหรือปฏิบัติภาวนาธรรมเองตามอัธยาศัย
๑๓.๓๐ น. สัญญาณระฆัง
๑๔.๐๐ น. ประชุมพร้อมกัน แล้วรับฟังธรรมบรรยาย
๑๖.๓๐ น. สัญญาณระฆัง
๑๗.๐๐ น. แบ่งกลุ่มย่อยแยกย้ายกันไปฝึกเจริญภาวนาธรรม โดยมีพระวิปัสสนาจารย์/วิทยากร ช่วยให้คำแนะนำโดยใกล้ชิด
๑๙.๐๐ น. สัญญาณระฆัง

๑๙.๓๐ น. ประชุมพร้อมกัน ทำวัตรเย็น ฝึกเจริญภาวนาธรรมร่วมกัน แล้วเปิดโอกาสให้ถามปัญหาธรรมปฏิบัติ
๒๑.๓๐ น. ปิดไฟ จำวัด

ข. หลักสูตรการอบรมภาคธรรมบรรยาย

การดำเนินโครงการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานแด่พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และสาธุชนทั้งหลาย เฉพาะภาคธรรมบรรยาย ได้อาราธนาพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายธรรมในหัวข้อที่เกี่ยวกับธรรมปฏิบัติ คือสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน อันเป็นหลักสูตรช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจแก่ผู้มาเข้ารับการอบรมพระกัมมัฏฐาน ดังต่อไปนี้

๑. หลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ได้แก่ ธรรมอันเป็นอารมณ์หรือภูมิ ของสมถะและวิปัสสนา, วิสุทธิ ๗ คือธรรมอันเป็นรากเหง้าของวิปัสสนา และธรรมอันเป็นตัววิปัสสนา ฯลฯ
๒. อาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า
๓. จรณะ ๑๕ และ การบำเพ็ญบารมี ๑๐ ทัศ เป็นต้น
๔. โพธิปักขิยธรรม คือธรรมอันเป็นฝักฝ่ายแห่งความตรัสรู้ ได้แก่ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ สติปัฏฐาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘

เฉพาะหลักสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง และวิธีปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้า ที่พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ ท่านได้ปฏิบัติและสั่งสอนถ่ายทอดไว้นั้น ข้าพเจ้าเป็นผู้บรรยายเองตลอดมาจนถึงทุกวันนี้

ค. วิธีการอบรมและหลักสูตรการอบรมภาคปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน

มีวิธีการอบรมดังต่อไปนี้

มีทั้งการให้การอบรมพระกัมมัฏฐานรวมกัน และมีทั้งการแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ กล่าวคือ

ก) กลุ่มที่ยังปฏิบัติไม่ถึงดวงธรรม หรือ ดวงปฐมมรรค
ข) กลุ่มที่ปฏิบัติได้ถึงดวงธรรมแล้ว ก็แยกไปต่อธรรมให้ถึงธรรมกาย
ค) กลุ่มที่ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายแล้ว ก็แยกไปต่อวิชชาชั้นกลาง มีการพิจารณาสติปัฏฐาน ๔ เป็นต้น แล้ว

ง) ให้ฝึกเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงต่อไป

โดยมีพระวิปัสสนาจารย์หรือพระวิทยากรประจำกลุ่ม คอยให้คำแนะนำโดยใกล้ชิด และเมื่อมีผู้ปฏิบัติได้ผลดี แต่ยังไม่มีประสบการณ์ในการสอน หรือไม่มีอัธยาศัยในการสอน หรือยังเป็นเด็ก ก็ให้ช่วยเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูงประจำอยู่ตามกลุ่มต่างๆ เพื่อให้การอบรมได้ผลดีขึ้น และมีผลเป็นการสร้างบุคลากรที่ยังไม่มีประสบการณ์ในการสอน ให้ดูตัวอย่างการสอน แล้วสามารถเป็นวิทยากรในโอกาสต่อไปได้

ส่วนหลักสูตรการอบรม ทั้งในขั้นสมถวิปัสสนา และวิชชาธรรมกายชั้นสูงนั้น ได้แสดงไว้ใน **ข้อ ๒ ข้อเสนอแนะธรรมปฏิบัติที่ดี** คือหลักปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกายข้างต้นแล้ว

ง. การจัดการบุคลากร และการสร้างพระวิทยากร/วิปัสสนาจารย์

พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากรที่ทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำพระกัมมัฏฐานในครั้งนั้น มีข้าพเจ้า ในสมัยที่ยังเป็นนายเสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์ (มงคลบุตร) เป็นตัวยืน คือเป็นวิทยากรประจำคอยให้คำแนะนำทั้งในเบื้องต้นขั้นสมถกัมมัฏฐาน และเบื้องกลางขั้นวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยมีพระเดชพระคุณ พระภาวนาโกศลเถร (วีระ คณฺตฺตโม) รองเจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ องค์ปัจจุบัน ผู้เป็นทั้งสัทธิวิหาริก (ผู้บวชกับพระอุปัชฌาย์) และอันเตวาสิก (ผู้เป็นศิษย์อยู่ปฏิบัติธรรม) ของพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) โดยตรง จนพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่านมรณภาพ เป็นผู้ควบคุมดูแลการสอนภาวนาธรรมทั้งหมด เป็นผู้ต่อวิชชาธรรมกายชั้นสูง และเป็นผู้พิจารณามอบหนังสือมรรคผลพิสดาร เล่มที่ ๑-๒ กับหนังสือยุทธวิธียุทธศาสตร์ การสะสางธาตุธรรม (อาสวักขยญาณชั้นสูง) อีกด้วย และต่อมาภายหลัง พระเดชพระคุณท่านก็ได้อนุญาตให้ข้าพเจ้าเป็นผู้พิจารณามอบหนังสือดังกล่าวให้แก่ผู้ปฏิบัติภาวนาธรรมที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ที่ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายและผ่านการพิจารณาสติปัฏฐาน ๔ แล้ว แทนพระเดชพระคุณท่านได้

ผู้ที่ได้มาเข้าศึกษาอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี และที่สำนักงานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ศาลาการเปรียญวัดสระเกศ ที่ปฏิบัติพระกัมมัฏฐานได้ผลดีพอสมควรแล้ว และที่มีอัธยาศัยในการสอน ก็จะฝึกหัดให้ช่วยแนะนำพระกัมมัฏฐานเบื้องต้นและเบื้องกลางแก่ผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย ต่อๆ ไป ตามระดับภูมิธรรมและภูมิปัญญาที่สามารถจะทำหน้าที่เป็นวิทยากรได้ โดยอยู่ภายใต้การให้คำแนะนำ

ปรึกษาหารือ และดูแลของข้าพเจ้า หากมีปัญหา ข้าพเจ้าก็จะกราบเรียนหารือกับพระเดชพระคุณพระภาวนาโกศลเถร ผู้เป็นครูของข้าพเจ้า เพื่อช่วยพิจารณาวินิจฉัยและให้คำแนะนำว่าควรจะเป็นหรือควรจะให้ปฏิบัติอย่างไร

เมื่อมีผู้ปฏิบัติที่ได้ผลดี แต่ยังไม่มีประสบการณ์ในการสอน หรือเป็นผู้ที่ไม่มีอัธยาศัยในการสอน หรือยังเป็นเด็ก ก็ให้ช่วยเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง เพื่อช่วยให้การอบรมกลุ่มย่อยและการให้การอบรมกลุ่มใหญ่หรือโดยส่วนรวม ให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

เฉพาะในภาคเช้า เวลา ๐๘.๓๐ น. ได้จัดให้มีการแบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มที่ ๑ ผู้ปฏิบัติที่ยังไม่ถึงดวงธรรม หรือ ดวงปฐมมรรค ซึ่งในระยะเริ่มแรก ก็จะเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด โดยให้พระวิทยากร ๑ ท่านสอนภาวนาเบื้องต้นรวมกันทั้งหมด

กลุ่มที่ ๒ ผู้ปฏิบัติที่ปฏิบัติได้ถึงดวงธรรม หรือ ดวงปฐมมรรคแล้ว (แยกมาจากกลุ่มที่ ๑) ก็ให้แยกไปต่อธรรมเบื้องกลาง ให้ถึงกายในกาย ถึงธรรมกาย (รวมเป็น ๑๘ กาย) ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า "ต่อ ๑๘ กาย" โดยให้มีพระวิทยากร ๑ หรือ ๒ ท่าน ช่วยกันให้คำแนะนำต่อธรรมให้ถึง ๑๘ กาย

กลุ่มที่ ๓ ผู้ปฏิบัติที่ถึงธรรมกายแล้ว ที่ไม่ได้สอนผู้ใด เพราะไม่มีอุปนิสัยในการสอน หรือยังไม่มีประสบการณ์ในการสอนดีพอที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรได้ หรือยังเป็นเด็ก และพระวิทยากร หรือวิทยากรอุบาสกอุบาสิกา ที่ไม่ได้ไปช่วยทำหน้าที่ในกลุ่มที่ ๑ และที่ ๒ ก็จะให้ไปฝึกเจริญภาวนา ทั้งในขั้นกลาง ได้แก่พิจารณาสติปัฏฐาน ๔ เจริญฌานสมาบัติ ตรวจภพตรวจจักรวาล เป็นต้นแล้ว ให้ฝึกเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงให้ชำนาญขึ้น เพื่อให้เจริญปัญญารู้แจ้งในสภาวธรรมดีขึ้น และเพื่อชำระกาย วาจา และใจ ให้ดีอยู่เสมอ ก่อนที่จะไปทำหน้าที่ช่วยให้คำแนะนำลูกกลุ่มย่อยในตอนบ่ายหรือในเวลาเย็น

นี้ก็เป็นเคล็ดลับสำคัญที่ทำให้การอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย ที่สำนักปฏิบัติธรรมนี้ ได้ผลดี กล่าวคือ มีผู้ปฏิบัติได้ถึงดวงธรรม ถึงกายในกาย และ ถึงธรรมกาย สามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากร และเจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงได้ในอัตราสูงอย่างไม่น่าเชื่อ.

ตอนที่ ๓
กิจกรรมอื่น ๆ

สำหรับกิจกรรมอื่นๆ คือกิจกรรมทางด้านงานสาธารณูปการ ๑ และทางด้านงานเผยแพร่พระสัทธรรม ๑ ซึ่งข้าพเจ้าถือว่าเป็นงานหลักที่มีความสำคัญหรือความจำเป็นเร่งด่วนเป็นอันดับที่ ๒ นั้น คือว่า

ข้อ ๑ กิจกรรมทางด้านการปลูกสร้าง

ข้าพเจ้าเห็นว่าการก่อสร้างเสนาสนะเป็นที่พักอาศัยพระภิกษุสามเณร อุโบสถ วิหาร ศาลาการ-เปรียญต่างๆ นั้น **ยังมีความสำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วนเป็นอันดับที่ ๒ รองจากการศึกษาอบรมตนทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติพระสัทธรรม นี้หมายถึงในกรณีภิกษุเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติเพื่อบริหารตน** และ**หมู่คณะทันทีที่เริ่มรับหน้าที่เจ้าอาวาสวัดใดวัดหนึ่ง เพราะอย่างน้อยก็พอมีสถานที่และเสนาสนะพออยู่อาศัยและตั้งเป็นวัดได้แล้ว** กล่าวคือ**ภิกษุเจ้าอาวาสนั้นจะต้องพร้อมที่จะดำเนินกิจกรรมการบริหารปกครองตนและหมู่คณะในนาทีแรกที่รับหน้าที่เจ้าอาวาสทีเดียว**

ถ้าตนเองได้รับการศึกษาภาคปริยัติมาดีพอสมควรแล้ว ก็จะต้องรีบเร่งส่งเสริม สนับสนุนทั้งการเรียนการสอนภาคปริยัติธรรม และทั้งการอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมทีเดียว จึงจะถูกต้อง**ตามพระธรรมวินัย**อันเป็น**ธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประทานไว้ให้แล้ว** และ**แท้ที่จริงแล้วพระภิกษุสามเณรทุกรูปควรจะได้บริหารตน ตั้งแต่วันแรกที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทนั้นแล้ว**

การก่อสร้าง การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุ และการพัฒนาพื้นที่ดินอันเป็นที่ตั้งของวัด รวมทั้งการปลูกต้นไม้ตามความเหมาะสมและตามความจำเป็น ก็พึงทำตามกำลังทรัพยากร คือ กำลังเงินและกำลังบุคคลากรที่มี

ข้อ ๒ กิจกรรมทางด้านการเผยแพร่พระสัทธรรม

เมื่ออบรมตนเพื่อ **"สร้างพระในใจตน"** ดีพอสมควรเพียงใด ก็ **"ช่วยสร้างพระในใจคน(อื่น)"** ไปตามภูมิธรรม ภูมิปัญญา บารมีของแต่ละท่าน และตามกำลังทรัพยากรของแต่ละวัด ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านผู้อื่นให้สำเร็จ กว้างขวางออกไปตามลำดับ

สำหรับกิจกรรมที่มีความสำคัญเร่งด่วนรองลงไปเป็นอันดับที่ ๓ คือ

ข้อ ๓ งานศึกษาสงเคราะห์

ข้าพเจ้าขอเสนอวัดที่ยังไม่ได้ทำการตั้งทุนนิธิที่สำคัญดังต่อไปนี้ว่า พึงพิจารณาริเริ่มทำ เพื่อความมั่นคงในการบริหารกิจกรรมการให้การศึกษาอบรมแก่พระภิกษุสามเณรและสาธุชนพุทธบริษัทของวัด และเพื่อประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม ดังต่อไปนี้ คือ

ก. ทุนนิธิการศึกษาอบรมและเผยแพร่ธรรมปฏิบัติ

ให้ญาติโยมสาธุชนได้มีโอกาสตั้งทุนนิธิให้แก่วัด เพื่อเก็บดอกผลมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการให้การศึกษาอบรม (ทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ) และการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้า

ข. ทุนนิธิสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถม-มัธยม และนักศึกษาชั้นอุดมศึกษา ตามกำลังศรัทธา ญาติโยม สาธุชนพุทธบริษัท รวมทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ภายในวัด ก็สามารถร่วมแรงร่วมใจกันตั้งทุนนิธินี้ เพื่อเก็บดอกผลมาใช้เป็นทุนการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนและนักศึกษาดังกล่าว ก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะในเมตตากรุณาพรหมวิหารของพระภิกษุสามเณรที่ให้แก่ประชาชน

อนึ่ง ยังได้มี**ประกาศมหาเถรสมาคม** เรื่อง**การจัดตั้งสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา** ลงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ มีเนื้อความดังต่อไปนี้

> "นับแต่สมัยโบราณมา วัดวาอารามเป็นแหล่งเล่าเรียนศึกษาวิชาหนังสือและศิลปศาสตร์อย่างอื่นของกุลบุตรในแถวถิ่นนั้นๆ และถิ่นอื่น ดังนั้น วัดวาอารามโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพระภิกษุสงฆ์ จึงควรแก่การยกย่องเชิดชูว่าเป็นผู้เสริมสร้างพุทธิศึกษา จริยศึกษา หัตถศึกษา ตลอดลงไปถึงพลศึกษาบางประการ ให้แก่กุลบุตร ตามควรแก่กำลังและความสามารถของแต่ละท่าน ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ครั้นถึงยุคจำต้องพัฒนาการศึกษาเล่าเรียนให้เหมาะสมกับกาลสมัย การเล่าเรียนศึกษาของกุลบุตรจึงค่อยๆ เคลื่อนย้ายจากวัดออกไปสู่วงการภายนอก กล่าว

> คือเคลื่อนจากการอยู่ในความรับผิดชอบของพระภิกษุสงฆ์ ไปอยู่ในความรับผิดชอบของครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นบุคคลของรัฐ แผ่วงกว้างออกไปตามกาลเวลา ทั้งนี้ต้องนับว่าเป็นการสมควรและถูกต้องยิ่งนัก เพราะรัฐจะต้องเข้ามามีส่วนรับผิดชอบโดยตรงในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรกุลธิดา ตลอดถึงประชาชน เพื่อผลคือความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของประเทศชาติราชอาณาจักรเป็นส่วนรวม
>
> แม้กระนั้นก็ดี วัดวาอารามโดยพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมีเจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นๆ เป็นประธาน หาได้ปล่อยปละละเลยหรือตัดญาติขาดไมตรีไม่ ยังมีเมตตากรุณาในมโนธรรม ติดตามสงเคราะห์การเล่าเรียนศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาในรูปแบบต่างๆ ด้วยกุศลจิต กล่าวคือ อนุญาตให้ใช้อาคารสถานที่ในวัดเป็นโรงเรียนบ้าง ช่วยสร้างหรือมีส่วนในการสร้างโรงเรียนบ้าง ช่วยหาอุปกรณ์การศึกษาต่างๆ สำหรับโรงเรียนบ้าง ช่วยสงเคราะห์นักเรียนเป็นส่วนเฉพาะบุคคลก็มี เป็นส่วนคณะบุคคลก็มี เป็นส่วนรวมทั้งหมดก็มี ได้ทราบมาว่าบางวัดท่านเจ้าอาวาสได้ขวนขวายจัดตั้งทุนเพื่อสงเคราะห์กุลบุตรกุลธิดาที่กำลังเล่าเรียนศึกษาก็มี กรณียกิจต่างๆ อันสืบเนื่องมาจากเมตตากรุณาดังกล่าวโดยย่อนี้ เป็นสักขีพยานให้เห็นว่าวัดวาอารามมิได้ทอดทิ้งในส่วนที่เกี่ยวด้วยการเล่าเรียนศึกษาของกุลบุตรกุลธิดาในท้องถิ่นนั้นๆ จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง
>
> จากข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงพิจารณาเห็นว่า หากวัดทั้งหลายในราชอาณาจักรจะขยายวงกุศลฉันทะในส่วนที่เกี่ยวด้วยการศึกษาให้กว้างขวางและมั่นคงยิ่งขึ้นไปอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ การสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษาในรูปแบบการจัดตั้งทุนไว้เพื่อนำผลประโยชน์มาสงเคราะห์นักเรียน ก็จะเป็นมหากุศลอันยั่งยืนถาวรและเป็นการเหมาะสมยิ่งนัก ทั้งเป็นการแสดงออกให้เห็นชัดว่า วัดวาอารามโดยพระภิกษุสามเณรซึ่งมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน มิได้เมินเฉยเลยละหรือทอดทิ้งเรื่องเกี่ยวด้วยการเล่าเรียนศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา เป็นอันได้ชื่อว่าช่วยกันรักษาไว้โดยอ้อม นับเป็นความดีอย่างยิ่งสำหรับในส่วนการตั้งทุนสงเคราะห์แก่นักเรียนนั้น ตามโครงการเต็มรูปกำหนดไว้เป็น ๓ ภาค คือ
>
> ๑. ภาคสามัญ สำหรับสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา
> ๒. ภาควิสามัญ สำหรับสงเคราะห์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
> ๓. ภาควิสามัญพิเศษ สำหรับสงเคราะห์นักเรียนชั้นอุดมศึกษา

และในแต่ละภาคแบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ตามจำนวนทุนที่กำหนดไว้แต่ละประเภท

แต่ตามประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้ มุ่งเฉพาะการตั้งทุนภาคสามัญก่อน การตั้งทุนภาคสามัญนี้ การดำเนินงานอยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการบริหารทุนคณะหนึ่งซึ่งมีเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ เป็นประธานโดยตำแหน่ง มีหน้าที่ในการแสวงหา รักษา และการใช้จ่ายในเรื่องเกี่ยวกับทุน ส่วนวิธีดำเนินงานต่างๆ ให้เป็นไปตามข้อบัญญัติที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นไว้ท้ายประกาศมหาเถรสมาคมฉบับนี้

อนึ่ง เพื่อให้วัดทั้งหลายอุ่นใจในการดำเนินงานเกี่ยวกับการตั้งทุน มหาเถรสมาคมจะได้แต่งตั้งกรรมการกลางขึ้นคณะหนึ่ง ให้มีหน้าที่คอยให้คำชี้แจงแนะนำและแก้ไขข้อขัดข้องซึ่งอาจพึงมีเกี่ยวกับการตั้งทุนและวิธีดำเนินงาน

เพราะฉะนั้น จึงขออาราธนาเชิญชวนวัดทั้งหลายปลูกกุศลฉันทะ หรือเพิ่มพูนกุศลฉันทะในการจัดตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ตามกำลังศรัทธาปสาทะและความสามารถโดยทั่วกัน เป็นการยืนยันให้ประจักษ์อีกครั้งหนึ่งว่าทางวัดวาอารามมิได้เพิกเฉยเลยละหรือทอดทิ้งในเรื่องเกี่ยวกับการอุปถัมภ์ค้ำชูการเล่าเรียนศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและพระศาสนาร่วมกัน"

และ**มีข้อสัญญัติในการตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา** ลงวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ดังต่อไปนี้

"ข้อ ๑ การตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้เป็นไปตามกุศลเจตนาของวัดทั้งหลายที่มีกำลังและสามารถจะจัดจะทำได้ มิให้มีการบังคับด้วยประการใดๆ

ข้อ ๒ ห้ามมิให้นำเงินการกุศล หรือเงินผลประโยชน์ หรือเงินอื่นใดของวัดมาจัดตั้งทุนเพื่อการนี้

ข้อ ๓ ห้ามมิให้วัดกู้ยืมเงินมาจัดตั้งเป็นทุน ไม่ว่าจะเป็นการตั้งทุนชั่วคราวหรือการตั้งทุนถาวร

ข้อ ๔ การจัดตั้งทุนภาคสามัญ สำหรับสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท แต่ละประเภทมีจำนวนเงินตั้งทุนสูงกว่ากันตามลำดับ คือ

ประเภท ก	เงินทุนไม่ต่ำกว่าจำนวน	๑๕,๐๐๐ บาท
ประเภท ข	เงินทุนไม่ต่ำกว่าจำนวน	๑๒,๐๐๐ บาท
ประเภท ค	เงินทุนไม่ต่ำกว่าจำนวน	๙,๐๐๐ บาท
ประเภท ง	เงินทุนไม่ต่ำกว่าจำนวน	๖,๐๐๐ บาท
ประเภท จ	เงินทุนไม่ต่ำกว่าจำนวน	๓,๐๐๐ บาท

จำนวนเงินทุนแต่ละประเภท ให้เลื่อนจากประเภทต่ำขึ้นเป็นทุนประเภทสูงได้ตามจำนวนเงินทุนที่กำหนดไว้แต่ละประเภท

ข้อ ๕ วัดใดมีกุศลจิตจะตั้งทุนประเภทใดประเภทหนึ่ง ในจำนวน ๕ ประเภท ห้ามมิให้ทำการเรี่ยไรจากบุคคลภายนอก เว้นแต่การบอกบุญแก่ทายกทายิกาแห่งวัดนั้น หรือแก่บุคคลที่ตนรู้จักมักคุ้นและมีศรัทธา

ข้อ ๖ การรับเงินบริจาคเพื่อการตั้งทุนทุกประเภท ต้องมีหลักฐานการรับ หากมีการบริจาคเฉพาะราย หรือเฉพาะบุคคล ต้องมีใบอนุโมทนามอบให้แก่ผู้บริจาคด้วย

ข้อ ๗ เงินทุนที่มีผู้บริจาค ทางวัดจะเก็บรักษาไว้ได้ไม่เกิน ๕๐๐ บาท หากเกิน ๕๐๐ บาท มิให้วัดเก็บรักษาไว้

ข้อ ๘ เงินทุนทุกประเภท เมื่อเกินจำนวนที่กำหนดไว้ในข้อ ๗ แล้ว ให้ทางวัดนำฝากธนาคารออมสิน หรือธนาคารพาณิชย์ ในนามของทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษา..... และให้ฝากเป็นประเภทรายปี ในเมื่อมีเงินทุนครบจำนวนแต่ละประเภทแล้ว เพื่อนำผลประโยชน์มาสงเคราะห์นักเรียนตามวัตถุประสงค์ต่อไป

ข้อ ๙ ในการนำเงินทุนฝากธนาคาร หากต้องนำฝากเป็นคราวๆ จะฝากในรูปแบบใดก็ตามซึ่งมิใช่ประเภทรายปี เมื่อมีจำนวนเงินครบตามประเภททุนที่กำหนดไว้แล้ว ให้ถอนเงินที่ฝากไว้แต่ละคราวมารวมตั้งต้นฝากใหม่ เป็นวันเดียวกัน ประเภทรายปี เพื่อนำผลประโยชน์มาใช้เป็นกลุ่มก้อนได้พร้อมกัน

ข้อ ๑๐ ห้ามมิให้ใช้จ่ายทุนทุกประเภท ไม่ว่าด้วยกรณีใดๆ ให้ใช้จ่ายได้เฉพาะผลประโยชน์ที่เกิดจากทุนตามวัตถุประสงค์เท่านั้น เว้นแต่วัดใดที่เริ่มจัดตั้งทุนภายในกำหนดแล้วแต่ไม่สามารถหาทุนเพิ่มเติมให้ครบจำนวนได้ตามประเภทที่เริ่มต้นไว้ ภายในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ ให้จ่ายทุนนั้นสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษาทั้งหมด จะเป็นจำนวนคนละเท่าใดสุดแต่คณะกรรมการบริหารทุนฯ ของวัดนั้นจะพิจารณาตามที่เห็นสมควรโดยแจ้งให้ทายกทายิกาแห่งวัดนั้นทราบก่อน

ข้อ ๑๑ การจ่ายเงินผลประโยชน์แต่ละประเภทเพื่อสงเคราะห์นักเรียนให้มอบแก่นักเรียนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดนั้น เว้นแต่ในวัดนั้นไม่มีโรงเรียนตั้งอยู่ให้มอบแก่นักเรียนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในที่ใกล้วัด หากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในที่ใกล้วัดไม่มี ให้มอบแก่นักเรียนในโรงเรียนอื่นตามที่วัดอื่นหรือตามที่โรงเรียนอื่นขอทุนสงเคราะห์มา ทั้งนี้ สุดแต่คณะกรรมการบริหารทุนฯ จะพิจารณาเห็นสมควรว่าจะจ่ายให้แก่นักเรียนในโรงเรียนใด

ข้อ ๑๒ การมอบเงินผลประโยชน์ให้แก่นักเรียน กำหนดปีละครั้ง ให้มอบแก่นักเรียนคนละไม่ต่ำกว่า ๓๐๐ บาท และไม่เกิน ๕๐๐ บาท และนักเรียนที่จะได้รับมอบจะต้องเป็นนักเรียนที่มีคุณสมบัติ คือ เรียนดีมีความประพฤติดีเป็นอย่างน้อย และขาดทุนทรัพย์ โดยขอให้ทางโรงเรียนพิจารณาคัดเลือกนักเรียนที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับสงเคราะห์ เสนอมายังคณะกรรมการบริหารทุนฯ เพื่อพิจารณา

นักเรียนที่ได้รับทุนในปีหนึ่งแล้ว มีสิทธิ์ที่จะได้รับทุนในปีต่อไปได้อีกหากยังไม่ขาดคุณสมบัติดังกล่าวในวรรคต้น

ข้อ ๑๓ ให้มีกรรมการคณะหนึ่ง เรียกชื่อว่า "คณะกรรมการทุนสงเคราะห์นักเรียนชั้นประถมศึกษาวัด....." เรียกชื่อย่อว่า "คณะกรรมการบริหารทุนฯ วัด....." มีหน้าที่ปฏิบัติการให้เป็นไปตามข้อสัญญัตินี้

ข้อ ๑๔ คณะกรรมการดังกล่าวในข้อ ๑๓ มีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕ ท่าน และไม่เกิน ๗ ท่าน มีเจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นเป็นประธานโดยตำแหน่ง ส่วนกรรมการนอกนั้นให้เจ้าอาวาสพิจารณาคัดเลือกพระภิกษุในวัดนั้น ๑ รูป หรือ ๒ รูป แล้วแต่กรณี เว้นแต่ไม่มีพระภิกษุในวัดนั้นและทายกทายิกาแห่งวัดนั้นเข้าร่วมเป็น

กรรมการ กรรมการที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกเข้าร่วมมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๒ ปี เมื่อพ้นวาระแล้วอาจได้รับการพิจารณาคัดเลือกเข้าร่วมเป็นกรรมการอีกได้

อนึ่ง ให้มีกรรมการผู้หนึ่งในจำนวนกรรมการทั้งหมด เป็นเลขานุการของคณะกรรมการ ตามข้อเสนอของรองประธานกรรมการ และเลขานุการผู้นั้นมีหน้าที่นัดประชุมกรรมการทำรายงานประชุม และติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอกตามคำสั่งของประธานหรือของคณะกรรมการ

ข้อ ๑๕ การประชุมคณะกรรมการทุกคราว ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่ต่ำกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนกรรมการ จึงเป็นองค์ประชุมได้

ข้อ ๑๖ มติของที่ประชุมคณะกรรมการ ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ ถ้ามีเสียงจำนวนเท่ากัน ให้ประธานในที่ประชุมเป็นผู้ชี้ขาด หรือจะให้ระงับเรื่องนั้นไว้ก่อนก็ได้"

ข้อ ๔ งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมพิเศษ

ก. งานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

ข้าพเจ้าก็จำขอแนะนำวัดที่ยังไม่ได้ทำ ให้พิจารณาริเริ่มจัดตั้งทุนนิธิที่สำคัญอีก ๒ ทุน เพื่อความมั่นคงแก่การบริหารและการปกครองหมู่คณะ คือพระภิกษุ สามเณร และฆราวาสที่มีที่อยู่และที่มาอยู่ปฏิบัติธรรมในวัด คือ

(๑) ทุนนิธิภัตตาหารคิลานเภสัช

เพื่อเก็บดอกผลมาเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดภัตตาหารเสริมเลี้ยง พระภิกษุสามเณร และฆราวาส ที่มีที่อยู่และที่มาอยู่ปฏิบัติธรรมที่วัด และเป็นค่ารักษาพยาบาลพระภิกษุสามเณรภายในวัด

(๒)ทุนสวัสดิการสงฆ์

ทุนนี้เฉพาะที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายารามได้จากปัจจัยที่มีผู้ถวายแก่พระภิกษุสามเณรในโอกาสต่างๆ โดยมิได้เฉพาะเจาะจงที่จะให้เป็นค่าใช้สอยส่วนตัวของพระภิกษุสามเณรรูปใด ก็ให้พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่ได้รับปัจจัยเอกลาภมาโดยอาการดังกล่าว ส่งปัจจัยเอกลาภเช่นนั้น เข้า

ส่วนกลาง เป็นเงินทุนสวัสดิการสงฆ์ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ใช้สอยร่วมกัน เป็นการบรรเทาอาบัติปาจิตตีย์ โดยวิธีการที่ภิกษุได้รับเงินทองมาก็ให้กำหนดเป็นสมบัติของสงฆ์ มิใช่เป็นสมบัติส่วนตัวของตน จิตใจก็ย่อมสงบระงับไม่ยินดียินร้ายในเอกลาภนั้น และไม่มีจิตคิดสะสมด้วยตัณหา ก็พลอยให้เป็นการบรรเทาบาปอกุศลไปได้อีกทางหนึ่งด้วย

ข้าพเจ้าผู้เป็นเจ้าอาวาส ได้เป็นผู้นำในการปฏิบัติดังนี้ และได้ออกคำสั่งเป็นระเบียบปฏิบัติใช้ทั่วไปแก่พระภิกษุและสามเณรทั่วทั้งวัด มาตั้งแต่เริ่มแรกที่ได้รับการตั้งเป็นวัดมาจนปัจจุบัน

อนึ่ง วัดต่างๆ ควรจะสงเคราะห์ ช่วยเหลือสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อประชาชนในสังคมประเทศชาติ ได้รับความทุกข์เดือดร้อนด้วยภัยพิบัติต่างๆ ตามกำลังทรัพยากรเท่าที่พอมีช่วยเหลือได้ ทุกเมื่อ

ข. กิจกรรมพิเศษ

ควรจัดกิจกรรมพิเศษดังต่อไปนี้

(๑) การดำเนินการเรื่องกตัญญูกตเวที

๑. จัดให้มีการเจริญภาวนาแผ่เมตตาถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทุกวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ทุกปี และแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทุกวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ของทุกปี

๒. บรรยายธรรมแก่คณะครู และนักเรียนโรงเรียนต่างๆ เนื่องในโอกาส "วันแม่แห่งชาติ" เพื่อให้ทุกคนสำนึกพระคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และพระคุณของพ่อแม่ ของตน ทุกปี

๓. จัดให้มีพิธีไหว้ครูก่อนเปิดภาคเรียนปริยัติธรรม ณ สำนักศาสนศึกษาวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ทุกปี

๔. ร่วมกับหน่วยราชการในการจัดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติและถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นประจำ ทั้ง ณ ภายในและภายนอกวัด

(๒)การดำเนินงานเรื่องความสามัคคี

ทั้งอบรม พระภิกษุสามเณร ภายในวัด และจากภายนอกวัด ที่มาเข้ารับการอบรม รวม

ทั้ง ครู-อาจารย์ นักเรียน-นักศึกษา ข้าราชการ และสาธุชนทุกหมู่เหล่า เมื่อมีโอกาสในการให้การอบรมศีลธรรม จริยธรรม และภาวนาธรรม ก็จะสอดแทรกเรื่องการสร้างและการรักษาความสามัคคีในหมู่คณะ ในสังคมและประเทศชาติ อยู่เสมอ

ประการสำคัญ คือในการบริหารวัด หรือการปกครองพระภิกษุสามเณร ตนเองต้องแสดงความสามารถในเรื่องการเสริมสร้างและการรักษาความสามัคคีในหมู่คณะโดยธรรม คือโดยความถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์ และยุติธรรม ความสามัคคีจึงจะเกิด และดำรงอยู่ด้วยดีได้.

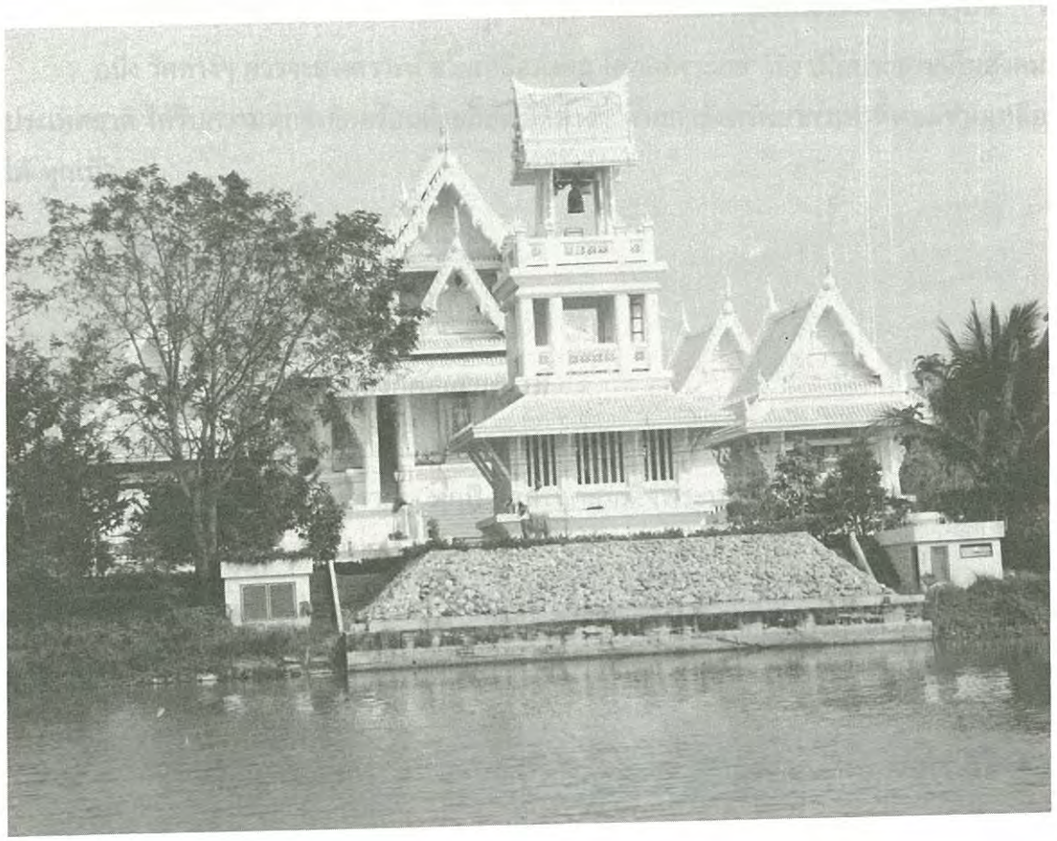

บทที่ ๔
การบริหารศาสนสมบัติของสงฆ์หรือวัด

การบริหาร ณ ที่นี้ หมายถึงการดูแลรักษา และการจัดการ การบัญชี การรับและการเบิกจ่ายใช้สอยสมบัติส่วนรวมของพระศาสนา หรือของสงฆ์ในส่วนอันเป็นศาสนสมบัติของวัด

ตามความในมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้บัญญัติไว้ว่า

"มาตรา ๔๐ ศาสนสมบัติแบ่งออกเป็นสองประเภท

(๑) ศาสนสมบัติกลาง ได้แก่ ทรัพย์สินของพระศาสนา ซึ่งมิใช่ของวัดใดวัดหนึ่ง

(๒) ศาสนสมบัติของวัด ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง

การดูแล รักษา และจัดการศาสนสมบัติกลาง ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการศาสนา เพื่อการนี้ให้ถือว่ากรมการศาสนาเป็นเจ้าของศาสนสมบัติส่วนกลางนั้นด้วย

การดูแลรักษา และจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง"

กระทรวงศึกษาธิการได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๑๑) อาศัยอำนาจตามความแห่งมาตรา ๖ และมาตรา ๔๐ แห่งพระราชบัญญัตินี้ เพื่อกำหนดวิธีการปฏิบัติ และเพื่อให้การจัดการศาสนสมบัติของวัดได้เป็นไปโดยเรียบร้อย ดังต่อไปนี้

"ข้อ ๑ การได้ทรัพย์สินมาเป็นศาสนสมบัติของวัด ให้ลงทะเบียนทรัพย์สินของวัดไว้เป็นหลักฐาน และเมื่อต้องจำหน่ายทรัพย์สินนั้นไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้จำหน่ายออกจากทะเบียนนั้น โดยระบุเหตุแห่งการจำหน่ายไว้ด้วย

การได้มาซึ่งที่ดินหรือสิทธิอันเกี่ยวกับที่ดิน เมื่อได้จดทะเบียนการได้มาตามกฎหมายแล้ว สำหรับวัดในเขตจังหวัดพระนครและ จังหวัดธนบุรี ให้ส่งหลักฐานการได้มาไปเก็บรักษาไว้ที่กรมการศาสนา สำหรับวัดในเขตจังหวัดอื่น ให้ไปส่งเก็บรักษาไว้ ณ ที่ทำการศึกษาธิการจังหวัดนั้น

ข้อ ๒ การกันที่ดินซึ่งเป็นที่วัดให้เป็นที่จัดประโยชน์ จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อกรมการศาสนาเห็นชอบ และได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคม

ข้อ ๓ การให้เช่าที่ดินหรืออาคาร ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำทะเบียนทรัพย์สินที่จัดประโยชน์ ทะเบียนผู้เช่าหรือผู้อาศัย ไว้ให้ถูกต้อง และให้เก็บรักษาทะเบียนและหนังสือสัญญาเช่าไว้เป็นหลักฐานที่วัด หรือจะฝากกรมการศาสนาให้เก็บรักษาไว้ก็ได้

ข้อ ๔ การให้เช่าที่ธรณีสงฆ์ ที่กัลปนาหรือที่วัดที่กันไว้เป็นที่จัดประโยชน์ที่มีกำหนดระยะเวลาการเช่าเกินสามปี จะกระทำได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากกรมการศาสนา

ข้อ ๕ การเก็บรักษาเงินของวัดในส่วนที่เกินสามพันบาทขึ้นไปให้เก็บรักษาโดยฝากกรมการศาสนา จังหวัด อำเภอ หรือธนาคาร หรือนิติบุคคลที่กรมการศาสนาให้ความเห็นชอบ ทั้งนี้ให้ฝากในนามของวัด

การดูแลรักษาและจัดการเงินการกุศลที่มีผู้บริจาค ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้บริจาค

ข้อ ๖ ให้เจ้าอาวาสจัดให้ไวยาวัจกรหรือผู้จัดประโยชน์ของวัดซึ่งเจ้าอาวาสแต่งตั้ง ทำบัญชีรับจ่ายเงินของวัด และเมื่อสิ้นปีปฏิทินให้ทำบัญชีเงินรับจ่ายและคงเหลือ ทั้งนี้ให้เจ้าอาวาสตรวจตราดูแลให้เป็นไปโดยเรียบร้อยและถูกต้อง

ข้อ ๗ ในกรณีที่วัด เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร หรือผู้จัดประโยชน์ของวัด ถูกฟ้องหรือถูกหมายเรียกเข้าเป็นโจทก์ร่วมหรือจำเลยร่วมในเรื่องที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เจ้าอาวาสแจ้งต่อกรมการศาสนาหรือ

ศึกษาธิการจังหวัด ที่วัดตั้งอยู่ทราบ ไม่ช้ากว่า ๕ วัน นับแต่วันรับหมาย

ข้อ ๘ ให้กรมการศาสนากำหนดแบบทะเบียน บัญชี แบบสัญญา และแบบพิมพ์อื่นๆ และให้คำแนะนำการปฏิบัติแก่วัดเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามกฎกระทรวงนี้"

เพื่อความเข้าใจในรายละเอียด เนื้อความตามกฎกระทรวงนี้ โปรดดู **คำแนะนำของกรมการศาสนา ว่าด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการดูและรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด ตามกฎกระทรวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๑๑) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕** ประกอบ

อนึ่ง เรื่องการบริหาร ดูแลรักษาและจัดการทรัพย์สินซึ่งเป็นสมบัติส่วนรวมของพระภิกษุสงฆ์แต่ละวัด เป็นเรื่องสำคัญ มักมีปัญหามาก ข้าพเจ้าจึงขอกล่าวถึง **ปัญหาการจัดการการเงินและการบัญชีรับ-จ่าย การจัดการสถานที่วัด** และ **การปลูก-สร้างปูชนียวัตถุ** อันเป็นเครื่องเชิดชูวัด ไว้พอเป็นตัวอย่างให้พิจารณาดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑
ปัญหาเรื่องการเงินและการบัญชีของวัด

เฉพาะเรื่องการเงินเป็นเรื่องที่ **"ล่อแหลม"** อย่างที่สุดประการหนึ่งสำหรับพระภิกษุเจ้าอาวาสผู้บริหารงานวัด หรือผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการรับ-จ่าย เก็บรักษาและ/หรือในการฝากธนาคาร-ถอนจากธนาคาร เพราะมีโอกาสผิดพลาดและรั่วไหลได้ง่ายทุกจุด ถ้าผู้บริหารงานวัดไม่วางระบบการเงิน การบัญชี และการตรวจสอบให้ดีแล้ว ก็เท่ากับไม่มีมาตรการการป้องกันข้อผิดพลาดและรั่วไหลเลย

การวางระบบการรับ-การใช้จ่าย การเก็บรักษา และ/หรือ**การฝากเงินในธนาคารและการถอนเงิน การทำบัญชี** และ**การตรวจสอบ ที่ดีเพียงไร จะมีคุณประโยชน์ดังต่อไปนี้มากเพียงนั้น** คือ

๑. ป้องกันความผิดพลาด และ ความรั่วไหล

๒. ป้องกันข้อครหา

๓. เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ใจของผู้บริหาร และ ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องในเรื่องการเงินทุกระดับ ทุกจุด

๔. ให้ได้มีสถิติการรับเงินจากแหล่งต่างๆ และการจ่ายเงินประเภทต่างๆ เพื่อประกอบการพิจารณาวางแผนการดำเนินงานโครงการต่างๆ ได้ถูกต้องและเหมาะสมกับลำดับความสำคัญเร่งด่วน

๕. เป็นที่สบายใจแก่ทุกฝ่าย ทั้งแก่ฝ่ายทายก ทายิกา ผู้มีจิตศรัทธาบริจาค และทั้งแก่ปฏิคาหก ผู้รับบริจาค นับตั้งแต่เจ้าอาวาสผู้บริหารงานวัด ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเงินของวัด ตลอดถึงพระภิกษุสามเณรลูกวัดด้วยกันทั้งหมด

แต่การวางระบบการเงินของวัดทั่วๆ ไป การบัญชีและการตรวจสอบการเงินของวัดที่ดี และการที่จะให้ปฏิบัติตามระบบที่ดีนั้น ไม่ใช่ของง่ายเลย ถ้าเจ้าอาวาสหรือผู้บริหารไม่ฉลาดและไม่เข้มแข็งแล้ว ก็ยากที่จะให้มีทั้งระบบที่ดี และที่จะให้มีการปฏิบัติตามระบบที่ดีนั้น อย่างสมบูรณ์ได้

ในส่วนระบบการเงินภายในของสถาบันฯ ข้าพเจ้าเองก็เคยมีความยุ่งยากอยู่เหมือนกัน แต่ก็ได้พยายามที่จะให้มีการปฏิบัติให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะความที่

พระภิกษุ หรือ แม่ชี อุบาสิกา ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบและที่เกี่ยวข้องกับการเงินทุกระดับ ส่วนมากไม่มีความรู้ในเรื่องระบบการบัญชี นี้ประการหนึ่ง ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับระบบการตรวจสอบการเงินการบัญชี จึงไม่เคยชินต่อการที่จะให้มีระบบการตรวจสอบได้ จึงมักจะหวั่นไหว น้อยใจ ไม่พอใจ ต่อระบบการตรวจสอบ นี้อีกประการหนึ่ง

เมื่อมีการแนะนำให้ทำบัญชีหรือการจดบันทึกรายการรับ-จ่ายเงิน อย่างเป็นระบบดีพอสมควร พร้อมด้วยให้มีเอกสารคู่จ่ายเงินไว้เป็นหลักฐาน ให้สามารถตรวจสอบได้ และให้มีการรายงานสถานะการเงินเป็นระยะตามระยะเวลาที่สมควร จึงมักได้รับการปฏิเสธ ต่อต้าน ไม่ยอมปฏิบัติตามหรือแกล้งปล่อยปละละเลยไม่ปฏิบัติตามด้วยดี จากพระภิกษุหรือแม่ชี อุบาสิกา ผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการรับ-จ่ายเงิน ผู้ไม่ค่อยมีความรู้และไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับระบบการเงิน การบัญชีและการตรวจสอบ

และยิ่งถ้าเป็นกรณีที่สมภารเจ้าวัด หรือผู้ทำหน้าที่บริหารวัดไม่ฉลาด หรือเป็นผู้ฉลาด แต่ขาดการเฉลียว (ใจ) ปล่อยปละละเลย ไม่เอาธุระ หรือเป็นผู้ปกครองที่อ่อนแอ มัวแต่เกรงอกเกรงใจผู้ปฏิบัติ ว่าเขาเป็นผู้ซื่อสัตย์บริสุทธิ์ใจ กลัวว่าเขาจะเกิดความน้อยใจว่า "ไม่ได้รับความไว้วางใจแล้ว" ก็จะละทิ้งหน้าที่ไปเสีย หรือเกรงว่าตนเองจะไม่ได้รับความร่วมมือ ช่วยเหลือ ปฏิบัติวัตรฐากเอาอกเอาใจเหมือนแต่เดิม ก็เลยไม่กล้าบังคับบัญชาให้ปฏิบัติตามระบบที่ดีที่ควรทำตาม ก็ย่อมจะเป็นช่องทางให้เกิดความผิดพลาด เสียหาย และ รั่วไหลได้ แล้วนั้นแหละ จะกลายเป็น "นรกของสมภารเจ้าวัด" ไปในที่สุด ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ อย่าง ย่อมจะเดือดร้อนเหมือนถูกลากตัวไปเก็บไว้ในนรก ในปัจจุบันนี้ (ตกนรกทั้งเป็น) ฉะนั้น.

> ๕ อย่างอะไรเล่า ? ๕ อย่างคือ
>
> ๑. ภิกษุเจ้าอาวาส ไม่ใคร่ครวญ ไม่ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน กล่าวยกย่องคนที่ควรตำหนิ
>
> ๒. ภิกษุเจ้าอาวาส ไม่ใคร่ครวญ ไม่ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน กล่าวตำหนิคนที่ควรยกย่อง
>
> ๓. ภิกษุเจ้าอาวาส ไม่ใคร่ครวญ ไม่ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน แสดงความเลื่อมใสให้ปรากฏ ในฐานะอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส
>
> ๔. ภิกษุเจ้าอาวาส ไม่ใคร่ครวญ ไม่ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน แสดงความไม่เลื่อมใสให้ปรากฏ ในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส
>
> ๕. ภิกษุเจ้าอาวาส ทำไทยทานที่ทายกถวายด้วยศรัทธาให้ตกเสียไป
>
> ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ อย่างเหล่านี้แล ย่อมจะเดือดร้อนเหมือนถูกลากตัวไปเก็บไว้ในนรก ในปัจจุบันนี้ ฉะนั้น."[๑]

---

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต, ข้อ ๒๓๖, หน้า ๒๙๓. (คำแปลจากหนังสือขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์ ของ กองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, พ.ศ.๒๕๑๔ หน้า ๑๘๘)

ตอนที่ ๒
การจัดสถานที่วัด

การจัดบริเวณสถานที่วัดให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย ให้เป็นที่สงบ ร่มรื่นด้วยต้นไม้นานาพันธุ์ เป็นที่สัปปายะเหมาะแก่การมาบำเพ็ญกุศลคุณความดี ด้วยทานกุศล ศีลกุศล และ ภาวนากุศล และให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาหาความรู้ภาคปริยัติสัทธรรม และการอบรมธรรมภาคปฏิบัติสัทธรรม คือ

การอบรมศีลธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ การอบรมกาย อบรมศีล ให้มีการสำรวม ระวังกายและวาจา ให้สงบเรียบร้อยดี ไม่มีโทษ

การอบรม และการพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้เกิดความสงบระงับจากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา และ

การอบรมปัญญา ให้เห็นแจ้งรู้แจ้งในสภาวะของสังขารและวิสังขารคือพระนิพพาน และอริยสัจทั้ง ๔ ตามที่เป็นจริง เพื่อขจัดขัดเกลากิเลส อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เหตุแห่งทุกข์

ให้ถึงซึ่งความสันติสุข คือความสงบที่ยั่งยืน ปราศจากอามิส เป็นความสุขอันไม่อาจหาได้โดยวิธีอื่นใดในโลก นอกจากการศึกษาและปฏิบัติพระสัทธรรม ในพระธรรมวินัยนี้ คือในพระพุทธศาสนานี้ ที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว เท่านั้น

ก็จะก่อให้เกิดศรัทธาแก่สาธุชนผู้ประสงค์จะมาประกอบบำเพ็ญกุศลคุณความดีได้มาก

ในการจัดบริเวณวัดให้เป็นที่เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมดังกล่าวนั้น ข้าพเจ้าขอแนะนำวัดต่างๆ ที่มีพื้นที่กว้างขวางพอ หรือแม้วัดที่มีพื้นที่ไม่กว้างนัก แต่พอมีพื้นที่ปลูกต้นไม้ได้บ้าง ควรพิจารณาพันธุ์ไม้ประเภทที่สำคัญ ที่มีคุณค่ามาก ทั้งที่หาได้ยากและหาได้ไม่ยากนัก เพราะพันธุ์

ไม้ที่สำคัญและมีคุณค่ามากนั้น นับวันจะสูญพันธุ์ไปหมด อนุชนรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลังต่อๆ ไป จะไม่รู้จักพันธุ์ไม้ดีๆ ก็พอหาได้จากศูนย์ส่งเสริมการเพาะชำกล้าไม้ตามจังหวัดต่างๆ อยู่แล้ว ไม่ควรปลูกต้นไม้ที่เพียงแต่ปลูกง่าย ได้ร่มเงาเร็ว แต่แทบจะไม่มีคุณค่าอะไรเลยนอกจากทำฟืน ไว้มากนัก หากจะปลูกก็เพียงช่วยเร่งต้นไม้ที่ดีแต่โตช้าให้สูงเร็วๆ อย่างนี้ควรอยู่ ต้นไม้ที่สำคัญและมีคุณค่า มีดังต่อไปนี้

๑. **ต้นไม้กลุ่มโพธิ** (Bodhi Trees) ที่พระมหาโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายในปางก่อนได้เคยประทับใต้โคนต้น บำเพ็ญสมณธรรม แล้วตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังที่ได้แสดงไว้ใน *ข้อ (๒) ไม้กลุ่มโพธิ* ใน ข้อ ข. อุทเทสิกเจดีย์ ต่อจากนี้ไปในบทที่ ๔ นี้

๒. **พันธุ์ไม้สมุนไพร** (Medical Herbs) ซึ่งมีทั้งต้นไม้ยืนต้น (Tree) ไม้พุ่ม (Shrub) ไม้ล้มลุก (Herb) และไม้เถา (Climber) แท้ที่จริงแล้ว ไม้แทบทุกชนิดเป็นยาสมุนไพรแทบทั้งนั้น เพียงแต่รู้จักกันในหมู่ผู้สนใจศึกษาและผู้ที่รู้จักใช้เป็นยา ข้าพเจ้าเองก็เพียงดูรู้จากตำราบ้างเท่านั้น

๓. **ไม้ยืนต้น** (Tree) ข้าพเจ้าขอเสนอพันธุ์ไม้ดีๆ เพื่อพิจารณา ดังต่อไปนี้

(ก) กลุ่มไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ (ความสูง ๒๐-๒๕ เมตร)

(ที่มีเครื่องหมาย * ใช้เป็นยาสมุนไพรได้ด้วย)

กระเจา*	ถ่อน (ทิ้งถ่อน)*	ยางนา
กระบก (มะลื่น)	ประดู่ชิงชัน	รัง*
กระพี้เขาควาย*	ประดู่ป่า	สมอไทย*
กราด (สะแบง)*	ปีบขาว*	สมอพิเภก*
กฤษณา*	พยอม*	สะคร้อ (ตะคร้อ)*
กันเกรา (มันปลา/ตำเสา)*	พระเจ้าห้าพระองค์*	สะเดาเทียม (เทียม)*
ขานาง	พะยูง (แดงจีน)*	สะเดาป่า*
เขลง (นางดำ/ลูกหยี)	พันซาด*	ส้านใหญ่
คอแลน (หมากแวว)*	มะเกลือ*	แสนคำ
แดง (ไม้แดง)*	มะขาม*	หว้า*
ตะเคียนทอง*	มะค่าแต้	เหรียง (สะตือ)*
ตะแบกนา	มะค่าโมง	
เต็ง (สาละ)*	ยางเหียง (ซาด)*	

(ข) ไม้ยืนต้นขนาดกลาง (ความสูง ๑๕-๒๐ เมตร)

(ที่มีเครื่องหมาย* ใช้เป็นยาสมุนไพรได้ด้วย)

กรวยป่า*	จันทน์-อิน*	มะม่วงป่า*
กระดังงาไทย*	จันทน์เทศ*	มะหาด*
กระโดน*	ชมภู่มะเหมี่ยว	มะฮอกกานี
กระท้อน*	ตะคร้ำ	โมกป่า/โมกหลวง*
กระทิง (สารภีทะเล)*	ตะไคร้ต้น (การบูร/เทพธาโร)*	ยมหิน
กระถินพิมาน*	ติ้ว (แต้ว)	ยวนผึ้ง
กระถินเทพา	ทำมัง*	ราชพฤกษ์ (คูน)*
กระทุ่มบก	ประดู่แดง	ส้มเสี้ยว*
กระบาก	ปีบทอง (กาซะลอง)*	สักทอง*
กระเบา (แก้วกาหลง)*	เปล้าใหญ่	สาธร (ขะเจ๊าะ)
กระพี้จั่น	พิกุล*	สารภี*
เกตุ (ราชายตนะ)	มะกล่ำต้น (มะกล่ำตาช้าง)*	สีเสียดแก่น*
เกว้า (เขว้า)*	มะกอก*	เสลา
ขนุน*	มะเกิ้ม (มะกอกเลื่อม)	แสมสาร*
ข่อย*	มะขวิด*	อโศกระย้า
ขี้เหล็ก*	มะพูด	อินทนิลบก (กาเสลา)
แคหางค่าง	มะไฟป่า	

(ค) กลุ่มไม้ยืนต้นขนาดเล็ก (สูง ๑๐-๑๕ เมตร)

(ที่มีเครื่องหมาย* ใช้เป็นยาสมุนไพรได้ด้วย)

กุ่มบก	พลองขาว	มะยม*
ไกรทอง*	พลองแดง	มะสัง
ขี้หนอน	พุดผา (ข่อยหิน)	โมกมัน*
กำจัด*	เพกา*	รง*
จันทน์ชะมด*	มะข้ามป้อม*	ลำดวน
จิกนา*	มะซาง (ละมุดสีดา)	ลิ้นจี่
ชำมะเลียง*	มะตาด*	โล่ติ้น*
ดงดำ (พญารากดำ/ดีหมี)*	มะตูม*	สุรามะริด (ชะเอมต้น)*

ตะลิงปิง*	มะพร้าวหมูสี	หมีเหม็น
ผักหวานดง	มะพลับ*	อบเชย*

(ง) **กลุ่มไม้พุ่ม (สูงไม่เกิน ๑๐ เมตร)**

(ที่มีเครื่องหมาย* ใช้เป็นยาสมุนไพรได้ด้วย)

กระบือเจ็ดตัว*	ประ(มะ)คำดีควาย*	เสม็ด*
กาหลง*	ประ(มะ)คำไก่*	เสลดพังพอน*
ขันทองพยาบาท (ขัณฑสกร)*	เปล้าน้อย*	หางนกยูงไทย
ชงโค	พิลังกาสา*	อโศกขาว
ชะมวง*	ฝาง (อะราง/นนทรีป่า)*	อโศกพวง*
ชุมเห็ด*	ยอ*	อโศกเหลือง*
เท้ายายม่อม (พญารากเดี่ยว)*	รวงผึ้ง	อ้อยช้าง*
น้อยหน่า*	ลั่นทม (ชื่นชม)* ฯลฯ	

แต่**รายละเอียดในวิธีการจัดบริเวณสถานที่วัดให้ดี**ตามที่กล่าวนั้น **ก็ย่อมจะเป็นไปตามกำลังสติปัญญา ความสามารถ** ตลอดทั้ง **รสนิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อถือ สภาวะแวดล้อม และกำลังทรัพยากร ที่จะใช้เพื่อการดำเนินการดังกล่าวในแต่ละวัด แต่ละท้องถิ่น ให้ได้ผลดี** ตามประสงค์

ข้าพเจ้าจึงจะของดที่จะกล่าวรายละเอียดในข้อนี้ แต่ใคร่จะขอยกเอาข้อแนะนำของพระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ที่ว่า**วัดจะมีความเจริญรุ่งเรือง**และ**มั่นคงนั้นจะต้องมีสมภารดี ๑ มีธรรมดี ๑** และ**มีพระดี** ซึ่งหมายถึงว่า **มีปูชนียวัตถุที่สำคัญในพระพุทธศาสนาที่ดี อีก ๑** ดังจะได้กล่าวดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๓
การมีปูชนียวัตถุดี

ณ ที่นี้หมายถึงวัดที่มีปูชนียวัตถุที่สำคัญในพระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่ในวัด เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน เป็นที่สักการะบูชาของเหล่ามนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวถึง**เจดีย์ในพระพุทธศาสนา** และ**ตัวอย่างพระธาตุเจดีย์และอุทเทสิกเจดีย์ ของวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธปฏิมา จำลองธรรมกาย อันสำเร็จด้วยหินรัตนชาติ พร้อมทั้งเหตุผลที่สร้างเป็น**พระพุทธปฏิมาจำลองธรรมกาย** อันสำเร็จ**ด้วยหินรัตนชาติ** พอเป็นเครื่องประดับปัญญา ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ เจดีย์

เจดีย์ คือสถานที่และวัตถุที่ควรเคารพบูชาในพระพุทธศาสนา มีทั้งที่เกี่ยวด้วยพระพุทธเจ้า ที่เกี่ยวด้วยพระอริยสาวก และในทางสถาปัตยกรรมไทย ก็มีสิ่งที่ก่อสร้างเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุอัฐิของบรรพบุรุษอีกด้วย

แต่ ณ ที่นี้จะกล่าวแต่เฉพาะเจดีย์ที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม และที่เกี่ยวด้วยพระอริยสาวก เท่านั้น

เฉพาะเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าและพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มี ๔ ประเภท[๑] ดังต่อไปนี้

---

[๑] มีอธิบายในฎีกาวินัยว่า "ท่านกล่าวถึงเจดีย์ ๓ ประเภทแม้อย่างนี้ คือ เจดีย์คือพระสารีริกธาตุ (พระบรมสารีริกธาตุ), บริโภคเจดีย์ (เจดีย์คือเครื่องบริโภค), และ อุทเทสิกเจดีย์ ฯ ก็เพราะท่านสงเคราะห์แม้พระปฏิมา (พระรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า) ในประเภทของอุทเทสิกเจดีย์นี้สมควรกว่า." (สารตฺถทีปนี นาม วินยฎีกา สมนฺตปาสาทิกาวณฺณนา ภาค ๑ ข้อ ๑๑๗ หน้า ๒๖๓)

๑. **พระธาตุเจดีย์** คือ สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

๒. **บริโภคเจดีย์** คือ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้เคยทรงใช้สอย อันมีสังเวชนียสถานทั้ง ๔ ได้แก่

ชาตสถาน ที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือที่อุทยานลุมพินี (Lumbini) หรือ รุมมินเด (Rummindei) ประเทศเนปาล ในปัจจุบัน

อภิสัมพุทธสถาน ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือที่ควงศรีมหาโพธิ์ ตำบลพุทธคยา (Bodh-Gaya)

ธัมมจักกัปปวัตตนสถาน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือที่อิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียก สารนาถ

ปรินิพพุตสถาน ที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือที่สาลวโนทยาน เมืองกุสินารา (Kusinara) ปัจจุบันเรียก กาเซีย (Kasia)

๓. **ธรรมเจดีย์** คือ สถานที่บรรจุพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือพระพุทธพจน์ทั้งหมด

๔. **อุทเทสิกเจดีย์** คือ สิ่งที่สร้างขึ้นโดยมีเจตนาอุทิศ (เจาะจง) ต่อพระพุทธเจ้า ยกเว้นพระธาตุเจดีย์แล้วก็เรียกว่า อุทเทสิกเจดีย์ทั้งสิ้น เช่น **พระพุทธปฏิมา** หรือ **พระพุทธรูป รูปสลัก** และ **รูปวาดเกี่ยวกับพระพุทธประวัติ** และต้นโพธิ์ คือต้นไม้พันธุ์ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับนั่งเจริญสมณธรรมแล้วได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นต้น

ปูชนียวัตถุอันนับเนื่องใน **พระธาตุเจดีย์** และ**อุทเทสิกเจดีย์** ที่สำคัญ ที่ประดิษฐานไว้ที่ **ศาลาอเนกประสงค์** และใน**อุโบสถ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม**นั้น กรรมการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ต่างมีความเห็นพ้องต้องกันที่จะสร้างหรือจัดหาปูชนียวัตถุที่สำคัญ เพื่อเป็นที่นมัสการบูชาแก่เหล่ามนุษย์และเทวดาสาธุชนทั้งหลาย ให้เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะในการศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อความเข้าถึงพระรัตนตรัย และให้เป็นมหากุศลแก่ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคหรือร่วมสร้างอย่างสูงที่สุด จึงได้วางแผนการสร้าง การจัดหา การรับบริจาค และการประดิษฐานปูชนียวัตถุสำคัญในทางพระพุทธศาสนานี้ด้วยความระมัดระวังทั้งรูปแบบ คือพระพุทธลักษณะของพระพุทธรูป และวัสดุที่สร้าง ให้ได้อย่างดีที่สุด เท่าที่จะมีผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๒ ตัวอย่างพระธาตุเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์ ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ก. พระธาตุเจดีย์

คือพระบรมสารีริกธาตุ ที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี นั้น ได้จากผู้ที่เชื่อถือได้ถวาย ส่วนใหญ่เป็นพระบรมสารีริกธาตุที่เคยได้จากเจดีย์ทุ่งลอ จังหวัดพะเยา และ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตศรีลังกา ประจำประเทศไทย ก็ได้เคยนำมาถวายไว้อีกด้วย กับที่ปรากฏมีขึ้นเองในเจดีย์หินอ่อนที่ข้าพเจ้ายังจำพรรษาอยู่ที่วัดปากน้ำภาษีเจริญ อีกส่วนหนึ่ง

พระบรมสารีริกธาตุ ที่ได้จากเจดีย์ทุ่งลอ **ส่วนใหญ่มีสัณฐานดังข้าวสารหัก เมล็ดถั่วแตก และเมล็ดพันธ์ผักกาด สีขาวนวลดังสีเมล็ดงา ขาวใสดังหินผลึก และสีดอกพิกุลแห้ง** ได้บรรจุไว้ในภาชนะอันสำเร็จด้วยหินผลึก (Rock Crystal) สีขาวใส แวดล้อมด้วยดวงแก้วกายสิทธิ์ ประดิษฐานไว้ ภายในพระเกศโมลีตุ้ม (พระเกศามุ่นเป็นจอม) ของพระพุทธปฏิมาปางปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ เป็น**พระพุทธปฏิมาแบบพระรูปกาย** คือ**พระวรกายเนื้อของพระพุทธเจ้า ทรงจีวรพริ้ว** ซึ่ง**เป็นพระประธานประจำ "ศาลาอเนกประสงค์"** เป็นที่บำเพ็ญกุศลโดยทั่วไป และเป็นที่ประชุมอบรมภาวนาธรรมรวม นับเป็นเจดีย์ที่สำคัญแห่งหนึ่งในวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ที่สาธุชนพุทธบริษัทสามารถสักการะบูชาพระรัตนตรัย ทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาได้ง่าย และเป็นประจำตลอดทั้งวันกับกลางคืนถึงเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น.

ใครได้ไปสักการะบูชาพระพุทธปฏิมาปางปฐมเทศนา (แบบพระรูปกาย) ซึ่งเป็นพระประธานประจำศาลาอเนกประสงค์ ก็เป็นอันได้สักการะบูชาพระบรมสารีริกธาตุด้วยเสมอไป

เฉพาะพระบรมสารีริกธาตุที่ปรากฏเห็นมีขึ้นเองในเจดีย์หินอ่อน ในตู้เหล็กในห้องของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นห้องหมายเลข ๑ ตึกศรีบุญยรัตน์ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ซึ่งปรากฏเห็นมีขึ้นเองในต้นปี พ.ศ.๒๕๓๔ เป็นปีที่ข้าพเจ้าได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี แล้วจึงได้กราบลาเจ้าประคุณหลวงพ่อสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (เมื่อครั้งยังดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมปัญญาบดี) เพื่อขอย้ายสังกัดมารับหน้าที่เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม **พระบรมสารีริกธาตุที่ปรากฏเห็นมีขึ้นเองนี้ มีทั้งหมด ๕๕ องค์ สีดังสีทับทิม มันเลื่อม มีทั้งสัณฐานดังข้าวสารหัก** และ**เมล็ดถั่วแตก** เข้าใจว่าเป็นส่วนพระโลหิต เกิด

ขึ้นเองภายหลังที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นและได้นมัสการพระบรมสารีริกธาตุที่บ้านคุณทองดี หรรษ-คุณารมณ์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๓ จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานขอให้มีพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระโลหิตบ้าง เพราะเราเองยังไม่มี ก็ได้มีขึ้นเองตามอธิษฐานจิตไว้ดังกล่าว

ส่วนพระโลหิตนี้ได้คัดเลือกองค์ที่สวยได้**จำนวน ๓๖ องค์ บรรจุในกล่องทองคำ ประดิษฐานไว้ในพระเกตุมาลา "พระพุทธชัยมงคล" พระพุทธปฏิมาประธาน**ประจำอุโบสถ ซึ่งเป็น**พระพุทธรูปจำลองธรรมกาย สำเร็จด้วยหยกแท้** (Jadeite) **จากพม่า ขนาดหน้าตัก ๒๑" (๕๓ ซ.ม.)**

ส่วนพระโลหิตอีก ๑๙ องค์ ที่เหลือ ได้รวมกับพระบรมสารีริกธาตุจากเจดีย์ทุ่งลอ อีกจำนวนหนึ่ง แบ่งบรรจุในภาชนะที่สำเร็จด้วยหินรัตนชาติ คือ หินผลึก (Rock Crystal) หยก (Jade) และแอมเมติส (Amethyst) ประดิษฐานไว้ ณ ซุ้มปราสาท ๓ ยอด อยู่ติดผนังอุโบสถ ด้านหลังพระประธาน

เป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญในอุโบสถอันเป็นที่ทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อเป็นที่สักการะบูชา ด้วยทั้งอามิสบูชา และ**ปฏิบัติบูชาของเหล่ามนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย** เพราะฉะนั้น**หากจะมีใครเคยเห็นหรือเคยได้ยินข่าวว่า บางครั้งก็จะปรากฏแสงสว่างเรืองเป็นสีทองรอบๆ อุโบสถถึงท้องฟ้าบ้าง บางครั้งเมื่อเวลาที่ใจสงบจะเห็นเหมือนมีปราสาทแก้วสูงใหญ่ตระหง่าน ใสสว่างปรากฏขึ้นตรงอุโบสถ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม แห่งนี้บ้าง ก็อย่าได้สงสัย เพราะนั่นเป็นปาฏิหาริย์ธรรมดาของปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏแก่สาธุชนผู้มีจิตใจสงบดีพอสมควร**

ข. อุทเทสิกเจดีย์

คือ เจดีย์ที่ปลูกหรือสร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศ คือเจาะจงต่อพระพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ได้แก่

(๑) พระพุทธปฏิมา

เฉพาะอุทเทสิกเจดีย์ ที่ข้าพเจ้าและคณะ ทั้งพระเถรานุเถระและฆราวาสผู้เป็นกรรมการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย และญาติโยมสาธุชน ได้ร่วมกันสร้างขึ้น ประดิษฐานไว้ในอุโบสถ มีตั้งแต่พระพุทธรูปประธาน และพระพุทธรูปคู่บารมีพระประธานที่สำคัญ ได้แก่

๑) **พระพุทธรูปประธานประจำอุโบสถ**

เป็นพระพุทธปฏิมาจำลองพระธรรมกายของพระพุทธองค์ ปางสมาธิ พระเกตุมาลาทรงดอกบัวตูม ขนาดหน้าตัก ๕๓ ซม. สำเร็จด้วยหยกแท้ (Jadeite) **จากพม่า** โดยช่างแกะสลัก

ชาวพม่า มีพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระโลหิต (มีสีดั่งทับทิม มันเลื่อม สัณฐานดังถั่วแตกและเมล็ดข้าวสารหัก ซึ่งปรากฏมีขึ้นเองในเจดีย์หินอ่อนของข้าพเจ้า) จำนวนหนึ่ง บรรจุในภาชนะทองคำบรรจุไว้ในพระเกตุมาลาด้วย คณะกรรมการมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย และญาติโยมสาธุชนเป็นเจ้าภาพร่วมถวาย

เจ้าประคุณหลวงพ่อ**สมเด็จพระอุปัชฌาย์**ของข้าพเจ้า คือเจ้าประคุณ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** หลวงพ่อวัดสามพระยา เจ้าคณะใหญ่หนกลาง ได้ถวายพระนามว่า **"พระพุทธชัยมงคล"** และได้ถวายพระนามแก่พระพุทธปฏิมาคู่บารมีพระประธานองค์อื่นๆ ด้วย ดังต่อไปนี้

๑) **"พระธรรมกายชัยมงคล"** พระคู่บารมีพระประธานเบื้องขวาองค์ที่ ๑ เป็นพระพุทธปฏิมาจำลองพระธรรมกาย ปางสมาธิ พระเกตุมาลาทรงดอกบัวตูม ขนาดหน้าตัก ๔๐ ซม. สำเร็จด้วยหินผลึกธรรมชาติ (Crystal Quartzite) ขาวใส โดยช่างแกะชาวอินเดียฮินดู จากเมือง Jaipur ประเทศอินเดีย คุณปิยะบุตร-สุจินตนา ชลวิจารณ์ เป็นเจ้าภาพถวาย

๒) **"พระพรหมยานชัยมงคล"** พระคู่บารมีพระประธานเบื้องขวาองค์ที่ ๒ เป็นพระพุทธปฏิมาจำลองพระธรรมกาย ปางปฐมเทศนา พระเกตุมาลาทรงดอกบัวตูม ขนาดหน้าตัก ๓๙ ซม. สำเร็จด้วยหิน Aventurine สีม่วงแก่ โดยช่างแกะชาวไทย ญาติโยมสาธุชนเป็นเจ้าภาพร่วมถวาย

๓) **"พระพุทธชัยมงคลบพิตร"** พระคู่บารมีพระประธานเบื้องซ้ายองค์ที่ ๑ เป็นพระพุทธปฏิมาแบบพม่า ปางมารวิชัย พระเกศโมลีตุ้ม ขนาดหน้าตัก ๔๓ ซม. สำเร็จด้วยโลหะเนื้อดี สีดุจทองคำ (ปัจจุบันลงรักปิดทอง) เป็นพระเก่าแก่ของข้าพเจ้าที่ทราบว่าได้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครอบครัวของข้าพเจ้าได้นำมาถวาย เมื่อข้าพเจ้าบวชเป็นพระภิกษุแล้ว

๔) **"พระพุทธประสิทธิชัยมงคล"** พระคู่บารมีพระประธานเบื้องซ้ายองค์ที่ ๒ เป็นพระพุทธปฏิมาแบบพม่า ปางมารวิชัย พระเกศโมลีตุ้ม ขนาดหน้าตัก ๒๘ ซม. สำเร็จด้วยโลหะเนื้อดี สีดุจทองนาก เป็นพระเก่าแก่ของข้าพเจ้าที่ทราบว่าได้เข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ครอบครัวของข้าพเจ้าได้นำมาถวาย เมื่อข้าพเจ้าบวชเป็นพระภิกษุแล้ว

พระพุทธปฏิมาประธานและ**พระคู่บารมีพระประธานทั้ง ๕ องค์**นี้ เจ้าประคุณ

หลวงพ่อ**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ประธานฝ่ายเจ้าภาพ** และ เจ้าประคุณหลวงพ่อ**สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานในพิธี** ได้ประกอบพิธีอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในอุโบสถ พร้อมด้วยพระมหาเถระ และพระเถรานุเถระร่วมเจริญชัยมงคลคาถา เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๔ เวลา ๑๓.๑๙ น.

๕) **"พระธรรมยานชัยมงคล"** พระคู่บารมีพระประธานเบื้องหน้า เป็นพระพุทธปฏิมาแบบจีน ปางประธานพร พระเกศโมลีตุ้ม ขนาดหน้าตัก ๔๔ ซม. มีพระรัศมีรอบพระวรกายเป็นแผ่นกะบังติดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ (เบื้องหลัง) สำเร็จด้วยหยกจีน สีเขียวอ่อนใส ได้จาก "Tang Dynasty City" ประเทศสิงคโปร์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๘ ญาติโยมสาธุชนเป็นเจ้าภาพร่วมถวาย

(๒) ไม้กลุ่มโพธิ

อุทเทสิกเจดีย์ อุทิศเจาะจงพระพุทธเจ้าอีกประการหนึ่ง คือไม้กลุ่มโพธิ กล่าวคือ ต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ได้เคยประทับใต้โคนต้นไม้โพธินั้นแล้วตรัสรู้ และต้นไม้ที่ดีและที่หายากของไทย มาปลูก แต่ก็ได้ผลน้อย เพราะที่ดินแห่งนี้เป็นทะเลเก่า เมื่อขุดลึกๆ ขึ้นมาเป็นหน้าดินจึงเค็มจัดและขาดปุ๋ยอินทรีย์โดยธรรมชาติ ไม่ค่อยเหมาะแก่การเจริญเติบโตของไม้หลายชนิด จึงต้องปลูกต้นไม้ที่ไม่ค่อยมีคุณค่านัก แต่สามารถจะปลูกขึ้นได้ และเจริญเติบโตได้ง่าย เป็นการนำร่องไปก่อน ได้แก่ กระถินณรงค์ นนทรี ยูคาลิปตัส สนประดิพัทธ์ สะเดา ขี้เหล็ก มะขาม มะพร้าว ฯลฯ เพื่อให้ได้ร่มเงาทันใช้ในระยะแรก และได้ปลูกต้นไม้กลุ่มโพธิไว้มากพอสมควร ได้แก่ **หน่อพันธุ์ต้นพระศรีมหาโพธิที่พระพุทธเจ้าโคดมได้เคยประทับที่โคนต้น บำเพ็ญสมณธรรมแล้วตรัสรู้ในคืนวันเพ็ญเดือนวิสาขะ เมื่อ ๒๕๘๓ ปีที่ล่วงมาแล้ว** และได้ปลูก**พันธุ์ต้นโพธิที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ ได้เคยประทับที่โคนต้นบำเพ็ญสมณธรรมแล้วตรัสรู้**[๑] ซึ่งก็ได้ปลูกไว้ในบริเวณวัดทุกประเภท (ยกเว้นต้นไผ่ใหญ่ เพราะยังหาไม่ได้) ดังต่อไปนี้

พระพุทธเจ้าตัณหังกร	ตรัสรู้ที่โคนต้นพญาสัตตบรรณ (สตฺตปณฺณ)
พระพุทธเจ้าเมธังกร	ตรัสรู้ที่โคนต้นทองกวาว (กึสุก)
พระพุทธเจ้าทีปังกร	ตรัสรู้ที่โคนต้นเลียบ (ปิปฺผลิ)
พระพุทธเจ้าสรณังกร, วิปัสสี	ตรัสรู้ที่โคนต้นแคฝอย (ปาฏลี)

[๑] ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศ.ร.ต.ท.แสง มนวิทูร (เปรียญ), ๒๐ เมษายน ๒๕๑๗, หน้า ๑๔-๒๖

พระพุทธเจ้าโกณฑัญญะ	ตรัสรู้ที่โคนขานาง (สาลกลฺยาณี)
พระพุทธเจ้ามังคละ, สุมนะ, เรวตะ, โสภิตะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นบุนนาค (นาค)
พระพุทธเจ้าอโนมทัสสี	ตรัสรู้ที่โคนต้นรกฟ้า (อชฺชุน)
พระพุทธเจ้าปทุมะ, นารทะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นไม้อ้อยช้างใหญ่ (มหาโสณก)
พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ	ตรัสรู้ที่โคนต้นสน (สลฬ)
พระพุทธเจ้าสุเมธะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นสะเดา (นิมฺพ)
พระพุทธเจ้าสุชาตะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นไผ่ใหญ่ (มหาเวฬุ)
พระพุทธเจ้าปิยทัสสี	ตรัสรู้ที่โคนต้นกุ่มบก (กกุธ)
พระพุทธเจ้าอัตถทัสสี	ตรัสรู้ที่โคนต้นจำปาป่า (จมฺปก)
พระพุทธเจ้าธัมมทัสสี	ตรัสรู้ที่โคนต้นมะพลับ (ติมฺพรุ)
พระพุทธเจ้าสิทธัตถะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นกรรณิการ์ (กณิการ)
พระพุทธเจ้าติสสะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นประดู่ลาย (กปิล หรือ อสน)
พระพุทธเจ้าปุสสะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นมะขามป้อม (อามลก)
พระพุทธเจ้าสิขี	ตรัสรู้ที่โคนต้นมะม่วงป่า (ปุณฺฑริก)
พระพุทธเจ้าเวสสภู	ตรัสรู้ที่โคนต้นสาละใหญ่ (มหาสาล)[๑]
พระพุทธเจ้ากกุสันธะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นซึกหรือจามจุรีสีทอง (สิริส)
พระพุทธเจ้ากัสสปะ	ตรัสรู้ที่โคนต้นนิโครธ (นิโคฺรธ)[๒]

เฉพาะพันธุ์ต้นพระศรีมหาโพธิเป็นที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมณโคดม เคยประทับนั่งที่โคนต้นแล้วได้ตรัสรู้นั้น **พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีฯ** ในสมัยที่ทรงดำรงพระอิสสริยยศเป็น**พระวรชายา** ใน **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร** และในสมัยปัจจุบันที่ทรงดำรงพระอิสสริยยศเป็น **พระวรราชาทินัดดามาตุ** กับ **พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิตติยาภา**

[๑] ตามที่แปลกันว่า "ต้นรังใหญ่" ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเป็นต้นเต็งมากกว่า เพราะใบมีลักษณะและความเกลี้ยงเหมือนกับใบของต้นเต็งไทยมาก เพียงแต่สีเขียวอ่อนกว่าใบเต็งไทย ส่วนใบต้นรังนั้นสากกว่ามาก ถึงอย่างไรก็ตาม ต้นไม้ทั้ง ๒ ชนิดนี้เป็นไม้ตระกูล "Shorea" และชื่อการค้าว่า "Sal Tree" เหมือนกัน ต่างกันที่รายละเอียด คือ ต้นเต็ง มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า "Shorea Obtusa" ชื่อการค้าว่า "Siamese Sal Tree" ส่วนต้นรังมีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า "Shorea Siamensis Miq." ชื่อการค้าว่า "Burmese Sal Tree". จึงมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก ข้าพเจ้าได้เห็นป่าสาละ (Indian Sal Tree) ที่อินเดีย เหมือนป่าเต็งบ้านเรามาก ทั้งต้น ใบ และดอก.

[๒] บางท่านว่าต้นไทรกร่าง ที่อินเดีย เห็นมีต้นไทรทั้ง ๒ ประเภทนี้อยู่ แต่ที่ชื่อนิโครธจริงๆ ใบมีขน ส่วนต้นกร่างใบเกลี้ยง แต่ทั้ง ๒ ประเภทนี้เป็นไม้ตระกูลต้นไทรด้วยกัน.

ก็ได้ทรงปลูกไว้ในพระวโรกาสที่ได้เสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีต่างๆ หลายต้น ดังเช่น

พระเจ้าวรวงศ์เธอ **พระองค์เจ้าโสมสวลี ฯ พระวรราชาทินัดดามาตุ** ได้ทรงปลูกไว้ ณ ที่ต่างๆ ภายในบริเวณที่ตั้งวัด ดังต่อไปนี้

๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕ ทรงปลูกหน่อพันธุ์**พระศรีมหาโพธิ์ จากพุทธคยา ประเทศอินเดีย** เป็นต้นแรก ตรงบริเวณระหว่างต่อเขตพุทธาวาส กับเขตสาธารณกุศล เนื่องในพระวโรกาสที่ได้เสด็จมาทรงเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์ศาลาอเนกประสงค์

๙ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๙ ได้ทรงปลูกหน่อพันธุ์**พระศรีมหาโพธิ์ จากอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา** ซึ่งได้รับทูลเกล้าฯ ถวายมาจากที่ได้เสด็จไปเยือนประเทศศรีลังกาอย่างเป็นทางการ โดยได้ทรงปลูกไว้บริเวณลานหิน (ฟอสซิล) ปฏิบัติภาวนา ด้านทิศใต้ศาลาอเนกประสงค์ เนื่องในพระวโรกาสเสด็จไปทรงเป็นประธานในพิธีทอดผ้าพระกฐิน

๑๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๔ ได้ทรงปลูกหน่อพันธุ์**พระศรีมหาโพธิ์ จากอนุราธปุระ ประเทศศรีลังกา** ที่ ฯพณฯ เอกอัครราชทูตศรีลังกาประจำประเทศไทย นำมาถวายแด่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ได้ทรงปลูกไว้บริเวณพุทธาวาส อันเป็นที่ตั้งอุโบสถ เนื่องในพระวโรกาสทรงเป็นประธานในพิธียกฉัตรประดิษฐานเหนือพระประธานในอุโบสถ

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิตติยาภา ก็ได้ทรงปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่พระเดชพระคุณ**พระธรรมปัญญาบดี** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้นำ**หน่อพันธุ์จากเมืองสาวัตถี** ประเทศอินเดีย ที่พระอานนท์ได้อัญเชิญกิ่งพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา ไปปลูกไว้ที่นครสาวัตถี พระเจ้าหลานเธอ ฯ ได้ทรงปลูกไว้บริเวณลานหิน (ฟอสซิล) ปฏิบัติภาวนา ด้านทิศใต้ศาลาอเนกประสงค์ ใกล้กับที่พระองค์เจ้าโสมสวลี ฯ พระมารดาได้ทรงปลูกไว้ เนื่องในพระวโรกาสที่เสด็จมาแทนพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลีฯ พระมารดา มาทรงประกอบพิธียกฉัตรประดิษฐานเหนือพระประธานศาลาอเนกประสงค์ เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๑

นอกจากนี้ ในระยะเริ่มแรกตั้ง**สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย องค์ประธาน**และ**รองประธานสถาบันฯ** ก็ได้ปลูกต้นโพธิ์ไว้องค์ละ ๑ ต้น ที่บริเวณ **"ลานโพธิ์สามัคคี"** ในเขตสังฆาวาส ดังต่อไปนี้

เจ้าประคุณหลวงพ่อ**สมเด็จพระพุฒาจารย์** องค์ประธานสถาบันฯ ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ปลูกไว้ ๑ ต้น เนื่องในโอกาสที่ไปเปิดอบรมพระกัมมัฏฐาน รุ่นที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๗

เจ้าประคุณหลวงพ่อ**สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** องค์รองประธานสถาบันฯ สมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี ได้ปลูกไว้ ๑ ต้น เนื่องในโอกาสไปเปิดอบรมพระกัมมัฏฐาน รุ่นที่ ๕ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๖

พระเดชพระคุณ**พระภาวนาโกศลเถร** องค์รองประธานสถาบันฯ ได้ปลูกไว้ ๑ ต้น เนื่องในโอกาสที่ไปสอนภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรที่มาเข้ารับการอบรม รุ่นที่ ๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๖ และพระเดชพระคุณหลวงพ่อก็ได้ปลูกอีกต้นหนึ่ง เป็นหน่อพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ จากนครสาวัตถี เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๗ ณ บริเวณลานหินปฏิบัติภาวนาธรรม ในเขตสังฆาวาส (ใกล้กุฏิ ๙)

ส่วนข้าพเจ้าเอง ได้อัญเชิญกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ จากต้นหน่อพันธุ์ จากพุทธคยา ที่ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี ฯได้ทรงปลูกไว้เป็นครั้งแรก เมื่อ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕ นั้น ไปปลูกที่บริเวณลานหิน (ฟอสซิล) ปฏิบัติภาวนา ด้านทิศใต้ศาลาอเนกประสงค์ ๑ ต้น กับปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ จากเมืองสาวัตถี ที่พระเดชพระคุณ**พระธรรมปัญญาบดี** ได้นำหน่อพันธุ์จาก**เมืองสาวัตถี** มาถวายให้อีก ๒ ต้น โดยได้ปลูกที่ลานหินปฏิบัติภาวนา ในเขตสังฆาวาส ๑ ต้น และที่บริเวณลานหิน (ฟอสซิล) ปฏิบัติภาวนา ด้านทิศใต้ศาลาอเนกประสงค์อีก ๑ ต้น

(๓) รูปเหมือนบุรพาจารย์

เจดีย์ที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ **พระมงคลเทพมุนี** (สด จนฺทสโร) ผู้ปฏิบัติได้เข้าถึง ได้รู้-เห็น และเป็นธรรมกาย ตามรอยบาทพระพุทธองค์ แล้วได้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ จนตลอดชีวิตของพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน และได้ถ่ายทอดวิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้านี้มายังศิษยานุศิษย์ สืบต่อๆ มาจนถึงทุกวันนี้ ปรากฏผลดีแก่ผู้ตั้งใจปฏิบัติด้วยอิทธิบาทธรรม เป็นอย่างดี เป็นที่ประจักษ์และศรัทธาเลื่อมใสในธรรมปฏิบัตินี้แก่ศิษยานุศิษย์ โดยทั่วไปอย่างขว้างขวาง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ข้าพเจ้าและคณะฯ ก็ได้สร้างรูปเหมือนของพระเดชพระคุณหลวงพ่อ ประดิษฐานไว้เป็นที่สักการะบูชา ณ ที่ต่างๆ คือ

๑. **ที่วิหารหลวงพ่อสด** ตั้งอยู่ด้านหลังศาลาอเนกประสงค์ เป็นรูปเหมือนในอิริยาบถยืนขนาด ๑.๕ เท่าองค์จริง องค์ ๑ กับรูปเหมือนในอิริยาบถนั่งขนาดเท่าองค์จริงอีก ๑

๒. **บนศาลาอเนกประสงค์** เป็นรูปเหมือนในอิริยาบถนั่งขนาดเท่าองค์จริงอีก ๑ องค์ นี้ทำด้วยสารสังเคราะห์

๓. กำลังจะประดิษฐานใน**วิหารแกลบ**ข้างอุโบสถทิศเหนือ ซึ่งใช้เป็นหอไตรด้วย เป็นรูป

เหมือนในอิริยาบถนั่งขนาดเท่าองค์จริงอีก ๑ องค์

๔. กำลังจะประดิษฐานที่**หอฉัน** (กำลังก่อสร้าง) ในอิริยาบถยืนขนาดเท่าองค์จริงอีก ๑ องค์

๕. ที่**สำนักงานมูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ กรุงเทพฯ เป็นรูปเหมือนในอิริยาบถนั่งขนาดเท่าองค์จริงอีก ๑ องค์

และเมื่อมีเจ้าภาพสร้างถวาย ก็ได้ส่งไปประดิษฐานยังวัดหรือสำนักปฏิบัติพระกัมมัฏฐานในโครงการหรือศูนย์พุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ตามจังหวัดต่างๆ ที่ขอมาอยู่เรื่อยๆ

ข้อ ๓ เหตุผลสำคัญที่ข้าพเจ้านิยมสร้าง พระพุทธปฏิมา จำลองธรรมกาย

ประการแรก

เพราะเหตุว่า ความอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้านั้นเป็น ๒ คือ **ด้วยพระรูปกายอุบัติ ๑** และ **ด้วยพระธรรมกายอุบัติ ๑**

ด้วยพระรูปกายอุบัตินั้น คือ **เมื่อโอกกันติสมัยหยั่งลงสู่พระครรภ์พระมารดา** (ด้วยพระวรกายทิพย์ ซึ่งจะเห็นได้ด้วยญาณพระธรรมกาย-*ผู้เขียน*) และ**เมื่อนิกขมนสมัยประสูติจากพระครรภ์พระมารดา เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ**

ด้วยพระธรรมกายอุบัตินั้นคือ **เมื่ออภิสัมโพธิสมัย ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**[๑]

อนึ่ง **พระอริยเจ้าทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้า พระตถาคต พระอรหันต์ เป็นต้น ต่างเป็นธรรมกาย ที่บรรลุมรรคผลนิพพานแล้วทั้งสิ้น** ดังมีพระพุทธดำรัสว่า

> "ดูกรวาเสฏฐะและภารัทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้หนึ่งผู้ใดในโลก ไม่พรากไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่าเป็นบุตรเกิดแต่พระอุระของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ที่พระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม

[๑] สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), ปฐมสมโพธิ, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๒, หน้า ๑๐, ๕๑-๕๒ (ทรงชำระโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.)

> ข้อนั้นเพราะเหตุไร? วาเสฏฐะและภารัทวาชะ
>
> เพราะคำว่า **ธรรมกาย** ก็ดี ว่า**พรหมกาย**ก็ดี ว่า**ธรรมภูต**ก็ดี ว่า**พรหมภูต**ก็ดี **เป็นชื่อของตถาคต**"[๑]

พระพุทธลักษณะของพระธรรมกาย นั้นมีอธิบายว่า

> "..ในบาลีประเทศนั้น คำว่า **ธมฺมกาโย อิติปิ** ความว่า เพราะเหตุไร พระตถาคตจึงได้รับขนานนามว่า **ธรรมกาย** เพราะพระตถาคตทรงคิดพระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎกด้วยพระหทัย แล้วทรงนำออกแสดงด้วยพระวาจา ด้วยเหตุนั้น **พระวรกายของพระผู้มีพระภาคจึงจัดเป็นธรรมแท้ เพราะสำเร็จด้วยธรรม. พระธรรมเป็นกายของพระผู้มีพระภาคนั้นดังพรรณนามานี้** ฉะนั้น **พระผู้มีพระภาคจึงชื่อว่าธรรมกาย จึงชื่อว่าพรหมกาย เพราะมีธรรม เป็นกายนั่นเอง** แท้จริง **พระธรรมท่านเรียกว่าพรหม เพราะเป็นของประเสริฐ.**
>
> บทว่า ธมฺมภูโต ได้แก่ สภาวธรรม.
>
> ชื่อว่า พรหมภูต เพราะเป็นผู้เกิดจาก พระธรรมนั่นเอง"[๒]

ประการที่สอง

สำหรับผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกาย มีพระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) และศิษยานุศิษย์ในพระเดชพระคุณหลวงพ่อท่าน เป็นต้น เมื่อทำนิโรธ (ไม่ใช่นิโรธสมาบัติ) **ดับสมุทัย จนธรรมกายผ่องใสบริสุทธิ์สุดละเอียด ปล่อยวางอุปาทานในเบญจขันธ์ของกายในภพ ๓ และปล่อยวางความยินดีในฌานสมาบัติได้ เมื่อปล่อยขาดหมดพร้อมกัน เป็นวิกขัมภณวิมุตติ ธรรมกายที่หยาบจะตกศูนย์ ธรรมกายที่ผ่องใสบริสุทธิ์สุดละเอียด จะปรากฏในอายตนะนิพพาน**

๑) ต่างได้เห็นพระนิพพานธาตุ คือ ธรรมกายตรัสรู้ของพระสัพพัญญูพุทธเจ้าประทับอยู่บนรัตนบัลลังก์ และธรรมกายตรัสรู้ของพระอรหันต์ขีณาสพ ประทับอยู่บนองค์ฌาน เวียนขวา ห่างกันชั่วกึ่งองค์ฌาน โดยรอบพระนิพพานของพระพุทธเจ้า นับจำนวนไม่ถ้วน สว่างไสวเต็มอายตนะนิพพาน ส่วนพระนิพพาน คือ ธรรมกายตรัสรู้ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ไม่ได้สั่งสอนผู้ใด ก็จะเห็น

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค, ข้อ ๕๕, หน้า ๗๕-๗๖.

[๒] พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ ๑๕: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๑๗๖.

ประทับอยู่บนรัตนบัลลังก์โดยลำพังแต่พระองค์เดียว ก็มีจำนวนมากมายเช่นเดียวกัน

๒) ต่างเห็นพระพุทธลักษณะของพระนิพพานธาตุ คือธรรมกายที่ตรัสรู้แล้วที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ (พระนิพพานธาตุที่ไม่มีอุปาทิคือเบญจขันธ์เหลืออยู่) นั้นว่ามีพุทธลักษณะเหมือนพระพุทธปฏิมา ปางสมาธิ คือประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระเกตุมาลาทรงดอกบัวตูมโปร่งใสบริสุทธิ์ ประดุจเพชรที่เจียรนัยแล้ว มีพระรัศมีสว่างไสวรอบพระธรรมกายนั้น (มิใช่มีแต่เพียงพระรัศมีที่แผ่ซ่านออกจากพระเศียรเท่านั้น) เฉพาะพระนิพพานของพระอรหันต์ที่เข้าปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุนั้น ประทับอยู่บนองค์ฌาน เวียนขวาห่างกันชั่วกึ่งองค์ฌาน แวดล้อมพระนิพพานของพระพุทธเจ้านับไม่ถ้วน

๓) พระนิพพานธาตุ คือ ธรรมกายที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวก ย่อมสัมผัสรู้ได้ด้วยธรรมกายของผู้ปฏิบัติภาวนาได้ถึงธรรมกายแล้ว ที่ทำนิโรธดับสมุทัย จนใสบริสุทธิ์สุดละเอียดเป็นวิกขัมภณวิมุตติดังกล่าวข้างต้น จนอายตนะละเอียดเสมอกัน ว่าเป็นธรรมธาตุที่บริสุทธิ์ที่สุด สัมผัสแล้วรู้ว่า นิ่ม เย็น ละเอียดประณีตที่สุด สว่างไสวด้วยธรรมรังสี ที่ปราศจากอวิชชาห่อหุ้มโดยสิ้นเชิง ทั่วทั้งอายตนะนิพพาน พระรัศมีของแต่ละองค์สว่างไสวไม่เท่ากัน ตามศักยะแห่งบารมีที่ไม่เท่ากัน ประทับเข้านิโรธสงบตลอดกันหมด ในอายตนะนิพพานนั้น ไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีการตั้งอยู่ ไม่มีการจุติ ไม่มีการเกิด หาอารมณ์มิได้ เป็นที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวง และเป็นบรมสุข

ดังพระพุทธอุทาน แสดงลักษณะอายตนะนิพพานว่า

> "ดูกรภิกษุทั้งหลาย อายตนะนั้นมีอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาสานัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โลกนี้ โลกหน้า พระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมไม่มีในอายตนะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราย่อมไม่กล่าวซึ่งอายตนะนั้นว่า เป็นการมา เป็นการไป เป็นการตั้งอยู่ เป็นการจุติ เป็นการอุบัติ อายตนะนั้นหาที่ตั้งอาศัยมิได้ มิได้เป็นไป หาอารมณ์มิได้ นี้แลที่สุดแห่งทุกข์"[๑]

เพราะเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงได้สร้างพระพุทธปฏิมา จำลองพระธรรมกายไว้โดยมาก เพื่อให้เป็นทั้งอุทเทสิกเจดีย์ เพื่อเป็นที่สักการะบูชา และให้เป็นทั้งนิมิตหมายแก่สาธุชนพุทธบริษัทได้ปฏิบัติพระสัทธรรม เพื่อความเข้าถึง รู้เห็น และเป็นพระรัตนตรัยต่อไปอีกด้วย

---

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย อุทาน, ข้อ ๑๕๘, หน้า ๑๗๕.

ข้อ ๔ เหตุผลสำคัญที่ข้าพเจ้านิยมสร้าง พระพุทธปฏิมาด้วยหินรัตนชาติที่บริสุทธิ์ แทบทั้งหมด

๑) เพราะว่าหินรัตนชาติ มีอายุการรวมตัว อัดตัว หรือตกผลึก มาเป็นเวลานานหลายสิบล้านปี จึงมีสภาพคงทนตามธรรมชาติ ถึงไม่อาจกำหนดเวลาที่จะผุพังเสื่อมสลายเองได้ จึงเป็นปูชนียวัตถุที่คงทนถาวรกว่าวัตถุอื่น เช่น โลหะ หินธรรมดา อิฐ-ปูน-ทราย ไม้ และดิน เป็นต้นเป็นอย่างมาก

๒) เมื่อขัดเงาแล้วครั้งเดียว ก็ไม่ต้องตบแต่งเป็นกรณีพิเศษอื่น เช่น ลงรักปิดทอง เคลือบหรือทาสี ฯลฯ ซึ่งจะต้องมีอายุของการเสื่อมสลายที่จะต้องตบแต่งซ่อมใหม่อีก หินรัตนชาติที่ขัดเงาดีแล้ว เพียงแต่คอยปัดฝุ่นทำความสะอาดเป็นครั้งคราวก็งดงามอยู่เสมอ ไม่เสื่อมสลาย

๓) เป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่า ที่บุคคลเสียสละถวายได้ด้วยยาก หรือที่จะมีเจ้าภาพเสียสละทุนทรัพย์เพื่อเป็นเจ้าภาพร่วมสร้างได้ด้วยยาก ผู้เสียสละได้ตามกำลังศรัทธาและกำลังทรัพย์ย่อมได้อานิสงส์สูง เป็นการช่วยเพิ่มบุญบารมี ของผู้เสียสละพระพุทธปฏิมาที่สำเร็จด้วยหินรัตนชาติที่ทรงคุณค่าถึงเพียงนั้นถวาย และ/หรือของผู้เสียสละบริจาคทุนทรัพย์ร่วมเป็นเจ้าภาพสร้างให้แก่กล้าขึ้นอย่างมากมาย นับประมาณมิได้

๔) ปูชนียวัตถุที่สำเร็จด้วยหินรัตนชาติ ที่ทรงคุณค่า หายาก ที่สมส่วน และสวยงาม ย่อมเป็นที่ดึงดูดความสนใจแก่ผู้ได้พบเห็นและสักการะบูชา ให้เจริญทั้งศรัทธาปสาทะในคุณของพระรัตนตรัย และให้เจริญทั้งการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ ได้เป็นอย่างดี

๕) หินรัตนชาติ ซึ่งมีอายุของการรวมตัว อัดตัว หรือตกผลึกมาเป็นเวลานานนับหลายสิบล้านปี

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หินรัตนชาติที่มีความบริสุทธิ์มาก หรือค่อนข้างบริสุทธิ์ ย่อมเป็นที่สถิตอยู่ของกายสิทธิ์ฝ่ายบุญกุศลที่ให้คุณมากกว่าให้โทษ

และเมื่อใช้หินรัตนชาติที่มีความบริสุทธิ์มาก มาสร้างเป็นพระพุทธปฏิมา จำลองธรรมกายแทนองค์พระพุทธเจ้า และได้ผ่านการเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูงของคณะบุคคลผู้ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ผู้ทรงศีลทรงธรรม ช่วยชำระสะสางธาตุธรรมทั้งหยาบและทั้งละเอียดให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไป และได้รับการเจริญภาวนา อาราธนาบุญศักดิ์สิทธิ์ บารมี รัศมี กำลังฤทธิ์ ฯลฯ ของพระพุทธเจ้า

และจักรพรรดิ์ ถึงพระพุทธเจ้าต้นธาตุต้นธรรมในอายตนะนิพพานเป็น ที่สุดละเอียด ให้ทับทวีความศักดิ์สิทธิ์แล้ว ย่อมให้ผลเป็นความศักดิ์สิทธิ์อย่างสูง โดย

ก. ความเป็นศิริมงคลแก่ผู้ได้มาสักการะบูชาถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรม-รัตนะ และพระสังฆรัตนะ ด้วยทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา ให้ได้รับผลเป็นความสันติสุข และสมบูรณ์ บริบูรณ์ ด้วยมนุษยสมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ มีมรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ได้มาก ดังที่ท่านพระสุธาปิณฑิยเถระ ผู้เป็นพระอรหันต์ เมื่อระลึกถึงบุพพกรรมของตน ที่ท่านได้เคยใส่ก้อนปูนขาวช่วยก่อเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้ทรงพระนามว่า "สิทธัตถะ" เกิดโสมนัส จึงได้กล่าวคาถา ความว่า

> "ใครๆ ไม่อาจจะนับบุญของบุคคลผู้บูชาพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรือพระสาวก ผู้สมควรบูชา ผู้ล่วงธรรมเครื่องให้เนิ่นช้า ผู้ข้ามความโศกและความร่ำไรแล้ว ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ได้.
>
> ใครๆ ไม่อาจจะนับบุญของบุคคล ผู้บูชาปูชารหบุคคลเหล่านั้น เช่นนั้น ผู้ดับแล้ว ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ ว่าบุญนี้มีประมาณเท่านี้ได้
>
> การที่บุคคลในโลกนี้ พึงทำความเป็นใหญ่ในทวีปทั้ง ๔ นี้ ไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการบูชานี้
>
> เรามีใจผ่องใส ได้ใส่ก้อนปูนขาวในระหว่างแผ่นอิฐ ที่พระเจดีย์ แห่งพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิทธัตถะ ผู้เลิศกว่านระ
>
> ในกัปที่ ๙๔ แต่กัปนี้ เราได้ทำกรรมใดในกาลนั้น ด้วยกรรมนั้น เราไม่รู้จักทุคคติเลย นี้เป็นผลแห่งการปฏิสังขรณ์
>
> ในกัปที่ ๓๐ แต่กัปนี้ ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑๓ ครั้ง ทรงพระนามว่าปฏิสังขาระ ทรงบริบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ
>
> คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ เราได้ทำให้แจ้งชัดแล้ว คำสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำเสร็จแล้ว"[๑]

พระอรรถกถาจารย์ได้อรรถาธิบายความในคาถามีอาทิว่า ปูชารเห ปูชยโต ความว่า

[๑] พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๒, ขุททกนิกาย อปทาน, ข้อ ๙๓, หน้า ๑๖๑.

> "ในคำเหล่านี้ มีอธิบายดังต่อไปนี้. พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอริยสาวก อาจารย์ อุปัชฌาย์ มารดา บิดา และครู เป็นต้น ชื่อว่า ปูชารหบุคคล (บุคคลที่ควรบูชา) ใครๆ ไม่สามารถจะทำการนับส่วนแห่งบุญที่บุคคลบูชาแล้วในปูชารหบุคคลเหล่านั้น ด้วยสักการะมีระเบียบดอกไม้ ดอกปทุม ผ้า เครื่องอาภรณ์ และปัจจัย ๔ เป็นต้น ด้วยทรัพย์ตั้งแสนเป็นต้น แม้ด้วยอานุภาพอันใหญ่ได้ **มิใช่เพียงบูชาพระพุทธเจ้าเป็นต้นผู้ทรงพระชนม์อยู่ อย่างเดียวเท่านั้น แม้บูชาในพระเจดีย์ พระปฏิมา และต้นโพธิ์เป็นต้นของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้แม้ปรินิพพานไปแล้ว ก็นัยนี้เหมือนกัน."**[๑]

ข. เป็นกำลังฤทธิ์ช่วยให้การเจริญภาวนาวิชชาธรรมกายชั้นสูง เพื่อสะสางธาตุธรรมของตนเองและเวไนยชน หรือแม้ให้การศึกษาและปฏิบัติธรรม ของพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ตามสมควรแก่ธรรมปฏิบัติทุกระดับ ในวัดที่มีพระพุทธปฏิมาที่สำเร็จด้วยหินรัตนชาติที่บริสุทธิ์เช่นนี้ประดิษฐานอยู่ เพื่อสร้างพระในใจตนและเพื่อสร้างพระในใจคน (อื่น) ให้ได้ผลสูง

กล่าวโดยย่อก็คือ เป็นกำลังสำคัญแก่พระพุทธศาสนา กล่าวคือการบริหารโครงการให้การศึกษา อบรม และเผยแพร่ธรรมปฏิบัติของวัด นั่นเอง

อนึ่ง อานุภาพของพระพุทธปฏิมาที่สำเร็จด้วยหินรัตนชาติที่บริสุทธิ์อย่างนี้ มีประดิษฐานอยู่ในวัดวาอารามใด ที่มีพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา สาธุชน ผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ที่ตั้งใจปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อย่างมั่นคง เพื่อสร้างพระในใจตน และเพื่อช่วยสร้างพระในใจคน (อื่น) ยังจะช่วยขยายผลเป็นความสันติสุขและร่มเย็น และยังความสมบูรณ์บริบูรณ์ให้เกิดมีในสังคมที่เป็นสัมมาทิฏฐิ และประเทศชาติได้มาก ดังที่ได้มีความประพันธ์ในจดหมายเหตุ เรื่องพระราชพิธีพุทธาภิเษกแลสมโภชพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร **(แก้วมรกตน้อย) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว** ตอนหนึ่งว่า

> "ตั้งแต่พระพุทธมณีรัตนปฏิมากรพระองค์นี้ได้มาประดิษฐานในกรุงเทพฯ ความเกษมสมบูรณ์ต่างๆ แห่งพระมหานครก็ยิ่งขึ้น บรรดาโรคาพาธที่มีอยู่ก็เบาบางลง จึงนับว่าด้วยอำนาจแห่งพระพุทธานุภาพ อันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัยในสัมมาทิฏฐิธรรมฉะนั้นแล การที่จะได้พระพุทธมณีรัตน-ปฏิมากรมาไว้เป็นพระราชสิรินั้นก็เป็นการยากที่จะหาได้อยู่ชั้นหนึ่งแล้ว แลซ้ำ

[๑] พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน, เล่มที่ ๗๑: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๒๙, หน้า ๓๒๙-๓๓๐.

พอประจวบกับเหตุที่น่าจะเป็นความขัดขวางแลถึงอันตราย แต่ก็กลับเป็นไปได้โดยสะดวก ด้วยพระราชกฤษดาภินิหาร จึงนับว่าเป็นสิริมงคลอันล้ำเลิศแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระนคร นำให้เป็นเครื่องเพิ่มพูนพระราชหฤทัยโสมนัสขึ้นอันแรงกล้าได้ดังประสงค์..."[๑]

ซึ่งนับว่า **พระพุทธปฏิมาประธานประจำอุโบสถวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม และพระคู่บารมีพระประธาน ซึ่งล้วนสำเร็จด้วยหินรัตนชาติ กับมี ๒ องค์ที่สำเร็จด้วยโลหะเนื้อดี นี้ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองไทย ซึ่งมีขึ้นด้วยพระบารมีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่ ๙) นี้ อีกชุดหนึ่ง รองลงมาจากพระพุทธมณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต ที่สาธุชนพุทธบริษัทพึงได้สักการะบูชา ด้วยทั้งอามิสบูชา ด้วยทั้งปฏิบัติบูชา ถึงพระรัตนตรัย เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ตน และพึงช่วยกันปกปักรักษาไว้เป็นปูชนียวัตถุสำคัญคู่ประเทศชาติ พระพุทธศาสน์ และพระมหากษัตริย์ ตลอดไป**

อนึ่ง พึงทราบต่อไปอีกว่า

ผู้ทุศีล หรือผู้ใจบาปหยาบช้า มักประพฤติชั่ว มีกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต แม้จะได้หรือมีพระพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปที่ดีวิเศษเพียงไรอยู่ในครอบครอง ก็ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์เป็นความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิตอย่างแท้จริงได้ แม้แต่พระพุทธรูปที่ดีวิเศษนั้นก็ไม่อาจครอบครองไว้ได้นาน และยังแถมจะแพ้ภัยตัวเองเร็วขึ้น อุปมาดั่งคนพาลปัญญาโฉด ผู้ใจบาปหยาบช้า แม้จะได้หรือมีพระราชโอรสหรือพระธิดาของท้าวพระยามหากษัตริย์ไว้ในครอบครอง ก็มีได้ไม่นาน และยังแถมจะได้รับพระราชอาชญาหรือราชภัยจากความที่ตนประพฤติชั่วนั้นเร็วขึ้น ฉันใดฉันนั้น

อีกประการหนึ่ง **เป็นที่ทราบกันดีจากวิชชาธรรมกายว่า วัตถุที่ไม่สะอาดที่ไม่บริสุทธิ์มากๆ เช่นวัตถุธาตุดำ** หรือ**วัตถุที่มีวัตถุธาตุดำปนเป็นอยู่มาก** ได้แก่ **หินดำหรือนิล หรือพลอยดำ หรือหินรัตนชาติที่มีวัตถุที่ไม่บริสุทธิ์ปนอยู่มาก เป็นต้น เหล่านี้ ไม่ควรใช้สร้างอุทเทสิกเจดีย์ คือพระพุทธ-ปฏิมา หรือนิมิตเครื่องหมายแทนพระรัตนตรัยเลย เพราะวัตถุที่ไม่สะอาดบริสุทธิ์เช่นนั้น เป็นที่สถิตอยู่ของภาคผู้เลี้ยงหรือกายสิทธิ์ภาคดำ เป็นกำลังของภาคมาร คือเป็นกำลังของฝ่ายบาปอกุศล** แม้จะทำวิชชาสะสางธาตุธรรมให้กลับบริสุทธิ์ขึ้น ก็สำเร็จเป็นความบริสุทธิ์คือกลับเป็นธาตุธรรมภาค

[๑] สำนักราชเลขาธิการ, พระพุทธปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง, หน้า ๔๓๕. (จัดพิมพ์เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จะทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๕)

ขาวที่ถาวรได้ยาก **โดยนัยนี้ จึงมักให้โทษมากกว่าให้คุณ** และ**จะเป็นกำลังให้แก่ภาคมารเขาแกร่งขึ้น** คือ**พวกมิจฉาทิฏฐิจะมีกำลังกล้าแข็งขึ้น ให้สังเกตดูว่า วัดใดมีพระพุทธรูปที่ทำด้วยวัตถุธาตุดำองค์ใหญ่หรือมีจำนวนมากๆ** เช่นทำด้วยหินดำ หรือทำด้วยวัตถุธาตุที่ไม่บริสุทธิ์อย่างอื่น **มักจะมีปัญหามาก** และ**จะเสื่อมเร็ว** และ**ให้สังเกตดูว่า ดินแดนหรือประเทศชาติ** หรือ**หมู่ชนใดที่มีวัตถุธาตุที่ไม่บริสุทธิ์**หรือ**วัตถุธาตุดำ เช่นมีหินดำเป็นที่สักการะบูชา หรือมีอยู่ในครอบครอง ก็จะมีปัญหามาก เพราะพวกมิจฉาทิฏฐิผู้มากไปด้วยโลภะ ตัณหา ราคะ โทสะ พยาบาท และโมหะ จะมีกำลังกล้าแข็งมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ** ได้แก่ **ให้เกิดความไม่สงบสุข** และ**ให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนได้มาก** และ**จะประสบกับเหตุวิบัติคือความเสื่อมหรือฉิบหายต่างๆ บาปศักดิ์สิทธิ์ด้วยผลของกรรมตัดรอน ภัยพิบัติต่างๆ** เช่น **ภัยสงคราม**หรือการรบราฆ่าฟันกันมากและบ่อย **ภัยธรรมชาติ** ได้แก่ **วาตภัย** คือภัยจากลม **อุทกภัย** คือภัยจากน้ำท่วม **อัคคีภัย** คือภัยจากไฟไหม้ **พยาธิภัย** คือภัยจากโรคระบาดหรือโรคติดต่อร้ายแรง และ **ทุพภิกขภัย** คือภัยจากการขาดแคลนอาหาร เกิดข้าวยากหมากแพง จากฝนฟ้าแห้งแล้ง เป็นต้น

เพราะเหตุนี้ ผู้รู้จึงไม่นิยมสร้างอุทเทสิกเจดีย์ด้วยวัตถุธาตุที่ไม่สะอาดบริสุทธิ์หรือด้วยวัตถุธาตุดำ เช่น **นิลหรือพลอยดำ หินดำ หินแกรนิตที่มีวัตถุธาตุดำปนเป็นอยู่มาก เหล่านี้เป็นต้น ทั้งไม่นิยมมีไว้ในครอบครอง และทั้งไม่นิยมใช้เป็นนิมิตในการเจริญสมาธิภาวนาอีกด้วย แม้ในพระวินัยพุทธบัญญัติก็ทรงห้ามวัตถุธาตุดำล้วน** เช่น **ทรงห้ามใช้จีวรและรองเท้าสีดำล้วน.**

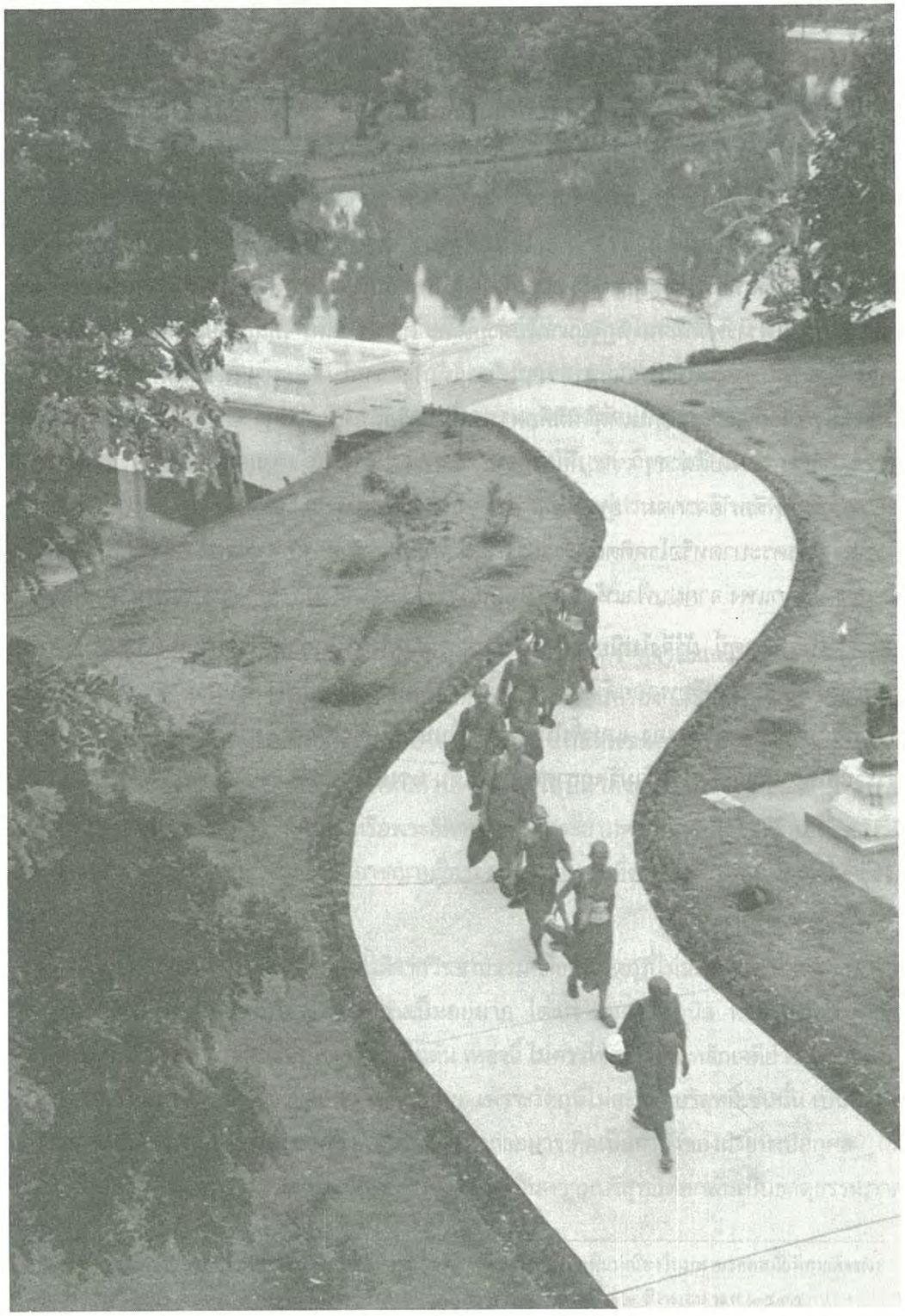

บทสรุป

"การบริหาร" ตามความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การปกครองบังคับบัญชา การดูแลรักษาหมู่คณะ การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรระดับต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของหมู่คณะหรือขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง คือให้ได้ประสิทธิผลที่สูง ต่อต้นทุนต่ำหรือประหยัด

ส่วน "**การบริหารวัด**" นอกจากจะหมายถึงการปกครองบังคับบัญชา ดูแลรักษาหมู่คณะคือพระภิกษุสงฆ์ สามเณรและฆราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด, การดำเนินกิจกรรม และการจัดการทรัพย์สินต่างๆ ของวัด ทำนองเดียวกันกับการบริหารทั่วไปแล้ว ยังกินความรวมถึง "**การบริหารตน**" คือ**การดูแลรักษาตน** ได้แก่ "**กายบริหาร**" และ**การอบรมตนตามพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการศึกษาอบรมทั้งภาคปริยัติสัทธรรม** และ**ปฏิบัติพระสัทธรรม** คือ**ไตรสิกขา** ได้แก่ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ให้แก่กล้าเป็นอธิศีล อธิจิต อธิปัญญา **ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม** หรืออย่างน้อย **ให้มีประสบการณ์ตามสมควร** เพื่อ "**สร้างพระในใจตน**" **เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ทั้งปวง** และ**เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง ต่อไป ด้วยตนเอง** และ**ทั้งยังต้องให้การศึกษาอบรมไตรสิกขา ด้วยทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม** และ**ปฏิเวธสัทธรรม แก่หมู่คณะ** คือพระภิกษุสามเณร และฆราวาสที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด เพื่อช่วย "**สร้างพระในใจคน(อื่น)**" **อีกด้วย**

นี้เป็นกิจกรรมหลัก ที่มีความจำเป็น มีความสำคัญเร่งด่วนเป็นอันดับแรก อันนับ**เป็นหัวใจหรือแก่นของการบริหารวัดทีเดียว**

"**ผู้บริหารวัด**" ก็คือ**พระภิกษุเจ้าอาวาส** หรือ**พระอุปัชฌาย์ผู้ให้การบรรพชาอุปสมบท** และ/หรือ**อาจารย์ ผู้ให้นิสสัย** ในสมัยพุทธกาลนับแต่กาลที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงอนุญาตให้มีพระอุปัชฌาย์เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รับให้พึ่งพิง เป็นผู้สอนพระธรรมวินัย และเป็นผู้ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณร นั้นนั่นแหละ ทำหน้าที่เจ้าอาวาสผู้บริหารวัด

การบริหารวัดจึงมีคุณลักษณะพิเศษกว่าการบริหารทั่วไป คือ **พระภิกษุเจ้าอาวาส ผู้บริหารวัด จะต้องเป็นผู้ทรงคุณธรรมพิเศษ** โดยความเป็นผู้ได้บริหารตน อบรมตน ตาม**พระธรรมวินัย**อันเป็นธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ โดยการปฏิบัติไตรสิกขาเอง **ตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อนแล้ว จึงจะสามารถทำหน้าที่บริหาร ปกครอง ดูแลรักษาหมู่คณะ**คือพระภิกษุสงฆ์ สามเณร **ให้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในพระธรรมวินัยให้ได้ผลดี เหมาะสมกับที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับให้พึ่งพิง เป็นผู้ให้การอบรม แนะนำ สั่งสอนพระธรรมวินัย แก่พระภิกษุสามเณร ภายในอาวาสของตน** ดังพระพุทธดำรัสว่า

อตฺตานเมว ปฐมํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญฺญมนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺฑิโต.

บัณฑิตตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน พร่ำสอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่ลำบาก (ไม่มัวหมอง).[๑]

ถ้าพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือ**พระอุปัชฌาย์อาจารย์ ไม่ใส่ใจไม่สนใจในการศึกษาอบรมตน** ด้วยทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาเอง ให้ถึงปฏิเวธสัทธรรม อย่างน้อยก็ให้ได้มีประสบการณ์ ตามสมควรแก่ธรรมด้วยตนเอง และ**ทั้งยังไม่ใส่ใจ ไม่สนใจในการให้การศึกษาอบรมหมู่คณะคือพระภิกษุ สามเณร ในปกครองของตน อย่างเข้มงวด กวดขัน จริงจัง** และ**ต่อเนื่อง การปฏิบัติและรักษาพระธรรมวินัยก็ย่อหย่อนหมดทั้งวัด เหมือนต้นไม้ไม่มีแก่น ไร้ประโยชน์**และ**คุณค่าทั้งแก่ตนเอง** และ**หมู่คณะ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประมาท เป็นโมฆบุรุษ** คือ**เป็นบุรุษเปล่า** กล่าวคือ **ผู้พลาดจากประโยชน์อันเป็นแก่นสารที่พึงมีพึงได้**

ส่วนการบริหารกิจกรรมและการจัดการทางด้านทรัพย์สินของวัด ก็มีความสำคัญรองลงมา ประดุจกระพี้รักษาแก่นไม้ ซึ่งพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ จักต้องแสดงบทบาทของความเป็นผู้นำ (Leadership) ที่เข้มแข็ง กอปรด้วยสติปัญญา สามารถ พอสมควร ที่จะริเริ่ม (Initiate) และดำเนิน (Direct) โครงการหรือกิจกรรมที่ดี ที่เป็นแก่นสาร**เพื่อยังประโยชน์ของตน** คือ **"เพื่อสร้างพระในใจตน" เพื่อสลัดตนออกจากทุกข์ และเพื่อทำนิพพานให้แจ้ง** และช่วยยังประโยชน์**ท่านผู้อื่น** คือ **"เพื่อสร้างพระในใจคน(อื่น)" อันเป็นเป้าหมายสำคัญ ให้สำเร็จเท่าที่ภูมิธรรมภูมิปัญญาความสามารถจะพึงมีให้ทำได้**

หลักการบริหารโดยทั่วไปที่ควรใช้ประกอบการบริหารงานวัดให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง

[๑] พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท, ข้อ ๒๒, หน้า ๓๖.

(High Effeciency) คือให้ได้ประสิทธิผลสูง (High Effectiveness) ด้วยค่าลงทุนต่ำ (Low Investment Value) ได้แก่

๑. **การรู้จักกำหนดวัตถุประสงค์** (Objectives) ทั้งวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รอง **การวางนโยบาย** (Policy Formation) เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง

๒. **การรู้จักริเริ่ม** (Initiation) **โครงงานที่เป็นแก่นสาร** อันจะยังสาระประโยชน์แก่ตนเองและหมู่คณะ และ**การรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน** (Priority) ในการดำเนินโครงงานต่างๆ ให้พอเหมาะกับงบประมาณ (Budget) และทรัพยากร (Resources) ที่มีและ/หรือที่คาดว่า จะมีจะได้ (อย่างใกล้เคียงที่สุด) ให้เหมาะกับกำลังคน (Man Power) และกาลเวลา (Timing)

๓. **การรู้จัก วางแผนโครงงาน** (Project Planning) **เพื่อปฏิบัติงาน** (Operations) **ตามนโยบาย** ทั้งในระยะสั้น (Short Term) และระยะยาว (Long Term)

๔. **การรู้จักแบ่งงาน** (Division of Work) และ**การมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน** (Delegation of Authority) แก่บุคคล หรือคณะบุคคลหน่วยรองลงไป ให้ปฏิบัติกิจกรรมหรือดำเนินโครงงานต่างๆ ตามความเหมาะสมแก่สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และตามอัธยาศัยใจคอของแต่ละท่าน หรือแต่ละกลุ่มบุคคล (Put the Right Man on the Right Job)

๕. **รู้จักประสานความสามัคคี** (Unity) และ**ประสานประโยชน์ร่วมกัน** (Mutual Interest) **ของหมู่คณะ** ให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ให้เห็นแก่ประโยชน์โดยส่วนรวม คือ พระพุทธศาสนาร่วมกัน ให้สำนึกในหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเอง (Self-responsibilities) และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Mutual-responsibilities) คณะสงฆ์ในพระธรรมวินัยนี้ร่วมกัน และให้มีความร่วมมือ (Cooperation) ประสานงาน (Coordination) และช่วยเหลือ (Assistances) ซึ่งกันและกัน

๖. **รู้จักปกครอง บังคับบัญชา** (Supervision and Control) **มีการวินิจฉัยสั่งการ** (Decision Making) **ด้วยความถูกต้อง** (Rightness) **เหมาะสม** (Properness) **บริสุทธิ์** (Fair Mind) **และยุติธรรม** (Justice)

๗. **รู้จักติดตาม** (Follow-up) และ**ประเมินผลงาน** (Evaluation of Work) และ**การรายงาน** (Reporting) **เพื่อให้ทราบผลการปฏิบัติงานในแต่ละโครงงาน ของแต่ละบุคคล** และ/หรือ **คณะบุคคลผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบไปปฏิบัติงานในระดับต่างๆ เป็นระยะๆ** เพื่อให้สามารถทราบ

ปัญหาและเพื่อพิจารณาวินิจฉัยข้อหรือวิธีแก้ไขปัญหาในปัจจุบัน และวิธีป้องกันปัญหาในอนาคต.

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า **"นักบริหารที่ดี"** ก็คือ **"นักป้องกันแก้ไขปัญหาที่ดี"** นั่นเอง จะต้องเป็น **"นักเผชิญปัญหา"** ไม่ใช่เป็น **"นักหนีปัญหา"** หรือ **"นักหมกปัญหา"** กล่าวคือ**จะต้องคอยสดับตรับฟัง รับทราบปัญหาจากผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานโครงการต่างๆ โดยวิธีการติดตามประเมินผลงาน** และ**รับทราบรายงานผลการปฏิบัติงาน ปัญหา** และ**ทั้งข้อเสนอแนะจากผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยดี** แล้ว**จึงพิจารณาวินิจฉัยจากรายงาน ข้อมูลที่ถูกต้อง ที่เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็น** และ**ที่สมบูรณ์ เพื่อทำการตัดสินใจสั่งการโดยธรรม** คือ**โดยชอบด้วยเหตุผล หลักการ** และ**หลักธรรม กฎหมาย กฎและระเบียบข้อบังคับของหน่วยงานนั้น**

อนึ่ง **นักบริหารนักปกครองที่ดี** พึงปกครองดูแลผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วย**ความถูกต้อง**ตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และบทบัญญัติแห่งกฎมหาเถรสมาคม ด้วย**ความเหมาะสม** ด้วย**ความบริสุทธิ์ใจ** และ ด้วย**ความยุติธรรม** โดยถือหลัก**พรหมวิหารธรรม** ซึ่งกล่าวโดยย่อคือ **เอาใจเขามาใส่ใจเรา** และ**ยังจะต้องช่วยปกป้องคนดี คนมีความรู้ ความสามารถ** และ**มีคุณธรรม จากการถูกเบียดเบียนโดยไม่เป็นธรรม** และ**ยังจะต้องช่วยสนับสนุน อุปถัมภ์ค้ำจุน ให้เขาสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่รับผิดชอบโดยสะดวก** และ**ปลอดภัยจากฝ่ายอธรรมทุกรูปแบบ พิจารณาโดยรอบคอบแล้ว กล้าตำหนิคนที่ควรตำหนิ กล้าชมเชยยกย่องคนดีที่ควรยกย่อง ตามที่เป็นจริง ในโอกาสอันควร ก็จะยังความเจริญรุ่งเรือง** และ**สันติสุขอย่างมั่นคง แก่หน่วยงานที่บริหารนั้นฉันใด การบริหารวัดก็ฉันนั้น** สมดังพระพุทธภาษิตที่ว่า

> "ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจ้าอาวาสที่ประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ อย่างแล้ว ย่อมบันเทิงใจเหมือนถูกพาตัวไปเก็บไว้ในสวรรค์ (เหมือนขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น) ฉะนั้น องค์ประกอบ ๕ อย่างอะไรบ้าง ๕ อย่างคือ
>
> ภิกษุเจ้าอาวาส ย่อมใคร่ครวญ ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน กล่าวตำหนิคนที่ควรตำหนิ
>
> ภิกษุเจ้าอาวาส ย่อมใคร่ครวญ ไต่สวนให้รอบคอบเสียก่อน กล่าวยกย่องคนที่ควรยกย่อง..."[๑]

พระเดชพระคุณ**หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)** ได้เคยกล่าวไว้แก่ศิษยานุศิษย์ว่า **วัดจะเจริญดี มีความมั่นคง และสันติสุข ก็ด้วยเหตุปัจจัย ๓ ประการ** คือ

มีสมภารดี คือมีพระภิกษุเจ้าอาวาสหรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ได้อบรมตนตามพระธรรมวินัยดี ตั้งตนอยู่ในคุณอันสมควร มีสติปัญญาสามารถปกครอง ดูแลรักษาพระภิกษุ สามเณรในวัดให้ปฏิบัติอยู่ในพระธรรมวินัยดี ๑

มีธรรมดี คือมีการศึกษาอบรมทั้งปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม คือปฏิบัติไตรสิกขาดี เพื่อความถึงปฏิเวธสัทธรรม ๑

มีพระดี มีเจดีย์คือปูชนียวัตถุที่สำคัญ ได้แก่พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และแม้รูปเหมือนของบุรพาจารย์ ผู้ทรงคุณธรรมสูง เป็นต้น ๑

และข้าพเจ้าขอเพิ่มเติมอีก ๑ รวมเป็น ๔ ประการ คือ

มีวัดดี คือมีบริเวณที่ตั้งวัด ที่จัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สงบ ร่มรื่น สัปปายะ เหมาะแก่ที่จะเป็นศูนย์กลางของสาธุชนผู้ประสงค์จะมาศึกษาหาความรู้ มาบำเพ็ญกุศลคุณความดี ได้แก่ทานกุศล ศีลกุศล และภาวนากุศล ให้เกิดความสงบสุขทางใจ

ถ้าวัดใดมีเหตุปัจจัยที่ดีครบทั้ง ๔ ประการนี้ ก็นับว่าดีเลิศ คือย่อมมีความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และมั่นคงดีที่สุด แต่ถ้าขาดหย่อนเหตุปัจจัยที่ดีดังกล่าวข้างต้น เพียงใด ความเจริญรุ่งเรือง สันติสุข และความมั่นคงก็ลดหย่อนลงตามเพียงนั้น และถ้าจะกล่าวโดยสรุปรวบยอดแล้ว **วัดจะเจริญดี มีความมั่นคง** และ**สันติสุข ก็ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของสมภารเจ้าวัด** คือ**เจ้าอาวาส พระอุปัชฌาย์อาจารย์นั่นแหละเป็นสำคัญ** ว่า**จะเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ**และ**คุณธรรม ที่จะบริหารตน** และ**หมู่คณะ** คือพระภิกษุ สามเณร ในความปกครอง, มีหลักการบริหาร**ที่จะดำเนินกิจกรรมที่เป็นแก่นสาร ยังสารประโยชน์ตนประโยชน์ท่านให้สำเร็จด้วยดี,** และ**ที่จะจัดการ ดูแล รักษาจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สินของวัด ถูกต้อง ให้เหมาะสม**และ**ให้เกิดผลดี มีประสิทธิภาพสูง เพียงใด**

หนังสือ "**การบริหารวัด**" นี้ เพียงแต่ชี้แนะ**หลักธรรม**อันเป็น**ธรรมนูญการปกครองพระภิกษุสงฆ์ ๑ หลักการบริหารกิจการทั่วไปที่นักบริหารเคยปฏิบัติได้ผลดีมาแล้ว ๑** พร้อมทั้ง**ยกตัวอย่างปัญหา**และ**วิธีแก้ปัญหาบางประการที่ข้าพเจ้าได้เคยประสบมาแล้ว ๑ กฎหมายของบ้านเมือง** คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕ และ**กฎมหาเถรสมาคม ๑** เพื่อพระคุณเจ้าจักได้พิจารณาเลือกข้อดีไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมแก่สภาพแวดล้อมความเป็นไปของแต่ละวัด ยังมิใช่เป็นหนังสือที่ถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ดีพร้อม

หากหนังสือนี้จักมีคุณประโยชน์แก่การบริหารวัด ของพระภิกษุเจ้าอาวาส หรือพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ผู้บริหารวัดบ้าง ก็ขออุทิศบุญกุศลนี้ บูชา คุณบิดามารดา คุณครูและพระอุปัชฌาย์อาจารย์ ของข้าพเจ้า เกล้ากระผม ทุกท่าน หากมีความผิดพลาด บกพร่อง ไม่สมบูรณ์ ก็ขอ

พระคุณเจ้าได้โปรดเมตตาให้อภัยและโปรดเมตตาอนุเคราะห์ ช่วยชี้แนะเพื่อให้หนังสือนี้เกิดประโยชน์แก่ผู้บริหารวัด ให้สามารถช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง สันติสุข และมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป.

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา, คู่มือการศึกษา นักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

กองตำราคณะธรรมทาน ไชยา, ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์: หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๔.

การปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ-คณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๓๕, มาตรา ๒๐, ๒๐ ทวิ และ ๒๑.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑๒ หน้า ๒๓๙ พ.ศ.๒๔๖๗.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๕ ภาค ๑๐, ตุลาคม พ.ศ.๒๔๘๐.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๒๖, พ.ศ.๒๔๘๑.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๔๓ ภาค ๑๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๙๘.

แถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๔๘ ภาค ๑๒ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๓.

พระครูวินัยธรเอี่ยม สิริวณฺโณ, มนต์พิธี: อักษรสมัย, (ไม่บอกปีพิมพ์).

พระญาณวโรดม (สนธิ์ ป.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร, อุปกรณ์กัมมัฏฐาน: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๘, วินัยปิฎก ปริวาร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๙, ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๓, มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๕, สังยุตตนิกาย, สคาถวรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๑๗, สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๐, อังคุตรนิกาย ทุก-ติกนิบาต: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจก-ฉักกนิบาต: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๓, อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๒๖, ขุททกนิกาย เถรคาถา: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๔, อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณีปกรณ์: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑, วินัยปิฎก มหาวิภังค์ ปฐมภาค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๔, วินัยปิฎก มหาวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๐, ทีฆนิกาย มหาวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑..
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๑, ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๒, มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๖, สังยุตตนิกาย นิทานวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๘, สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๑๙, สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๐, อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๑, อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๒, อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๒๕, ขุททกนิกาย อุทาน: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๑, ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๒, ขุททกนิกาย อปทาน: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ ๓๓, ขุททกนิกาย จริยาปิฎก: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๑.
พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อิติวุตตกะ, วิญญาณ, ๒๕๓๓.
พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย อุทาน, วิญญาณ, ๒๕๓๓.
พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๑: วิญญาณ, ๒๕๓๒.
พระธรรมปาลเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย เถรคาถา ภาค ๒: วิญญาณ, ๒๕๓๓.
พระพุทธโฆษาจารย์, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕, แปลโดย พระมหาทองดำ ป.ธ.๗: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐,.
พระพุทธโฆษาจารย์, พระวิสุทธิมรรค: มูลนิธิภูมิพโลภิกขุ, ๒๕๒๑.
พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาวินัย ภาค ๓: วิญญาณ, ๒๕๓๔.
พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ภาค ๗: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.
พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ ภาค ๑: วิญญาณ, ๒๕๓๒.
พระพุทธโฆษาจารย์, อรรถกถาสังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ภาค ๒: วิญญาณ, ๒๕๓๓.
พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร), ชีวประวัติ ผลงาน รวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์: เทคนิค ๑๙, ๒๕๒๘.
พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๑: วิญญาณ, ๒๕๓๔.
พระมหานามเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ภาค ๒: วิญญาณ, ๒๕๓๔.
พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์ แปลโดย ศ.ร.ต.ท.แสง มนวิทูร (เปรียญ): กรมการศาสนา, ๒๕๑๗.
พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์: ด่านสุธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.
พระสารีบุตรเถระ ลังกาทวีป, สารตฺถทีปนี วินยฏีกา สมนฺตปาสาทิกาวณฺณนา ปฐโม ภาโค: มหามกุฏราช-วิทยาลัย, ๒๔๙๖.
พระสิริมังคลาจารย์, มังคลัตถทีปนี (แปล) เล่ม ๒, แปลโดย พระมหาทองดำ ป.ธ.๗: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๔๒: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย เถรคาถา เล่มที่ ๕๓: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน เล่มที่ ๗๐: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อปทาน, เล่มที่ ๗๑: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ เล่มที่ ๔๕: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ขุททกนิกาย อุทาน เล่มที่ ๔๔: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
พระสูตรและอรรถกถา แปล ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค เล่มที่ ๑๕: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๓๔: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.
พระสูตรและอรรถกถา แปล อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่มที่ ๓๗: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
พระอุปเสนเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย มหานิทเทส: วิญญาณ, ๒๕๓๔.
พระอุปเสนเถระ, อรรถกถาขุททกนิกาย จูฬนิทเทส: วิญญาณ, ๒๕๓๔.
มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย, นิตยสารธรรมกาย เล่มที่ ๓๓-๓๔ กรกฎาคม-ธันวาคม: ประชาชน, ๒๕๓๗.
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.๙), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๒: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.๙), อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๓: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว), ปฐมสมโพธิ, มหามกุฏราชวิทยาลัย, (ทรงชำระโดย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส.).
สำนักราชเลขาธิการ, พระพุทธปฏิมาในพระบรมมหาราชวัง: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊พ, ๒๕๓๕.

ประกาศ

การอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์ ประจำทุกปี (ปีละ ๒ รุ่น)

รุ่นปลายปี ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๔ ธันวาคม

รุ่นกลางปี ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๔ พฤษภาคม

ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

(ริมถนนสายบางแพ-ดำเนินสะดวก กม.ที่ ๑๔)

หลักสูตรการอบรม

วิธีการอบรมและระเบียบการเข้ารับการอบรม

๑. <u>หลักสูตรการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนววิชชาธรรมกาย</u>

๑.๑ <u>**เบื้องต้น**</u> การเจริญสมถภาวนาด้วยอุบายวิธี ๓ ประการคือ **อาโลกกสิณ พุทธานุสติ** และ **อานาปานสติ** ประกอบกัน เพื่อรวมใจให้หยุดนิ่งเป็นสมาธิแนบแน่นมั่นคง ณ ศูนย์กลางกายเหนือระดับสะดือสองนิ้วมือ อันเป็นที่ตั้งกำเนิดธาตุธรรมเดิม เพื่อความเข้าถึงและรู้-เห็น กายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรม ของกายมนุษย์-มนุษย์ละเอียด, กายทิพย์-ทิพย์ละเอียด, กายรูปพรหม-รูปพรหมละเอียด, กายอรูปพรหม-อรูปพรหมละเอียด จนถึงธรรมกายต่อๆ ไปจนสุดละเอียด แล้วฝึกเจริญฌานสมาบัติ มีรูปฌาน ๔ (หนึ่งในอริยมรรคมีองค์ ๘) เป็นต้น โดยอนุโลมและปฏิโลม

๑.๒ <u>**เบื้องกลาง**</u> ในขั้น**อนุวิปัสสนา** เมื่อปฏิบัติถึงธรรมกายแล้ว เจริญภาวนารวมใจหยุดนิ่งกลางของกลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายโคตรภูหยาบ ดับหยาบไปหาละเอียดเข้าถึงธรรมกายโคตรภูละเอียด, ธรรมกายพระโสดาบันหยาบ-พระโสดาบันละเอียด, ธรรมกายพระสกิทาคามีหยาบ-พระสกิทาคามีละเอียด, ธรรมกายพระอนาคามีหยาบ-พระอนาคามีละเอียด, ถึงธรรมกายพระอรหัตหยาบ-พระอรหัตละเอียด

แล้วใช้ตาหรือญาณของธรรมกาย พิจารณาเห็นกายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต และธรรมในธรรมของกายในภพ ๓ ทั้ง ณ ภายใน (ส่วนละเอียด) และทั้ง ณ ภายนอก (ส่วนหยาบ) จากสุดหยาบถึงสุดละเอียด ให้เห็นแจ้งแทงตลอดในสภาวะของสังขารธรรมทั้งปวง ว่ามีสามัญลักษณะที่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** อย่างไร เป็น **วิปัสสนาปัญญา** เจริญฌานสมาบัติให้จิตสงัดจากกิเลสนิวรณ์ แล้วน้อมไปเพื่อ **อตีตังสญาณ** พิจารณาเห็นอัตภาพของตนและสัตว์อื่น ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารจักรนี้ และน้อมไปเพื่อ **ปัจจุปปันนังสญาณ** พิจารณาเห็นสัตว์โลกทั้งหลายในภพภูมิต่างๆ คือ

(๑) **กามภพ** ได้แก่ เทวโลกและมนุษย์โลก อันเป็น**สุคติภพ**, ภูมิของเปรต สัตว์นรก อสุรกาย และ สัตว์ดิรัจฉาน อันเป็น**ทุคคติภพ**

(๒) **รูปภพ** คือภพของรูปพรหม อันเป็น**สุคติภพ** และ

(๓) **อรูปภพ** คือ ภพของอรูปพรหม **สุคติภพ**สูงสุดของสัตว์โลก

ให้เห็นความปรุงแต่งด้วยผลบุญ (ปุญญาภิสังขาร) ด้วยบาปอกุศล (อปุญญาภิสังขาร) และด้วยฌานสมาบัติที่ไม่หวั่นไหว (อเนญชาภิสังขาร) และ

น้อมไปเพื่อ**อนาคตังสญาณ** พิจารณาเห็นอัตภาพและชีวิตความเป็นไปของตนในอนาคตจนถึงวันตายแล้วยกขึ้นสู่พระไตรลักษณ์ พิจารณาสังขารคือ ธรรมชาติหรือสิ่งที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งทั้งปวง ทั้งที่มีวิญญาณครอง และที่ไม่มีวิญญาณครอง ให้เห็นทั้ง**สภาพความปรุงแต่ง** และ **สามัญญลักษณะ** ที่เป็น **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** เป็น **วิปัสสนาปัญญา**

๑.๓ <u>**เบื้องสูง-ขั้นมรรค ผล**</u> ในขั้น**โลกุตตรวิปัสสนา** เจริญฌานสมาบัติให้จิตสงัดจากกิเลสนิวรณ์ แล้วใช้ญาณธรรมกายพิจารณาสัจจะทั้ง ๔ ในกายมนุษย์ ทิพย์ พรหม อรูป-พรหม ให้เห็นแจ้ง-รู้แจ้งในทุกข์สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นไปในญาณ ๓ คือ สัจจญาณ กิจจญาณ และกตญาณ มีอาการ ๑๒ นี้เป็น**โลกุตตรปัญญา** พร้อมกับ**ทำนิโรธ** (ไม่ใช่นิโรธสมาบัติ แต่เป็นนิโรธในความหมายของการดับสมุทัย) ดับหยาบไปหาละเอียดผ่านศูนย์กลางกำเนิดธาตุธรรมเดิมอันเป็นที่ตั้งของธาตุธรรม เห็น-จำ-คิด-รู้ คือใจ เพื่อปหานอกุศลจิตของกายในภพ ๓ สุดกายหยาบกายละเอียด ให้เป็นแต่ใจของธรรมกายที่ใสบริสุทธิ์ล้วนๆ จนจิตละเอียดที่สุด ปล่อยความยินดีในฌานสมาบัติและอุปาทานในขันธ์ ๕ ของกายในภพ ๓ ปล่อยขาดหมดพร้อมกัน ธรรมกายที่บริสุทธิ์สุดละเอียดจะไปปรากฏใน**อายตนะนิพพาน** ให้ได้รู้เห็นสภาวะของ**วิสังขาร** คือ **"พระนิพพาน"** กล่าวคือ **ธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตผลแล้ว**ของพระพุทธเจ้าและพระอรหันตเจ้าที่ดับขันธ์เข้าปรินิพพานแล้วด้วย**อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ** โคตรภูจิตยึดหน่วงพระนิพพานเป็นอารมณ์ เมื่อมรรคจิตและมรรคปัญญาของธรรมกายเจริญขึ้นปหานสังโยชน์กิเลสเครื่องร้อยรัดให้ติดอยู่กับโลกอย่างน้อย ๓ ประการขึ้นไป คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ได้ ย่อมก้าวล่วงข้ามโคตรปุถุชน เข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ **ธรรมกายที่บรรลุมรรคผลนิพพานในแต่ละระดับ ย่อมปรากฏแก่พระอริยเจ้านั้น ใสสว่างอยู่ทุกเมื่อ ไม่มัวหมองตลอดไป** ส่วนผู้ที่ธาตุธรรมยังไม่แก่กล้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปรารถนาความบรรลุคุณธรรมสูงกว่าปกติสาวก ซึ่งยังจะต้องบำเพ็ญบารมีเพื่อให้เต็มอีกต่อไป ตราบใดที่ยังไม่ได้บรรลุมรรคผล เพราะตัดสังโยชน์ไม่ได้ ก็ยังนับเป็นแต่เพียงโคตรภูบุคคล ซึ่งท่านเปรียบเหมือนผู้ก้าวขึ้นสู่ประตูพระนิพพานด้วยเท้าเพียงข้างเดียว ส่วนเท้าอีกข้างหนึ่งยังอยู่ในภพ ๓ ยังจักต้องบำเพ็ญบารมีต่อไปด้วยความสำรวมระวังในศีลและอินทรีย์ ด้วยญาณสังวรและด้วยสติสัมปชัญญะ ด้วยปัญญาอันเห็นชอบให้มาก จนกว่าบุญบารมีจะเต็มส่วนตามอธิษฐาน และได้บรรลุมรรคนิพพานที่สิ้นสุดแห่งทุกข์ทั้งปวงและเป็นบรมสุข ดังกล่าวแล้ว

๑.๔ <u>**วิชชาธรรมกายชั้นสูง**</u> (มรรคผลพิสดาร-สะสางธาตุธรรม) ผู้เจริญภาวนาได้ถึงธรรมกาย และผ่านการปฏิบัติภาวนาเบื้องกลางขึ้นไป ก็จะได้รับการพิจารณาต่อวิชชาธรรมกายเบื้องสูงให้ตามระดับภูมิธรรมที่ปฏิบัติได้ เพื่อช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขตน และสังคมประเทศชาติ ตามที่หลวงพ่อวัดปากน้ำท่านได้เคยกล่าวไว้ว่า **"ธรรมกายคนหนึ่งช่วยคนได้ครึ่งเมือง"**

๒. <u>วิธีการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน</u>

จะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการฝึกอบรมพระกัมมัฏฐาน ซึ่งจะมีพระเดชพระคุณ**พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระเป็นที่ปรึกษา และมี**พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** (ป.ธ.๖) เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม เป็นผู้ให้คำแนะนำและควบคุมพระกัมมัฏฐาน พร้อมด้วย**พระวิทยากรซึ่งผ่านการอบรม**

ธรรมปฏิบัตินี้ได้ผลดีมาก หรือได้ผลดีพอสมควรมาแล้ว เป็นผู้ช่วยถวายคำแนะนำและควบคุมพระกัมมัฏฐานอีกหลายท่าน

การฝึกปฏิบัติพระกัมมัฏฐานแต่ละวันนั้นจะมีทั้ง

- การถวายคำแนะนำในการฝึกปฏิบัติภาวนาเป็นส่วนรวมร่วมกัน
- และทั้งการแยกเป็นกลุ่มย่อย โดยมีพระวิทยากรผู้ช่วย คอยช่วยแนะนำและควบคุมพระกัมมัฏฐานอย่างใกล้ชิดทุกกลุ่ม

๓. <u>ภาคปริยัติ</u>

ทุกวันเวลาบ่ายสองโมง จะได้อาราธนาพระมหาเถระ หรือพระเถรานุเถระ มาถวายคำแนะนำหลักปริยัติให้ด้วยประมาณวันละ ๒ ชั่วโมง

๔. <u>อุปกรณ์การฝึกอบรม</u>

จะมีหนังสือคู่มือธรรมปฏิบัติและเทปสอนภาวนาให้ตามสมควร ตามกำลังที่มีเจ้าภาพ

๕. <u>ระเบียบการเข้ารับการอบรม</u>

๕.๑ <u>จำนวนและระยะเวลาการอบรม</u>

เพื่อให้พระสงฆ์เถรานุเถระผู้เข้ารับการอบรมพระกัมมัฏฐาน ณ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้รับคำแนะนำและความรู้ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐานโดยใกล้ชิด เพื่อให้การปฏิบัติภาวนาได้ผลดี ทางวัดหลวงพ่อสด ฯ จึงรับสมัครเข้ารับการอบรมได้เพียงรุ่นละประมาณ ๕๐๐ - ๖๐๐ รูปเท่านั้น กำหนดระยะเวลาอบรม ๑๕ วัน คือ **รุ่นกลางปี** ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๕ พฤษภาคม และ **รุ่นปลายปี** ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๕ ธันวาคม **ของทุกปี** ในกรณีที่มีพระสงฆ์สมัครเข้ารับการอบรมเกินกว่าจำนวนดังกล่าวข้างต้น ก็จะพิจารณาแบ่งให้สมัครเข้ารับการอบรมพระกัมมัฏฐานในรุ่นต่อไป ผู้สมัครมาก่อนจะได้รับการพิจารณาบรรจุเข้ารับการอบรมก่อน

๕.๒ <u>การสมัครเข้ารับการอบรม และข้อปฏิบัติที่สำคัญ</u>

สำหรับผู้สนใจที่จะเข้ารับการอบรมภาวนาธรรมนี้ ขอได้โปรดจดหมายขอสมัครเข้ารับการอบรมไปยัง **พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เจ้าอาวาส**วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐ ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ถ้าจะมีผู้สมัครเข้ารับการอบรมร่วมกันหลายคน โปรดระบุรายชื่อและวัดของผู้ที่จะไปร่วมกันนั้นด้วย

เมื่อพระคุณเจ้าได้มีจดหมายแจ้งความจำนงขอสมัครเข้ารับการอบรมไปแล้ว หากพระคุณเจ้าไม่ได้รับแจ้งว่าจำนวนผู้สมัครเต็มแล้ว **<u>ขอให้พระคุณเจ้าเตรียมเดินทางไปเข้ารับการอบรมได้เลย</u>** โดยขออาราธนาพระคุณเจ้าเดินทางถึงวัดสระเกศ (ภูเขาทอง) กทม. ก่อนเปิดการอบรมพระกัมมัฏฐานหนึ่งวัน (**รุ่นกลางปี** ให้ไปถึงวัดสระเกศ วันที่ ๓๐ เมษายน เวลา ๑๓.๐๐ น. ส่วน**รุ่นปลายปี** ไปถึงวัดสระเกศ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน เวลา ๑๓.๐๐ น.) **เพื่อขึ้นรถที่จัดไว้ให้เดินทางไปสถาบันพร้อมกัน**

รถโดยสารจะออกเดินทางจากหน้าศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ (ภูเขาทอง) ก่อนวันเปิดการอบรมหนึ่งวัน ของการอบรมทุกรุ่น เวลา ๑๓.๐๐ น. (โทร.สำนักงานมูลนิธิฯ วัดสระเกศ ๒๒๔-๗๔๗๕, ๒๒๕-๑๙๙๘)

หรือพระคุณเจ้าจะเดินทางไปยังสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เองโดยตรง ตามวันเวลาที่ระบุนี้ก็ได้ (โทร.วัด (๐๓๒)๒๕๔-๖๕๐)

รถ บขส. (ขึ้นรถที่ขนส่งสายใต้) สาย ๗๘ (กรุงเทพ-ดำเนินสะดวก) ผ่านหน้าวัดก่อนถึงตลาดดำเนินสะดวก

๕.๓ <u>วัตรปฏิบัติเป็นประจำคือถือธุดงค์วัตร</u>

๑. อยู่กลด กลางแจ้ง อยู่โคนต้นไม้ หรือสถานที่ที่จัดไว้ให้
๒. ฉันภัตตาหารเฉพาะบิณฑบาต และ
๓. ฉันภัตตาหารมื้อเดียว

๕.๔ <u>ข้อห้ามระหว่างการอบรม</u>

๑. ห้ามสูบบุหรี่ตลอดระยะเวลาการอบรมที่วัด
๒. ห้ามขาดการประชุมทุกครั้ง
๓. ห้ามฟังวิทยุเด็ดขาด
๔. ห้ามจับกลุ่มสนทนากัน
๕. ห้ามออกนอกบริเวณวัด โดยมิได้รับอนุญาต
๖. ห้ามพูดอวดผลการปฏิบัติธรรม
๗. ห้ามลงอาบน้ำหรือซักผ้าในคลอง

๕.๕ <u>ข้อควรปฏิบัติในการอบรม</u>

๑. ตรงต่อเวลา

๒. ต้องรักษาความสะอาดในบริเวณวัด

๓. ต้องมีความสำรวมในทุกอิริยาบถ

๔. นุ่งห่มให้เป็นปริมณฑล สีของไตรจีวรต้องให้สีเหลืองอมแดงเข้ม หรือสีกรัก

๕. ร่วมมือกับทางวัดทุกอย่าง

๕.๖ <u>สิ่งของที่ต้องนำไปด้วย</u>

๑. ใบสุทธิ

๒. ใบรับรองจากเจ้าอาวาสพร้อมประทับตราวัด
(เจ้าอาวาส/รองเจ้าอาวาส ไม่ต้องนำใบรับรองมาด้วย)

๓. บาตร กลดหรือมุ้ง

๕.๗ <u>กำหนดการประจำวัน</u>

๐๔.๐๐ น. ตื่นนอน (สัญญาณระฆัง)

๐๔.๓๐ น. ทำวัตรเช้า ฝึกปฏิบัติภาวนาธรรม

๐๖.๐๐ น. ฉันยาคู

๐๘.๐๐ น. เจริญภาวนาธรรม ผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายรับการต่อวิชชา

๐๙.๓๐ น. ฉันภัตตาหารเฉพาะบิณฑบาต และฉันภัตตาหารมื้อเดียว

๑๔.๐๐ น. ฟังธรรมบรรยาย มีมหาสติปัฏฐาน ๔, โพธิปักขิยธรรม พระวินัย เป็นต้น

๑๗.๐๐ น. แบ่งกลุ่มปฏิบัติภาวนาธรรม ให้พระวิทยากรช่วยแนะนำและควบคุม พระกัมมัฏฐานโดยใกล้ชิด ส่วนผู้ปฏิบัติได้ถึงธรรมกายรับการต่อวิชชา

๑๙.๓๐ น. ทำวัตรเย็น ปฏิบัติภาวนาธรรม ตอบปัญหาธรรม

๒๑.๓๐ น. ดับไฟ จำวัด

<u>หมายเหตุ</u>

๑. สำหรับท่านที่เคยติดสูบบุหรี่ และได้เข้ารับการอบรมที่วัดนี้แล้วยังเลิกบุหรี่ไม่ได้ ขอได้โปรดฝึกอบรมปฏิบัติธรรมอยู่ ณ วัดหรือสำนักของท่าน จนสามารถเลิกสูบบุหรี่ได้เสียก่อน จึงค่อยไปร่วมอบรมที่วัดหลวงพ่อสดฯ ในคราวต่อไป

๒. ในการเข้ารับการอบรมนี้ ไม่ต้องเสียค่าสมัครและค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น.

กิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะ มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

การอบรมการเจริญภาวนาธรรม

ภายใต้การควบคุมพระกัมมัฏฐานของ พระเดชพระคุณ**พระภาวนาโกศลเถร** (วีระ คณฺตฺตโม) และ **พระอาจารย์มหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (มงคลบุตร)**

๑. ที่วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม ใน สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรี

ทุกวันเสาร์ต้นเดือน มีรถรับส่งผู้มีจิตศรัทธาไปปฏิบัติธรรมที่วัดหลวงพ่อสดธรรม-กายาราม เป็นประจำ *(รถออกเวลา ๐๗.๓๐ น. จากหน้าศาลาการเปรียญวัดสระเกศ และไม่ต้องเสียค่าพาหนะ)* มีกำหนดการดังนี้

๐๙.๓๐ น. ทำวัตรเช้า แล้วเจริญภาวนาธรรม

๑๑.๐๐ น. ถวายสังฆทานภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์

๑๒.๐๐ น. รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. ทำวัตรเย็น ฝึกเจริญภาวนาธรรม

๑๔.๐๐ น. เดินทางกลับกรุงเทพฯ

๒. ที่ศาลาการเปรียญ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร (วัดภูเขาทอง)

ทุกวันอาทิตย์ วันละ ๓ รอบ (เฉพาะวันอาทิตย์ต้นเดือน มีพิธีถวายสังฆทานภัตตาหารเพลร่วมกันด้วย) ดังต่อไปนี้

๐๙.๐๐ น. เฉพาะผู้เจริญวิชชาธรรมกายชั้นสูงและวิทยากร

๑๐.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไป ฝึกเจริญภาวนาทั้งเบื้องต้นและเบื้องกลางร่วมกัน

๑๓.๐๐ น. สำหรับสาธุชนโดยทั่วไป โดยแบ่งผู้เข้ารับการอบรมเป็นกลุ่มย่อย ให้พระวิทยากรและวิทยากรฆราวาส ควบคุมแนะนำโดยใกล้ชิดเป็นกลุ่มๆ

ทุกวันจันทร์ และ **พฤหัสบดี** ภาคค่ำ เวลา ๑๘.๓๐ น.

เจ้าภาพหนังสือ "การบริหารวัด"
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔

คุณคุณ - คุณพรรณี กุศลทศกูล และครอบครัว ๑๕๐,๐๐๐ บาท

พระสมาน กุสลจิตฺโต (กุศลทศกูล) ๕,๐๐๐ บาท

พระมหาประเสริฐ ปญฺญาเสฏฺโฐ ๕๐๐ บาท

พระอุทัย คุณยุตฺโต ๓๐๐ บาท

พระสุรวุฒิ ปุญฺญาคโม ๓๐๐ บาท

พระมหามณฑล อตฺตทนฺโต ๒๐๐ บาท

พระมหาอธิโชค สุโชโต ๑๐๐ บาท

พระมหาสิทธิวันท์ จนฺทสาโร ๕๐ บาท

ประวัติสถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย ก่อกำเนิดขึ้นโดยมีเจ้าประคุณ**สมเด็จพระพุฒาจารย์** วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เป็นประธาน ตั้งแต่ครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระพรหมคุณาภรณ์ มีเจ้าประคุณ**สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระธรรมธีรราชมหามุนี **พระเทพสุธี** สมัยดำรงสมณศักดิ์เป็นที่พระเมธีวราภรณ์ และ**พระภาวนาโกศลเถร** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ เป็นรองประธาน ฯลฯ ด้วยความสนับสนุนของ**โครงการธรรมปฏิบัติเพื่อประชาชน** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ และ**โครงการ/มูลนิธิพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย** วัดสระเกศ มีศาสตราจารย์ **บัญญัติ สุชีวะ** เป็นประธานมูลนิธิตั้งแต่สมัยยังดำรงตำแหน่งประธานศาลฎีกา และ**นายเสริมชัย พลพัฒนาฤทธิ์** ผู้ซึ่งภายหลังได้บรรพชาอุปสมบทเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๙ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและวิปัสสนา เริ่มเปิดอบรมพระกัมมัฏฐานแด่พระสงฆ์รุ่นแรกขึ้น ระหว่างวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ - ๙ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๕ ทั้งที่ในขณะนั้นยังมิได้มีอาคารสิ่งก่อสร้างแต่อย่างใด กิจการของสถาบันแห่งนี้ จึงได้เริ่มดำเนินอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่บัดนั้น และได้รับการอุปถัมภ์และบริหารให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

ต่อมาวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ **วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม** ได้ก่อตั้งขึ้นภายในสถาบันแห่งนี้ โดยได้รับความเห็นชอบจากมหาเถรสมาคม และกระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศตั้งเป็นวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๓๔ โดยมี**พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล** เป็นผู้ได้รับแต่งตั้งเป็นปฐมเจ้าอาวาส เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม ในปีเดียวกันนี้

สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อสร้างพระในใจตนเองและผู้อื่น เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของสาธุชนให้กว้างขวางออกไป

๒. เพื่อสร้างพระวิปัสสนาจารย์หรือวิทยากร ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และให้งดงามพร้อมด้วยศีลาจารวัตร เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น เป็นที่พึ่งทางใจแก่สาธุชนได้อย่างแท้จริง ได้ช่วยกันสืบบวรพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวยิ่งๆ ขึ้นไป

๓. เพื่อรักษาและสืบต่อธรรมปฏิบัติตามแนววิชชาธรรมกายของพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องสมบูรณ์ ตามที่หลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้สั่งสอนและถ่ายทอดเอาไว้

สถาบันแห่งนี้ได้ดำเนินกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ คือ เปิดการอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน การเผยแพร่ธรรมทางสื่อมวลชนต่างๆ ภายในประเทศ การจัดหน่วยเผยแพร่เคลื่อนที่ไปอำนวยการฝึกอบรมกัมมัฏฐานตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศ และการเดินทางไปเผยแพร่ในต่างประเทศ เป็นต้น ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน.

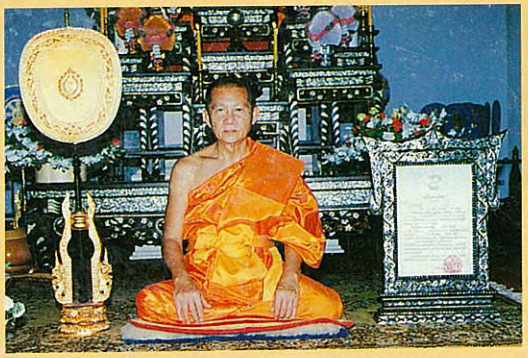

ประวัติย่อ

พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล
เจ้าอาวาสวัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม
ผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
สถาบันพุทธภาวนาวิชชาธรรมกาย

ชื่อ ฉายา (และนามสกุล)	พระมหาเสริมชัย ชยมงฺคโล (พลพัฒนาฤทธิ์)
วันเดือนปีเกิด และชาติภูมิ	เกิดวันพฤหัสบดีที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ที่อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
วันบวช	บวชเมื่อวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙
ณ พัทธสีมา	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
พระอุปัชฌาย์	**สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** วัดสามพระยา กรุงเทพฯ
พระกรรมวาจาจารย์	**สมเด็จพระพุฒาจารย์** วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระพรหมคุณาภรณ์
พระอนุสาวนาจารย์	**สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์** วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ในสมัยที่ดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ พระธรรมธีรราชมหามุนี
พระวิปัสสนาจารย์	**พระภาวนาโกศลเถร** รองเจ้าอาวาส และอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนาธุระ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ
เป็นพระอุปัชฌาย์สามัญ	วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๓๙
วุฒิการศึกษาภาคปริยัติ	ป.ธ. ๖, น.ธ. เอก
สังกัด	พรรษา ๑-๕ (พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๓๓) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ พรรษา ๖ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ถึงปัจจุบัน วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม

ประวัติก่อนบรรพชาอุปสมบท

วุฒิการศึกษา	รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต (เกียรตินิยม) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประกาศนียบัตรการศึกษาอบรม "วิชาวิจัยทางสังคมศาสตร์" Institute of Social Research, The University of Michigan, Ann Arbor สหรัฐอเมริกา ประกาศนียบัตรการศึกษาอบรมหลักสูตรการจัดการคอมพิวเตอร์ และระบบข่าวสารด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ จากสำนักแถลงข่าวสหรัฐ วอชิงตัน ดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา
หน้าที่การงานประจำ	เป็นพนักงานประจำ สำนักข่าวสารอเมริกัน กรุงเทพฯ ในตำแหน่ง Research Speacialis ลาออกจากสำนักข่าวสารอเมริกันก่อนถึงเวลาเกษียณอายุ ๓ ปี คือเมื่อมีอายุ ๕๗ ปี เพื่อบรรพชาอุปสมบทปฏิบัติพระศาสนา ปัจจุบันเป็นพนักงานบำนาญของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา
ผู้บรรยายพิเศษ	สาขา **"วิชาระเบียบวิธีการวิจัยและประเมินผล"** แก่นักศึกษาชั้นปริญญาโท สาขาวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ